

JAKUB ARBES

ZBORCENÉ HARFY TÓN:

ROMANETO

Paní

Marii Klosové

Zborcené harfy tón...

... Hluboké ticho zádušivé podzimní noci vzrušeno podivnými zvuky... Z počátku nejinak, než jako když jemný větřík úzkostlivě ševele a sténaje v dáli ve skalních úžlabinách usíná... Bylo to cosi jako toužný šepot sladce ševelicích dívčích úst, vyznávajících první lásku...

Náhle tón bolestný, jako když se srdce sevře smrtelnou úzkostí, poté tóny zádušivě kvílící, jako když slavík v dáli přitlumeně sténá, slovem noční klid vzrušen divuplným lkáním harfy hrající jednu z oněch sladce bolestných písní lásky a zklamání, jejímuž kouzlu nedovede odolati ani člověk nejbrutálnější...

Z přátelského dopisu z r. 1858

Nechť nám důvtip té neb oné věrouky vštípil o duši názor jakýkoliv, tolik je jisto, že jsme přece jen otroci svých nervů...

Před třemi roky – tuším, že to bylo v dubnu nebo na počátku května – naskytla se mně poprvé v mém životě příležitost pozorovati, kterak divuplné „drátky“ mé duše po delším napětí takřka náhle ve své pravidelné funkci ochably.

Bylo mně mrazivě střízливо.

Obvyklý klid změnil se v apatii, ve lhostejnost, ba skoro v otupělost. Bylo mi, jako bych se na všechno kolem sebe díval skrze poloprůsvitný kus ledu – vše tak šeré, chladné, strnulé, jako za mlhavého listopadu.

Po celý den setrval jsem v tupé bezmyšlenkovitosti a nečinnosti.

Teprve k večeru kmitlo mozkem mým cosi jako jiskérka nějakého rozhodnutí. Zvednuv se vyšel jsem nazdařbůh z domu a loudal se bez cíle z ulice do ulice.

Přiznám se, že hrubě ani nevím, jak se přihodilo, že octnul jsem se za Bruskou branou, zanedlouho v Podbabě a ještě později v Šáreckém údolí; ba podnes nemohu si složití účet z toho, z jaké asi příčiny ubíral jsem se údolím tím dále, až jsem je prošel a octl se pod Hvězdou u Liboce.

Podobná exkurse nebyla u člověka mých zlovyků pranic nápadného; ale že podnikl a provedl jsem ji tak bezmyšlenkovitě, utkvěla mi v paměti aspoň od okamžiku, kdy jsem si mimoděk připamatoval, že vykonal jsem zase jednou něco, co člověk v přičetném stavu zřídka kdy konává.

Od toho okamžiku se mi zdálo, že mi není více všechno tak lhostejno jako po celý den – slovem, posavadní mrazivá střízlivost počala ustupovati mírnému účastenství s tak mnohým, co mi bylo až dosud úplně lhostejno.

Všimnul jsem si, že je lunojasná noc, skoro bezhvězdná, nad míru tichá a jarně svěží, že tu a tam v dědině, kterou jsem se právě loudavým krokem ubíral, zaštěkal občas nějaký pes a že někdy i mírný větřík svěže zavanul.

Nezastaviv se stoupal jsem od nádraží libockého vzhůru ku Hvězdě a dal se potom směrem ku Praze.

Byl jsem si vědom, že ubírám se po věkopamátném bojišti; ale co nestalo se mi v místech těch posud ještě nikdy, stalo se mi tentokráte: bylo mi, jako bych se ubíral po půdě zcela bezvýznamné, lhostejné...

Místo více méně živého obrazu nešťastné bitvy bělohorské, jež mi v místech těch obraznost má obyčejně kouzlívala, neviděl jsem pranic více, nežli co se právě fysickému oku naskytovalo: nenápadné stromořadí, dobře ujetou silnici, po obou stranách pole – vše tak prosté, všední.

Několikrát jsem se rozhlédl po krajině.

Přes to vše, že byl měsíc skoro v úplňku, nebyl rozhled pro jarní výpary dosti volný. Stěží rozeznal jsem na severu a severozápadu nad obzor trčící mlhavé obrysy Řípu a Milešovky, ostatní homolovité vrchy splývaly s obzorem.

Ani palčivá myšlenka, že na osudné bojiště bělohorské, k němuž se vížou vzpomínky nejbolestnější, dívají se s výšin svých takřka celé Čechy, mrazivé střízlivosti mojí nerozehřála. Zůstal jsem apatickým, lhostejným, ba skoro tupým.

Cítil jsem sice již mírnou unavenost; přesto ubíral jsem se týmže volným, skoro loudavým krokem jako až dosud dále ku Praze.

Když jsem se blížil ke Strahovské bráně, odbila na věži svatovítské jedenáctá. Loudavě prošel jsem branou, pak přes Pohořelec a zrychliv Úvozem a Ostruhovou ulicí mimoděk krok, octnul jsem se asi po čtvrt hodině zase na Malé Straně a loudal se po Oujezdě ku bráně.

Náhle jsem se mimovolně zastavil...

Co nepodařilo se po celý den skoro až do půlnoci všem možným zevnějším dojmům, podařilo se několika prostým, ba všedním tónům.

Stál jsem před zastřeným obloukovitým oknem malé hospůdky, z které zaznívala harfa, hrající bujnou píseň pijáckou.

V prvním okamžiku stál jsem zcela bezmyšlenkovitě. Připadalo mi, že píseň dobře znám; ale nemoha si hned připomenouti, kdy a kde jsem ji byl slyšel, naslouchal jsem chvíli napjatěji.

Vtom šlehla duší mojí vzpomínka a před duševním zrakem mým vyhoupl se prostý obraz z dávných dob.

Viděl jsem malou, útulnou krčmu. Několik jen stolů obsazených postavami drsných tváří, u dveří statný muž s harfou, v pozadí pak pod obrazem matných barev bledý, zádumčivý, černovlasý hoch s jiskrným černým okem...

Zúžil se mi dech.

Bujná píseň, kterou jsem právě slyšel, bývala zamilovanou písní hochy, jehož obraz mi byla obraznost z mlhy zapomenutí tak živě vykouzčila; ale hoch sám již déle dvaceti roků práchniví...

Duší mojí šlehlo cosi jako trpká výčitka...

Jakž možno zapomenouti píseň někoho, koho jsme milovali, koho i po létech si připomínáme s pocitem nejvřelejším – jakž možno zapomenouti zamilovanou píseň vlastního bratra?

Vtom píseň dozněla – v pusté ulici rozhostilo se hluboké ticho.

Mimoděk učinil jsem krok kupředu; ale v témž okamžiku udeřil kdosi v krčmě pěstí na stůl.

Pohlédnuv na zastřené okno, zpozoroval jsem skrze záclonu tmavý stín mužské postavy, jako by se byla hrozivě vztyčila a před někoho postavila.

Hned poté zaslechl jsem přitlumený, ale přece jen zčásti srozumitelný hovor dvou mužů, z něhož jsem postihl toliko následující úryvky:

„Ne, ne – toť k neuvěření!“ zvolal basový hlas s přízvukem pochybnosti. „Já bych...“

„Ale vždyť jsem učinil vše, co bylo v mé moci,“ odpovídá baryton poněkud temného timbru.

„Vykládal jsem, vysvětloval, žádal, prosil – nic naplat!“

„Jak to jen možno!! Jak to možno?!“ divil se bas.

Baryton váhal patrně s odpovědí, neboť teprve po chvíli zaslechl jsem tato slova:

„Pontius mne posílal k Pilátovi, Pilát k Pontiovi... Každý si umyl ruce, každý byl nevinen, Pontius i Pilát byli vlastně... Konečně jsem se dověděl, že Jeho Eminence pan arcibiskup tomu chce...“

„Jakže!! Sám arcibiskup!!“

„Ano, Jeho Eminence pan kardinál...“

„A což vy, co jste učinil?“

Baryton přitlumil patrně v odpovědi hlas. Zaslechl jsem zpočátku toliko temný ševel a teprve po dvou, třech minutách hlasitěji pronesené úryvkovité věty:

„... přívětivě jako každého, kdo... Ale veškeré úsilí, prosby, marno, marno... Pojala mne závrať. Ani nevím, jak ze dveří, jak z paláce, jak – A teprve doma – ah! Tak neb onak – arcibiskup tomu chce...“

Poslední tři slova pronesena s nápadným důrazem.

Stín stojící mužské postavy zmizel, uvnitř krčmy nastalo hluboké ticho.

„O čem tu vlastně řeč? Kdo to mluví? Kdo naslouchá?“ byly první otázky, jež mi kladla podrážděná zvědavost, ale na které nebylo lze odpovědět.

Proti své vůli naslouchal jsem ještě chvíli se zvýšenou pozorností, rozprádaje v duchu úryvkovité věty, jež jsem byl právě zaslechl; avšak výsledek doplňovací činnosti duševní byl, jak přirozeno, tak nepatrný, že zvědavost ještě více podráždil.

Bezděky učinil jsem několik kroků směrem ku vchodu do hospůdky, abych vešel.

Avšak v okamžiku, kdy zmizelo přede mnou zastřené okno, na které jsem se byl chvíli upřeně díval, vrátila se také zčásti apatie.

„Eh! Co mi po tom?“ pomyslně jsem si, zastaviv se, jako bych byl na rozpacích, mám-li či nemám-li vstoupit.

Po chvíli jsem se rozhodnul.

Pohodiv hlavou, obrátil jsem se a ubíral se k domovu.

* * *

Prostičký případ, jenž byl na chvíli apatii moji zaplašil, nezabavoval mne déle nežli několik minut; mírné vzrušení mysli však potrvalo.

Octnuv se asi ve čtvrt hodině doma ve své pracovně, pocítil jsem zvláštní nevolnost.

Bylo mi jako po namáhavé duševní práci, když počíná se již dostavovati unavenost, kdežto horečnost, která byla práci provázela, doposud ještě neochabuje.

Usednuv za stůl a podepřev hlavu oběma rukama, počal jsem se bezděky hroužít ve vzpomínky.

Avšak matka vzpomínek, obraznost, byla nápadně ochablá. Obrazy, jež mi předváděla, byly zpočátku temny a neurčity. Brzo zjevila se před duševním zrakem mým mlhavá představa z nejtělejšího mládí, brzo zase z doby nedávno minulé a hned zase z dob jinošských, slovem představy vznikaly a zanikaly chaoticky, jako by duševní pružina jejich nebyla vůbec již schopna konati normální svou funkci.

Asi po hodině vyhoupla se z chaotického vlnění různých mlhavých představ z nejrůznějších dob představa korespondující s případem, o němž jsem před chvílí vypravoval.

Zpočátku byla i ona mlhava. Byla to vlastně celá řada úžasně rychle po sobě vzniknuvších představ vážících se k jediné místnosti: k prosté krčmě předměstské.

Byla to krčma, vlastně kavárnička, v podstatě ničím nápadná, a přece skoro zvláštnost. Nebyla totiž zřízena a vedena na výdělek.

Majetnice její, paní již obstarožná a bezdětná, mívala druhdy dost výnosný závod pekařský.

Byla to žena příčinnivá a energická, pravá „amazonka“ v závodě, jež vedla úplně samostatně, takže manžel, ačkoli sám zručný a příčinnivý řemeslník, byl v závodě faktorem přebytečným.

Závod vzkvétal tou měrou, že vytěženo z něho prodlením několika roků slušné jmění. Vzdavše se závodu koupili si manželé ti vlastní dům a uchýlili se do zátíší, chtějíce strávit zbytek dnů života svého v klidu a míru.

Avšak živé a posud ještě statné paní zastesklo se v brzku po nějaké šukavé činnosti. I zřídila si ve vlastním domě, v němž byl již hostinec, kavárničku.

Nešlo jí, jak už připomenuto, o výdělek, nýbrž jen o zažehnání dlouhé chvíle, a tím lišila se kavárnička její, v které i pivo naléváno, od jiných závodů toho druhu.

Kavárnička ta existovala již několik roků, aniž bych jí byl věnoval pozornosti.

Věděl jsem, že bych se v ní setkal s mnohým kamarádem a spolužákem z dob chlapeckých, po kterých se mi začasť zastesklo; ale nalézaje se právě ve věku, kdy má tak zvaný „ideální směr“ převahu, žil jsem raději svým mlhavě růžovým snům, než abych byl nalézal záliby v životě skutečném.

Kavárny a krčmy tohoto druhu aspoň ještě pro mne neexistovaly. Byly mi, upřímně řečeno, beze vší příčiny odporny.

Nemaje ani tušení o životě, jaký v nich panuje, domníval jsem se, že tam dominuje drsnost s celou svou nehrubě galantní družinou všech možných vášní, a vyhýbal jsem se jim.

Tak se stalo, že nepřekročil jsem prahu „sousedské kavárničky“, ve kteréž mladší můj bratr býval hostem, abych tak řekl, aspoň každonedělním a každosvátečním, aniž by byl kdy jen slůvka pronesl, z kterého bych byl mohl souditi na ráz a povahu společnosti v kavárničce té se scházející.

Kdysi v den sváteční – právě po půlnoci, když jsem ještě seděl doma za stolem, hmoždě se erotickými veršíky – vrazil bratr nápadně chvatně do bytu a přistoupiv tiše a opatrně, by spících rodičů neprobudil, ke stolu, naklonil se ke mně, jako by mi chtěl něco pošeptati.

„Přeješ si něčeho?“ optal jsem se tiše.

„Ovšem,“ bratr na to šeptem. „Máš nějaké peníze?“

„Peníze?“ opáčil jsem podiven.

„Máš-li, dej mi vše, co máš,“ šeptal bratr nedbaje mého udivení.

Napadlo mi, že snad hraje v karty, nebo v jiné nějaké hře prohrál.

Beze slova otevřel jsem zásuvku stolu, vyňal svou toboleku a podal mu ji.

„Mnoho-li tam máš?“ otázal se.

„Asi šest zlatých.“

„Ah, tolik zatím nepotřebuju, stačí dva nebo tři zlaté,“ odušil bratr, načež otevřev toboleku vzal z ní tři zlatové bankovky a položil toboleku přede mne na stůl.

„Neprohrál jsi snad?“ optal jsem se tiše, nemoha se zbaviti myšlenky, která byla před chvílí duší mou šlehla.

Bratr zavrtěl hlavou.

„Nehrál jsem,“ zašeptal a obrátil se k odchodu.

V několika vteřinách byl jsem o samotě.

Chvíli jsem o mimořádném vyrušení přemítal, ale nemoha se ničeho domyslit, obrátil jsem zase zřetel svůj k básnické hříčce.

Piplal jsem se s erotickými frázemi ještě asi po dvě hodiny, načež jsem byl vrátivším se bratrem poznovu vyrušen.

Neušlo mi, že jeví bratrova tvář zvláštní uspokojení. Byl však zamlklý a promluvil jen několik všedních slov, načež ulehl.

Učinil jsem po jeho příkladu. Ale jsa poněkud rozčilen, nemohl jsem usnouti, kdežto bratr usnul v několika minutách.

Však asi po čtvrt hodině slyšel jsem jej mluvíti ze sna, ovšem jen nesouvisle a úryvkovitě.

„Stůj, stůj!“ zvolal stísněným hlasem, načež blábolil:

„Tak, tak – teď tě nepustím... Ne, ne! To by tak... Cožpak s tebe nejsem?... Trhej sebou, škubej, škubej – já tě nepustím...“

Na více se nepamatuju.

Slyšel jsem jen jednotlivá slova, jako: „bída – srdce – žena – dítě – krev“, buď o sobě, nebo ve spojení s nějakým bezvýznamným atributem nebo zdánlivě nahodilým slovesem, takže mi souvislost, byla-li vůbec nějaká, naprosto ušla.

Po další asi čtvrt hodině bratr se utiřil a posléze usnul i já.

Procitli jsme oba, jako obyčejně, po sedmé hodině.

Zmínil jsem se bratrovi o jeho zmatených řečech ve snu.

Upřel na mne černé jiskrné oko s výrazem skoro až bolestným, řka:

„Někdy ti o tom budu vypravovat.“

„O čem?“ optal jsem se.

„O příhodě, která mne v noci dohnala k tobě pro peníze a o které se mi patrně později zdálo.“

Tím záležitost tato pro okamžik odbyta.

Bratr však ani za den, ba ani za týden o příhodě té se nezmínil, následkem čehož interes na ni aspoň u mne ochabl v té míře, že jsem na ni pozapomněl a více se neptal.

Minuly asi dva roky.

Bratr, jevě již od mládí inklinaci k tuberkulím, ochuravěl s veškerými symptomy nevyhojitelnosti.

Jinak houževnatý tělesný organismus jeho vzpíral se děsné chorobě po dlouhý čas, ale posléze přece podlehl – bratr uvržen na lůžko, z něhož více nepovstal.

Poslední večer, nežli ulehl, strávil ještě v zamilované své kavárničce, ráno procitnuv chtěl vstát, ale nohy mu vypověděly službu... Zůstaly ležeti, koje se doposud ještě nadějí, že se pozdraví.

Rodině naší nadešli dnové nejtrudnější, nejbolestnější, k jichž označení ani slov se mi nedostává.

Nebylo sice poprvé, co děsná choroba tohoto druhu zasáhla v rodinný náš kruh, katastrofa nenadešla nepředvídaně...

Ale což vše naplat, když žijeme jako v nejdusnějším ovzduší, když se zdá, jako by na prsou ležel balvan, když vzniká v duši kruté bolestné a přece jedině oprávněné přání, že by bylo nejlíp, kdyby konečná katastrofa nadešla co nejdříve...

V nejbolestnějším tomto stavu bylo nám však cosi zcela všedního úlevou.

Ode dne, kdy bratr ulehl, poptávali se z kavárničky den co den několikrát na jeho stav, a dvakrát, třikrát denně přišel někdo také s nějakou zákusku, lahůdkou nebo vůbec nějakým dárkem, kterýmž se domníval učiniti nemocnému zavděk.

Jemnocitná tato pozornost od lidí, od nichž jsme se toho nenadáli, byla nám zřejmým důkazem, že byl bratr v kruhu lidí těch netoliko náviděn, nýbrž že chována k němu příchyllost přátelštější, nežli se snad sám domníval.

A právě proto, že i jemu přes všechnu apatii činila pozornost ta vždy aspoň na chvíli zvláštní potěšení, byla i nám úlevou.

V noci bdíval jsem střídavě s rodiči u bratrova lože.

Bylo to poprvé v životě mém, co konal jsem tuto službu samaritánskou, a přiznám se, že okamžiky ty nikdy z paměti mé nevymizely.

Bylo to cosi jako nevýslovně trpká a bolestná resignace, střídající se s úzkostí takměř smrtelnou.

Chvílemi, když myšlenky zakroužily kolem vzdálenějšího předmětu, zdálo se mi, jako by vůbec ani nebylo možno, že jest bratr churav a smrt jeho neodvratná; ale když zrak můj zabloudil k loži, nebo když se bratr rozkašlal, nebo docela slabým chvějícím se hlasem za něco žádal, sevřelo se mi srdce křečovitou bolestí, div mi slzy nevyhrkly z očí.

A nikdy v životě svém nepřemítal jsem vážněji a opravdově o konečném rozkladu živoucích tvorů jako tenkrát.

Občas, obzvláště když bratr déle klidně a tiše ležel a tak pozornosti mojí k sobě neobracel, zavířil duši mou chaotický proud myšlenek, vířících se k tajemnému záhrobí s takovou intenzivností, že nepamatuju se, aby se to bylo později stalo někdy jen podobně.

Napadly mi všechny možné naivní i rafinované domněnky, kterýmiž lidstvo od pravěku snažilo se tajemství záhrobí rozřešiti; ale ani jediná z nich neobstála před úsudkem prosté logiky.

Napadlo mi též, jaké množství tupých i bystrých, ba nejbystřejších hlav zabývalo se již touto záhadou a k jak neuspokojujícímu výsledku vesměs dospěly.

Napadly mi různé filosofické systémy, v kterýchž snaženo dáti nerozřešitelné záhadě té nádech, když právě ne apodiktické, tedy aspoň věrohodné učenosti.

Avšak před prostinkou otázkou: „Kdo podal medle pro své mínění důkazů nezvratných?“ rozprchly se i domněnky spekulativní filosofie jako mlhy, když je svěží vítr do všech úhlů světa rozvane.

Oba od pravěku známé divergentní názory o životě i bezživotí v záhrobí zůstaly v permanenci.

Pro žádný, zdálo se mi, není důkazů nezvratných, a proto, napadlo mi, bylo by nejlíp, kdyby každý z nás žil právě jen tak, jako by život lidský v záhrobí končil i nekončil, tj. aby žil tak, by nemohl sobě za živa činiti nejmenších výčitek, že kdy někomu ukřivdil, a zároveň aby se nemohl obávati, že mu bude moci někdo po smrti vytknouti něco, co by se nesrovnávalo s ryzí lidskostí.

Tím domníval jsem se míti tehda pro okamžik záhadu aspoň prakticky rozřešenu.

Avšak jako při všem, co snažíme se stůj co stůj zpovšechněti a pro každé individuum přizpůsobiti: já prostě zapomněl na různost názorů o lidskosti vůbec, já zapomněl, jak různým vlivům život lidský podléhá, jak bezpříkladný vliv má na každého z vás tradiční výchování, vzpírající se ze všech sil stanovisku nepředpojatému, já úplně spustil se zřetele, že tak mnohé, co mnohý z nás právem pokládá za brutálnost, začasť vlastní přítel pokládá týmže neb aspoň podobným právem, když právě ne za lidskost, tedy aspoň za cosi zcela přirozeného, oprávněného, tudíž i nevinného...

V trpce bolestných oněch okamžicích, kdy trávě část noci u lože k smrti pracujícího bratra, byl mi ovšem zdánlivě, aspoň zčásti uspokojující výsledek primitivního přemítání mého mírnou úlevou a pamatuju se, že když jsem k němu konečně dospěl, bylo mi jaksi klidně, resignovaně.

Byla to jarní noc – tichá, svěží...

Seděl jsem u bratrova lože zády k loži obrácen, dívaje se napolo zastřeným oknem ven k obloze, na které měsíc takřka v úplňku valně již byl k západu nakloněn.

Po levé straně stál neprostřený stůl a na něm blikavý kahánek. Před kahánkem bylo narovnáno několik knih v ten způsob, aby světlo kahánku nepadalo na lože bratrovo.

Prostinká, chudičká jizba, o jediném jen okně, byla tudíž z polovice ve stínu.

Při každém vzplanutí nebo zaplápolání kahánku šeré stíny po stěnách a podlaze se protáhly nebo přikrčily, čímž jizba pro okamžik jediné oživována.

V jizbě panovalo ticho rušené jen těžkým, namáhavým dechem bratrovým, klidným, odměřeným dechem matky a otce, ležících na loži nedaleko lože bratrova, a jednotvárným klepotem dlouhého perpentyklu prostých dřevěných hodin visecích.

Dlouho seděl jsem bez pohnutí.

Přemítání přešlo znenáhla v pouhé zadumání, takže vůbec ani nevím, zda mi tenkrát na mysli nějaké představy tanuly čili nic.

Náhle se mi zdálo, jako by byl někdo zlehka na okno zaťukal.

Mimoděk vztyčil jsem k prsům nachýlenou hlavu a zbystřil svou pozornost. Ale kromě měsíce, visícího na šeré obloze, nepozoroval jsem před oknem ničeho.

Po chvíli jsem vstal a přistoupiv tiše k oknu poodhrnul jsem záclonu, kterouž bylo okno zpola zakryto.

Viděl jsem měsícem osvětlený čtverhranný a úplně prázdný dvorek – nic více, nežli co jsem byl druhdy tak často vídal, že mi obraz až zevšedněl – a přece jsem se nemohl ubrániti lehýnkému zamrazení...

V plavém svitu měsíce mělo dláždění dvorka a vůbec vše, co jsem právě viděl, vzezření jakési ztuhlosti, nejinak, nežli jako když z jara sníh za dne roztaje a noční mrazík pokryje vše tenkou korou ledovou. Od některých ploch jednotlivých kamenů odrazil se svit měsíce skoro jako od ploch stříbrných, od jiných matněji, kdežto některé byly úplně šeré nebo docela tmavé.

Po chvíli, ve které se bezděčné a bezdůvodné lehýnké zamrazení ještě jednou opakovalo, vrátil jsem se na své místo, a usednuv zadíval jsem se opět oknem na měsíc.

Bělavý obláček, jehož jsem si byl předtím nevšimnul, šoural se nyní pomalu vždy blíže k měsíci a v několika minutách jej zahalil, ale tak lehce jako mlhavý závoj.

Vtom se bratr na loži pohnul.

Obrátiv se k němu, spatřil jsem, že leží naznak, maje horečně rozjiskřené oči upřeny ke stropu.

„Přeješ si něco, Jene?“ optal jsem se nahnul se k němu.

Pootevřel rozžhavené rty, jako by chtěl něco pronést; ale hned poté vztáhl pravou ruku ke mně, jako by hledal mou vlastní.

Dříve však, nežli jsem promluvil, snažil se namáhavě vztyčiti se.

Podářilo se mu to bez mé pomoci aspoň tak dalece, že nahnul se ke mně, podepřel se levým loktem.

„Chceš snad vstátí?“ optal jsem se tiše.

Zavřtel mlčky hlavou.

„Či snad pít?“

Opět zavřtel hlavou, a zrak jeho zakroužil po jizbě, jako by něco hledal.

Chvíli jsem vyčkal, až se rozhodne.

„Kde je mamí?“ zašeptal posléze.

„Spí,“ odvětil jsem.

„A tatí?“

„Také spí.“

Kývnul hlavou, jako by dával svou spokojenost najevo, načež sklesl zase do podušek, ale zůstal ležeti na levém boku.

Po chvíli vztyčil se napolo poznovu jako poprvé, a vztáhnul pravou ruku po mé, zašeptal sotva slyšitelným, chvějícím se hlasem:

„Pamatuješ se ještě na její píseň?“

Otázka ta mne v nejvyšší míře překvapila. Nevěděl jsem, čí a jakou píseň míní.

„Na jakou píseň?“ optal jsem se chvatně, ale taktéž šeptmo.

„Na její – na její... Cožpak nevíš?... Což se více nepamatuješ?“ ozval se bratr s mírným nádechem výčitky.

Zavřtel jsem hlavou.

Bratr setřval chvíli v mlčení; poté se ozval poznovu, týmže tónem, jako předtím:

„Cožpak se opravdu nepamatuješ – na píseň, kterou ona – kterou já tak...“

Nedořekl; prudký, křečovitý kašel přerušil mu další řeč.

„Nepamatuju se,“ zašeptal jsem po chvíli, když se byl bratr zase utišil.

Upřel na mne zrak svůj s mírnou výčitkou, a teprve po několika vteřinách vzpomínavě pravil:

„Cožpak jsem ti skutečně o tom nikdy nevypravoval?“

„Nikdy – nepamatuju se,“ připomenul jsem.

I nyní ještě bratr chvíli mlčel, načež – jako by si byl náhle vzpomněl – kvapně podotknul:

„Ah, ano ano – máš pravdu... Již se pamatuju...“

Poté přešel plochou dlaní pravé ruky přes čelo a zase na mne upřel zrak svůj s výrazem vyčítavým.

„Ale snad jsem ti kdysi něco aspoň napověděl?“ optal se po krátké pomlčce.

„Možná,“ odpovídám.

„A ty jsi se mne nikdy neoptal na další?“

Zavrtěl jsem hlavou.

Bratrův zrak zakroužil plaše po jizbě a zase utkvěl na mé tváři s výrazem výčitky.

Chvíli jsme oba mlčeli. Bratr hroužil se, jak se zdálo, ve vzpomínky.

„Povím ti o tom zítra,“ připomenul konečně měkce a klesl do podušek.

Nechtěje bratra žádným způsobem rozčilovati, setrval jsem v mlčení, jako by záležitost, kterou se právě v duchu zabýval, neměla pro mne nejmenšího interusu.

Zatím prostinké, a přece tak nenadálé napovědění podráždilo moji zvědavost v té míře, že začal jsem vzpomínati a přemítati.

Život bratrů ležel však tak jasně před duševním zrakem mým, že nemohl jsem si připomenouti ani jediného momentu, jenž by mohl býti s právě napověděným v nějaké souvislosti.

Dle všeho šlo zde o nějaké tajemství, a jak se zdálo, o tajemství milostné.

Avšak právě v tomto vzhledě byl bratr vždy upřímným a sotva by byl přede mnou zatajil, co pokládali jsme oba vždy za nejpřirozenější.

Není tudíž divu, že ujala se záhadného tajemství vždy ochotná obraznost, která mi začala předváděti různé obrazy. Avšak ani jediný z obrazu těch neodpovídal skutečnosti...

Náhle jsem byl ze svých meditací vyrušen.

Bratr na loži opět napolo se vztyčil a podepřev se levou rukou, setrval chvíli bez hnutí, dívaje se upřeně ke dveřím. Poté zase sklesl do podušek a začal bzučeti nápěv nějaké písně.

Prvních několik tónů mi úplně ušlo; ale z dalších nebylo nižádné pochybnosti, že začínala píseň jemně a cituplně – nejinak než jako když za tichého podzimního večera začne svěží vánek v listoví ševeliti.

Náhle tón bolestný, jako když se srdce sevře smrtelnou úzkostí, poté tóny zádumčivě kvílící a hořekující, jako když slavík přitlumeně v dáli sténá konečně refrain, zpočátku plný a jasný, jako poslední napětí sil, pak vždy mdlejší, až vyzněl v táhlý usínavý tón trpkosti...

Tempo bylo volné, a bzučivými tóny měla píseň ráz smutečného pochodu.

Avšak dojem, jaký na mne učinila, byl nepoměrně hlubší.

Před chvílí ještě skoro suverénně pracující obraznost náhle mne přesunula ze skutečnosti ve sféry nejvzdušnější.

Bylo mi, jako bych se byl octl na samém pokraji záhrobí, jako bych – ovšem jen jako skrze hustou mlhu – viděl v dáli před sebou sotva pozorovatelné siluety lidských postav...

Vtom vztyčil se bratr na loži poznovu, prudčeji nežli kdy předtím, čímž mne vyrušil.

„Přeješ si, milý Jene?“ optal jsem se.

„Nic, nic,“ odušil bratr zajíkávě, jako by se byl něčeho ulekl, a zrak jeho těkal plaše po jizbě.

„Slyšels?“ optal se po chvíli, jako by si byl teprve nyní připamatoval, že bzučel zádumčivou píseň pro mne.

Prisvědčil jsem.

„A poznal bys píseň tu, kdybys ji někde zase slyšel zpívati nebo hráti?“

„Myslím, že na ni nezapomenu.“

„Uslyšíš-li ji tedy někdy,“ pokračoval bratr, „vyřid', prosím...“

Nedořekl; prudký, křečovitý kašel přerušil mu zase řeč. Sklesl opět do podušek.

Po několika vteřinách se znovu vztyčil.

„Neřekl jsem před chvílí, že ti budu o tom vypravovati zítra?“ pravil.

Prisvědčil jsem.

„Ale, chceš-li, můžeš se dovědět něco – ovšem pouhý úvod – ještě dnes,“ pokračoval bratr.

„Vyndej si z mého šuplete ve stolku závitek lístků svázaných růžovou tkanicí!“

Učinil jsem po bratrově přání.

Vstav otevřel jsem zásuvku a vyňal závitek zažloutlých lístků.

„Přečti si, co je v nich psáno,“ pravil bratr, „a já ti zítra ostatní dopovím.“

Usednuv na své místo položil jsem závitek před sebe na stůl.

Poté bratr sklesl zase do podušek a zamhouřil oči.

Setrval jsem v mlčení a beze hnutí asi půl hodiny.

A teprve, když se mi zdálo, že bratr usnul, rozvázal jsem tkaničku, kterouž byly lístky svázaný, a rozbalil je.

Bylo to asi třicet čtvrtek popsaných drobným, nehrubě kaligrafickým, ale vypsáným písmem. Rukopis byl mi úplně cizím.

Chvíli jsem se v lístkách ledabyly probíral, načež jsem začal čísti a reprodukuju nyní po letech obsah jejich, pokud vůbec ještě možno, nejvěrněji.

Podzimní slunce kloní se k západu.

Paprsky jeho, padající již šikmo do dlouhého stromořadí, zlatí nesjízdnou, hrbolatou vozovou cestu, že podobá se z dále žhavému proudu, nad jehož povrch vyčnívá množství skalních balvanů.

Cesta vede od lesa k neveliké visce rozkládající se v podzámčí a obklopené stinnými zahradami. A po cestě vleče právě vychrtlá herka namáhavě károvitý vozík s nákladem pařezů.

Povoz řídí svalnatý, asi čtyřmécitmaletý mladík snědé tváře, bleděmodrých očí a zakudrnatělých kaštanových vlasů – mladý atlet veský, kterému se snad vůbec ještě nenaskytla příležitost měřiti s někým sílu svých svalů nebo prudkost svých vášní...

Výraz skoro sličné tváře jeho jest totiž tak dětinně dobrácký, jako by byl vůbec ještě, jak běžná fráze dí, „ani kuřeti neublížil“. I oprat' v levici visí svise, jako by se ostýchal koněm prudčeji škubnouti, bič v pravici pak, jak se zdá, slouží spíše k pouhé vyhrůžce a pobídce nežli ku trestání.

Volným, a přece pružným krokem ubírá se podle koně, kdežto za povozem loudá se více nežli šedesátiletý kmet.

Do hněda osmahlá, nesčetnými vráskami rozrytá bezvousá tvář jeho jeví přes všechnu svou ustaranost, ba usouženost, přímo dětinnou dobrodušnost.

Na první pohled lze poznati, že to mladíkův otec – vesničan, který byl rodnou vísku vůbec snad ještě nikdy neopustil, člověk uvyklý mozolné práci, kterouž byl pouhý život uhájil.

Od rána až do večera byli oba v panském lese do vysílení pracovali, nežli na mýtině vykopali pařezy, jež byli několik dní předtím veřejnou dražbou koupili, by se zásobili na zimu palivem, a vezou nyní celozimní zásobu na jediném vozíku k domovu – k bídne, polorozbořené chatě s malou zahrádkou a několika políčky, jichž úroda poskytuje jim výživy nejnuznější, skoro žebrácké.

Oba jsou v nejvyšší míře unaveni.

Celodenní klopotná práce vyžadovala napětí veškerých sil, tváře obou jsou posud ještě potom zvlhlé...

Jdou mlčky, jako v myšlenky pohřížení.

Zrak synkův ovšem časem zabloudí také napravo nebo nalevo, kde táhnou se podle cesty jednotvárná, smutná strniště; zrak otcův však jest neustále k zemi upřen.

Tak vlekou se k domovu!

Vychrtlá, na pravou přední nohu pokulhávající herka vleče vozík jako plž.

Každou chvíli, když některé kolo zavadí o nějakou překážku, o kámen nebo pouhou vyvýšeninu, zaráží se i kůň, jako by se již již chtěl zastaviti; ale hned zase prudčeji škubne a vozík sem tam se kolíbající posunuje se s drkotavým a vrzavě praskavým lomozem zvolna kupředu.

K cestě, kterou by dobrý pěšák bez namáhání vykonal ve čtvrt hodině, potřebovala herka s nákladem skoro celou hodinu.

Konečně se blíží k víscce.

Temnou zelení zahrad prokmitávají už domky a chýše a nade vším viděti za vískou obrysy zámku.

Ještě pět, šest minut a ztýrané zvíře i provázející je vesničané budou si moci odpočinouti; neboť na skládání nákladu nelze dnes již ani pomyslití...

Náhle narazilo přední kolo po pravé straně o větší kámen. Kůň překážkou popuzen instinktivně prudce škubnul.

Kolo rozdrtivši kámen sice popojelo; ale zároveň otrásl se celý vozík tak prudce, že vylítl zákolník.

Vůz vleče se pomalu a kolísavě dále – minutu, dvě, tři.

Vtom se na hrbolaté cestě nahnul napravo a hned zase nalevo a rozkejklat se...

Kolo bez zákolníku vymklo se z nápravy, vůz se nahnul napravo, pozbyl rovnováhy a s praskavým rachotem naraziv přední částí o kamenitou půdu uvíznul. Voj se vztyčila, kůň jaksi polekán několikrát prudce škubnul, jako by chtěl překážku přemoci; ale vůz se více nepohnul – kůň se zastavil.

Na otce i synka měla nehoda ta bezprostředně před domovem různý účinek.

Z očí synkových šlehnul blesk nevole a se rtů splynulo zamumlání; tvář otcova se zakabonila, ale oko zůstalo klidno, jenom rty pevněji se sevřely.

Několik okamžiků zůstali oba zdánlivě bez rady.

Syn stoje těsně u vymknutého kola, dívá se upřeně na nalomenou nápravu, otec pak popořed ze závozí rychle kupředu těkavým zrakem zkoumá, jakým asi způsobem možno nehodu nejsnadněji a nejrychleji napravití.

„Prokletá nehoda!“ zamručel po chvíli synek. „Člověk jede jako plž, a zrovna před vesnicí...“

„Jaká pomoc?“ vpadnul otec pokrčiv ramenama. „Měli jsme býti přece jen opatrnější.“

„Pravda, pravda,“ dotvrzuje synek, „ale kdož by se nadál, že právě když se vlečeme, jako by nás postrkoval, vylítne zákolník...“

„Nezbude,“ doložil otec, jenž byl zatím stav věcí znaleckým zrakem ohledal, „nežli část pařezů sházet, vůz jeřábem nadzvednout, nalomenou nápravu podepřít a pomocí zjednané příprěže dovléci vůz před chatu.“

Synek chtěl namítnout, že by snad stačilo, pokusiti se o nadzvednutí vozu s celým nákladem, ale změřiv zrakem svým těžký náklad ještě jednou, musil otci přisvědčiti.

„Pravda, pravda – jiného nezbyvá,“ zamručel nevrle a nečekaje další odpovědi odhodil bič, vyskočil na vůz a počal pařezy shazovat.

Otec zaměřil k chatě jen několik kroků vzdálené, otevřel malou kůlničku, vytáhl rezavý jeřáb, vyhledal přiměřený kus dřeva k podepření nápravy a vleka každý předmět v jedné ruce vrátil se zase k vozu.

Synek byl zatím sházel asi deset menších pařezů a hmoždil se právě s pařezem těžším, aby jej nadzvedl a shodil; ale nedostávalo se mu síly.

„Pomohu ti!“ pravil otec a vylezl opatrně na vůz, by společně se synem nadzvedl a shodil jen ještě několik těžkých, ba nejtěžších pařezů.

Avšak ani síla obou nedostačila. Bylo třeba každý pařez dva- i třikráte obrátiti, nežli jej bylo možno vhodně zachytit, nadzvednout a shodit. Pět i více minut minulo, nežli shozen společně pařez první...

V okamžiku, když dopadl dunivě na zemi, objevil se na pokraji lesa, z něhož byl otec se synem přijel a kterým vede cesta od města k více a hraběcímu zámku v pozadí, lehký, elegantní, otevřený kočár.

Jede tryskem.

Dva upěnění vraníci takměř letí, aniž by jich kočí pobízel.

Za kočárem vzniká a plouží se pruhovitý kotouč prachu, podobající se v slunečních paprscích zlaté páře.

V kočáře, jejž řídí mladý, statný kočí panský, sedí schoulen obstarožný, asi šedesátiletý muž bezvousé, v svrchované míře apatické tváře.

Nevýslovná nuda zírá z každého tahu. Namodralá víčka očí jsou přimhouřena, pouvadlé rty pevně sevřeny, čelo, zastíněné lehkým kloboukem, mrzutě svraštěno.

Skoro se zdá, že muž ten více trpí tělesně nežli duševně – choroba, byť i právě ne smrtelná, zračí se zřejmě v celém vzezření.

Sedí pohodlně opřen v jednom koutě kočáru, jsa skoro až po krk zahalen těžkým plédem.

Asi v desíti minutách ujel kočár i po hrbolaté cestě více nežli dvě třetiny dráhy od lesa k vísce a blíží se s úžasnou rychlostí ke károvitému vozíku, jenž zatarasuje zčásti cestu a s něhož byli otec i syn shodili právě pařez třetí.

Avšak ani teď ještě si příjíždějícího kočáru nevšimli. Sehnuvše se hlouběji do vozíku, by nadzvedli pařez další; marně se chvíli namáhají, by jím jen pohnuli...

Vtom dojel kočár již jen asi na třicet kroků. Obstarožný muž v kočáře, jenž byl náhodou přimhouřené oči pootevřel, zahlédnuv na cestě překážku, střelhbitě se vztyčil a drsným, skuhravým hlasem zahouknul:

„Z cesty!“

Teprve nyní otec i syn, kteří byli pro lomoz, působený nadzvedáním pařezu, přeslechli rachot blížícího se kočáru, zvedli hlavy.

Vůz jejich zatarasuje cestu tím způsobem, že kůň s voji stojí poněkud šourem. Kočár by mohl sice pouhým zahnutím zprostřed cestu napravo volně projeti.

Přesto uznal synek za dobré seskočit ruče s vozu, by dal koni s voji jiný směr.

Kočár jel zatím s nezměněnou rychlostí dále.

Muž v kočáře, patrně v nejvyšší míře podrážděn, skuhravým hlasem neustále křičel:

„Z cesty! Z cesty!“

V několika jen vteřinách, a to dříve, nežli mohl synek vzít koně za uzdu, dojel kočár tak blízko, že kočár uznal za dobré, odbočiti z přímky a zahnouti poněkud napravo. I trhnul opratí a zvedl bič do výše.

Muž v kočáře zpozorovav jeho úmysl vytrhl mu prudce bič z ruky, a toče jím nad hlavou neustále volal, ba říčel:

„Z cesty! Z cesty!“

Z očí, upjatých na starce na vozíku cestu zatarasujícím, sršely mu blesky hněvu...

Koně kočáru, trhnutím oprati vyváděti, zahrnuli jen nepatrně napravo právě v okamžiku, když synek dal koni s voji jiný směr, kočár jel podle vozu...

V témž okamžiku popuzený muž v kočáře zatočil bičem a švihnul po starci na vozíku.

Stařec, jenž byl stoje prostý a přece řídký výjev s ustrašeností ve tváři sledoval, uleknut se uhnul, ale pozbyv rovnováhy spadl s vozíku...

Kočár přešel podle vozíku a ujížděl s neumenšenou rychlostí dále...

Muž v kočáře skuhraje nesrozumitelné výhrůžky mával ještě chvíli bičem nad hlavou, načež jako vysílen sklesl do kočáru...

Synek spatřiv otce svého klesati s vozu, chtěl mu přispěti ku pomoci; ale dříve nežli přiskočil, ležel již otec na zemi, kde naraziv hlavou o vyčnívající souček pařezu, zůstal bez vědomí ležeti. Synek se k němu shýbnul. Spatřiv krev řinoucí se z rány, nadzvedl hlavu a zadíval se na okamžik směrem, kterýmž byl kočár odejel; avšak hned poté shýbnul se zase k otci, by mu přispěl ku pomoci.

Zatím co synek s napětím veškerých svých sil vlekl otce do chaty, projel kočár zbývající ještě část stromořadí a octnuv se ve víscce v podzámčí, ujížděl velikou oklikou vzhůru k vršině, na které ve středu rozsáhlého parku nad košaté jasany a jilmy vyčnívá pošmurný zámek se středověkým cimbuřím.

Oranžové paprsky k západu se chýlícího podzimního slunce odrážející se od oken ve vyšších patrech dodávají zámku z dále rázu takřka pohádkového.

Stojí, jak už připomenuto, na vršině. Obklopující jej park rozkládá se zčásti po mírných úbočích vršiny, zčásti pak, hlavně směrem k víscce v podzámčí v rovině, kde posud ještě viděti stopy středověku: široké a hluboké příkopy, místy staré, zvětralé, zčásti rozpadlé hradební zdi, ba i pošmournou branku, ke které vedl druhdy přes hluboký příkop padací most, jehož místo zaujal před několika lety nový můstek železný.

Celek má sice posud ještě nevlídný, pošmurný ráz, cosi takměř strašlivého; avšak všady lze pozorovati stopy obnovování.

Tré bývalých zámeckých nádvoří, kterými se vjížděvalo a přicházelo přes mosty k zámku, jest již dávno přeměněno v záhony květin, uprostřed kyprých brčálových trávníků – příkopy, jež je dělily, jsou už dávno vyplněny – četné besídky, vodotrysky a různé sochy alegorické nebo mythologické, vše to a mnohé jiné jest zřejmým důkazem, že první změny dály se z rozkazu

člověka libovavšího si v romantických parkovitých zákoutích, jaká byla v oblibě na sklonku minulého a na počátku našeho věku.

Víska, rozkládající se výhradně jen v rovině po obou stranách klikatě se vinoucího širokého potoku, ztrácí se z dále v zeleni četných zahrad, a toliko tré dlouhých stromořadí ovocných stromů, vedoucích od západu, jihu a severu a sbíhajících se v zamodralé zeleni vrb na břehu nevelikého rybníka uprostřed osady, naznačuje z dále pouze jen jaksi směr, ve kterémž dlužno hledati lidská obydlí.

Jedině zámek a obklopující jej park panuje krajině a jsou viditelný z daleka.

Ze zámku, vlastně jen z hořejších pater a z povýšenějších neb aspoň volnějších, stromovým nezastíněných míst parku jest tudíž volný a zároveň čarokrásný pohled do okolí; do široké, žírné roviny polí a luk, jež asi na hodinu cesty v dále obklopuje věnec mírných, z větší části černým lesem porostlých pohořin.

Vzdálenější i bezprostřední okolí zámku jest tudíž přívětivé, ba začasté, zvláště za pohody z rána a vpoledvečer, přímo čarokrásné; zámek však přese všechno dlouholeté úsilí setřítí s něho původní ráz, přece jen nelákavý, nevlídný, ba odpuzující.

Časté přestavování, zejména prolamování původně úzkých a nízkých dveří a oken, ještě častější obílování a vůbec všechno obnovování zůstalo přece jen pouhým pokusem, učiniti ze starce na pohled mladíka.

Úzké, klikaté, obzvláště za pošmourných dnů nebo za soumraku přímo příšerné chodby a chodbičky; nízké, nepravidelné síně, komnaty, jizby i předsíně s podivnými klenutími, četnými výklenky a tmavými kouty; tu a tam ještě stará schodiště, zde schody točité, onde schody neschůdné s nápadně vysokými, valně již vyšlapanými stupni; slovem ze čtyř asi pětina budova stará, pamatující doby Karla IV., a sotva z jediné pětiny budova moderně přestavěná.

Průčelí má ráz nejbizarnější.

Starobylé arkýře a pavlány s nemotornými kamennými roubeními střídají se s okny a balkony moderními, z nichž zejména balkon prostřední, z něhož jest do okolí vyhlídka nejvolnější, poutá pozornost netoliko svou moderní vzdušností, nýbrž i elegantním, zčásti pozlaceným železným zábradlím, v jehož středu nalézá se uprostřed vkusné arabesky z postříbřených prutů pozlacený rodinný znak šlechtický.

V zámku a bezprostředním okolí jeho panuje obyčejně hluboký klid šlechtického zátiší.

Jen za doby letní na měsíc nebo nejdéle na dva, když sem zavítá vlastník nebo někdo z jeho příbuzenstva, rozproudí se tu život; ale jen jaksi nesměle, matně a bez pravého žilobití.

Obyčejně jen staříčkým správcem zámeckým a dvěma nebo třemi sluhy obývaný zámek ožíví se pak jen ještě pěti, šesti lidmi, kteří taktéž nikterak se nenamáhají, by tu zavládl život hlučný, nebo docela divoký, jaký tu před staletími proudíval den jako den, ba mnohdy i noc jako noc.

V tradici lidu okolního zachovány na tento život četné vzpomínky, jež obyčejně za dlouhých zimních večerů při svitu draček vypravovány s veškerými dodatky obraznosti.

Milými a příjemnými vzpomínky ty arci nebyly, naopak jen brutálnost a surovost ve všech možných odstínech slavívaly prý zde své orgie, a lidská krev prý začasté z pouhé svévole zbarvila podlahu i stěny...

Nyní ovšem vede se zde již od čtvrt století život výlučně idylický, věnovaný na nejvýše vzpomínkám a meditacím.

Vlastník zámku, muž již takměř šedesátiletý, byl totiž již dávno dal výhost veškerým radovánkám a vede život šlechtického askety.

Přejížděje rok jako rok z jednoho z četných svých panství na druhé a všady jen krátký čas se zdržev nemívá v jiném záliby, nežli v samotářském dumání, v procházení se stinnými parky a občas nějakou výjížděkou do okolí.

Není tudíž divu, že okolní lid nesympatizuje s majetníkem zámku, ba že sám zámek, ačkoli jej vidá den co den, jest mu jaksi cizím, čímsi přebytečným, lhostejným, čemu byl jen proto přivyknul, že se mu po léta v nezměněné své pošmournosti den co den vnucovalo.

Rovněž není divu, že podobně jako o zámku kolují i o vlastníkovi jeho pověsti nejpodivnější.

Jedni praví, že to muž dobrý, tichý, kterého byl upřímný zármutek nad smrtí manželky zahnal do zátiší venkovského; jiní zase tvrdí, že to nevládný, lidem jen z umíněné tvrdohlavosti se vyhýbající sobík a nelida, kterýž byv ve svých přemrštěných nadějích zklamán, zanevřel na vše, co jest v jakémkoli styku s domnělou příčinou jeho zklamání: s lidmi, kdežto někteří domnívají se býti přesvědčeni, že to vlastně člověk ubohý, ba politování hodný, člověk duševně chorý, u kterého mnohdy po celé týdny trávající apatie, ba otupělost střídá se s náhlými, více méně prudkými výbuchy zdánlivě bezpříčinného vzrušení mysli, jež lékaři pokládají za příznaky občasné šílenosti...

Mínění poslednějšímu nasvědčují ostatně mnohé zjištěné okolnosti.

Vyjeti sobě koňmo nebo vozmo sám a sám do okolí, aniž by kdo věděl, kam a proč, a vrátiti se teprve po několika dnech, aniž by kdo zvěděl odkud, odbočiti se silnice do polí a jeti vozmo nebo koňmo přes pole a luka, i když jest úroda na polích, setkati se na cestě s povozem cizím, nevyhnouti se, nýbrž vraziti přímo do koní, střeliti po cizím holubu, po cizí koze, ovci, ba i krávě nebo koni, když zabloudí „na panské“, vše to a podobné jsou výstřednosti, jichž se byl vlastník tak často dopustil, že se jim v okolí už pranikdo nediví, poněvadž každému skutku tohoto druhu vždy také následuje „korektura“: odškodnění poškozeného nebo postrašeného začasť v míře více nežli uspokojující.

Přesto přece není divu, že okolní lid výstředností těchto nemiluje, že se urozenému svévolníku zdaleka vyhýbá, a když se mu vůbec vyhnouti nemůže, že chová se s onou zvláštní, bázlivou resignací, která ví, že jest veškerá předvídavost úplně marna.

Podobně bylo by se zajisté stalo i tentokráte.

Otec i syn byli by ochotně učinili místa, by se vyhnuli možným nepříjemnostem; ale osudnou náhodou nezbylo jim k tomu času, což mělo vzápětí katastrofu, které se ani její původce nenadál.

Slunce zapadlo, nadešel večer...

Co dělo se v duši synkově, nelze takměř vypsati.

Učiniv, čeho bylo třeba k zachránění otce, seděl nyní u lože těžce oddychujícího kmeta, kterémuž byl útrpným sousedem přivolaný lékař ránu obvázal a nařídil, aby byl co nejpečlivěji ošetřován.

Stařec však ošetřování hrubě ani nepotřeboval. Byv jen stěží k vědomí přiveden ležel nyní takřka v letargii.

Poranění bylo těžké. Lékař vyslovil domněnku, že byl mozek nebezpečně otřesen, a nemýlil se...

Před půlnocí počaly se jeviti symptomy konečného rozkladu a k ránu byl stařec – mrtev...

Mlčky, se srdcem zdrceným stál synek u stydnoucí mrtvoly starce, jenž mu byl v životě vším: pečlivým vzorným otcem i přítelem nejvěrnějším – jedinou bytostí, kterou ctil a miloval s vroucností, jaké byl vůbec schopen.

Pravda, zženštilé něžnosti tito dva prostí lidé neznali; zato byl cit příchylnosti tím prudčí, začasťe přímo vulkanický.

Bývalo to cosi jako zážeh blesku: srdce se zúžilo a zachvělo, z oka šlehlo cosi jako zásvit nevýslovného blaha a beze slova, bez posuňku, ba začasťe i bez úsměvu, kterýmž se obyčejně příchylnost jevívá, porozuměl otec synovi a syn otcí.

Život jejich byl prostinký.

Veškeré tužky nepřesahovaly požadavků nejskromnějších.

Oba byli dobří, poctiví, ale nehrubě vzdělaní; byli drsní, po případě neurvalí, řídící se v životě spíše pouhým pudem, nežli uvědomělými zásadami.

Ký div, že v pocitech prudkých, ve hněvu a nenávisti, bývali vášnivější jiných. Popuzení a podráždění neznali míry: vzkypělá krev jen stěží a pomalu vychládala... A běda člověku, jenž byl v takových okamžicích „na ráně!“...

A takový syn stojí právě u stydnoucí mrtvoly otce, jenž byl zahynul pouhou svévolí člověka v celém okolí nemilovaného, ba nenáviděného!

Dlouho stál bez pohnutí, upíraje zrak svůj na sinalou tvář otcovu.

Ve vlastní tváři jeho ani sval se nepohnul. Bylo mu zpočátku, jako by ani pravda nebylo, že jest otec mrtev, zdálo se mu, že otec jen zdřímnul, že každým okamžikem může zatlačené oči zase otevřítí...

Zpočátku ani nechápal, jak krutá rána jej byla stihla, ba ani ho nenapadlo, že stojí nyní ve světě sám, že nemá nikoho, komu by si postěžoval, když jej něco zarmoutí, komu by radostně vypravoval, když jej něco potěší.

Duch jeho zdál se býti obestřen mráкотnou otupělostí...

Díval se upřeně v otcovu tvář a přece si nebyl skoro ani vědom, že dívá se ve tvář sinalou, chladnou, ztuhlou.

Náhle se mimoděk pohnul.

Vědomí, nebo správněji řečeno, pochopení pravého stavu věcí počalo se vraceti.

Rozhlédl se kolem sebe.

Zrak jeho však zakroužil jaksi otupěle po chudičké jizbě, jako by po něčem pátral, co byl před chvílí hledal a na co v bezprostředně předcházejícím okamžiku zapomněl.

Vtom jako blesk projela duší jeho zdrcující myšlenka nenahraditelné ztráty...

Srdce se mu křečovitě sevřelo, krev zavířila žilami, před očima se mu zatemnilo a z prsou vydral se přidušený výkřik bolesti.

Vrhl se na mrtvolu otcovu a políbil ji na studené čelo. Zamrazilo jej do kostí, zachvěl se, jako by byl políbil ledovou plochu...

Vztyčil se prudce jak poraněný pardál a zase se rozhlédl kolem sebe.

Tvář jeho jevila nejprudší hnutí mysli. Byla zbrunátnělá, oči plny slzí, rty křečovitě pošukávaly...

Chvíli se rozhlížel kolem, jako pomatený. Prsa se mu mocně dmula, dech se krátil, tepny bušily, krev hnala se prudce od srdce k hlavě a zase nazpět.

Chtěl vzkřiknouti, ale slovo mu odumřelo na rtech; chtěl něco promluvit, ale zajíkl se a zablábolil několik nesrozumitelných slov. Toliko v pěst zaťatá pravice mávla výhrůžně směrem k oknu, kterýmž bylo viděti zčásti park a staré cimbuří zámku.

Mávnutí to bylo neklamným svědectvím, že byl duší jeho šlehnul prvý zážeh odvety...

Několik okamžiků postál, jako by posud ještě nevěděl, co počíti; poté prudce sebou pohnul a vyrazil ze světničky.

Několik kroků před chatou však se zastavil, jako by jej byl někdo zakřikl.

I nyní postál chvíli bez hnutí a toliko zrak jeho zakroužil plaše po nejbližším okolí.

Opodál na vozové cestě stál doposud ještě vůz s nákladem pařezů, ale bez koně, jež byl úslužný soused již z večera do stáje odvedl a opatřil. Voj trčela do výše; porůznu kolem vozu rozházené pařezy, rezavý jeřáb, pohozený bič a nedaleko něho temná skvrna po tratolišti krve – skoro vše, jako před několika hodinami, kdy se zde byla udála strašná katastrofa.

Okolí mělo ovšem ráz zcela jiný.

Místo zádumčivého přisvitu večerního, lesklo a třpytilo se vše v plném jasu ranního slunce; tu a tam cvrlinkalo ptáče a svěží větřík rozhupoval mírně koruny stromů a porosená kvítka...

Vše tak milé, vábné a smavé...

Trpce bolestná odhodlanost, která se byla zračila ve tváři synkově, když vyrazil z chatrče, ustoupila výrazu trpké resignace, ba skoro až malomyslnosti. Svrašťelé předtím čelo se vyhladilo a rozjiskřené oči zvlhly. Zakrouživše po okolí utkvěly sice na parku a na cimbuří zámku, ale po jiskrách hněvu a odvety, jež z nich byly před chvílí sršely, není více takměř ani stopy. Jeví se v nich pouze bezměrná, ale malomocná truchlivost.

A pomalu, jako by nechtěl, obrací se mladík k chatě a plíží se nerozhodně ku přivřeným dveřím.

Otevřev je stanul na prahu, jako by byl na rozpacích, má-li či nemá-li vstoupiti, po chvíli však vklouznul do jizby a přistoupil k otcovu loži.

Opět upřel zrak svůj na klidnou sinalou tvář; ale již jaksí něžněji a laskavěji nežli dříve, asi tak, jako se díváme na tvář sladce dřímajícího dítěte.

Po chvíli přitáhl nedaleko stojící nízkou stoličku k loži, usedl na ni a složiv ruce v klíně, zadíval se upřeně a zpočátku i jaksí bezmyšlenkovitě před sebe na rozpuklou dlaždičku.

Duch jeho byl opět obestřen mírnou mráкотou.

Hlavou, která byla hluboko k prsům sklesla, vířil chaos mlhavých myšlenek, srdce mírně se úžilo a šířilo, tvář jevila ochablost...

Tak seděl bez hnutí po několik hodin.

Zpočátku nebyl si ani vědom, čím se vlastně v duchu zabývá; později ustoupily mlhavé obrazy z bezprostředně předcházející skutečnosti obrazům z minulosti, začal se hroužiti ve vzpomínky.

Před duševním zrakem jeho začaly se vyhupovati milé a příjemné obrazy z mládí.

Bylo mu, jako by jej byl ovanul svěží a vonný dech jara.

Nevylíčitelná tíseň, která mu byla prsa úžila, ustoupila pocitu sebevědomé jarosti, zdálo se mu, jako by byl právě tak klidným, spokojeným a šťastným, jakým býval před lety, dokud ještě neměl ani tušení, jak kruté rány člověka v životě stihávají.

Připomenul si i matičku, kterou byl ztratil v nejtělejších mládí a jejíž obraz tanul mu na mysli již jen jako v mlze. Připomenul si několik těch milých, ba sladkých okamžiků, na které se ještě pamatoval, že byly věnovány laskání a líbání, a bylo mu jako člověku, který se byl smířil se vším, co jej kdy hnětlo, který ani netuší, že mu může býti jinak, nežli mu právě jest: tak teskně sladce, tak mile truchlivě.

Avšak náhle, jako když blesk osvítl temno noční, šlehla duší jeho vzpomínka na poslední okamžiky otcovy...

Milé preludy obraznosti zmizely a před duševním zrakem jeho vynořila se drsná skutečnost...

Zachvěl se – zamrazilo jej do kostí...

K prsům skloněná hlava se vztyčila, a zrak jeho zakroužil po jizbě.

Neutkvěl na ničem; byl však rozjiskřen...

V prvním okamžiku se zdálo, jako by opět po něčem pátral, co byl před chvílí hledal a na co v bezprostředně předcházejícím okamžiku zapomněl.

A pomalu, namáhavě vstal, obrátil se k loži a upřel zrak svůj na klidnou ztuhlou tvář otcovu.

Po několik okamžiků mu bylo, jako by se díval do tváře člověka zcela cizího a pouze dřímajícího. Strnulý klid ve tváři druhdy tak dobrodružné nedráždí, nýbrž skoro konejší...

Chvíli se dívá, upřeně, upjatě, a přece jaksi tupě...

Hlavou víří zase chaotický proud mlhavých myšlenek – ale oko mimoděk přece jen vlhne...

Po několik vteřin se mu zdá, jako by se díval skrze zamžené sklo – otcova tvář halí se zdánlivě v mlhu...

Náhle se mu zdá, jako by se byla tvář ta zachvěla, ba více – jako by se ústa křivila k nucenému úsměvu.

Zatajil se mu dech...

Vypouil oči a ze stísněných prsou vydral se mu divoký, zoufalý výkřik. Vrhł se na mrtvolu, a políbiv ji na čelo, zase se vztyčil...

Několik vteřin stál jako strnulý, poté zalomil rukama – tvář jeho nápadně rudla, rty křečovitě poškubávaly...

Vzkřiknul ještě jednou, načež jako beze smyslu vyrazil z jizby...

Octnuv se před chatou, zaměřil chvatným krokem směrem k vesničce; leč po několika krocích se zastavil, jako by se byl setkal s nepřekonatelnou překážkou; ale hned poté zaměřil směrem k lesu, ve kterém byl den předtím naposledy s otcem v potu tváře pracoval.

Zpočátku chvatný krok mění se znenáhla v krok vždy rychlejší, zanedlouho již běží, jako by byl pronásledován.

Dospěv kraje lesa, zastavil se a ohlédl k víšce, vlastně k cimbuří zámku nad stinný park vyčnívajícímu...

Temně zrudlá tvář jeho měla v okamžiku tom výraz přímo medusovitý. Hoře, lítost, bolest a rozvášnění – vše to bylo z ní lze vyčísti... Ale rozjiskřené oko téká přece jen plaše kolem, jako by hledalo předmět, který by odpovídal duševní bouři v jeho nitru.

Po několika vteřinách zmizel v lese; ale zanedlouho zase se objevil na jeho kraji – a opět se zadíval směrem k víšce a zámku.

Tvář jeho měla výraz zděšené nerozhodnosti; oko bylo rozjiskřeno, rty křečovitě sevřeny, čelo svraštěno a prsa mocně se dmula.

Chvilí stál jako ve strnutí; poté prudce sebou pohnuv učinil rychle několik kroků směrem k víšce, od které byl přišel; leč náhle se zastavil, po několika vteřinách pak se obrátil a pomalu plížil se zase k lesu a zmizel v něm poznovu.

Hodinu, ba déle, plížil se lesem...

Dospěl i k místu, kde byl den předtím s otcem pařezy ze země dobýval; ale nevěnovav mu takměř ani pozornosti, ploužil se s hlavou k prsům svěšenou dále – brzo loudavě a hned zase rychleji...

Občas se zastavil a rozhlédl kolem sebe; jindy upřel zrak svůj neodvratně k zemi; po chvíli však zvedl prudce hlavu a zadíval se kamsi do dáli, jako by byl někým z přemítání vyrušen.

Někdy se zdálo, že jest k smrti unaven, skoro vysílen. Vlekl se jako plž; občas však vykročil zase tak statně, jako by byl náhle osvěžen; leč zanedlouho znovu jevil ochablost a umdlenost.

Konečně doplížil se k osamělému skalisku, na jehož úpatí prýštil malý pramének.

Stanuv zahleděl se do vody jako křišťál jasné a pohled ten působil naň jaksi konejšivě.

Po chvíli popošel ke skalní stěně a opřev se o ni, rozhlédl se kolem sebe.

Mechem a kyprým trávníkem porostlé úpatí skaliska, hluboký lesní klid, jemný crkot praménku – vše to mělo cosi vábného a konejšivého do sebe.

Chvilí postál, potom usedl a zanedlouho ulehł na znak na měkký mech a zadíval se k obloze.

Byla jasně azurová a jen lehýnké bělavé obláčky plynuly po ní...

Dlouho ležel, dívaje se k obloze. Tvář jeho začala znenáhla pozbývatí výrazu hněvného pobouření mysli.

Avšak náhle – jako by byla duší šlehnula vzpomínka nejtrpčí – zkřivila se k výrazu zděšenosti...

Vyskočil jako postřelený pardál...

Zrak jeho zakroužil divoce po nejbližším okolí, pravá ruka zatla se v pěst a mávla výhrůžně do prázdna.

Chvíli postál, jako by byl na rozpacích, co počítí, načež rychlým krokem zaměřil do lesa a ubíral se nazpět týmže směrem, kterýmž byl přišel.

Zpočátku dosti pevný krok mění se vždy více v krok nejistý, mnohdy i vrávoravý. Časem klopýtá; ale – jak se zdá – nemá pro nic více kolem sebe smyslu...

Není žádné pochybnosti, že byla se v nitru jeho poznovu rozzuřila duševní bouře, o jaké neměl až dosud ani zdání...

Tak bloudil lesem brzo rychle a hned zase loudavě bez cíle po několik hodin.

Několikrát octl se na pokraji lesa, několikrát i z lesa vystoupil; ale po chvíli zase se vrátil.

Někdy přiblížil se lesem k vísce asi na tři nebo dvě stě kroků a již již se zdálo, že má v úmyslu vyraziti z lesa a zaměřiti k vísce; ale vždy se zase vrátil, aby bez cíle bloudil lesem...

Konečně nadešel večer, tichý, klidný a zádumčivý.

Krvavá záplava na západě pohasla; šero začalo se rozkládati po krajině.

A teprve nyní odvážil se vystoupiti z lesa, a zaměřil loudavě k vísce. Octnuv se nedaleko rodné chatrče zastavil se, jako by nevěděl, má-li, či nemá-li se přiblížiti.

Po chvíli se rozhodnul.

Ve velikém oblouku obešel přes pole chatrč a octnuv se na druhém konci vísky plížil se podle plotů a zahrad, jako by se bál vkročiti do vísky.

Obešel vísku i prostranný park, z jehož středu vyčníval zámek, aniž by byl čemu zvláštní nějaké pozornosti věnoval.

Stmívalo se vždy více; ale úplně se nesetmělo.

Nad vzdálený obzor vyhoupl se měsíc takřka v úplňku a zanedlouho zaleskla se krajina v magickém stříbrosvitu.

Víska a zvláště podzámčí vždy více tichly, až zavládlo nad nimi ticho takřka hrobové.

Mladík plížící se kolem parku neměl však pro to vše smyslu. S hlavou k prsům skloněnou loudal se dále přes pole i luka hraničící se zdí parku. Občas se zastavil, ale hned zase vykročil a loudal se dále...

Zdálo se, jako by byla duševní bouře v nitru jeho již dohouřila...

Vtom stanul na malé vyvýšenině a zvednuv hlavu zadíval se přímo před sebe – na stromoví parku a na zámek nad stromoví vyčínající.

Park i zámek nalézaly se právě v plné záři měsíce, jenž odrážel se od několika oken třpytem takřka démantovým.

Dlouho díval se mladík na čarokrásný obraz. Bylo mu, jako člověku, probravšímu se z tvrdého sna.

Vtom šlehla z několika oken zámku žlutavá zář, jako by byl někdo se světlem vstoupil do větší komnaty a hned zase zmizel...

Mladík prudce sebou pohnul a pravá ruka zařala se opět v pěst a mávla výhrůžně směrem k zámku.

Hned poté mladík se obrátil a chvatným krokem ubíral se nazpět. V několika minutách octnul se na kraji vísky, a zanedlouho i v podzámčí přímo naproti můstku, vedoucímu přes starý hradební příkop.

Zastaviv se rozhlédl se kolem.

Nikde nebylo živé duše; vůkol panovalo hluboké ticho.

Plíživě přiblížil se až k můstku a upřel zrak svůj do prvního nádvoří.

Avšak ani zde nezpozoroval živé duše, toliko slabé světlo kmitající z okna bytu vrátného bylo důkazem, že tu posud bdí...

I nyní ještě byl na rozpacích...

Náhle se rozhodnul.

Plaše jako stín přeběhl přes můstek a prošel brankou, načež zahnuv napravo do parku, octl se v několika vteřinách v hustém stromořadí takřka ve tmě...

Zastaviv se zhluboka si oddechl.

Nebyl v parku cizincem; se synkem vrátného byl zde druhdy často prodlel celé dny a večery. Znal každou stezku, a přece mu bylo, jako by se byl ocitl v místě úplně neznámém.

Věděl, že nevešel v místo, kde by mohla býti přítomnost jeho někomu nápadna, neřku-li podezřelá, a přece se mu zdálo, jako by za každým stromem někdo číhal, aby jej přepadl.

Několik okamžiků postál a napjatě naslouchal.

Kolkolem panovalo hluboké ticho...

I zadíval se stromořadím, pokud vůbec mohl dohlédnouti...

Vtom se mu zdálo, jako by v místě, kde stromořadí zahýbalo, kmitl se dlouhý nějaký stín.

Zachvěl se a chtěl couvnouti, ale místo nazpět učinil rychle několik kroků kupředu, a napjav zrak zpozoroval, že prokmitá v onom místě skrze husté koruny stromů mdlé světlo měsíce na písčitou cestu.

Ubíral se dále, pomalu, loudavě a neustále na vše strany se rozhlížeje.

Bylo mu jako by se byl octl v místě svrchovaně nebezpečném, kde každý další krok může míti vzápětí záhubu. Přesto vykračoval pevně, až písek pod nohama úpěnlivě rupal.

Po několika minutách dostihl záhybu stromořadí a zahrnul do aleje, po jejíž stranách nebylo vysokých a hustých keřů.

Plavá zář měsíce padajíc šourem na cestu měnila ji zdánlivě ve stříbrný potok.

Opět se zastavil, jako před překážkou; ale hned poté ubíral se zase dále. Prošel druhé stromořadí, zabočil na postranní stezku a bloudil parkem zdánlivě bez cíle.

Bloudil podobně jako za dne lesem, toliko s tím rozdílem, že byl rozčilenější.

Mnohdy zcela zřejmě cítil, jak mu tepny buší; ale nedbal toho. A kdykoli se na chvíli nebo na okamžik zastavil, vždycky pocítil nevýslovnou úzkost.

Několikrát mu šlehla také duší myšlenka vrátiti se. Zastavil se, snažil se přemítati a jednou se také již obrátil a ubíral směrem k východu. Ale když po chvíli kmitla před ním skrze stromoví nebo keře temná silueta zámku, zastavil se, obrátil a bloudil zase parkem jako dříve.

Několikrát zámek obešel, někdy se mu přiblížil jen na několik kroků, ale hned se od něho zase vzdaloval.

Park byl úplně pustý, nikde živé duše; toliko na blízku zámku kmitla se občas lidská postava...

Posléze octl se mladík na vyvýšeném místě, odkud byl volný pohled na zámek.

Zastaviv se zadíval se upřeně na pošmournou, ve stínu se nalézající fasádu hlavní budovy, z jejíchž dvou oken kmitalo žlutavé světlo.

„Tedy tam!“ uklouzlo konečně rtům jeho šeptmo a chvějivě, jako by byl po dlouhém marném hledání posléze našel, po čem byl tak dlouho pátral.

A jako by byl teprve nyní nabyl zmužilosti, rychle seběhl po klikaté stezce s vyvýšeniny, zabočil na nádvoří, v jehož středu zámek stál, a beze všech rozpaků, leč opatrně, by nebyl nikým zpozorován, vklouznul šerým vjezdem do úzkého dvora zámku.

I zde bylo úplně pusto.

Plachým krokem zabočil do nízké chodby po pravé straně a zanedlouho vystupoval po příkrých, točitých schodech.

Nalézal se v čiré tmě; ale jistota, s jakou vystupoval, byla zřejmým důkazem, že není v místech těch poprvé.

Zanedlouho octl se v prvním patře v šeré klenuté chodbě táhnoucí se podle hlavní budovy. Několik úzkých oken šlo na zámecký dvorek, a okny těmi prokmital slabý svit měsíce.

Kolkolem panovalo hluboké ticho.

Mladík zastaviv se, chvíli napjatě naslouchal; poté plížil se opatrně chodbou dále, až se octl na jejím konci, kde křížovala s chodbou jinou, temnější.

I zde panovalo ticho. Prošel ji plíživě asi do poloviny, a zabočiv do malého výklenku, začal po chvíli znovu vystupovati po točitých schůdkách méně příkrých, ale přece nepohodlných.

Nalézal se opět v čiré tmě; neboť cestou, kterou byl zvolil, nechodíval již dávno skoro nikdo; byly to zbytky starého hradu...

Konečně stanul ve druhém patře v široké, moderní chodbě, která majíc několik vysokých a širokých oken, byla i nyní měsíční září dosti jasně osvětlena.

Až dosud byl vystupoval odhodlaně, ba směle; leč na pokraji chodby náhle se zarazil.

Dech se mu zúžil, odhodlanost a zmužilost jej zase opouštěly...

„Probůh, co počínám?“ splynulo chvějivě a sotva slyšitelně s jeho rtů; ale pouhý tento šeptaný zvuk dodal mu zase srdatosti.

Prudce vykročiv plížil se zase opatrně chodbou, až octl se u vysokých dubových dveří s velikou kovovou klikou.

Vzal za kliku, ale dotknuv se studeného kovu, zachvěl se. Přesto stiskl kliku – dveře s mírným zavrznutím se pootevřely.

Vklouznul dovnitř jako úhoř.

Nalézal se ve velickém sále s nábytkem a okrasami takměř veskrze středověkými.

Několika velkými, ač úzkými okny vnikal dovnitř měsíční svit, dodávaje všemu rázu skoro strašidelného. Veliké podobizny po stěnách zdály se oživovati – vše působilo nevylicitelně skličující...

Mladík však nevěnoval ničemu nejmenší pozornosti. Opatrně plížil se po špičkách dále sálem...

Náhle, skoro uprostřed sálu se zastavil a zrak jeho zakroužil plaše, ba divoce kolem, jako by hledal, na co byl až dosud úplně zapomněl.

Rozjiskřený zrak utkvěl rozpačitě na zavřených dveřích vedoucích do vedlejší komnaty.

Chvíli postál, jako by si nevěděl rady; poté prudce sebou pohnuv, učinil pravou rukou přímo nevylicitelný pohyb.

Zamávnul v povětří, sáhl do kapsy a takřka v nerozdílném okamžiku octl se v pravici jeho otevřený veliký kapesní nůž.

V plavém přísvitě měsíčním měla tvář mladíkova v okamžiku tom výraz přímo medusovitý. Čelo bylo mračně svraštěno, z vypoulených očí sršely blesky rozvášnění, rty byly pevně sevřeny a jenom svaly kolem úst křečovitě pošukobávaly.

Ještě jednou mávnul divoce otevřeným nožem nad hlavou, jako na zkoušku. Bílý, úzký blesk čepele šlehl vzduchem...

V bezprostředně následujícím okamžiku vrhl se rozvášněný mladík přímo proti dveřím, na nichž byl rozjiskřený zrak jeho utkvěl.

Až dosud plíživý a sotva slyšitelný krok jeho zaduněl nyní sálem, jako dupot koňských kopyt...

Ve dvou vteřinách byl u dveří a již sáhl levou rukou po klíče, aby otevřel...

Vtom zazněl z komnaty přitlumený lidský hlas.

Zaraziv se stanul mladík přede dveřmi jako ve strnutí. V rozpálené a rozvášněné tváři jeho kmitly rozpaky...

Vtom dveře vrzly, otevřely se a do sálu vnikla široká prouha žlutavého světla.

Mladík mimoděk o krok couvnul, tvář jeho jevila překvapení, ba leknutí...

Však hned poté zase o krok prudce postoupil a pravice s otevřeným nožem zvedla se výhružně do výše.

„Pst, pst!“ zašveholil náhle z vedlejší komnaty sladký dívčí hlásek. „Tatínek spí...“

Výhružně, ba k ráně připravená pravice mladíkova sklesla jako bez vlády.

Zrudlá tvář jeho zbledla, začal se chvěti...

Chtěl zase couvnouti, vtom objevila se na prahu sličná, asi osmnáctiletá dívka v sněhobílém nočním oděvu.

Studem a leknutím poněkud zruměněná tvář bezvadných rysů měla v okamžiku tom výraz madonovitý. Hluboké modré oko, kypré svěží rtíky, temně kaštanový vlas, sněhobílé čílko, vše zdálo se býti oduševněno divuplným oním kouzlem, jež odzbrojuje a pokořuje zároveň...

Mladík zůstal jako v strnutí.

Stud, lítost a nevysvětlitelná bázeň takřka současně jej opanovaly. Chtěl couvnouti, ale zůstal jako přimražen; chtěl něco promluvit, ale hlas mu vypověděl službu.

Jen rozjiskřené oko bylo výmluvno... Spočívalo v něm cosi jako svrchovaná beznadějnost.

Vše, co tuto právě popsáno, stalo se však téměř v nerozdílném okamžiku.

Promluvivši citovaná slova, objevila se dívka na prahu, a shlédnuvši v sále několik jen kroků před sebou mužskou postavu, lehounce vzkřikla; ale hned se vzpamatovala a sladkým svým hlasem se optala:

„Kdo jste? Přejete si něčeho?“

Mladík se zachvěl do kostí.

„Přijďte, prosím, zítra, přejete-li si něčeho od tatínka,“ pokračovala dívka starostlivě, a přece vlídně. „Teď už je pozdě... Tatínek je churav a právě před chvílí usnul...“

„Usnul?!“ vyrazil konečně mladík z rozvlněných ňader, ale tónem tak hrobovým, jako by se mu byl zatajil dech.

„Ano, usnul,“ dotvrdila dívka, „a proto, prosím, přijďte jen zítra... Přijdete?“

„Přijdu!“ zamumlal mladík přiblíživ se o krok k dívce.

Tato couvla, a upřevši zrak svůj pátravěji na mladíka, poznala jej.

„Ah, to jste vy, Josítku?“ zvolala překvapena. „Probůh, jak sem přicházíte? Zajisté jste po starých chodbách zbloudil...“

„Ano, zbloudil,“ opakoval mladík temně chvějícím se hlasem, aniž by se byl pohnul.

„Přijďte tedy zítra, milý Josítku, přejete-li si něčeho od tatínka!“ zašveholila dívka laskavě.

„Přijdete?“

„Přijdu!“ zašeptal mladík sotva taje dech.

„Přijďte tedy, přijďte!“ vyzývá dívka tónem skoro dětinským a po krátké pomlčce dodává:

„Zatím buďte sbohem! Dobrou noc!“

Mladík chtěl opětovati poslední dvě slova, ale hlas mu uvázl v hrdle...

„Dobrou noc, dobrou noc!“ opakovala dívka, načež couvnuvši zavřela zlehka dveře.

Mladík zůstal v šerém sále o samotě.

Dlouho stál bez pohnutí; ale co dělo se v duši, jeho, nelze vypsati.

Byla to bouře tak zvláštní, že lze si jen ledabylo učiniti o ní pojem. Divoce vířila krev žilami, srdce křečovitě se svíralo a prsa mocně pracovala.

Každou chvíli se mu zdálo, že se déle neopanuje, že mimoděk vrazí do vedlejší komnaty, a přece se vůbec ani opanovati nechtěl, ba naopak, snažil se dodati si zmužilosti, a přece stál bez pohnutí, bez vlády jako v strnutí...

Bylo mu, jako by musil v nejbližším okamžiku divoce vzkřiknout, a přece se mu tajil dech; cítil křečovitě škubání v pravici, v které držel otevřený nůž, a přece jí nemohl ani pohnouti...

Divil se sám sobě, jak mohl zůstat před dívkou stát a odpovídati jí. Divil se, že nevrhl se i na ni neb aspoň přes možný odpor její do komnaty, aby vykonal, k čemu se byl po celý den připravoval, a přece se zase ani dost málo nedivil, že se tak stalo. Bylo mu, jako by se vůbec ani jinak státi nemohlo...

Konečně – takměř asi po čtvrt hodině – pohnul pravou rukou; ale váhavě, těžkopádně, jako by zdvihal centovou tíži. Nadzvednuv ruku, držel ji chvíli před sebou.

Vtom padl zrak jeho na nůž, jenž se byl nepatrným pohybem zaleskl. Pravice, jako zázračně posilněná, prudce se zdvihla do výše, zatočila nožem nad hlavou a zase sklesla...

Zvedl ji pomalu a namáhavě poznovu do výše a zadíval se na nůž, který se leskl chvějivě... Ruka se třásla...

Teprve nyní mladík poněkud se vzpamatoval. Pomalu couvl o krok, potom o dva a hned poté plížil se nazpět touže cestou, kterou byl přišel.

Octnuv se na první chodbě, zrychlil krok a zanedlouho chvátal po točitých schodech jako stíhaný. Krok jeho dopadal na stupně jako koňský dusot...

V několika vteřinách byl na dvoře a v několika dalších v parku, aniž by byl někým zpozorován.

Bloudil parkem jako předtím – po stezkách a cestách – brzo se od zámku vzdaluje, brzo se mu zase blíže...

Zdálo se, jako by byl posud ještě na rozpacích, zdali odejít, nebo se vrátit...

Konečně asi po čtvrt hodině zastavil se před dřevěným sedátkem ve vzdálenosti asi tří set kroků od zámku přímo proti průčelí.

Zanedlouho sklesl na sedátko a zastřev si oběma rukama tvář setrval bez pohnutí.

Byla jedna z oněch klidných nocí podzimních, které budívají v duši lidské zvláštní, naprosto nevyličitelný sladce mučivý pocit teskné opuštěnosti a touhy po čemsi neznámém, posud bezpředmětném, neviděném a nepocítěném.

Na mladíka však neměla vlivu takřka pražádného.

V duši jeho burácela doposud ještě bouře nezkrocené a pouze dočasně utlumené vášně cosi jako příprava k vulkanickému výbuchu...

Kolkolem panovalo hluboké ticho.

Po delší čas ani nejjemnější větřík nezašelestil v listoví; vše zdálo se býti pohříženo v tvrdý sen a bylo jako v strnutí.

Náhle ticho to vzrušeno podivnými zvuky zdáli.

Zpočátku nejinak, nežli jako když jemný větérek vyrušiv noční ticho, úzkostlivě ševele a sténaje, znenáhla v dáli ve skalních úžlabinách usíná... Bylo to cosi jako tajemný šepot sladce švelících dívčích úst, když vyznávají první lásku...

Mladík mimoděk zvedl hlavu a zadíval se upřeně před sebe; ale nevšiml si nežli obrysů hradu...

Tajemné šelestivé zvuky mění se znenáhla ve zvuky vždy jasnější, až se rozezvučely nejčistším stříbrem. Mladík poznal tklivé, toužné lkání harfy.

Zvednuv hlavu ještě výše, zpozoroval na pavlánu hradu sedící ženskou postavu...

Nic více; ale pozornost jeho byla upjata k prostému předmětu tou měrou, že myšlenkám jeho dán takřka náhle jiný směr.

Brzo jasné, brzo temnější zvuky strun tetelily se tichem nočním v divuplné harmonii slastného roztoužení. Bylo to cosi jako výmluvný šepot lásky a hned zase jako tajuplné chvění zklamaného srdce; brzo jako přitlumený jásot radosti a hned zase jako tklivé žalování. Slovem, hluboké noční ticho vzrušila na několik okamžiků jedna z oněch divuplných, sladce zádušných písní, jejímuž tajemnému kouzlu nedovede odolati ani člověk nejbrutálnější.

Po několika jen minutách píseň dozněla a ženská postava zmizela z pavlánu.

A podivno!

Snad ještě nikdy neslavila dojemná, a přece prostá píseň triumfu tak neočekávaného jako tentokráte...

Mladík vstav z lavičky, upíral zrak svůj neodvratně k prázdnému pavlánu.

V duši jeho začaly se chaoticky mihati podivné, polo fantastické, polo reálné představy.

Bylo mu, jako by se probouzel ze svrchovaně trapného sna s příjemným, ba skoro slastným zakončením.

V prvních okamžicích takměř ani nechápal, co se bylo právě sběhlo, co a jakým kouzlem jej bylo vzrušilo; co bylo příčinou, že vstal a zadíval se upřeně k pavlánu, jako by jen odtamtud očekával spásy.

Zdalo se, jako by po trapně dlouhých dnech svrchované beznadějnosti, kterouž šlehaly nejintenzivnější blesky rozvášnění. Náhle se byl octl v místě míru a štěstí, kde jen sladký stesk z dále zavívá...

A přece mu srdce bušilo; hlava byla jako v plameni a krev kolovala žilami jako žhavá láva.

Dlouho, dlouho stál nepohnutě jako socha, poté sklonil zase hlavu a obrátiv se ubíral se plíživě a potácivě nazpět touže cestou, kterou byl přišel.

Chvíli ještě bloudil jako ve snu po klikatých cestách a stezkách parku, až posléze – mimoděk – octl se u hlavního východu...

A rovněž tak bezmyšlenkovitě, jako byl právě bloudil parkem, přešel můstek a ubíral se směrem k domovu.

Potud zápisky.

Přiznám se, že zřídka kdy předtím učinilo na mne psané slovo tak nepatrný dojem jako tentokráte.

Byl jsem sice ve věku, kdy třeba jen šablonovité vypravování příhody všední a jenom poněkud zajímavé člověka více méně vzrušuje; nicméně tentokráte nemělo na mne vypravování zčásti tragické, zčásti pak aspoň poněkud psychologicky poutavé příhody ze života takměř žádného vlivu.

Zůstal jsem lhostejným, ba chladným, což ovšem nutno přičísti hlavně na účet roztržitosti, s jakou jsem byl četl.

Když jsem dočetl, odstrčil jsem zápisky od sebe a zadumal se.

Představy, které mi obraznost předváděla, nebyly ani v nejmenší souvislosti s příhodou právě přečtenou, ba více – i prostá zvědavost zůstala latentní. Já sobě nepoložil ani otázky nejpřirozenější: Kdo asi zápisky psal, jak jich bratr nabyl a koho se příhoda týká – slovem, nalézal jsem se v rozpoložení myslí, jako bych byl praničeho nečetl.

Po delší chvíli probral jsem se ze zadumání.

Mechanicky sáhl jsem po zápiskách, složil a svázal je zase růžovou tkanicí a uložil na místo, kde původně ležely. A opět jsem se zadumal.

Ostatní jest prostinké.

K ránu, když se počalo šeriti, bratr procitl.

Nadzvednuv se promluvil namáhavě několik nesouvislých slov.

Nežli jsem vstal a přiskočil k loži, sklesl zase nazpět do podušek a zůstal bez hnutí s očima ke stropu upřenýma.

Na otázku, přeje-li si něčeho, neodpověděl, a teprve po delší chvíli zablábolil šeptem několik nesrozumitelných slov...

Začal fantasírovati. Trhané a vzpomínavě kusé věty, jež byl ke mně pronesl v noci, byly patrně již prvními symptomy, že jest i mozek zachvácen.

Od té chvíle bratr více vědomí nenabyl.

Po několik dnů ještě trval poslední zápas, až posléze čtvrtého dne časně z rána bratr dotrpěl.

Hoře rodičů, zejména matky, která byla právě ztratila svého miláčka, bylo bezměrné...

Nyní, takměř již po čtvrt století, kdy byl vše vyrovnávající čas i na mně osvědčil svou neodolatelnou moc, zmiňuju se o rodinné katastrofě již jen, jako bych vypravoval o úmrtí člověka, kterého jsem sice znal, ale který mi nebyl bližší a milejší nežli na sta jiných cizích a jenom známých lidí, kteří se byli již se životem rozžehnali...

Pohřeb bratrův byl prostý.

Několik jeho a mých přátel a známých doprovodilo jej na hřbitov, kde se rozešli. Já, otec a matka setrvali jsme u hrobu nejdéle, až byl úplně zaházen, načež jsme i my nastoupili cestu k domovu.

Šli jsme mlčky podle sebe já a otec v truchlivém zadumání, matka usedavě plačíc...

A přece nám bylo nepoměrně volněji, nežli když jsme stáli před otevřeným hrobem – jako by nám byla snáta nějaká tíže s prsou...

Když však jsme se octli doma a rozhlédli se po prostém pokojíku, zmocnila se nás všech podivná teskná tíseň.

Nebylo pomoci, já a otec musili jsme zase z domu; matka, která hoří svému pláčem ulevovala, zůstala doma....

Bloudil jsem s otcem bez cíle až do pozdního večera, až pak posléze i my unaveni vraceli jsme se domů.

Bylo nám jíti podle bratrovy zamilované kavárničky.

Přede dveřmi otec se zastavil a připomenul:

„Nemyslíš, že by bylo slušno a záhodno zde poděkovati?“

Prisvědčil jsem.

A tak přestoupil jsem s otcem poprvé práh místnosti, která znamená v životě mém zcela určitý mezník a která stala se mi v jistém směru i osudnou...

Byla to, jak již připomenuto, místnost nenápadná a prostá.

Nic více nežli dva malé pokojíky s malou kuchyňkou. Několik prostých stolů, lavic a židlí, pak jednoduché hodiny, veliké zrcadlo a dva zcela všední obrazy, to byl veškeren nábytek i veškerá okrasa.

Když jsme s otcem vstoupili – bylo právě na Bílou sobotu – byla kavárnička úplně prázdná. Nezbylo nám nežli vejít do kuchyně a poděkovati majetnici za útlocitnou její pozornost k bratrovi v posledních dnech jeho života a požádati ji, by jménem našim poděkovala i ostatním hostům, kteří snad byli na bratra vzpomenuli.

Statná a jinak resolutní žena vyslechla dík náš klidně; ale když otec domluvil, zpozoroval jsem, že oko její zvlhlo.

„Byl to dobrý hoch,“ pravila po chvíli štkavě, a vypuknuvši v pláč, trhaně dodala:

„A – kamarádi – ho měli všickni – rádi – všickni...“

Slovy těmi bylo pověděno v podstatě vše.

Více nebyla žena ta s to pronésti, rozplakala se usedavě.

Rozloučivše se opustili jsme místnost.

Od té doby zavítal jsem do kavárničky té častěji – obvykle pozdě večer, když jsem se vracel z nějaké potulky po okolí pražském – a zanedlouho jsem toho nelitoval...

Bývalo tam, zejména v sobotu a v neděli, velmi živo a jaksi „po sousedsku“ útulno.

Hosté, skoro vesměs staří a mladí známí, z nichž s mnohými jsem si tykal, náleželi převahou stavu dělnickému a řemeslnickému.

Občas zabloudil tam ovšem také někdo z tak zvaných „exklusivních kruhů“, nějaký úředník, domácí pán nebo student z pouhopouhé „známosti“. Host cizí však se tu objevil zřídka, a stalo-li se tak někdy přece, necítil se ve společnosti tvořící jaksi domácí kruh dosti volným a nikdy se dlouho nezdržel.

V první době, přiznám se upřímně, necítil jsem se ani já v kruhu bezprostředně myslících a cítících, tudíž i bezprostředně mluvících a jednajících lidí, kteří si nikdy nečinili svědomí z drsného slova nějakého, příliš volným.

Jsa uvyklý žítí svým mlhavým představám obraznosti pociťoval jsem ke skutečnému životu, tudíž i k lidem, kteří žili, mluvili a jednali právě jen tak, jak toho byli po svých povahách a vzdělání svém schopni, větší nebo menší antipatii.

Avšak zanedlouho jsem jim uvyknul a později začal jsem tomuto druhu lidí věnovati nepoměrně větší pozornost nežli až posud, slovem, zahájil jsem instinktivně první svá studia z bezprostředního života.

Mlhavé ovzduší obraznosti, oživované až dosud skoro výhradně více méně tradičními a zároveň také šablonovitými představami z knih a jeviště, počalo se znenáhla jasniti a oživovati představami a osobami skutečnými.

Ovšem pomalu, ba skoro plžovitě zdlouhavě ale výměna dala se přece a zcela přirozeně.

Zanedlouho začal jsem instinktivně chápati bezměrný rozdíl mezi schematickými bezduchými loutkami, s kterýmiž jsem si byl druhdy v duchu tak rád zahrával, u přirovnání k lidem, v jejichž žilách koluje skutečná krev, jichž fysiognomie nejsou ani tak absolutně škaredé, tím méně aby byly absolutně čarokrásné, jak jsem se byl dočetl ve knihách o lidech, kteří neexistují, neexistovali a nikdy existovati nebudou, krátce, já začal věnovati pozornost individuální charakteristice.

V tu dobu arci ještě nebyl životní plán můj ustálen.

Cítil jsem sice neodolatelnou náklonnost k činnosti literární a také jsem v prázdných chvílích v tomto směru pracoval, „kuje verše“, uče se všem možným jazykům, překládaje atd., avšak že by literatura mohla se státi životním mým povoláním, nebylo mi posud ještě ani ve snu napadlo.

V kavárničce, která se mi zanedlouho stala skutečně milou, ovšem mezi hosty nikdy nebylo řeči o básnictví, literatuře a podobném.

Avšak básnictví, ovšem jen básnictví nejprimitivnější, bylo i v prosté místnosti té zastoupeno aspoň jedním representantem, a to samoukem.

Byl to asi čtyřicetiletý muž prostřední, ale statné postavy, širokých plecí a dobrodušného výrazu v rázovité, plavým plnovousem zarostlé tváři. Vysoké čelo, tupý nos, modré dobrácké oči a kypré, smyslné rty a především chování jeho nasvědčovalo povaze dobromyslné, tiché, skromné a svrchovaně trpělivé.

Obyčejně měla charakteristická tvář jeho výraz klidné snivosti, jenom občas pohlá kolemd odulých rtů trpce bolestný úsměv, aby po několika vteřinách ustoupil zase výrazu obyčejnému.

V tu dobu, když jsem muže toho poprvé spatřil – když jsem totiž podruhé zavítal do kavárničky, od kteréž doby vídal jsem jej tam pokaždé – měl muž ten již na svědomí několik set rýmovaček z větší části zpěvných dle známých melodií, zčásti pak takových, ku kterým si složil árie sám. Ba více, muž ten zanášel se v době té již také plánem vydávati tyto své rýmovačky tiskem.

Jinak byl nesmělý a zamlklý.

Den co den sedával v koutku kavárničky těsně u dveří a býval tu obyčejně jedním z prvních a vždy také jedním z nejposlednějších...

Obveseloval hosty zpěvem a hrou na nástroj, již tenkrát více nežli profanovaný, na nástroj, který po několika tisíciletích, po která byl v oblibě začasté až vášnivé, upadl konečně – asi před čtyřiceti lety – jinde i u nás v Čechách v opovržení, na harfu...

A podivno, leč zase zcela přirozeno: v téže asi míře, v jaké byly veršovnické pokusy muže toho primitivní a začasté neurvalé, byla hra jeho na harfu co do techniky virtuosní.

Kdo slyšel muže toho zahráti na harfu jen jednou, musil vyznati, že jest mu harfa jeho vším, že v ní žije a bez ní že by byl svrchovaně nešťastným.

Byl sice i v tomto odvětví své umělecké činnosti, kterouž si nyní krušně vydělával nejnutnějšího chleba, autodidaktem.

Neměl učitelů, kteří byli absolvovali konservatorium – učitelem jeho býval podobný chudák harfeník, jako byl nyní on sám – ale vzornou, přímo úžasnou pilností a vytrvalostí dosáhl na svém nástroji takové zručnosti, ba skoro možno říci dokonalosti, že mohl mu záviděti mnohý z těch, kteří budívají v koncertních síních začasné obdiv a nadšený potlesk virtuosností nepoměrně menší...

Vždycky arci hra jeho přibližně dokonalou nebyla.

Lidé, které bavival svým „břinkáním“, neměli pro tento druh zábavy ušlechtilějšího směru ani smyslu; jim stačila, ba více je úplně uspokojila píseň jarmareční, pouliční, která byla právě „v módě“.

Avšak když se muž ten domníval, že sedí mezi hosty také někdo, kdo by porozuměl a pochopil, zahrál vždycky něco výlučného, něco, co dovedlo mluvit k srdci a duši, co je rozechvělo a zároveň také trvaleji utkvělo v mysli.

V takových chvílích naslouchal jsem hře jeho s napětím a interese, které i mne, který jsem byl druhdy jako většina vrstevníků proti harfě zaujat, s profanovaným a všeobecně opovrhovaným nástrojem tím usmířily.

Zde v prostinké této kavárničce stal se mi milým, ovšem jen potud, pokud z něho vyluzoval tóny muž, který jej dovedl ovládati, jako snad žádný jiný ubožák, který si jím v pokoutních krčmách a kavárnách za posměchu posluchačů bídný chléb svůj vydělává.

A právě zde, kde tento muž provozoval své bídné „řemeslo“, stalo se cosi, co změnilo směr životních mých plánů a vrhlo mne ve vír vratkého života závisejícího na jakosti a divuplné, nevystihlé vibraci nervů.

Pamatuju se zcela živě na střízlivý den, jež jsem ve snivém far niente doma produmal.

Pamatuju se, že vyšel jsem vpozdvečer na procházku a bezmyšlenkovitě bloudil z místa na místo, až nadešla noc, tichá, hvězdná, ale přece všedně fádňí...

Pamatuju se, že mi bylo zpočátku klidno, jako by byla veškerá duševní činnost ustala. Pamatuju se, že jsem později pocítil nevyličitelnou prázdnotu duše, jako bych bloudil vyprahlou pouští.

Vrátiv se domů, zasedl jsem za stůl, a podepřev si hlavu oběma rukama setrval jsem bez hnutí.

Hlava byla pustá, ani nevím, kmitla-li mozkiem nějaká myšlenka nebo vzpomínka...

Náhle jsem se zcela bezúčelně zvedl a bezmyšlenkovitě opustil byt... A v několika minutách – nyní již skutečně ani nevím, jak se bylo stalo – seděl jsem v bratrově zamilované kavárničce na obvyklém svém místě.

Byl právě pátek a v kavárničce jen něco málo hostů, z nichž někteří i podřimovali.

Dlouho jsem seděl, posrkávaje čas od času černou kávu a ničeho si kolem sebe nevšímaje.

Nebylo mi ani smutno, ani veselo, nýbrž jaksi otupěle klidno, jako bývá člověku, když se ho zmocňuje apatie.

Minula půlnoc.

Z nečetných, vesměs více méně apatických hostů byli se již všichni vytratili, až na obstarožného muže, který seděl v koutě prvního pokojíku, opřen o stěnu klidně spal.

V místnosti panovalo ticho rušené jen tikotem hodin a toliko občas nějakým lomozem z kuchyně.

Harfeník seděl na svém místě těsně u dveří, maje ruce v klíně a upíraje zrak svůj přímo před sebe na podlahu. Harfa jeho stála opřena o stůl vedle něho.

Náhle protáhl se obstarožný muž v koutě, otevřel oči a zaklepal, aby zaplatil.

Sledoval jsem počínání jeho s onou otupělou pozorností, s jakou sledujeme výkony nejvšednější.

Když zmizel, zívnuj jsem několikrátě táhle a zhluboka, načež zrak můj utkvěl na velikém žurnále politickém, jenž ležel přede mnou na stole.

Avšak teprve po chvíli sáhl jsem mechanicky po časopise a rozevřev jej díval jsem se po řádkách, jako prohlížíme časopis v jazyku nám neznámém.

Několikrátě padl zrak můj na místo, které jsem začal čísti; ale nedočel jsem nežli dvě, tři řádky, načež těkal zrak můj poznovu bezmyšlenkovitě s rubriky na rubriku, ze zprávy na zprávu.

A již již jsem chtěl časopis zase odložit, když utkvěl zrak můj na první straně na větě v úvodním článku, která upoutala moji pozornost.

Leč ani této věty, dlouhé to periody, jsem nedočel; zrak můj sesmekl se „pod čáru“ – začal jsem čísti fejeton.

Zpočátku mne valně nezajímal.

Byl to referát o nějaké národní slavnosti na Žofíně pod širým nebem.

Nyní po letech na více se nepamatuju, nežli že četl jsem později s intereselem vždy větším, až posléze zaujal veškerou moji pozornost.

Duchaplným obratem zabočil pisatel z povšechného popisu k předmětu v svrchované míře nepatrnému.

Připomenuv, že spatřil mezi produkujícími se pseudoumělci také starou vetchou babičku se svým malým, zvetšlým již kukátkem – kterou v tu dobu a dávno předtím znalo každé pražské dítě z poutí a slavností – vypravoval, jak rád se druhdy jako dítě zadíval do kukátka, s jakými pocity naslouchával monotónnímu výkladu staré ženy, když vykládala jednotlivé obrazy, vlastně výjevy ze života svaté Genofevy, připomenul si drobné voskové figurky, a zabočiv k životu lidskému, charakterizoval několika elegickými slovy jeho pomíjejícnost.

Nepamatuju více slov; ale zdá se, že líčil potom, kterak se mu zúžilo srdce, jak se mu pozastesklo po dávno minulých dobách bezstarostného mládí...

Mimoděk přistupuje ke kukátku, přikrčuje se ke sklu a dívá se...

Několika geniálními črty naznačil charakter toho, co se právě jevilo oku mužovu...

Prostinká, primitivní skupení pohyblivých voskových figurek; ale vše již vetché, sešlé, starobné... Nejen hadříčky, kterými jsou oděny, i voskové tvářičky zdají se mu mdlejší, zestárlejší, skoro sinalé – věrný obraz života a jeho pomíjejícnosti...

Mimoděk se srdce úží a oko vlhne...

Odstupuje od kukátka a s nevyhladitelným dojmem mizí v tlačícím se a hlučícím davu lidu.

A podivno!

Prostinké, a přece tak dojemné, ovšem mistrovské líčení případu tak všedního, ba malicherného, učinilo na mne hlubší dojem, než jakékoli líčení světodějně nebo tragické události předtím i později až na dnešní den...

I mně se zúžilo srdce, i mně zvlhlo oko.

Náhle intensivně jako blesk šlehla duší mojí myšlenka:

„Tak a nejinak chtěl bych duševně žít, jako muž, jenž byl právě několika slovy duši moji rozechvěl...“

A současně s myšlenkou tou zrodil se i úmysl stát se literátem...

Byl jsem tak vzrušen, že jsem ani nezpozoroval, že harfeník v koutě u dveří začal již před chvílí hrát... Naslouchal jsem hře jen na půl ucha.

Náhle se mi zdá, že hraje harfeník nějakou melodií, které zde nehrával.

Byla mi povědomá, ale nemohl jsem se upamatovati, kdy a kde jsem ji slyšel.

První tóny mi ušly, ale z dalších nebylo nižádné pochyby, že začala melodie jemně a cituplně – nejinak, než jako když za tichého podzimního večera začne svěží vánec v listoví ševeliti. Náhle tón bolestný, jako když se srdce sevře smrtelnou úzkostí, poté tóny zádumčivě kvílicí a hořekující, jako když slavík přitlumeně v dáli sténá – konečně tóny, zpočátku plné a jasné, jako poslední napětí sil, pak vždy mdlejší, až vyzněly v tón jediný – v táhlý, chvějivě usínavý tón trpkosti...

Teprve když harfeník dohrál, poznal jsem píseň, kterou mi byl bratr na smrtelnou loži bzučivě přezpíval.

Takřka v mžiknutí oka stál jsem před harfeníkem.

„Jaká to píseň? Kde jste se jí naučil?“ ptám se s nápadným chvatem.

„Váš pan bratr mně ji několikrát předzpíval,“ zní klidná odpověď.

„A nevíte, kde se jí naučil on?“

Tázaný, v jehož tváři jevíly se již při prvním oslovení mírné rozpaky, pokrčil jen rameny.

„Bývala to nejmilejší píseň páně bratrova,“ připomenul po chvíli.

Setrval jsem v mlčení.

„Mimo tuto píseň,“ ozval se po chvíli harfeník, „pan bratr také rád slýchával jinou...“

A bez vybidnutí přešel prsty přes struny, a začal hrát bujnou píseň pijáckou, onu, která mne byla takměř po půl století zastavila před malostranskou hospůdkou.

Vyslechl jsem píseň tu stoje a takřka bez dojmu; avšak když dozněla, zúžilo se mi náhle srdce...

Nemohl jsem déle setrvati.

Zaplativ svůj nepatrný řád, opustil jsem kavárničku, a bloudil bez cíle takměř až do svítání.

Nebylo skoro ani jinak možno; rozpřádal jsem nové životní plány...

Od té doby jsem byl v tenatech tajemné sirény... Stal jsem se literátem...

Do kavárničky, ve které se byl v duši mé rozhodný úmysl ten zrodil, zavítával jsem v prvním čase svého literátování dosti často; ale nikdy nepříhodilo se mi tam nic zvláštního.

Později jsem tam přicházel vždy řidčeji, až pak posléze i útulná kavárnička ta pozbyla své přitažlivosti úplně.

* * *

Vše to tanulo mi na mysli, když vrátil jsem se z bezděčné své exkurse Šáreckým údolím a přes Bílou horu, o které jsem se byl na počátku svého vypravování zmínil, a zasedl doma ve své pracovně za stůl.

Pohřížil jsem se ve vzpomínky tou měrou, že jsem ani nepozoroval, že počíná již na východě svítati. Teprve drkotavý lomoz nejranějšího vozu na ulici mne upozornil, že nutno ulehnutí.

Ulehl jsem oblečen; ale na usnutí nebylo lze ani pomyslití...

Snil a vzpomínal jsem dále, až teprve, když už slunce vyšlo, konečně jsem usnul.

Spánek byl neklidný; chaotické sny mihaly se duší jako prchavé obrazy kaleidoskopu.

Procitl jsem k polednímu unaven...

Ký div, že po zvláštním preludiu minulé noci začal jsem se zabývat v duchu sám sebou a že zanedlouho, když soudnost nabyla aspoň poměrně převahy nad obrazností, počal jsem si klásti úcty ze svého života.

Výsledek byl, jak přirozeno, v svrchované míře neuspokojující.

Přes dvacet roků byl jsem častěji nežli kdo jiný poznal sladce mučivé chvíle tvoření, ale zároveň také nesčetné svízele všedního, ba nejvšednějšího života českého literáta, který se byl opovážil povrhnouti vším a žítí jen z výtěžku svého péra, neboli jinými slovy, záviseti skoro výhradně jen na jakosti a divuplné, posud ještě nikým nevystihlé vibraci svých nervů.

Čím jiným může býti život takového člověka nežli neustálou horečkou!

Avšak k závislosti na výrobních orgánech přidružuje se také závislost na nesčetných libůstkách nejrůznějších jednotlivců.

A proto bývá výsledek práce i v poměrech normálních začasť více nežli pochybný.

A jakýmž medle – napadlo mi – může býti život člověka, kterému „výrobní orgány“ počínají už vypovídati službu?

Napadlo mi sice, že jest první moje nápadná duševní indisposice nejspíše pomíjející; přesto nemohl jsem se ubrániti zamrazení při myšlence, že to vlastně přece jen první neklamný symptom osudného „začátku konce“.

Starobná, zvětšela fráze o krátkosti života lidského, kterou z mládí a v dobách svěží síly životní obyčejně s útrpným úsměvem odbýváme, objevila se mi náhle jako neúprosná, příkrá pravda, proti které není žádných námitek, jako přísný, skoro bych řekl, brutální rozkaz:

„Až potud – ani o píd' dál!“

A pomalu začaly se před duševním zrakem mým vyhupovati mlhavé obrazy budoucnosti, nevlídné, mrazivé, ponižující a pokořující...

Napadlo mi, jaké množství nejvzornějších pracovníků, kteří se byli podobně jako já odvážili záviseti na vrtkavosti svých nervů, bylo i u nás již podlešlo v krutém zápase o pouhou existenci!

Viděl jsem sama sebe seděti za stolem s péro v ruce a se zrakem tupě na prázdný papír upřeným...

Po chvíli letí péro skřípavě po papíře a hned zase napsané přeškrtává. Hlava jest pusta, představa buď žádná, nebo mlhavá, nebo tak chaotická, že nelze postihnouti ani obrazu jediného.

Hodinu, dvě, tři pachtí se péro vysloviti neurčitý, mlhavý pojem.

Někdy kmitne hlavou myšlenka jasná, ale hned zase jiná, mlhavá nebo tak nejapná, že i lačné péro ostýchá se ji zachytiti. Po chvíli hrnou se myšlenky jaksi horečně, ale beze vší souvislosti, jako když spousta jisker na vše strany se rozlítne.

Ustávám psáti, hlava klesá v levou dlaň, péro však jest posud připraveno...

Snažím se přemítati, vzpomínám; ale nic naplat... Kmitne-li hlavou představa, není slov k jejímu označení, napadne-li slovo nebo celá věta, není v ni žádná souvislosti s tím, čím se právě v duchu zabývám.

Nevolnost, nevrlost a mrzutost se množí.

Opět a opět pokouším se napsati několik vět, abych tak řekl, „do větru“.

Péro letí po papíře, několik pustých frází že je již na mne; ale po chvíli péro mimoděk samo se zastavuje nad čirým nesmyslem, který mu byl uklouzl.

Nesmysl ihned škrtnut; ale další fráze, kterou bylo péro v horečném chvatu matohlavě napsalo, jest anithesí frází právě napsaných a musí býti buď ona, nebo její předchůdkyně škrtnuty.

Nevrle odkládám péro, upírám zrak do prázdna, ale hned zase sahám instinktivně po péře. Držím je v ruce, kladu k papíru; ale po prvním slově je mrzutě odhazuju.

Zrak můj utkvěl na papíře přede mnou.

Pozoruju, že to již pátý půlarch – zakaňkaný, křížem krážem trámovitě i mřížovitě přeškrtaný. Řádky nerovné, slova nečitelná, písmena nestejná, vše tak cizí, odporné a nejapné, jako primitivní rukopis přiblblého nebo nedbalého školáka.

Odstrčiv nesympatický půlarch, беру papír čistý. Ruka sahá poznovu po odhozeném péře. Začínám přepisovati, co je již načrtnuto.

Prvních několik vět jest již přepsáno skoro krasopisně. Náhle péro se zastavuje, zpěčujíc se opsati frázi, za kterou by se i frázista ze řemesla zastyděl.

Mimoděk pokouší se jí dáti aspoň novější vzezření. Několik slov chvatně napsáno, ale hned zase jediným trhnutím péra přeškrtnuto.

Myšlenkový, vlastně frázovitý proud poznovu naráží o „balvany“ duševní stagnace...

Cítím podivné jakési horko; čelo i skráně jsou zvlhlé, krev nápadně prudce vře; cítím i tlukot srdce... Hlava jest těžká, jako kovovou přílbou obtížená, oči jako zaníceny, cítím i žízeň...

Vstávám od stolu, přecházím po pokoji; ale po chvíli opět zasedám ke stolu.

Zdá se mi, že jsem kliden. Vše, nač pohlédnu, vidím jasně; vše, co si připomenu, zdá se býti tak prosté, přirozené, že nechápu, proč nemohl jsem před chvílí napsati několik prostých vět.

Mimoděk беру péro do ruky poznovu.

Chvíli přemítám...

Představa jest zcela jasná. Slova, která mi napadají, jsou případná a péro letí po papíře jako okřídlené.

Po několik minut nejsem sobě hrubě ani vědom, že píši; i samo péro a písmena, jež čmárá, zdají se býti zastřena mlhou...

Náhle vidím péro i obludné, zkomolené písmeno, které bylo právě načmárálo... Jediné trámovité škrtnutí je sice v mžiknutí vyhladilo; ale hnusná podoba jeho vznáší se před duševním zrakem mým s odpornou houževnatostí.

Mimoděk přelétl zrak můj napsané řádky.

Zevšad zejí na mne podobné nečitelné zkomoleniny a odvracejí pozornost od toho, co jsem chtěl psáti.

Opravuju rukopisné nestvůry...

Náhle šlehne duší malichernost takového počínání. Chci dále psáti; ale myšlenka, kterou jsem byl rozepsal, není víc k dispozici.

Vzpomínám, navazuju, permutuju, nic naplat.

Nejvšednější snad fráze byla zmizela, péro vrzá a úpí po papíře písic jen nepřipadná slova, která hned zase škrta a jinými, ještě nepřipadnějšími nahrazuje. Posléze samoděk ustává...

Jsem na rozpacích.

Držím péro nerozhodně v ruce a po chvíli pomalu, zdánlivě klidně je odkládám.

Jest mi, jako bych se byl po delší čas marně pokoušel nadzvednouti břímě, na které lidská síla vůbec ani není. S trpkou resignací dívám se před sebe.

Zdá se mi, jako bych byl přesvědčen, že jest vše v pořádku.

Avšak klamný klid můj mění se znenáhla v nevysvětlitelnou stísněnost.

Cítím mírnou umdlenost. Až dosud jen na čele a skráních vyvstávající pot vystupuje i na krku; i ruka, ačkoli klidně spočívá na stole, ve dlani vlhne. Pozoruju, že přes všechna nutkání ke psaní vzmáhá se ve mně nechuť, ba odpor...

Vstávám od stolu poznovu.

Chvíli se procházím po pokoji.

Zrak můj třeá s předmětu na předmět. Náhle utkvěl na přihrádce s knihami.

Bezděky přistupuju a bezmyslenkovitě přehlížím náhřbetí. Zrak můj utkvěl na vybledlém náhřbetí tenké broširované knihy bez jakéhokoli označení. Zvědavě sahám po ní a vytáhnuv ji otvírám nazdařbůh.

Poznávám, že to stará školní gramatika řecká, která bůh ví kdy a jak do mé knihovny zabloudila.

Jindy bych ji byl zajisté hned zase zastrčil; ale nyní ji držím otevřenou v ruce a zrak můj blouzí po jednotlivých slovech, jako přelétáme nečitelné písmo, nežli se pokoušíme o jeho luštění...

Hlavou víří různé myšlenky. Vzpomínám na dobu mládí, na dobu studií... Obraz toho neb onoho učitele nebo spolužáka vyhupuje se před duševním mým zrakem...

Náhle mi napadá, že chci vlastně pracovati.

Takřka v mžiknutí jest knížka na svém místě a ve dvou, ve třech vteřinách sedím již zase za stolem s pérem v ruce.

Vidím je nasazeno, ku psaní připraveno; ale duše bůh ví kde blouzí...

Napadá mi, že jsem den předtím opomenul kamsi jíti a že mám dnes vpozdvečer kohosi navštívit, napadá mi patero, šestero všedních, ba nejvšednějších věcí, které nejsou s prací mojí v nejnepatrnější souvislosti.

Marně se namáhám upjati pozornost svou ku předmětu své práce. Přimhuřuju oči, upírám zrak v neurčité, následkem přimhouření očí skoro temné prázdno...

Náhle šlehla duší zcela nová myšlenka intensivně a zcela nový, od předmětu, kterýmž se zabývám, naprosto se lišící obraz vznáší se před duševním zrakem mým.

Chvíli zabývám se novým obrazem.

Vidím jej jasně, barvitě a plasticky; zajímá mne, zdá se mi, že závažnější předmětu, o němž jsem chtěl právě psáti... Instinktivně šeptá mi vnitřní hlas: „Piš o něm!“

Klidně, mechanicky odkládám počmárané, přeškrtané a pokaňkané půlarchy a kladu před sebe na podložku půlarchy čisté.

Zatím co zabývám se v duchu novou látkou, zkoumám brkové péro.

Zdá se mi býti příliš rozskřípnuto; uznávám za dobré přiříznouti je. Beru perořízek, otevru jej a počnu péro přiřezávati. Ale nožík jest – nebo se mi tak zdá – otupělý... Musím jej přibrousiti.

Vstávám od stolu, hledám brousek – pět, deset minut... Konečně jest nalezen; po dalších třech, čtyřech minutách i nožík nabroušen, ba i péro přiříznuto, opraveno.

Zatím zabývám se v duchu neustále novou látkou, která se vůčihledě krystalizuje, a počínám býti netrpěliv, že již nepíšu.

Zkoumám ještě péro na kousku papíru. Nepíše však po mém přání; rozskřípec jest příliš dlouhý, musím je znovu přiříznouti...

Přitom svezl se mi perořízek; nezbyvá, nežli péro znovu opravit. Jsem s tím hotov dříve, nežli jsem se nadál; péro píše výborně a hned poté letí po čistém hladkém papíře jako o závod...

Jako obyčejně nevidím po několik minut takměř ani papíru, aniž péra, které pracuje téměř mechanicky.

Skoro se zdá, jako bych byl s pérem svým splynul v jedno. Myšlenka vyvíjí se přirozeně, tudíž zcela volně, nepozorovaně z myšlenky, myšlenkový proud valí se chvíli vpřed s obvyklým klidem.

Každá věta zdá se úplně krýti myšlenku, každé slovo zdá se býti případno; slovem, vše tak přirozené, hravé a snadné, že pravé potěšení psáti.

Stísněnost a nevrlost takřka úplně pominuly; po vyvstávajícím potu a vůbec po všech ostatních symptomech duševní stagnace ani památky.

V několika minutách jest popsán půlarch první, aniž by bylo kde hrubě škrtnuto. Řádky jsou rovny, slova i písmena úhledná i čitelná.

Beru půlarch druhý; i nyní letí péro po papíře lehce jako po ledě. V brzku jest i tento půlarch skoro úplně popsán...

Vtom šlehla duší myšlenka: „Vždyť to látka přece jen nepromyšlená...“ Zároveň s myšlenkou tou zaráží se myšlenkový proud...

Ustav psáti, přemítám.

Právě vzniklá námitka zdá se mi býti opodstatněna. Odkládám péro, kladu čelo v obě dlaně, přemýšlím o látce...

Napadá mi ono: neznám terénu a osoby, kterou jsem právě počal popisovati, posud jsem ještě nikdy neviděl, život její vůbec a život duševní zvláště jsou mi úplně neznámy...

„Ne, ne! Takových experimentů nelze se odvážiti!“ šeptá mi tajný hlas literárního svědomí.
„Totě více nežli smělost, totě...“

V témž okamžiku cítím zase nevolnost a stísněnost, jako bych se byl dopustil skutku pokárání hodného.

Přesto беру první popsany půlarch a počínám jej čísti. První dvě, tři věty jasností a případností svou jaksi se zamlouvají; jsem spokojen... Vtom čtu větu, vlastně nejvšednější frázi, kterouž má býti podána charakteristika věci, o níž nemám ani ponětí.

Chvíli se dívám tupě na papír.

Cítím, že mi krev stoupá ke hlavě, písmenka a slova začínají splývati. Pot mi znovu vyvstává na čele a skráních, zmocňuje se mne nevyličitelná tesknost, ba úzkost...

Přesto pokouším se ještě jednou nasaditi péro a psáti. Ale po několika minutách letí péro kamsi do kouta...

Není možno psáti. Jsem svrchovaně unaven, skoro vysílen.

Nezbývá nežli si odpočinouti, zkoncentrovati myšlenky.

Leč dosti na tomto nesmělém pokuse vystihnouti slovy přímo nevyličitelné duševní martyrium produkujícího, které v obyčejném životě odbýváme prostinkým slovem „indisposice“, při níž si z tisíce lidí sotva jediný něco podstatného myslí.

A přece jest vše, co jsem byl právě zdánlivě rozvláčně, a přece jen kuse a neúplně naznačil, pouhé preludium, pouhopouhá ouvertura k duševnímu martyriu, o kterém nemá širší obecenstvo ani potuchy.

Obyčejně se prostě soudí, že produkující jednoduše ustane pracovati, aby si odpočinul, a vyčká, až bude zase disponován.

Ale právě v takových dobách jest nutkání ku práci takřka horečné...

Zakusil jsem toho – poprvé v životě svém – sám na sobě hned následujícího dne, když po noci skoro zcela probdění a po nepokojném, skoro horečném spánku zasedl jsem k polednímu za stůl, abych pracoval...

Vedlo se mi podobně, jak jsem byl právě vylíčil. Po několikahodinném marném úsilí odhodil jsem konečně unaven a rozmrzen péro a vyšel na procházku.

Kudy jsem bloudil, nevím; bloudil jsem jako náměsíčník.

Na čemkoli zrak můj utkvěl, vše mi bylo lhostejno, ba odporno. Nevylíčitelná stísněnost byla v permanenci, bylo mi, jako by mi hrozilo nějaké nebezpečí.

Vrátiv se posléze domů, pokoušel jsem se znovu pracovat; ale s týmž výsledkem jako dříve.

Cítil jsem, že nejsem otupělý, naopak že jest duševní činnost zvýšena, že jsem citlivější, dráždivější než kdy jindy – a přece nebylo možno soustřediti myšlenky na jediný předmět nebo představu, tím pak méně některou myšlenku případně slovy naznačiti.

Napadlo mi, že tedy přece jen nevyhnutelno přemoci se a nepracovati přes všechno horečné nutkání ku práci.

I zachoval jsem se tak a zkoušel všechny možné prostředky, jak nabýti přiměřeného klidu, nebo správněji řečeno udržeti své nervy pouze v onom divuplném, mírně horečném rozechvění, ve kterém jediném jsou schopny plodné práce...

Ale nic naplat!

Den míjel po dni, ba týden po týdnu, aniž bych byl dosáhl, po čem jsem tak vřele prahnul.

Jak rád bych si byl na delší čas vyjel někam do hor nebo kamkoli „do světa“.

Nebylo možno. Jednodenní exkurse, kterých jsem se mohl odvážiti, nevypomohly, leda pomíjejícně.

Po každé takové exkursi cítil jsem se tělesně unaven a z rána jaksi osvěžen; leč jakmile jsem zasedl ku práci, opakovalo se za několik minut, co jsem už byl vylíčil.

Jak rád bych byl odhodil péro, jak rád bych je byl vyměnil – třeba jen dočasně – za jakýkoli jiný nástroj, kterýmž bych si mohl vydělati na chléb nejnnutnější!

Nemožno.

Český autor, živící se výtěžkem svého péra, nemůže je odhoditi ani vyměnit za jakýkoli jiný nástroj; on musí, musí psátí...

Jediný prozahálený nebo promařený den musí býti v bezprostředně následujících dnech začasť s napětím veškerých sil nahrazen.

Zde není omluvy ani pomoci. Železná nutnost káže pracovati – a péro musí, byť sebevíce se vzpíralo...

A jak potom, když vzpírá se osudné péro houževnatě po několik týdnů, když je ani železná, neúprosná nutnost nemůže popohnati, když mu ani hrozící bída nedovede dodatí síly a pružnosti, aby zkomolilo nějaký excerpt nebo pouhý překlad?!

Dospěl jsem i k tomuto stadiu.

Duševní stagnace netrvala pouze týdny, nýbrž celé měsíce.

Čas po čase ovšem jsem se přece jen vzpružoval a zase pracoval. A jenom tak bylo možno, ubrániti se bídě nejtrpčí.

Ale což naplat, když práce nejen netěší, nýbrž jest odporná, ba hnuší se – když po hodině, dvou člověk ustává zemdlen, ba v svrchované míře vysílen, jako druhdy po práci celodenní i celonoční – což naplat, když výsledek práce neuspokojuje ani autokritiku nejshovívavější!

Přiznám se, že prožil jsem v době té duševní muka, k jichž naznačení, nejkuli vyličení vzpírá se péro i nyní po letech.

Zanedlouho začaly se jeviti veškeré symptomy melancholie a hypochondrie.

Malomyslnost a zmalátnělost byly v permanenci. Vše mi bylo odporno; vyhýbal jsem se i přátelům nejdůvěrnějším a nejmilejším.

Úzkostlivost, ba naprosto neodůvodněný strach před čímsi neznámým mučily mne s houževnatostí nejbrutálnější.

Těžká hlava, podrážděnost nervů zrakových, bolesti v hlavě i kříži, slovem, druhdy tak zdravý organismus můj a celá soustava čivní^[7] byly povážlivě vzrušeny.

Hledal jsem úlevy i u lékařů; ale nevymohl jsem si než ironicky útrpné pokrčení rameny a prostou radu:

„Ustaň pracovati, buď trpěliv a bav se!“

Pamatuju se, že prodlel jsem mnohdy celé dny v pracovně své v otupělém zadumání; jindy jsem zase celé dny prolekoval na bezúčelných procházkách po okolí pražském.

Někdy jsem i zábavu vyhledával; leč po několika minutách jsem byl apatickým, ba přesycen.

Pamatuju se, jak mi byli mnohdy i nejdražší a nejvzornější přátelé protivni, jak jsem se mnohdy zastyděl nebo ulekl, když jsem některého náhodou potkal a byl jím osloven; pamatuju se, že v noci, když jsem se vracel z nějaké exkurse, začasť nejnahodilejší, nejpřirozenější šelest vehnal mi krev do tváře a zúžil srdce úzkostí...

Zmalátnělosti vůčihledě přibývalo, ba upřímně pověděno: začasť se mi zdálo, že nalézám se na pokraji šílenosti...

V osamělých chvílích nočních jsem se mnohdy rozplakal... Jindy jsem zaťal pěst' a pohrozil bezúčelně v prázdno nebo...

Však dosti nepostižitelného líčení duševních muk, kterýmiž mne byl „osud“ obmyslil...

Byl jsem přesvědčen, že přímo děsný duševní tento stav můj jest permanentní, a jsem jist, že kdybych se byl někomu svěřil, nikdo by mne nebyl přesvědčil o opaku.

A přece i v tomto abnormálním duševním stavu hlásil se aspoň občas ještě pud sebezachování ku svému právu.

Viděl jsem vždy více blížící se bídu a nevěděl si rady...

Kam se obrátit? Co počít?

Skoro vždy napadnou člověku v takových případech přátelé... Ale kolik medle má pravých přátel společenský paria živící se literárním nádenictvím? A má-li nějakých, kolik jich asi oplývá statky vezdejšími, aby mohli trvale vypomoci?

Jednou, dvakrát ostatně i pochybný přítel vypomůže, pravý pak třikrát i čtyřikrát... Avšak co poté?

Krev ti vstoupá k hlavě... Pětkrát, šestkrát se vypravuješ k příteli nejlepšímu a vždy se vracíš ode dveří. Když pak se posléze přece osmělíš a vstoupíš, chvěje se ti prosba desetkrát na rtech, a přece jí nevyslovíš...

A vzmužíš-li se konečně přece, zaklepáš-li po jedenácté a prosbu-li vyslovíš, pokrčí přítel s nejsladším úsměvem politování rameny.

„Lituji – nemám – věř, kamaráde!“

„Vypomoz tedy aspoň žírem!“ osmělíš se navrhnouti.

„Pro vše na světě, jenom to ne! Ještě letos doplácím za tři, kteří mne nechali uvíznout, a zařekl jsem se, zapřísáhl...“

Pochopíš a nedivíš se...

Vtom ti napadne, že venkovský nakladatel, s kterýmž jsi byl uzavřel literární nějaký obchůdek, zavítá dnes do Prahy... Vydáš se na slídění.

Z tiskárny, kde tiskne, do hostince, v němž obědvává, odtud zase do tiskárny, pak do kavárny, kde po obědě dlívá, v šachy nebo kulečnick hrává – ale po nakladateli ani stopy.

„Byl zde před chvílí a možná, že přijde; ale možná, že již zase odejel.“

Unaven vracíš se vpozdvečer jako uštvaný jelen domů s pevným úmyslem, že zajedeš si časně zrána za nakladatelem.

Vypravíš se včas, jedeš hodinu, dvě po dráze a šťastně dorazíš. Ale nakladatel není doma, odejel na nějakou slavnost. Nezbyvá, nežli vrátit se nejbližším vlakem.

Odešleš zdvořilý dopis za nějakou zálohu...

Čekáš den, dva, tři, týden, odpověď nepřichází.

Vypravíš se tudíž k nezbytné návštěvě poznovu... Dvakrát, třikrát hledaného nezastihneš – konečně po čtvrté se ti to podaří...

Nakladatel však vyspává právě nějakou zábavu. Chtějí jej zbudit, ale ty nesvolíš a čekáš trpělivě hodinu, dvě, tři... Po poledni nakladatel posléze se probouzí. Zvěstují mu, kdo byl přijel. Volá tě přívětivě do ložnice; přes unavenost a ospalost tváří se potěšen a příjemně překvapen., ba více, obleče se, aby ti byl průvodcem po městě a okolí...

„Povíš, co tě přivádí,“ ale nakladatel jako by neslyšel...

Náhle se vzpamatuje...

„Ano, ano, vyhovím vašemu přání; ale nemám právě drobných...“

A hostí tě, vypravuje o včerejším „randále“, jak se bavili, jak se nasmáli. Vodí tě po městě, ukazuje starožitnosti, památnosti a charakteristické zvláštnosti. Líčí ti společnost, sporné strany, vynikající individuality. Vypravuje o obchodních kalamitách, všeobecné tísní peněžní a nadějích svých do budoucnosti. Hubuje na poměry politické i sociální, svěřuje se s krotkými svými plány, zavede tě i do okolí, kde ukazuje staré chrámy a hrady atd., a konečně, když

nadejde večer, když tě byl znovu pohostil a do nádraží doprovodil, vtiskne ti právě v okamžiku, když vstupuješ do kupé, nějaký papírek do ruky.

Radostně se loučíš. Jednou rukou svíráš papírek, abys ho neztratil, druhou tiskneš pravici, která tě byla tak laskavě překvapila.

Vlak se hne...

Bleskurychle rozbaluješ papírek; leč místo dvou neb aspoň jedné padesátky, na kterou jsi byl reflektoval, byl ti dobrý muž vtisknul do ruky bankovku – pětizlatovou...

Můžeš sice zaskřípat zuby... Ale když si připomeneš, jak jsi byl přivítán a pohoštěn, zúží se ti srdce jen lítostí.

A zase míjí den po dni, týden po týdni... Namáháš se ze všech sil, „udržeti se nad vodou“. Pracuješ po několik dní, protloukáš se „z ruky do úst“.

Náhle se na tebe štěstí pousměje.

Nakladatel, s kterým jsi nebyl posud ještě nikdy v obchodním spojení, sám tě osloví.

„Nezapomeňte na naši firmu, až budete mít něco k dispozici.“

„Mám,“ odpovídáš.

„Přineste, přineste!“ zní chvatná odpověď.

Potěšen vracíš se domů a vybíráš z věcí, které máš k dispozici, nejlepší, nejpropracovanější, nejcennější a druhého dne zaklepáš na dveře pisárny nakladatelovy.

Vítá tě s nejlahodnějším úsměvem. Vypravuje široce o svých obchodech, o svých prvopočátcích, když byl ještě chud, líčí podrobně své svízele, nežli se mu podařilo státi se úplně samostatným, zařídit si vlastní knihtiskárnu a koupiti si dva domy...

A konečně přijímá i tvůj rukopis, aby jej přečetl nebo dal přečísti.

„A pro odpověď račte si přijít po osmi dnech,“ loučí se nakladatel.

Vracíš se domů s nadějí aspoň na úlevu.

Po sedm dní se protloukáš – osmého jdeš pro odpověď... Ale nakladatel „nemá času“... „Za týden, za týden“...

Přijdeš po druhé, po třetí, po čtvrté – vždy tatáž odpověď. Dobrý muž ten byl za tvých trapných návštěv před tebou otevřel celé své srdce, minulost jeho leží před tebou jak otevřená kniha, zdá se, že jej i ty zajímáš...

Tak mívá v trapné nejistotě týden po týdnu, a když pak posléze asi po dvou měsících přijdeš po osmé, dostaneš chladnou odpověď:

„Lituji – nemáme peněz k nakládání...“

A s nejlepší prací svou pod paží vracíš se k domovu.

Na cestě kmitne ti duši šťastná myšlenka... Co jsi byl posud ještě nikdy neučinil, rozhodneš se učiniti: nabídnouti sám práci svou jiným nakladatelům.

Jeden však „tohoto druhu věcí“ nenakládá, nakládá jen spisy pro lid; druhý jest „tímto druhem zboží“ zásoben na tři, čtyři léta, třetí by nakládal, ale odbyt je pod normálem. Čtvrtý si zamlouvá nějaký překlad.

„Původní!“ vykládá. „Prosím vás, kdopak se ptá po původnosti? Všechny žurnály otiskují šmahem překlady, vyjímaje snad jediný list beletristický pěstují překlady všechny listy zábavné, jak bych se já mohl odvážiti tisknouti práci původní, za kterou bych musil zaplatit nejméně trojnásobný honorář? A obecnstvu jest lhostejno, čte-li překlad neboli práci původní. Ono chce čísti, a to lacině čísti, po původní věci poptá se zřídka kdo...“

„Ale což kulturní moment český,“ dovoluješ si namítnouti.

„Ah, toť něco zcela jiného!“ zní odpověď. „Pro to máme své školy, svou polytechniku, svou universitu; pro to jsou učené i jiné společnosti, a ty-li ve směru tom nestačí, jednotlivý knihkupec toho jediným nebo dvěma zábavnými spisy nenapraví...“

Ostatně vizte příklad: Já si u vás objednáám velký původní román, dám vám zálohu a vyplatím trojnásobný honorář jako za překlad. Kdo mi, prosím, za to ručí, že bude román váš dobrý, že vzbudí interes, že bude vlasteneckým časopisectvem doporučen tou měrou, bych neměl škody aspoň citelné?

Nikdo, to hra hazardní... Kdežto naopak: Objednáám-li překlad proslulého románu cizího, o němž mohu říci, že vyšel již ve stém neb i dvoustém vydání, o němž neodváží se ani jediný kritik říci, že to plod nejisté ceny, zaplatím zaň jen třetinu honoráře. Kdož medle může se diviti, že dávám přednost jistotě před nejistotou, když jest všeobecně známo, že jest čtoucímu obecnstvu zcela nebo skoro zcela lhostejno, čte-li překlad, nebo věc původní?“

„Za takových poměrů jest tedy původně píšíci autor v Čechách tvorem přebytečným,“ dovolíš si ostýchavě připomenouti.

„Bohužel,“ zní odpověď provázená dvojsmyslným pokrčením ramen, „aspoň skoro přebytečným. Necht' jest talentem sebesamorostlejším, nemůže-li pracovati zdarma, neb aspoň skoro zadarmo, jest silou latentní a marně se namáhá.“

„Konkurence obětavých diletantů jej dříve nebo později udupe... Znáte náhodou spisek: Cestu do Šlarafie? Prodali jsme spisku toho v měsíci bez mála dvacet tisíc exemplářů, ačkoli jde o práci té jeden hlas, že to vlastně čiré blbstvo. Chcete-li psáti původně, napište mi nějakou cestu do Blbarie...“

Po těchto slovech provázených sardonickým úsměvem, který ti srdce probodá, bereš svou „nejlepší“ práci a ubíráš se k domovu...

A zase zkoušíš to ono, nějaký excerptní fejetonek, nějakou planou drobotinu, nějakou krotkou satyřečku, vše jen k tomu cíli, abys nějakým grošem zahnal bídu nejtrpčí.

Pracuješ deset, dvanáct, čtrnáct hodin denně, ale výtěžek práce nestačí...

Náhle zase zásvit naděje...

Po několik roků již se vlekoucí vyjednávání o vydání velikého románu konečně ukončeno. První díl jest hotov, takřka s jásotem počínáš psáti díl druhý.

Stagnace duševní jako by byla náhle zmizela. Pulsy ti buší, hlava jest rozpálena, práce postupuje se zimničním chvatem a – div divů – ona tě i uspokojuje...

Zatím vydává se po sešitech díl prvý. První až čtvrtý sešit už vydán, a honorář za ně vyplacen i stráven – vtom jako když zčista jasna blesk: nakladatel ti zvěstuje, že byl nucen další vydávání zastaviti pro nedostatek odběratelstva.

Z tisíců čtenářů, kterým jsi byl již spisy svými dlouhou chvíli ukrátil nebo je pobavil, ba z nichž jsi mnohého i trvaleji vzrušil, zůstalo ti věrno pouze 87, nic více nežli 87!

Z tisíců čtenářů, kteří by ti po smrti snad i nákladný, ba skvělý pohřeb vystrojili, kteří by se ti snad i o „důstojný“ pomník postarali, zůstalo ti v nejkritičtějším okamžiku tvého života – kdy jde o bytí a nebytí – věrno jenom 87...

Přirozeno!

Ze všech těch čtenářů nikdo neví, ba ani netuší, v jakém stavu se nalézáš. Domnívají se, žeš opatřen, že pracuješ „s chutí usilovnou na národa roli dědičné, že...“.

Zatím tobě stud a pokořená pýcha úží prsa, jsi zdrcen...

A teprve nyní počínáš chápati, jakým způsobem drolí se i žulová povaha lidská, jak snadno za takových poměrů klesá v bláto i člověk nejpevnější, nejzdravější, neřku-li člověk s povážlivě vzrušenými nervy, v jehož duši počíná již býti pusto jako ve vyprahlé poušti...

„Marno, marno, vše marno,“ jest jediný refrain, který ti hučí hlavou jako temný vodopád.

A právě v den, kdy vstoupila duševně sociální krise v mém životě v toto stadium, vypravil jsem se po několikadenním bezúčelném dumání vpozdvečer na bezděčnou exkursi, jakou jsem byl obšírněji vypsal na počátku svého vypravování.

Vyšed z domu loudal jsem se bez cíle z ulice do ulice. I tentokráte jsem hrubě ani nevěděl, jak se přihodilo, že octl jsem se za Bruskou branou, zanedlouho v Podbabě a ještě později v Šáreckém údolí; ba nemohu si složití účet z toho, z jaké asi příčiny ubíral jsem se údolím tím dále, až jsem je prošel a ocitl se pod Hvězdou u Liboče.

Byla to opět vycházka úplně bezděčná, bezmyšlenkovitá.

Nic mne nevábilo, nic neupoutalo pozornosti mé, leda na okamžik. Vše bylo mi lhostejno, ba odporno.

Zdalo se mi, jako bych neměl již pro nic smyslu, jako by byla duševní činnost úplně ochabla...

Octnuv se pod Hvězdou, změnil jsem tentokráte směr své cesty. Místo od nádraží libockého vzhůru k oboře zabočil jsem směrem k Ruzíni, a prošed vísku tu, octl jsem se zanedlouho na erární silnici vedoucí od Hostivic přes Bílou horu ku Praze.

Až dosud nebyl jsem si ani všiml, že jest šerá, nevýslovně zádumčivá podzimní noc, jedna z oněch, které budívají v duši lidské nevylicitelně sladkou tíseň a tesknotu.

Teprve když jsem začal po silnici stoupati do vrchu a měsíc vyhoupnuv se ze mraků osvětlil cestu, zastavil jsem se a rozhlédl se kolem.

Rozhled však byl nepatrný.

Nalézal jsem se v stromořadí, po levé straně silnice vyvýšená pole, po pravé vyhlídka na vršiny nad Ruzíní a část Hvězdy, přímo přede mnou pak silnice vedoucí dosti příkře do vrchu a na jejím konci, pokud jsem mohl dohlédnouti, nalevo od silnice šeré obrysy bělohorského kostelíčka.

O prvním rozhlédnutí pranic mne nevábilo. Vše zdálo se mi býti tak prosté a všední, jako bych byl stanul na místě, na kterém jsem se zastavoval a s kterého jsem se rozhlížel každodenně.

A přece jsem se nebyl v místě tom ještě nikdy zastavil, nikdy nerozhlédl, ani za dne, neřku-li za lunojasně podzimní noci, dodávající okolí půvabu takměř bájného.

Chvíli jsem postál, rozhlížeje se kolem. Skoro úplně již holé stromy stromořadí, bělavá silnice, hnědá pole a poněkud zamžené vršiny nad Ruzíní, ba i jednotlivá světla v osadě samé – vše to v plné záři měsíce začalo, ovšem nad míru znenáhla, budití můj interes.

Různé světelné efekty a odstíny na kmenech a větvích stromů, na kamenech i pouvadlých stonkách trávy a jiných rostlinách; temné rýhy a světlejší nebo docela stříbrojasné plochy – vše to a především hluboký noční klid, jenž nad krajinou panoval, neminulo se, ovšem jen mírného účinku na mne.

Bylo mi, jako by se vlastní duše má vracela z výletu po mráкотných úžlabinách a propastech skalních v obvyklý kraj domácí; jako bych se probouzel z hlubokého sna...

Po chvíli pohlédl jsem mimoděk k obloze a zpozoroval, že ve výši prudký víchř žene temné roztrhané mraky od Prahy, kdežto nad krajem panovalo takřka úplné bezvětrí.

Náhodou však po několik minut všechny mraky míhaly se podle měsíce, jenž jsa takřka v úplňku svítil jasně a přívětivě na pole po pravé straně, takže krajina kolem mne zůstala po delší čas jasně osvětlena.

Náhle zahalil hustý mrak měsíc; kolem rozhostilo se temno. V několika okamžicích měsíc zase se z mraku vyhoupl, ale po chvíli opět zmizel pod mrakem jiným, až pak jej posléze zahalil černý hustý a veliký mrak trvale.

Teprve nyní hnul jsem se zase kupředu. Volným krokem stoupal jsem po silnici do výše.

Avšak dříve nežli jsem dospěl k bělohorskému kostelíku, zavládla po krajině nápadná tma, takže z dále asi desíti kroků nebylo lze rozeznati nežli mlhavé siluety předmětů obrážejících se na temném obzoru; silnice a vůbec vše, co se neobráželo na obzoru, bylo takměř nerozeznatelné.

Octnuv se před kostelíkem, pohlédl jsem k němu.

Neobvyklá, skoro bych řekl bizarní silueta jeho obřezující se na obzoru nad oborou upoutala moji pozornost v té míře, že zabočil jsem se silnice nalevo do polí, bych kostelík obešel a přesvědčil se, jak asi obřezí se silueta jeho na temném obzoru východním, jižním a severním.

Znaje v místech těch každý koutek, ubíral jsem se bezpečně po polích podle zdí kostelík ohraničujících ve vzdálenosti asi dvaceti kroků a musím vyznati, že mne různé siluety smutně pověstné budovy té takměř každým krokem vždy více zajímaly.

Několikrát jsem se zastavil, bych věnoval té neb oné siluete pozornost bedlivější, až octl jsem se na jihovýchodním rohu kostelíka, kde bylo zase možno prostě přejíti na erární silnici.

Chtěl jsem tak učiniti; ale pro panující temno odbočil jsem místo na silnici erární na vedlejší vozovou cestu, která od silnice vede podél zadní části jedné polovice osady do polí, a nezpozoroval jsem toho, až když jsem byl asi polovici cesty urazil.

Znaje i zde každou pěšinku, věděl jsem, že v několika minutách musím se octnouti na konci severozápadní polovice osady a budu moci zcela pohodlně zabočiti zase na erární silnici, která, jak známo, dělí osadu ve dvě části.

Ubíral jsem se tedy dále.

I zde však neupoutaly pozornosti mé nežli mlhavé siluety domků a chatrčí obřezujících se na jihovýchodním obzoru a tu a tam jednotlivé světlo prokmitající více méně mdle z některého okénka.

Hluboké noční ticho rušeno jen rupavým mým krokem a občas zaštěknutím psa někde v dáli.

Po několika minutách, když už jsem se blížil konci osady, zaslechl jsem náhle za sebou zvláštní melodické tóny.

Zastaviv se rozhlédl jsem se kolem, ale nezpozoroval jsem nikde nic zvláštního; toliko jemné, sotva slyšitelné tóny dorážely k mému sluchu, aniž bych mohl rozeznati, odkud.

V prvních okamžicích také jsem ani nepoznal, jsou-li to tóny nějakého nástroje nebo lidského zpěvu, a teprve po několika minutách, když jsem naslouchal pozorněji, zdálo se mi, že jsou to tóny strun, buď citery, nebo harfy.

Mimovolně učinil jsem rychle několik kroků nazpět a zastaviv se naslouchal jsem napjatěji nežli předtím.

Rozeznal jsem nyní zcela zřejmě přitlumené tóny harfy a k nemalému podivení svému domníval jsem se slyšeti melodii povědomou.

V prvních okamžicích ovšem ani tentokráte nemohl jsem si hned připamatovati, kdy a kde jsem asi hranou píseň slyšel; ale nebylo nižádné pochybnosti, že to melodie, která mi bývala druhdy milou nebo která byla snad před lety upoutala moji pozornost.

Po chvíli píseň dozněla, a kolem mne rozhostilo se opět hluboké ticho noční.

Stál jsem beze hnutí a zároveň jaksi bezúčelně rozhlížeje se po domcích a chatrčích asi dvě, tři minuty.

Vtom zazněla píseň poznovu.

Domnívaje se, že zaznívá z některé chýše ještě vzdálenější, učinil jsem ještě několik kroků směrem nazpět a zastavil se...

Neklamal jsem se.

Píseň zaznívala nyní skutečně z chatrče, vlastně z malého okénka doškové chýše přímo proti mně.

První tóny jsem, jak přirozeno, přeslechl, ale z dalších nebylo nižádné pochybnosti, že začala píseň jemně a cituplně, jako když za tichého podzimního večera začne svěží vánek v listoví šveliti.

Náhle tón bolestný, jako když se srdce sevře smrtelnou úzkostí, poté tóny zádumčivě kvílicí a hořekující, jako když slavík přitlumeně v dáli sténá, konečně tóny zpočátku plné a jasné, jako poslední napětí sil, pak vždy mdlejší, až vyzněly v tón jediný, v táhlý, chvějivě usínavý tón trpkosti...

Poznal jsem píseň, kterou mi byl skoro před čtvrt stoletím ku smrti pracující bratr poslední noc před svým usnutím bzučivě přezpíval a kterou mi byl později v kavárničce mého rodiště i harfeník přehrál...

„Kdo hraje dojemnou píseň tu zde a jest snad v nějaké souvislosti s mým bratrem nebo alespoň s harfeníkem, kterému ji byl bratr můj předzpíval?“ byly první otázky, které mi napadly; přesto stál jsem beze hnutí a nerozhodně.

Stál jsem asi dvacet kroků před prostou, nenápadnou doškovou chýší o jediném jen malém okénku, z něhož kmitalo zažloutlé světlo.

Po pravé straně sousedila chýše s výstavnějším domkem, po levé bylo lze rozeznati nízkou zídku a v ní úzké dveře.

Za zídkou bylo pozorovati několik nevysokých lysých stromů; patrně tam byla malá zahrádka.

Okénko chýše, která stála na nepatrné vyvýšenině, nalézalo se ve výši dorostlého člověka, pod oknem byl nějaký keř a před keřem několik holých stromků.

Jiného jsem si pro okamžik nevšimnul, ačkoliv jsem chýšce i okolí jejímu věnoval pozornost po několik minut.

Náhle – aniž bych si byl vědom pravé příčiny – učinil jsem rychle několik kroků směrem k okénku a teprve nyní mi napadlo, že mohu alespoň oknem nahlédnouti dovnitř.

V témž okamžiku zabočil jsem však bezděčně nalevo směrem ke dvířkám, došel až k nim a hledaje kliku nahmatal pouhou petlici.

Avšak když jsem se jí dotknul, napadla mi pošetilost mého počínání. Rychle jsem couvnul zase několik kroků ode dvířek a zahleděl se šourem na okénko, nyní již jen asi šest nebo sedm kroků ode mne vzdálené.

Teprve nyní jsem si všimnul, že jest to okénko o čtyřech malých tabulkách, z nichž jedna dole nalevo jest zalepena žlutavěhnědým papírem.

Chvíli jsem byl i nyní ještě na rozpacích, mám-li nebo nemám-li se přiblížiti k oknu a nahlédnouti třeba jen letmo dovnitř chýše.

Náhle jsem se rozhodnul. Učiniv několik kroků stál jsem těsně před oknem. Náhodou octl jsem se na nepatrné vyvýšenině, čímž umožněn volný pohled do chýše.

Několik okamžiků díval jsem se bezmyšlenkovitě na příční rám okénka, poté nahlédl jsem tabulí napravo dovnitř.

Spatřil jsem obraz rovněž tak prostý, jako svrchovaně poetický: podlouhlou nízkou komůrku, v jejímž pozadí byly rozeznatelný temné obrysy dveří, v koutě napravo ode dveří pak kachlová kamna.

Podle levé stěny stála černě natřená, nehrubě vysoko vystlaná postel, nad ní visel nějaký obraz, pod obrazem pak věnec.

Vedle postele směrem ku dveřím stála skříň, taktéž černě natřená. Podle pravé stěny pak prádelník a po obou jeho stranách po jedné prosté dřevěné židli.

Uprostřed jizby byl podlouhlý, temněhnědým ubrusem pokrytý stůl a na něm uprostřed nevelká, přenosná, kahancovitá petrolejová lampa s kruhovitým držadlem.

Světlo lampy osvětlovalo jizbu nad míru jasně, takže jsem viděl zcela zřetelně i osobu sedící za stolem tváří k oknu obrácenou.

Byla to asi šestmecítmaletá ženština v prostém, ba chudičkém šatě neurčité šedavé barvy a poněkud staromódního střihu s úzkým, těsně přiléhajícím živůtkem a širokými řasnatými rukávy.

V prvním okamžiku ovšem jsem si tváře její nevšimnul bedlivěji, a teprve, když byl zrak můj několikrát plaše zakroužil po jizbě, utkvěl na tváři ženině.

V žlutavém osvětlení lampy zdála se mi býti skoro až romanticky sličnou.

Pravidelné tahy, hnědá pleť, řecký nos, černý nebo tmavěkaštanový, zčásti rozpuštěný vlas, úzké, a přece svěží, skoro bych řekl korálové rty, vše působilo oním neodolatelným kouzlem, jakým působívá svůdná kráska v okamžicích milostného rozechvění.

A přece seděla žena ta klidně, bez pohnutí, majíc po levé straně o stůl opřenu harfu, kterou byla patrně před chvílí odložila, a obě ruce na stole křížem přes sebe přeložené.

Seděla se zamhouřenýma očima, jako by dřímala. Husté, dlouhé řasy a tmavé obočí dodávaly tváři výrazu nevýslovně zádumčivého.

Nápadno však bylo, že hnědá pleť tváře liší se od pleti čela a skrání, které byly sněhobílé, podobně jako bývá u venkovských dívek a žen, které vychází na slunce s plenami nebo šátky na hlavě, takže sluneční žár ožehne toliko tvář, kdežto čelo i skráně zůstanou neožehnuty, tudíž nepoměrně bělejší.

Po několik minut věnoval jsem ženštině napjatou pozornost.

Zpočátku se mi zdálo, jako bych byl i ženu tu někdy již viděl a nemohl se upamatovati, kdy a kde; později šlehla duší mojí vzpomínka, že podobný obraz viděl jsem před mnoha, mnoha lety, a to rytinu představující španělskou cikánku, která byla do Čech zabloudila.

Cikánský ráz zdál se mi býti ve tváři ženy té tak určitě vyjádřen, že nepochyboval jsem, až když mi zase napadlo, že liší se pleť těla od pleti tváří, tudíž že to přece jest ženština zrozená v našem podnebí.

Dlouho zůstalo v jizbě vše beze změny. I kolem mne panovalo hluboké noční ticho.

Stál jsem bez pohnutí upíraje zrak svůj do jizby, jako by měl následovati překvapující nějaký výjev.

Náhle se mi zdá, že pozoruju pod stolem černý jakýsi předmět, který znenadání se pohnuv, mění svou posici, jako by si zakuklený pidimužik zvicí sedmi neb osmi centimetrů gravitetně vykračoval.

Napjal jsem pozornost svou dvojnásob; ale pro panující takřka tmu pod stolem nepozoroval jsem více, nežli že podivný předmět ten pohybuje se do kola, jako by pobíhal kolem určitého bodu, od něhož se nechce nebo nemůže vzdáliti.

Konečně se na okamžik zastavil.

Ale dříve nežli jsem mohl rozeznati, co to jest, rozběhl se v přímé čáře z podstolí pod okno, kterým jsem se díval, jako by hnal na něco útokem. Leč ani nyní jsem ho nerozeznal; zdálo se mi však, že má podobu krta, černost jeho aspoň mne klamala...

A opět zůstalo v jizbě vše beze změny.

Toliko hluboké ticho rušeno mírným jakýmsi tikáním, jako když spustíš hodiny s krátkým, rychle se pohybujícím perpentyklem.

Po chvíli vznesl se temný předmět vířivě z podokní do výše a začal kroužiti kolem lampy na stole.

Poznal jsem černého ptáka měřícího s roztaženými křídly asi půldruhé stopy. Křídla jeho byla okrouhlá a nevybíhala ve špičky; let jeho byl těžkopádný, jaksi namáhavý.

V bezprostředně následujících okamžicích nepoutal pozornosti mojí pták sám o sobě, nýbrž skoro výhradně šerý, příšernětvarý stín jeho, poletující krouživě po stropě, po stěnách, po stole i po podlaze, dle toho, vznesl-li se pták nad lampu nebo pod ni.

Přiznám se, že mne při pohledu na mihotavé kmitání měnivého stínu několikrát zamrazilo. Bylo mi jako za dob mládí, kdy za temné noci spatřil jsem poprvé v životě svém nade hroby veského hřbitůvku kmitati bludičky.

Avšak tentokráte byl obraz nepoměrně příšernější.

S úžasnou rychlostí krouživě poletující stín měnil neustále svůj tvar i svou velikost.

Brzo se rozprostřel tou měrou, že zastínil takřka třetinu jizby, když se totiž pták přiblížil k lampě; brzo zase se míhal v nestvůrné podobě po stěně ve velikosti holuba, kohouta, tetřeva

nebo jiného velikého ptáka, když totiž v krouživém letu vzdálil se od světla a více méně těsně přiblížil se ku ploše nebo předmětu, na které vrhal svůj stín.

K uchu mému dorážel těžkopádný, šumně vířivý lomoz křídel, jehož jednotvárnost měnila se pouze silnějším nebo slabším zvukem, dle toho, přibližoval-li se pták k oknu nebo se od něho vzdaloval.

Neobyčejný tento výjev, při kterém ženština za stolem zvedla jen jednu hlavu, jako by mu byla uvyklá, poutal pozornost moji asi pět minut.

Náhle zakroužil černý pták nade hlavou ženštiny, hned poté snesl se níže a usedl jí na levé rameno.

Teprve nyní vztáhla po něm ženština pravou ruku, jako by jej chtěla pohladiti; ale pták seskočil s ramene jejího na stůl a začal si zde gravitetně vykračovati.

Poznal jsem vránu, patrně ochočenou.

Několik okamžiků procházela se po stole vykračujíc si s komicností jen sobě a příbuzným rodům svým vlastní, natahujíc krk, otvírajíc i zavírajíc směšně tupý zobák a klovajíc jím do prázdna nebo zdánlivě bezúčelně do stolu.

I nyní ještě poutala pozornost moji vrána více nežli ženština za stolem.

Náhle – co to?

Z podokní, odkud se byla před chvílí vrána vznesla do povětří, vymrštil se jako blesk bílý předmět v podobě zploštěné sněhové koule zvící lidské hlavy na stůl...

Vrána i bílý předmět však takměř v nerozdílném okamžiku zase zmizely se stolu.

Napjal jsem pozornost svou ještě více.

Po několik okamžiků nezpozoroval jsem však nic nápadného; toliko tikavý jakýsi zvuk, jako když veliký pták někým vyplašen a honěn po podlaze přebíhá, dorážel k mému sluchu.

Náhle vymrštil se odkudsi bleskurychle bílý předmět na stůl poznovu a setrval na něm.

Poznal jsem velikou sněhobílou kočku bez jakékoli skvrny. Protáhla se líně, přihrbila hřbet, jako by si byla předtím dlouho někde hověla, načež rozhlížeje se tupě kolem plížila se pomalu k ženštině za stolem a začala se o levou ruku její, která ležela na stole, lichotivě otírat.

Ženština vztáhla po kočce pravici a pohládila ji po hřbetě. Široký rukáv šatů sesmekl se až pod loket, a teprve nyní všimnul jsem si, že jest i ruka ženina bílá jak alabastr.

Prostinký výjev ten netrval však nežli několik okamžiků.

Náhle vznesla se se země na stůl vrána, a to na totéž místo, jako předtím kočka. Rozhlédla se plaše kolem, rozčepýřila se a gravitetně směšným krokem blížila se ke kočce, která od okamžiku, kdy se vrána na stole objevila, nespouštěla s ní očí.

Když se vrána ke kočce asi na půl stopy přiblížila, tato střelhitě se otočila a příkrčila se číhavě ke skoku. Vrána však toho nedbajíc přiblížila se až ke kočce, zastavila se a několik okamžiků setrvala beze hnutí.

Náhle klofla kočku zobákem do hlavy.

V následujícím okamžiku nebylo již po vráně a po kočce na stole památky. Jen šviřivě tikavý zvuk dorážel k mému sluchu – neklamný to důkaz, že kočka vránu po podlaze pronásleduje.

Teprve nyní zvedla se ženština za stolem a nápadné „čičí“ zaznělo jizbou.

Kočka na zvuk ten vyskočila zase na stůl a začala se k ženštině lísati otírajíc se jí o pravou ruku, o roh stolu loktem opřenou.

Po chvíli ženština pohnula se směrem k oknu. Učinivši dva kroky vztáhla pravici po světle a zvedla ji do výše.

Avšak pokročení a vůbec každý pohyb její byl nápadný; vstalať a pohybovala se nejinak nežli jako člověk po tmě po něčem šlapající...

Zvednuvši lampu držela ji několik okamžiků přímo před sebou, jako by se dívala do plamene... Všimnul jsem si, že má oči přimhouřené...

Vtom učinila krok kupředu směrem k oknu...

Soudě, že mne v okně pozoruje, rychle jsem se příkrčil.

Jak se mi zdálo, nemýlil jsem se. Ženština přiblížila se se světlem až těsně k oknu, jako by si chtěla posvítit až před okno, a postavila pak světlo za tabuli papírem zalepenou.

Zůstal jsem chvíli příkrčen a pozoroval, že zůstala ženština u okna státi, jako by se dívala oknem.

Napadlo mi, že bych se mohl vztyčiti a prostě vzdáliti; avšak duší šlehla mi myšlenka, že ženština dívajíc se z jasna do temna, mne nevidí. Proto zůstal jsem příkrčen, až konečně asi po pěti minutách od okna se vzdálila.

Rychle jsem se zase vztyčil a pohlédl oknem dovnitř jizby.

Viděl jsem pouze, kterak se ženština pomalu a opatrně šourá podle stolu k místu, kde byla původně seděla, a znovu tam usedá.

Ale pro panující tam pološero neviděl jsem více nežli mlhavé obrysy.

Chvíli těkal zrak můj po jizbě, aniž by mi bylo něco nápadno.

V popředí jizby bylo jasno, v pozadí pak pološero, ba místy byla skoro čirá tma. I po bílé kočce a vráně nikde ani památky.

Posléze mě dívání se omrzelo. Pomalu, ba líně jsem couvnul a již jsem chtěl od okna odstoupiti, když šumný lomoz uvnitř jizby upoutal poznovu moji pozornost.

Nebylo sice pro mne nižádné pochybnosti, že lomoz ten působí bezpochyby kočka zahrávající si s vranou, nicméně přece jsem nahlédl zase dovnitř jizby, ale již jen jaksi pololhostejně, jako se maně zadíváme začasť na všední výjev nějaký, o němž jsme přesvědčeni, že nás ničím více neupoutá.

A skutečně mne také v jizbě pranic nepoutalo. Vše bylo jako před chvílí – i šumný lomoz, který byl příčinou, že jsem poznovu do jizby se zadíval, úplně utichl.

I tentokráte zakroužil zrak můj plaše po jizbě a nespatriv tam ničeho, co by nebyl již shlédli, utkvěl na chvíli na prázdném stole, potom se sesmekl blíže k záokní a posléze na bezvýznamný zažloutlý papír, kterýmž byla tabule nalevo zalepena a jenž byl nyní tak intensivně osvětlen, že podobal se skoro papíru olejem napuštěnému.

Teprve nyní jsem si všimnul, že jest papír ten po jedné straně, a to vnitřní straně skoro celý popsán, takže písmo, jsouc ke mně, abych tak řekl, naruby obráceno, bylo na první pohled úplně nečitelné. Přesto upoutalo intensivním osvětlením pozornost moji v té míře, že jsem mu věnoval několik okamžiků pozornost.

Shledal jsem, že to písmo nehrubě vypsané ruky. Písmena byla nápadně veliká, asi tak jako když žáček první nebo druhé třídy pokouší se opsati nějaký článku z čítanky. Řádky byly

nerovny, směr písmen různý, slovem, na první pohled se zdálo, že to nějaký primitivní školní úkol.

Mimoděk a bezmyšlenkovitě těkal zrak můj po řádkách, aniž mi napadlo pokusit se o rozřešení hieroglyfických rubů písmen. Písmo i obsah jeho byly mně úplně lhostejny.

Vtom – co to?...

Zrak můj utkvěl na zvláštní rukopisné zkomolenině, která mi byla nápadně povědoma, jako bych ji byl před lety mnohokrát viděl a dávno již na ni zapomněl.

I dívám se na ni upřeně, ba upjatě...

Náhle šlehla duší mojí vzpomínka a zároveň také rozluštění hieroglyfu. Připomenul jsem si hříčku, kterou jsme si byli v nižších školách tak často dlouhou chvíli krátili, snažíce se totiž jednotlivá slova a především vlastní jména svá psát „naruby“, a poznal jsem v písmenném hieroglyfu vlastní své jméno.

Přiznám se, že mne objevení to v prvním okamžiku překvapilo; ale dodávám, že nalézal jsem se v tak podivném rozpoložení mysli, že mi nenapadla ani otázka nejpřirozenější: Jak asi se totiž octlo jméno mé na hrubém žlutavém papíře, kterýmž byla zalepena okenice okna, před kterým jsem se byl náhodou v životě svém poprvé zastavil.

Přesto upíral jsem zrak svůj na rubní zkomoleninu svého jména tak zkoumavě, jako bych posud ještě nevěřil, o čem jsem byl vlastně již přesvědčen. Několikrát snažil jsem si v duchu připomenouti, jak vypadá jméno mé naruby psané, a vždy jsem musil vyznati, že právě tak a nejinak vypadá zkomolenina, na kterou se právě dívám.

Jaký div, že po chvíli věnoval jsem i ostatním hieroglyfickým řádkům a především zkomoleninám na blízku mého jména napjatou pozornost, snaže se rozluštit hieroglyf alespoň ještě jediný.

Ale vše marně! Neuměje naruby psaná písmena čísti, domníval jsem se v tom neb onom rubním písmeně poznávat pravou jeho podobu; ale slova jsem nerozřešil ani jediného.

Náhle utkvěl zrak můj uprostřed předposlední řádky, kde upoutala pozornost moji tatáž zkomolenina mého jména, kterou jsem byl již rozluštil, a po pravé straně její spatřil jsem krátký, tří- nebo čtyřpísmenný hieroglyf počínající, vlastně po ruby končící, dle všeho velikým začátečním písmenem.

Bez odkladu věnoval jsem mu zbystřenou pozornost. Zanedlouho podařilo se mi rozluštit velké písmeno závěrečné a konečně i celé, ovšem jen třípísmenné slovo „Jan“.

Teprve nyní, jsem nabyl úplného přesvědčení, že papír, kterýmž byla tabule zalepena, netýká se mne, nýbrž nebožtíka bratra Jana a teprve nyní šlehly duši mojí, ovšem neobyčejně intensivně otázky:

„Kým a co jest tu psáno? Kdo tu bydlí? Znal bratra – zná mne?“

V prvním okamžiku chtěl jsem zaťukat i na okno; ale skoro současně napadla mi pošetilost takového počínání.

Odstoupil jsem od okna a přiblíživ se ke dvířkám vedoucím do chýše, vlastně do dvorka nebo do zahrádky její, vzal jsem za petlici, bych se přesvědčil, možno-li vstoupiti.

Dvířka zavírala se sice na petlici, ale uvnitř byla patrně zavřena na závoru.

Plíživě vracel jsem se zase k okénku, nemaje ovšem ani potuchy, co tam vlastně ještě chci.

Připlíživ se k okénku shledal jsem, že světlo ze záokní zmizelo; papír, kterýmž byla tabule zalepena, byl jen poloprůsvitný a rozluštěné již zkomoleniny naprosto nerozeznatelné.

Nahlédl jsem tudíž ještě jednou do jizby v pevném úmyslu, že činím tak naposledy. Spatřil jsem ženštinu stojící u stolu s lampou v ruce a dívající se, jak se mi zdálo, směrem k oknu.

Vtom se ženština obrátila do pozadí směrem ke dveřím a já – nevěda ani, co činím – zaťukal na okénko.

Neušlo mi, že se ženština prudce obrátila k oknu a zůstala bez pohnutí.

Zaťukal jsem ještě jednou, lehce a opatrně, bych nevzbudil žádného podezření, jsa toho mínění, že se ženština ozve.

Náhle světlo v jizbě zhaslo, jako by se žena uvnitř chtěla nezvratně přesvědčiti, stojí-li někdo před okénkem.

Nezbylo mi nežli couvnouti od okna. Učinil jsem tak co možná nejrychleji, uhnuv se nalevo od okna, a chvíli jsem napjatě naslouchal. V jizbě panovalo hluboké ticho, světlo zůstalo zhasnuto takměř po pět minut...

Teprve nyní, když nebylo kolem mne žádného předmětu, který by pozornost moji poutal, napadla mi bezúčelnost, ba pošetilost mého jednání.

„Cožpak se nemohu přesvědčiti zítra za dne?“ byla první výtku, kterou jsem pokáral mručivě sám sebe.

Bez odkladu odstoupil jsem od chýše a zaměřil na cestu směrem ku Praze.

Měsíc byl doposud pod mraky a vůkol takřka čirá tma.

Sotva však jsem učinil několik kroků, zahouknul někdo přede mnou drsným velitelským hlasem: „Stůj!“

Zastavil jsem se.

V prvním okamžiku mi ani nenapadlo, kdo a proč mi může překážet. Také jsem nikoho neviděl.

„Kdo jsme a co tu kutíme?“ ozval se po chvíli týž drsný velitelský hlas a několik kroků přede mnou vynořila se ze tmy, patrně z nějaké prohlubiny, kde byla ukryta, temná mužská postava.

„A kdo jste vy?“ optal jsem se vlídně a přece pevným hlasem.

Postava udeřila řinčivým nějakým nástrojem o zemi a odpověděla lakonicky:

„Ponocný!“

„Ah, toť něco jiného, příteli!“ odušil jsem tónem co možná nejvlídnějším. Načež učiniv tři kroky kupředu doložil jsem:

„Jdu ku Praze a místo na silnici erární zabočil jsem od kostelíka na cestu poboční.“

Poté postoupil jsem zase kupředu; ale temná postava zastavila mne drsným a kategorickým „Stůj!“ poznovu.

Zároveň mi neušlo, že zvedl ponocný buď obušek, pušku nebo jinou zbraň hrozivě do výše, jako by se hotovil k obraně nebo docela k útoku.

Zůstal jsem pro okamžik bez rady.

Původně bezvýznamná, polokomická situace změnila se rázem v situaci nehrubě příjemnou.

Napadlo mi, že závisí nyní vše na dobré vůli, vlastně na důvěřivosti a povolnosti ostražitého Kerbera obce, jinak že – ovšem bez jakýchkoli jiných následků – dostanu se domů snad až druhý den.

Nezbylo nežli chovati se tím způsobem, abych nevzbudil nejnepatrnějšího podezření. Z té příčiny jsem chvíli mlčel, což konečně ponocného omrzelo.

„A kdopak tedy jsme?“ ozval se drsněji a velitelštěji nežli předtím.

Pověděl jsem, udav jméno i stav.

Ponocný, jak se zdálo, chvíli přemítal; ale odpověď ho patrně neuspokojila.

„Odkud?“ optal se po krátké pomlčce jaksi rozmrzele.

Pověděl jsem pravdu i tenkrátě.

„Eh, lóry fáry!“ zvolal ponocný, „to by moh každý poběhlík. A copak jsme tam před oknem kutili, he!“

Přiznal jsem se několika slovy upřímně i nyní a dodal:

„Z toho, dobrý příteli, zřejmě poznáváte, že nejsem člověk, který se zanáší zlým úmyslem, věc jest tak prostá a přirozená...“

Ponocný patrně i nyní ještě pochyboval a přemítal o posledních slovech.

Neodpověděl, až za několik minut, řka:

„Nu – možná, možná! Ale to by moh přece každý poběh...“

Nedokončil.

Po krátké pomlčce rozpředl se pak mezi námi následující dialog:

„Máte nějakou zbraň?“

„Nemám.“

„Nevěřím.“

„Jak vám to mám dokázat?“

Pomlčka.

„Dokažte to, jak chcete.“

„Ale jak?“

„Cožpak já vím, to je vaše věc.“

Opět pomlčka.

Tentokrátě jsem byl na rozpacích já.

„Nechte mne tedy prostě odejít,“ připomenul jsem.

„To tak, to tak!“ zvolal ponocný podrážděn.

„To by moh každý pobě –.“

A zase nedokončil.

„Co tedy zbývá?“ ozval jsem se po chvíli. „Do rána tu přece státi nebudeme.“

„Ba, nebudeme, nebudeme!“

„Co si tedy přejete?“

„Nic. Dokažte, že nemáte zbraně a že jste ten, za koho se vydáváte!“

„Pojďme tedy k představenému!“ odpověděl jsem již jaksí podrážděn.

Teprve tím, jak se zdálo, zažehnal jsem aspoň poněkud nedůvěru a podezření ponocného.

„Pojďme!“ zvolal polo uspokojivě.

„Kudy?“ optal jsem se.

„Obraťte se a jděte ke kostelu!“ velel obecní Kerberos. „Já půjdu za vámi!“

Nezbylo mi nežli uposlechnouti.

Obrátiv se dal jsem se směrem, kterým jsem byl přišel.

Zanedlouho jsem se poohlédl a zpozoroval, že několik kroků za mnou ubírá se temná mužská postava krokem váhavým a nejistým.

V několika minutách octl jsem se na místě, kde vozová cesta pojí se s erární silnicí, a zabočil jsem na tuto.

V témž okamžiku vyhoupl se měsíc ze mraku a osvítil krajinu.

Zastaviv se obrátil jsem se a čekal, až ponocný, který byl asi patnáct kroků za mnou zůstal, poněkud se přiblíží, což se také v několika vteřinách stalo.

Teprve nyní jsem poznal, že to skoro již vetchý stařec hřmotného sice těla, leč přece již beze síly k odporu a vůbec člověk, kterému by pouze zrychleným krokem bylo lze snadno uniknouti.

Přesto jsem klidně vyčkal, až se přiblížil asi na pět kroků, načež jsem se mírně a přívětivě optal, kterým směrem se mám dáti.

Ponocný, kterýž byl v jasném svitu měsíce patrně nabyt přesvědčení, že nezastavil žádného rozedraného tuláka, hned neodpověděl, a když mne byl jaksi ostýchavě došel, chvíli mne zkoumavě prohlížel.

Posléze drsným, skuhravým svým hlasem pravil:

„Dobře, dobře, teď jsem se přesvědčil, můžete jít s pánem bohem!“

Slovy těmi bylo všední a přece v celku nehrubě příjemné intermezzo ukončeno. Mohl jsem nastoupiti další cestu k domovu.

„Děkuju, dobrý příteli,“ připomenul jsem. „Ale rcete, co byste byl udělal, kdyby nebyl vysvitnul měsíc?“

„Hm, co bych byl udělal?“ odušil skuhravě ponocný. „Byl bych vás dovedl až k panu představenému...“

„A což představený?“

„Byl by vás – až by se byl přesvědčil – také nechal s pánem bohem jít.“

„Ale což kdybych se byl dal prostě na útěk, když jsem zpozoroval, že jste stár?“

„Byl bych vás nechal s pánem bohem běžet,“ zní odpověď s veškerou naivností člověka na vše připraveného.

„Vy tedy obec neostříháte před zloději, lupiči atd.?“ připomenul jsem.

Starý ponocný se přitlumeně zasmál.

„Není potřebí,“ pravil po chvíli. „Kdo by se tu, prosím vás, odvážil krást? Ve dvorech, kde je co vzít, mají psy a čeládku, a v chalupách, kde nemají psů a čeládky, není co vzít. Já tu jen dávám pozor, aby nevyšel oheň, aby byly dveře a okenice zavřeny, aby...“

„Dobře, dobře,“ přerušil jsem starce, který by byl zajisté popustil uzdu své prosté výmluvnosti.

V témž okamžiku šlehla duší mojí vzpomínka na ženštinu, kterou jsem byl před chvílí oknem pozoroval.

„A nevíte, prosím,“ dodal jsem, „kým jest ženština, před jejímž domkem jste mne náhodou přistihl?“

„Jakž bych nevěděl?! Harfenice!“ zní lakonická odpověď.

„Je zdejší, nebo přespolní?“

„Přespolní, prosím, přespolní. A bylo už pro ni v obci mnoho mrzutostí. Někteří občané jí říkají poběhlice a namáhali se, aby ji dostali z obce. Ale pan představený – jak nebožtík starý pán, který byl představeným devět let, tak jeho pan syn, který je představeným už na šestý rok – nepřipustili, aby jí někdo ublížil. Oba jí dovolili, aby hrála na harfu tuhle na tom místě (přitom mávnul stařec rukou k rohu kostelíka, jako by naznačoval místo určitěji), a tak si vydělá kousek chleba.“

„Aj, totě zajímavo!“ uklouzlo mi mimoděk. Byl jsem si připomenul, že jsem v místech těch druhdy občas vídal mladou, cikánce podobnou harfenici, které však jsem nebyl nikdy jiné pozornosti věnoval nežli kterémukoli jinému nenápadnému žebrákovi.

„A je zde v obci už dávno?“ optal jsem se.

„Ah, už dávno. Ani nemohu povědít, kolik let. Asi čtrnáct nebo šestnáct. Když sem přišla, sloužil jsem ještě v pivováře motolském, nevím tedy, než co vyprávějí lidé, kteří...“

„A co vyprávějí lidé?“ optal jsem se chvatně.

„Nu, nic – aspoň skoro nic. Přišla prý sem s matkou, také harfenicí... Ale ne! Přivedl prý je sem jakýsi muž, o kterém povídají, že je taky harfeník...“

„A jiného lidé nevyprávějí?“ uklouzlo mi.

„Jakž by ne?! Matka prý byla učiněný Lazar, nemocná a sotva se vlekla. A dcerka její, nu, teď je arci už vyrostlá – skoro prý ještě dítě... A když jsem dostal v Motole výpověď a přišel domů a začal tu ponocovat, nebyla tu už než dcera... Matka umřela a byla pochována na svatém poli u kláštera břevnovského... A tak tedy nevím než o dceři –.“

„A co víte o dceři?“ vpadl jsem skoro dychtivě.

„Nu, taky skoro nic,“ zní skuhravá odpověď. „Vím, že tu hrává na harfu na silnici u škarpy před kostelíkem, aby nemusila žebrat...“

„Proč žebrat?“ namítnul jsem. „Zdát se býti dosud statnou ženou...“

„Ah, pravda, pravda, ale...“

„Neb snad je churava, snad mrzák?“ připomenul jsem.

„Ah, ano, ano mrzák,“ zní odpověď. „Uplakala prý se na hrobě své matky – je slepá!“

Přiznám se, že vyptával jsem se až dosud skoro lhostejně; při posledním slově mne zamrazilo.

Připomenul jsem si podivné pohyby ženštiny té, a ačkoli jsem neměl příčiny o pravdivosti slov ponocného pochybovati, zdálo se mi, že jsem teprve nyní úplně přesvědčen.

Není také divu, že mne začala ženština ta nyní dvojnásob zajímati. I položil jsem ponocnému rychle po sobě několik otázek; ale na žádnou nedostal jsem uspokojivé odpovědi.

Na duchu obmezený a vůbec nevšímavý stařec nevěděl o dřívějším životě harfenistky a její matky nic více, nežli co mi byl před chvílí úryvkovitě pověděl, ba ani jména jejího neznal, řka, že jí říkají „slepá Pepinka“.

Některé pověsti, které o ní a matce její kolovaly, ovšem napověděl, ale kuse a zmotaně, takže jsem se právem domníval, že jsou to plané a bezpodstatné tlachy, jakými si zvědavost lidská vypomáhá vždy, kdykoli nemá k dispozici podstatných dat.

Pravil, že nikdo neví, jakého jest ženština ta původu, kde se narodila a kdo jejím otcem, ba více, že prý byla matka nějakou bohačkou a podobné.

Dle pověstí zdál se míti osud ubohé ženy ovšem nádech poněkud romantický; jinak zdál se však býti zcela prostým a všedním, jak opakuje se, ovšem v různých variacích neobyčejně často.

Vyslechl jsem vypravování o pověstech s nedůvěrou, a když pak starý ponocný dokončil, pravil jsem:

„A jiného už o ubohé nevíte?“

„Nevím, pranic jiného nevím,“ zní lakonická odpověď.

„A nevíte, kdo by snad v osadě věděl více?“ optal jsem se.

Tázaný se na chvíli zamyslí, načež rozhodně odpovéděl:

„Vím, pan představený.“

„Děkuju,“ bylo poslední mé slovo.

Poté jsem se obrátil a ubíral se po erární silnici směrem ku Praze.

Přiznám se, že co jsem byl právě vypravoval, neučinilo na mne hlubšího dojmu.

V mimořádném duševním stavu, v kterém jsem se již po delší čas nalézal, nebylo také vůbec ani jinak možno. Věnoval jsem tomu pozornost právě jen proto, že mi to přišlo náhodou v cestu, a vlašný interes můj netrval déle, nežli co předmět nebo řeč o něm poutala moji pozornost.

Z té příčiny není divu, že obrátiv se k domovu byl jsem zanedlouho opanován toužou nebo podobnou apatií jako předtím.

Chvíli tanuly mi sice jednotlivé momenty na mysl, ba po několik minut jsem o některém momentu přemítal; ale poté se mi zdálo, jako by se vše halilo v mlhu, až v ní posléze úplně zaniklo.

Vím jen, že měsíc střídavě vyhupoval se ze mraků, brzo úplně, brzo jen zčásti, takže osvětlení krajiny měnilo se skoro kaleidoskopicky.

Ale nevím, kdy jsem dospěl ku Strahovské bráně a kdy jsem se octl doma, dle všeho bylo již dávno po půlnoci...

Jsa unaven usnul jsem brzy a dosti tvrdě.

Když pak jsem druhého dne procitl, cítil jsem se v té míře osvěžen, že pokusil jsem se pracovati.

Zpočátku byl to zase jen houževnatý zápas o výraz začasté nejvšednější; ale později, když se myšlenky aspoň obstojně soustředily, když dostavila se, ovšem jen dočasně, poměrná nálada, dařila se práce aspoň tak dalece, že upoutala veškeru moji pozornost.

Tím se stalo, že jsem na prostinké dobrodružství bělohorské pozapomněl, vlastně že jsem vyšetření jeho odročil na dobu pozdější.

* * *

Minulo několik dní...

Pracoval jsem namáhavě a svízelně, ale pracoval jsem přece. Zanedlouho stávaly se však přestávky vždy delšími, ale pak konečně dostavila se příšerná duševní stagnace poznovu.

Opět jsem se mučil nejrůznějšími pokusy zažehnati tajemného bezpředmětného upíra duševní malomocnosti, který mi činil existenci přímo nesnesitelnou; opět jsem se zanášel nejdobrodružnějšími plány do budoucnosti; neboť zpočátku mlhavá příšera nabývala vždy určitějších tvarů, až vznášela se před duševním zrakem mým s veškerou beznadějností neúprosného diktátu přírody.

Byl jsem přesvědčen, že jest duševní úpadek s děsnou svou družinou, posměchem a pohrdáním, bídou a nenáhlým rozkladem konečným, nevyhnutelný...

Tajemný, nevystihlý zákon přírody, proti kterému jsem byl – životními poměry donucen – prohrěšil, pracoval s železnou, neúprosnou důsledností a mně ponecháno ještě tolik duševní síly, že mohl jsem sám na sobě sledovati nenáhlé účinky bezcitnosti jeho.

Byl jsem přesvědčen, že veškeren odpor, veškeren boj a každý lék jest marný, věděl jsem, že v nerovném boji podlehnu a podlehnouti musím, věděl jsem, že ve svých následcích tak hrozný zákon přírody může býti paralysován jenom jiným, podobně neúprosným a důsledným protizákonem, o jehož podstatě neměl jsem nejmenšího tušení. Slovem byl jsem přesvědčen, že děsný duševní proces závisící na statisícových nepostižitelných vlivech na vzrušenou čivní soustavu moji nemůže již skončiti jinak nežli nenáhlým, po leta snad trvajícím konečným rozkladem, což jest právě asi tolik jako dlouhé svrchovaně trapné odumírání při úplném vědomí, dokud nevstoupí proces rozkladu ve stadium duševní tuposti.

A teprve nyní domníval jsem se pochopovati svůdné řemeslo, kterému jsem se byl oddal, v úplném jeho dosahu a se všemi jeho přirozenými a nahodilými důslednostmi; teprve nyní domníval jsem se, že počínám aspoň obstojně chápati oběti, jež byli předchůdcové naši v literatuře i umění přinesli všeobecnosti české, aniž by se jim a potomkům jejich bylo dostalo jiné odměny, nežli že epigoni vyslovují jména jejich s větší nebo menší mírou příhany, s více méně pochybným nebo pohrdlivým pokrčením ramen.

Kdožpak také zná a dovede pochopiti duševní martyrium všech těch nadšenců, kteří nebyli dospěli ani k prvnímu stadiu rozvoje, všech těch zdatných, poctivých pracovníků v umění a literatuře, kteří nepoznání, nepochopení po léta snažili se prolomiti žulovou hradbu všeobecné indolence ku všemu, co vyryká se z nejpřístupnějších forem šablony?

Kdož medle vyzná se v obrovském labyrintu individuálního snažení, individuálních útrap a muk všech těch podivných, přímo nepochopitelných obětavců, kteří přes všechno úsilí věnovati národu veškeré své síly pod nivelisujícím tlakem všeobecné lhostejnosti zanikli v prachu a blátě všednosti, po kterýchž nezbylo začasť ani pouhé jméno nebo jen dutá, bezvýznamná ozvěna jeho?!

Nesčetněkráté mi napadlo, když a kýmž byl u nás učiněn nějaký pokus k odčinění odvěké kletby lpící na našich talentech, a vždy jsem si musil vyznati, že zůstalo až dosud při pouhé,

dobré sice, ale malomocné vůli jednotlivců, jejichž vliv nepřesahoval začasť ani meze vlastního krbu...

Nesčetněkrát jsem si připomenul, že bylo k tomu a podobnému již tisíckrát veřejným tiskem poukázáno, že bylo o tom psáno začasť vřele a dojemně, jindy i ve formě poetické, a po výsledku všech těch stesků jsem poznal, jak chabé, jak bezpříkladně malomocné jest psané a tištěné slovo, neboli jinými slovy jak hluboko kleslo u nás umění, jehož jediným nástrojem jest péro.

Ubohé, přeubohé umění!

Nesvedeť začasť více nežli okamžité, nebo chvilkové, ale vždy pomíjející rozechvění. Hlubší, trvalý dojem jest řídkostí a zřídka kdy mění se v úmysl a ještě řídkěji v sám skutek.

Skoro se mi zdá, jako by většina nás četla jen proto, by ubila ždíbek přebytečného času, by zahнала více méně nepohodlnou dlouhou chvíli neb abychom mohli sami sobě vyznati: „To neb ono mi lahodí, to neb ono mne nudí...“

Zrak náš tšká bud' bezmyslenkovitě po rovných tištěných řádcích, aniž by které větě věnoval nějaké pozornosti, nebo hltáme chvatně a nenasytně obsah, začasť stotisíckrát přepsaný, do únavy vyčerpaný děj, abychom posléze unavením knihu odhodili...

A podobně jest i s uměním ostatním.

Vydechneme novou geniální píseň právě tak jako kteroukoliv, jen poněkud rázovitou píseň jarmareční; stavíme se před velikolepý obraz, před grandiosní sochu s pocitem nejstřízlivějším.

Prohlídžeme, pochválíme nebo pohaníme a odcházíme v téže nebo podobné duševní náladě, v jaké jsme byli přišli.

Původce, byť i umělec nenahraditelný, a osud jeho, byť sebetrpčí, jsou nám lhostejny, jako bychom jej byli pouhým pohledem, pouhým pochvalným nebo hanlivým výrokem svým dostatečně odměnili nebo mu docela i zvláštní milost prokázali.

Co nám po tom, může-li či nemůže-li talent svůj vykořistiti na prospěch všeobecný? Ptá se někdo; kdo, kdy a jakým způsobem umožní mu práci další? Odpověď jest přímo zdrcující...

Mezi uměním a jediným nejpřirozenějším moderním mecenášem jeho – obecnstvem – jest doposud hluboká, zdánlivě nepřeklenutelná propast, která pohlcuje jednu oběť po druhé...

I nejšťastnější, nejsilnější bývají u nás začasné zahrnutí až na pokraj této propasti a jenom zázrakem zachraňuje je náhoda před osudnou závratí...

Slabší, malomocnější nebo méně šťastní bez milosrdenství hynou, aniž by komu jiného napadlo nežli označiti jich hroby kamenem a nápisem, že pod kamenem tím stlívá člověk, který byl nezištností a obětavostí zahrnut na scestí, na osudnou nakloněnou plochu vedoucí k předčasné záhubě.

A právě v den, vlastně pozdě na večer, kdy chmurné tyto a podobné myšlenky vířily mou duší, když nejbližší budoucnost moje jevila se mi již v podobě nejmračnější, nejhrozivější – octl jsem se na bezděčné potulce pustnouchými ulicemi pražskými před malostranskou hospůdkou na Újezdě, o které jsem se byl na počátku svého vypravování zmínil.

Zastavil jsem se před zastřenou okenicí beze vší zevnější i vnitřní pohnutky.

Zrak můj přeletěl několikrát po záclonách, za kterýmiž nejevil se nižádný ruch, uvnitř krčmy panovalo hluboké ticho.

A právě tak bezděky, jako jsem se byl zastavil, zabočil jsem po několika minutách kolem rohu ke vchodu a vešel do nepravidelné, slabě osvětlené malé předsínky.

Na první pohled jsem poznal, že dveře napravo vedou do kuchyňky, dveře nalevo do místnosti hostinské, zabočil jsem tudíž nalevo a vešel.

Octl jsem se v jedné z oněch starých krčem malostranských, po kterých v deseti, dvaceti letech nebude již ani památky, v malé, pravidelný čtverhran tvořící klenuté místnosti o dvou velikých, obloukovitých oknech.

Nebyla to však více stará začmoudlá místnost, ve které před půlstoletím hořivala snad jediná čadící olejová lampa, osvětlující jaksi taksi nepokryté, drhnutím shrbolatěné plochy nemotorných stolů s trnoži, prosté lavice podle stěn původně jen obílených a dřevěné židle s lenochy s vyřezávanými srdcovitými otvory; nebyla to krčma s dřevěnými hodinami s kukačkou, s nevyhnutelnými dřevěnými nebo papírovými fidibusy zastrkanými v přihrádce dřevěných svícňů s baňatými skly; slovem, byla to zmodernizovaná hospůdka připomínající původní svou rázovitost toliko svou nepřiležitostností, svou neprostranností a především svou zvláštní, skoro bizarní klenbou, upomínající na doby císaře Karla IV.

Dvouramenný „lustr“ plynový nejjednodušší konstrukce osvětluje dvěma mírně plápolavými plameny místnost asi osm kroků dlouhou a toliktéž kroků širokou.

Stěny jsou moderně malovány na dvě patry; místy však jest malba vlhkem a plísni nerozeznatelná. Klenutý strop jest natřen temněhnědou barvou a ve středu jeho, kde sbíhá se klenutí v jeden bod, viděti primitivní začmoudlou arabesku nejnevkusnějšího tvaru.

Čtvero podlouhlých stolů jest rozestaveno podle stěn, podle kterých jsou připevněny lavice, jejichž pozadí jest kryto dřevěným přepažením na stěně, aby hosté, zády svými stěnu neotřeli.

Pátý, čtverhranný stolek stojí uprostřed jizby, šestý nalevo ode dveří, kdežto napravo od nich viděti prostou kredenci s několika kávovými, punčovými a pivními sklenicemi, plechovými tácky, malými lžičkami a mističkami na cukr.

Stoly jsou vesměs pokryty různými buď červenými, modravými nebo bílými ubrusy, a v popředí stolů, vlastně po stranách dovnitř jizby rozestaveno jest hojně moderních rákosových židlí, takže podle židlí a lavic směle lze páčiti, že v případě návalu může se v malé místnosti té směstnati čtyřicet, ba i padesát osob.

Moderní bílá kachlová kamna stojí uprostřed stěny napravo.

Nade dveřmi jest obvyklý za našich dob nápis „Žehnej Bůh!“ z barevných písmen skleněných, podle nápisu visí po pravé straně podobizna panovníkova, po levé pak panovníčina, a dodám-li, že po pravé straně kamen visí na stěně veliké zrcadlo ve zlatém barokovém rámě, pověděl jsem v celku vše, co by navštěvovateli o prvním rozhlédnutí se bylo nápadno.

Hostů zde bylo toliko několik. Jeden z nich, muž asi čtyřicetiletý s nápadně vyžilou bezvýraznou tváří, seděl tváří ke dveřím u prostředního stolu, opíraje hlavu o jednu ruku a dívaje se upřeně na karty po stole rozhozené.

Čtyři jiní hosté stáli ve skupení před malým stolkem v koutě nalevo ode dveří obklopující muže, kterýž sedě na lavici něco jim na stolku vykládal.

Kromě sedícího muže, kteréhož hosté skoro úplně zastiňovali, stáli všickni ke mně zády obráceni, takže jsem ani jedinému neviděl do tváře.

Když jsem vešel a pozdravil, zaslechl jsem ze skupení toho polohlasité, jaksí nesmělé poděkování; jinak mne nikdo nevítal a nikdo mi nevěnoval nejmenší pozornosti.

Popořed ode dveří jen několik kroků usedl jsem za stůl před oknem tváří ke dveřím, takže jsem mohl pohodlně přehlédnouti celou jizbu.

Po několik minut v krčmě nic se nezměnilo.

Ve skupení stojící hosté naslouchali pozorně; ba skoro napjatě přítlumenému výkladu sedícího muže, host u stolu prostředního díval se apaticky před sebe. Vše tak prosté a zároveň nevýslovně nudné, že bych se byl po chvíli zajisté zvedl a odešel, kdyby nebyla vstoupila starší, skoro až koketně ustrojená ženština s bílou, laclovitou moderní zástěrkou a nebyla se mne optala, čeho si přeju.

Objednal jsem si sklenku punče.

Ženština, které jsem nevěnoval žádné pozornosti, zmizela ve dveřích, a já rozhlížel se chvíli po krčmě.

Asi po třech minutách ženština zase vešla, postavila tácek se sklenkou punče přede mne a opět zmizela jako automat.

Po dalších pět, šest minut zůstalo v krčmě vše beze změny.

Vypil jsem punč na dvakrát a již jsem chtěl zaplatit, když skupení hostů se rozstoupilo a pozornost moji upoutal sedící muž.

Byl to již stařec na pohled asi sedmdesátiletý, výrazné, oduševnělé, spíše však dobromyslně zádumčivé nežli trpce bolestné, vráskovité, bezvousé tváře.

Úplně lysá, charakteristicky modelovaná lebka, vysoké a široké čelo s vráskami sbíhajícími se skoro v jediném bodu nad kořenem tupého nosu, vpadlé líce, masité, ale již pouvadlé rty a především sivé snivé oči se zanícenými víčky a šedavá pleť – v celku jedna z nejzajímavějších „studijních hlav“, která by již jako pouhá skica budila ve všech výstavách pozornost uměleckých gurmánů netoliko svou rázovitostí, nýbrž především nevylicitelným výrazem duševní i tělesné unavenosti a přece zase jakýmsi zádumčivě přitřpklým klidem, příznakem oné řídké uspokojenosti, která i v dobách nejbolestnějších nepozbývá své vlády úplně.

A přece bylo na první pohled zřejmo, že muž ten neměl v životě svém ustláno na růžích, ba více, že byl dle všeho jedním z oněch ubožáků, s kterými tak zvaný „osud“ prováděl brutální svou hru s bezpříkladnou bezohledností.

Věnoval jsem muži tomu pozornost po několik minut.

Seděl s rukama v klíně složenýma a díval se kamsi v neurčité prázdno, neboť hosté, kteří jej byli obklopovali, zasedli apaticky a mlčky za prostřední stůl a jeden z nich, sebrav karty po stole rozhozené, položil je doprostřed stolu.

Náhle upřel stařec zrak svůj na mne.

Neušlo mi, že tvář jeho přeletí lehýnký úsměv.

V témž okamžiku mi napadlo, že jest mi tvář ta povědomá; ale dříve nežli jsem si připamatoval, kde jsem ji asi viděl, stařec vstal a přiblíživ se plíživým krokem k mému stolu podával mi s důvěrným úsměvem ruku.

„Mne už zajisté neznáte!“ pravil slabým, skoro chvějivým hlasem. „Sešel jsem – zestárnul – k nepoznání...“

A suchý kašel přerušil jeho řeč.

Napadnul mi sice harfeník z krčmy před Oujezdskou branou; přesto neodvážil jsem se vysloviti své domnění a upřel jsem zrak svůj jen tázavě na jeho tvář.

„Já teď hraju už po několik roků – zde,“ pokračoval stařec tónem poněkud trpkým. „Tamhle!“ přitom mávnul do kouta, kde byl seděl, „je moje ‚žebro‘.“

Teprve poslední slovo, posměšná to zástupka harfy, potvrdilo mé domnění. Pohlédnuv naznačeným směrem, spatřil jsem za stolem v koutě vykukovati svrchní část o stůl podepřené harfy, které bych si byl bez upozornění zajisté sotva povšimnul.

Připomenul jsem, že jej poznávám, ale že bych ho byl nepoznal, kdyby se byl neprohlásil sám.

„Ovšem, ovšem! Není ani jinak možno!“ pravil a výraznou tvář jeho přeletěl trpce bolestný úsměv. „Člověk stárne – a – já – eh! Co po tom všem, když smrt už cení zdaleka zuby a člověk nemá ani potuchy, kdy – zda pozejtří nebo snad už zítra – zahryže se mu do vazů...“

Drsný, ale elegickým tónem pronešený tento sarkasmus mne zamrazil.

Zdálo se mi, že z povyhaslých očí starcových dívá se na mne cosi jako mrazivá úšklebnost, a přece spočívalo v podivných těch očích tolik bolestného zármutku, že se mi srdce sevřelo lítostí.

Místo odpovědi podal jsem mu ruku.

Stiskl ji nesměle a hned ji zase pustil, jako by se byl stisknutím dopustil nějaké nesprávnosti.

Neušlo mi, že jeví tvář jeho výraz mírné rozpačitosti.

Vtom jsme byli vyrušeni.

Hosté v krčmě se nalézající, kteří byli chvíli skoro bez hnutí seděli a jenom šeptmo a líně se bavili, chystali se mimo nadání k odchodu.

Starý harfeník obrátiv se čekal, až odejdou. Hosté, kteří měli patrně řád svůj zaplacený, nežli jsem vstoupil, odešli bez pozdravení. Toliko na tácek na harfeníkově stole cinklo několik krejcarů.

„Děkuju – poroučím se,“ zvolal harfeník za odcházejícími a díval se za nimi, až zmizeli.

Poté obrátil se ke mně, řka:

„Dovolte, prosím! Musím něco zahrát!“

„Pro mne? Vždyť jsem tu sám. Raději si odpočiňte!“ připomenul jsem.

Zavrtěl hlavou.

„Nemohu, nesmím. Musím „břinkat“, jako by tu bylo plno hostů. Musím kolemjdoucí vábit.“

„A bývá tu u vás vždy tak nepatrná návštěva jako dnes?“ optal jsem se.

„Ah, nikoli! Návštěva bývá obstojná. Mnohdy, zvláště v sobotu a v neděli – bývá tu plno, veselo a hlučno. Toliko pátky – jako právě dnes – bývají vskutku postní dny pro pána i – pro mne. V pátek nevydělám začasť ani na sobotní snídani... Dovolte tedy, abych si – bude-li vůbec možno – žebrem svým ještě nějaký krejcar přivábil...“

Zdánlivě bezvýznamná a přece charakteristická slova ta otevřela mi mžikem trudnou perspektivu do života podobných existencí.

Beze slova díval jsem se, jak se harfeník šourá ke svému stolku, jak zasedá na své místo a běře harfu – a bylo mi, jako bych se díval na člověka chystajícího zasadit si s klidem stoika smrtelnou ránu do prsou.

Po několika vteřinách přešel harfeník po zvyku všech svých kolegů prsty svými ledabyly přes struny, načež spustil jednu z oněch jarmarečních písní, které byly právě v nejnižších vrstvách pražských v oblibě.

Kvapíkové tempo a kupletový, v celku však přece jen původní ráz písně působily přes všechnu neuměleckost jaksi rázně, skoro bych řekl rozhrívajíc, ba rozpalujíc.

Ale hra sama nebyla nežli pouhé břinkání.

Zpočátku naslouchal jsem pozorně.

Za krátko však mne břířnkavé „vábění krejcarů“ omrzelo. Naslouchal jsem jen na „půl ucha“, takže jsem skoro ani nepozoroval, když píseň hřmotným finálem končila.

Teprve když dozněl poslední tón, upoutal harfeník zase moji pozornost jako dříve.

Vstal a odloživ harfu šoural se plíživým krokem k mému stolu. Tvář jeho měla onen zvláštní, úšklebně vítězoslavný výraz, jaký se jevívá ve tvářích satyrika, když se mu podaří zdánlivě nevířnoučký, v pravdě však jízlivý sarkasmus.

„Vás bych takovou písni a hrou arci nepřilákal!“ pravil s úsměvem, když došel až k mému stolu a zadíval se mi upřeně do očí.

„Ovšem, ovšem,“ odušil jsem. „Ale kdysi, před několika měsíci, byl byste mne sem přece jen vlákal.“

„Není možno! Hrávám zde skoro výlučně písňe toho druhu, jako jsem byl právě sehrál, a jenom v případech mimořádných, když sem zabloudí nějaký inteligentní člověk, hrávám k výslovnému přání jeho také něco jiného... A co jsem, prosím, právě hrál, že na vás učinila hra má dojem lákavý? Zajisté nějaký úryvek z nějaké opery nebo některou z dojemných písni národních...“

Zavrtěl jsem hlavou a pověděl, že zastavily mne poprvé před krčmou zvuky pijácké písňe.

„Není možno!“ zadivil se poznovu harfeník.

„A přece pravda,“ dím poté. „Byla to zamilovaná píseň bratrova, kterou jste před více než dvacíti lety častěji hrával... Pamatujete se ještě?“

„Jakž bych se nepamatoval!“

„A na bratra mého Jana také se ještě pamatujete?“

„Ovšem, ovšem,“ odušil harfeník upíraje na mne zrak s mírnou výčítkou. „Zdá se mi, jako bych jej viděl před sebou – veliký a štíhlý jako sosna, černý vlas, černé ohnivé oko, jak bych byl mohl zapomenouti!“

Po těchto slovech jsme se oba odmlčeli.

Teprve nyní mi napadlo, že opomenul jsem zadost učiniti nejprostšímu zákonu slušnosti, že nechal jsem starého známého státi před stolem, aniž bych jej vybídl, aby si sedl...

Napravil jsem opomenutí bez odkladu omluviv se.

Starý muž usedl přímo proti mně a po chvíli – patrně, aby vůbec nějakým způsobem hovor zahájil – pravil:

„A pijácká píseň že vás před nedávnem zastavila před naší hospůdkou?“

Prisvědčil jsem a pověděl, jak se bylo stalo.

Připomenuv, v jakém duševním stavu jsem se nalézal a kde jsem bloudil, pověděl jsem v stručnosti upřímně, že jsem před krčmou chvíli také naslouchal a zaslechl úryvkovitý hovor o arcibiskupovi, ba pověděl jsem i to, že vrátiv se domů, připomenul jsem si nad míru živě poslední okamžiky bratrovy, předměstskou krčmu a vůbec dobu, kdy před lety setkal jsem se s mužem, s kterým jsem právě seděl za stolem.

Starý harfeník pozorně naslouchal; ale když jsem skončil, setrval v mlčení, jako by očekával, že budu pokračovati.

Zmínil jsem se tedy i o svém nedávném dobrodružství na Bílé Hoře, o dojemné písni, která mne zastavila před chatrčí, v jejímž zalepeném okně rozluštil jsem i obrácený hieroglyf bratrova jména, a dopověděl pak, jakým způsobem octl jsem se dnes v místě, kde se právě nalézám.

I tentokráte naslouchal starý muž se zjevnou, ba nápadnou pozorností, jako by každou chvíli očekával přímý nějaký dotaz; ale když jsem skončil, aniž bych se byl na něco přímo otázel, setrval i on v mlčení.

Nezbylo mi nežli zahájit po chvíli rozmluvu poznovu.

„Zdá se mi, ba skoro jsem přesvědčen,“ pravil jsem, „že dojemná píseň, kterou jsem byl před nedávnem zase jednou po mnoha letech slyšel a kterou i vy znáte, jest v jakémsi spojení s mým bratrem. Předzpíval mi ji několik hodin před svou smrtí a doložil, že mi bude druhého dne vypravovati...“

„A vypravoval?“ vpadl mi harfeník živě do řeči.

„Nevypravoval,“ odtušil jsem, „ale dal mi čísti úryvek nějakých zápisků...“

„Zápisků?“ zvolal nyní starý harfeník s nápadnou zvědavostí.

Prisvědčil jsem.

„Zápisků,“ pokračoval stařec po krátké pomlčce, „v kterých jest podrobně vypravováno o mladíku, kterak v duši jeho klíčil znenáhla děsný úmysl, až dozrál, kterak chtěje pomstíti smrt svého otce v posledním rozhodném okamžiku...“

Nedomluvil.

Prisvědčil jsem i tentokráte a doložil:

„A vy o těch zápiscích také víte?“

Tázaný upřel na mne zrak svůj jaksi vytřeštěně. Chvíli váhal s odpovědí, potom s mrazivým klidem pravil:

„Jakž bych nevěděl?! Psal jsem je sám –“

„Dle toho,“ připomenul jsem, „nepokoušel jste se za svých mladých let pouze ve veršovnictví, nýbrž také v povídkářství.“

„V povídkářství?“ opáčil harfeník, jako by nechápal, co slovy svými míním, načež po kratinké pomlčce klidně dodal:

„Nikoli. Nepsal jsem povídku, nýbrž pokusil jsem se o začátek prostého, ale pravdivého životopisu svého.“

Priznám se, že na mne zřídka kdy učinilo něco tak zvláštní dojem jako těchto několik slov.

Před duševním zrakem mým náhle se rozbřesklo. Co mi bylo déle dvaceti roků temným, stálo znenadání přede mnou v intenzivním světle.

Dojemná píseň, o které byla v zápiscích řeč – zamilovaná píseň bratrova a píseň, kterou jsem byl před nedávnem na Bílé Hoře slyšel, a kterou i přede mnou sedící starý harfeník již před lety uměl hráti – byla jaksi pojátkem různých osob a událostí, které jsem znal neb o kterých mi bylo aspoň něco napověděno, ale o nichž jsem neměl nejmenšího tušení, jak vzájemně souvisí.

A nyní – v pravém slova smyslu náhodou podařilo se mi zachytiti aspoň nitku záhadného a pro mne tak zajímavého klubka.

Nebylo pro mne nižádné pochybnosti, že ví starý harfeník o tajemství, které mi byl bratr před svou smrtí napověděl, více, nežli bylo v zápiscích zaznamenáno.

Není tudíž divu, že byla tím také zvědavost moje v nemalé míře podrážděna; přesto jsem se přece aspoň tak dalece opanoval, že nepoložil jsem mu přímo žádné otázky.

Po chvíli ujal se harfeník skutečně slova sám; ale začal mluvit bez souvislosti s tím, co bylo právě předcházelo, jako by mluvil sám k sobě:

„Podivno, podivno! Člověk začasťe ani nechápe, jak podivnými oklikami náhoda se proplétá. K neuvěření, a přece pravda. Již tomu déle dvaceti roků, člověk by mohl právem soudit, že vše již zapomenuto, že zůstane navždy tajemství, co přál si mítí tajným, a zatím přivádí náhoda, čirá náhoda na stopu tak určitou, že tajemství...“

Nedořekl. Pohlédl na mne jaksi nesměle, jako by se chtěl omluviti, že nesouvislými slovy obtěžuje.

„A mohl byste mi snad alespoň něco napovědět o tomto tajemství, které se snad týká mého bratra?“ ozval jsem se, nemoha potlačití zvědavost, která se v duši mé vždy více zmáhala.

„Ah, ovšem,“ odpověděl chvatně; „netoliko napovědět, i vypravovati vám mohu vše. Ale očekáváte-li snad něco nadobyčejného, něco, co právem vyžaduje, aby zůstalo z jakýchkoli důvodů tajemstvím, prosím, promiňte mi vypravování!“

Odpověděl jsem upřímně, že očekával jsem něco opravdu pikantního, ale dodal, že nyní, když mi byl napověděn ráz události, spokojím se i s vypravováním nejprostším, nejvšednějším již proto, že týká se nejspíše mého bratra.

Starý harfeník na má slova neodpověděl. Zamyslíl se, jako by se hroužil ve vzpomínky a zároveň hledal způsob, jakým by vypravování záhájil.

„Podivno!“ ozval se po chvíli. „Ani byste nevěřil, že činí mi právě začátek nemalé obtíže. Co chci vypravovati, rozbíhá se v několikero různých proudů, že nelze tak snadno spojití nitky vypravování v jediném bodu, který by mohl býti vhodným východištěm.“

Měl bych vypravovati především sám o sobě, o svém mládí, vlastně o svém věku jinošském, abych doplnil, co víte již ze zápisek; ale zdá se mi, že snad toho přece nebude třeba, že vás bude daleko více zajímati událost sama, která po přání vašeho bratra měla zůstati tajemstvím.“

Po těchto slovech začal vypravovati asi v tento smysl:

„Právě si připomínám, že tomu letos pětadvacet roků. Byl den sváteční. Hrál jsem jako každodenně v kavárničce před Oujezdskou branou již od čtvrté hodiny odpolední; ale právě že byla neděle a hostů mnoho, byl jsem nucen hráti až do únavy.“

Vybřinkal jsem tenkrát slušný groš; ale když krátce před půlnocí někteří z každodenních hostů začali hrát v zadním pokojíku karty, patrně hru hazardní, a jednomu z nich nepřálo štěstí, takže prohrál ve čtvrt hodině vše, co měl, a uchýlil se ke mně, jako se často od jiných dělo, o výpomoc, půjčil jsem mu až na několik krejcarů vše, co jsem právě měl.

Štěstí však mu ani nyní nepřálo; prohrál v několika minutách i peníze vydlužené. Z toho vznikl mezi karbaníky spor, který se zvrhl v tak prudkou hádku, ba skoro rvačku, že hráči a většina hostů vyhrnuli se do dvora.

Jsa zvyklý chovati se v podobných případech úplně nestranně, zůstal jsem seděti ve svém koutku u dveří.

Opřev se o stěnu, zamyslíl jsem se.

Za několik vteřin byl jsem vyrušen. Dveře vrzly a nápadně pomalu se otevřely.

Na prahu objevila se chudobně oděná ženština, majíc šátek na hlavě tak hluboko stažený do obličejce, že nebylo lze ani rozeznati, jakého je stáří. Za ruku vedla asi osmileté, suchoučké, skoro vychrtlé děvčátko v šatečkách rovněž tak chudobných, jako měla sama. Nevšimnul jsem si však, nežli že je děvčátko nápadně bledé a že jeví výraz vytřeštěnosti.

Ženština na okamžik se zastavila, jako by nevěděla, co počíti; potom popošla a usedla i s děvčátkem v první jizbě za stůl přímo proti mému koutku.

Po několika vteřinách otevřely se dveře poznovu a vešel váš bratr prudce, jako snad ještě nikdy předtím. Popošel doprostřed první jizby, nahlédl otevřenými dveřmi do jizby druhé a shledav, že jest kavárnička takřka bez hostů, vlastně že tu není žádný známý, přistoupil rychle ke mně a nakloniv se zašeptal:

„Mohl byste mi půjčiti čtyři nebo tři zlaté?“

Pověděl jsem, že nemohu, a udal také proč. Zároveň jsem upozornil, že mohl by si vydlužiti od kavárnice.

On však pohodiv hlavou odpověděl:

„Eh, není třeba! Dojdu si domů, vždyť mám několik kroků.“

Poté naklonil se ke mně ještě níže a zašeptal:

„Objednejte, prosím, pro ženštinu a děvčátko, které přišly přede mnou, dvě porce bílé kávy a něco k zakousnutí, a nežli přijdu, dejte, prosím, pozor, aby neupláchly. Mohu se spolehnouti?“

Několik těchto prostých slov naplnilo mne nejvyšším podivením. Kývnul jsem na znamení, že jeho přání vyhovím, načež bratr váš se vztyčil a odkvapil.“

Po těchto slovech jsem vypravujícího přerušil připomenuv, že posud dobře se pamatuju, kterak bratr kdysi o půlnoci přišel domů a vydlužil si ode mne tři zlaté, aniž by mi byl pověděl k jakému účelu.

„Není nižádné pochyby, že to bylo k účelu, ku kterému si jich chtěl vydlužiti ode mne,“ ujal se po mé poznámce slova starý harfeník, načež ve svém vypravování pokračoval:

„Po odchodu vašeho bratra vyhověl jsem jeho přání. Vstav vešel jsem do kuchyně, kde však byla pouze přísluhující dívka, kdežto paní a vůbec všickni ostatní nalézali se právě na dvoře mezi hádajícími se karbaníky.

Objednav kávu a nějaký zákusek vrátil jsem se do jizby po několika vteřinách a ještě včas; neboť ženština byla i s děvčátkem již u dveří, aby – jak byl váš bratr předvídal – upláchla.

Jedním takřka skokem byl jsem za nimi a uchopiv ženštinu za rameno, pravil jsem:

„Dovolte, prosím, mám rozkázáno nepustiti vás.“

„A kdo vám rozkázal?“ optala se ženština šeptmo a jaksi nesměle.

Pověděl jsem.

Chvilí váhala, jako by byla na rozpacích, má-li či nemá-li odpor klásti; poté se rozhodla, řkouc:

„Budiž! Zůstanu, necht' se děje cokoliv!“

Slova ta pronesla tónem trpkým, načež vrátila se i s děvčátkem zase na místo, kde byla seděla.

I já se vrátil na své místo a usedl.

Můžete si pomysli, že prostý, ale přece tak záhadný případ ten dráždil moji zvědavost. Napadlo mi ledacos; ale vše, od milostného dobrodružství až po případ trestuhodný, zdálo se mi býti pravdě nepodobným.

Rozumí se, že jsem ze ženštiny nespouštěl očí; ale teprve, když přísluhující dívka přinesla kávu a ženština začala děvčátko po svém boku vybízeti k jídlu, při čemž poodhrnula šátek z obličeje, zpozoroval jsem, že to žena obstarožní, asi tak čtyřicetiletá.

Zatím spor na dvoře alespoň tak dalece vyrovnán, že někteří hosté počali se vraceti do místnosti, a za několik minut vrátil se i váš bratr.

K nemalému podivení mému však usedl za stůl těsně vedle mého stolku a nevěnoval ženštině, kterou mi byl dal pod ochranu, nejmenší pozornosti.

V tu dobu nebyl jsem ovšem s vaším bratrem v nižádném jiném styku nežli s kterýmkoli jiným známějším hostem – on nezajímal se o moje osudy a já zase ne o jeho – proto neodvážil jsem se ho ani zeptati, co to za ženštinu, a z jaké příčiny jsem ji střehl, ba nezmínil jsem se ani, že chtěla odejít.

Po chvíli však on sám ke mně se naklonil a zašeptal:

„Nu, což? Nechtěla upláchnout?“

Prisvědčil jsem.

„Učinil jsem tedy dobře, odušil váš bratr, že jsem vás požádal, abyste ji ostříhal.“

Prisvědčil jsem i tentokráte.

Váš bratr na chvíli se zamyslel, načež poznovu ke mně se nachýlil a šeptmo pravil:

„Můžete mi prokázati nějakou laskavost?“

„S radostí,“ odvětil jsem.

„Opatřte dnes v některém pražském hostinci ženštině a dítěti jejímu nocleh. Zde máte peníze!“

Přitom podstrčil mi pod stolem peníze a šeptmo pokračoval:

„Záleží mi na tom, aby nezůstala samotna. Doprovod'te ji až do hostince a požádejte, aby ji, možno-li, střežili, by si nezoufala.“

Teprve nyní počínal jsem poněkud stav věcí chápati. Přislíbil jsem, že učiním po jeho přání, a on pak ještě dodal:

„Také zde zaplaťte její rád! Já zůstanu zde ještě nějaký čas a vytratím se potom; ale vyčkám venku, až odejdete i vy, a budu vás zpovzdálí sledovati.“

Bydlil jsem tehda v Žižkově, a nebylo tudíž nesnadno, přání vašeho bratra vyhověti.

Asi po hodině bratr váš, aniž by byl neznámé zvláštní nějakou pozornost věnoval, opustil kavárničku a po další půl hodině vyzval jsem ženštinu, by mne následovala.

Uposlechla bez námítky i bez odporu, jako by vůbec se vším souhlasila, ba jako by bylo mezi ní a bratrem vaším vše napřed ujednáno.

Opustivše místnost zabočili jsme směrem ku Praze. Vedouc děvčátko za ruku šla neznámá chvíli dosti pevným krokem podle mne mlčky. I já mlčel.

Náhle se ženština zastavila a nesmělým tónem se optala:

„Kam mne vedete?“

Pověděl jsem.

Přes panující šero mi neušlo, že naslouchala slovům mým s nápadnou zvědavostí.

Když pak jsem domluvil, pravila:

„Budiž! Ved'te mne, kam chcete!“

Poté vykročila. Šli jsme dále, aniž bychom slova promluvili.

Když jsme dospěli do první třetiny řetězového mostu – já šel těsně podle zábradlí a ženština po mé levé ruce – neušlo mi, že nenápadně v chůzi se zdržuje, aby mohla zůstat poněkud pozadu, a zároveň že obrací se každou chvíli směrem k zábradlí, jako by chtěla přes ně pohlédnouti do vln Vltavy. Připomenuv si slova vašeho bratra o střežení neznámé, aby si nezoufala, byl jsem ostražitým. Tak přešli jsme klidně a beze slova most.

Za mostem jsem se poohlédl a zpozoroval v dáli asi třiceti kroků za námi ploužiti se temnou mužskou postavu, patrně vašeho bratra.

Zanedlouho octli jsme se v staroměstské Poštovské ulici a za několik minut stanuli jsme před zavřenými vraty hostince U Valšů.

Zazvonil jsem.

Teprve nyní ženština se ozvala.

„Děkuju vám, pane,“ pravila měkce a nesměle. „A setkáte-li se s neznámým pánem, který se mne byl ujal, prosím, vyříd'te mu dík můj nejvřelejší.“

Slíbil jsem, že tak učiním.

Vtom zaskřípal ve vratech klíč, vrata se pootevřela a za nimi objevil se podomek. Vešli jsme do průjezdu.

Neznámá s děvčátkem popošla několik kroků a zastavila se, nevědouc, kam jíti; já pak zaplatil za nocleh a šeptmo vyřídil, co mi byl váš bratr uložil.

Slova má o střežení, by si nezoufala, ačkoli byla pronesena šeptmo, neznámá přece zaslechla.

Neušlo mi, že sebou prudce pohnula; ale teprve, když jsem chtěl vyjít z domu, přistoupila ke mně a chvějícím se hlasem zašeptala:

„Prosím, vyříd'te, že pokusím se ještě jednou žít, pro své dítě. Vyříd'te, že...“

Nedokončila. Vypuknuvši v usedavý pláč, obrátila se ode mne.

Rozloučili jsme se.

Vyšel jsem z domu. Slyšel jsem bouchnutí vraty a zaskřípění klíče, přání vašeho bratra bylo vyhověno.“

Po těchto slovech vypravující na několik okamžiků se odmlčel, načež připomenul:

„Vypravoval jsem prostinkou příhodu tuto podrobně a právě jen tak, jak se byla sběhla, pouze za tou příčinou, abyste se mohl vpraviti ve vlastní můj duševní stav, vlastně ve zvláštní dojem, jakým na mne asi působila.

V tu dobu neznal jsem bratra vašeho blíže. Věděl jsem, že je dobrý hoch; ale co by jej bylo asi přimělo, že zachoval se k neznámé mi ženštině, jak jsem toho byl svědkem, naprosto jsem nechápal.

Zanedlouho bylo však všechno vysvětleno. Sotva jsem byl totiž učinil několik kroků směrem k domovu, vystoupil z poboční uličky váš bratr, a doprovodiv mne kus cesty, vypravoval mi asi v tento smysl:

„Není-liž to dobrodružství, co? Ani ve snu mi nenapadlo, že se podobného kdy dožiju. Jdu vám klidně přes řetězový most. Předemnou a za mnou ani živé duše. Vše tak pusté. Nočním šerem kmitají jen zarudlá světla svítilen uprostřed obloukovitých pilířů...“

Jdu pomalu, co noha nohu mine. Nemyslím, nevzpomínám na nic. Ani mne nehnětlo, že nemám nežli několik krejcarů a že bych se přece rád zastavil u vás v kavárničce...“

Vtom, právě když jsem se přiblížil ke třetímu pilíři mostnímu od Nového Města počítaje, kmitl se za pilířem tím nějaký stín a zároveň zaslechl jsem výkřik dětského hlasu...“

Takřka v nerozdílném okamžiku zahrnul jsem kolem rohu pilíře a vidím před sebou zvláštní výjev...“

Jakási ženština sedí na zábradlí mostním, a držíc se levou rukou za železný prut, snaží se vtáhnouti k sobě malé děvčátko, jež drží pravíci za jednu ručinku...

Dle všeho byla na zábradlí vyskočila v témž okamžiku, když dítě vykřiklo, a bezprostředně předtím, nežli jsem zahrnul kolem rohu.

Pochopil jsem stav věcí okamžitě.

V následujícím okamžiku stál jsem již u ženštiny a chopil ji za ruku v momentě, kdy pustivši ručku dítěte a pustivši se i železného prutu, nahnula se přes zábradlí nad vodou...

Ostatního snadno se domyslíte...

Drže nad vodou vznášející se ženštinu křečovitě za jedinou ruku, snažil jsem se s napětím veškerých sil vtáhnouti ji zase nazpět.

Byla to práce přesahující lidské síly. Dvě, tři minuty dělo se vše mlčky; poté začala ženština bolestně úpěti.

„Pusťte mne pro vše, co vám drahého – pusťte mne!“ bylo vše, čemu jsem z úpění porozuměl.

Nedbal jsem toho.

Naopak napjal jsem všechny síly své, bych ženštinu alespoň chvíli ještě udržel.

Dítě vzpamatovavši se patrně z prvního leknutí začalo křičet, a já sám jal jsem volati o pomoc...

Nikde však nebylo živé duše, nikdo se alespoň neozýval...

Až dosud, skoro již po čtyři minuty, držel jsem ženštinu jedinou, pravou rukou.

Cítě, že mi ruka ta počíná již vypovídati službu, nahnul jsem se přes zábradlí, snaže se levou rukou zachytiti buď šat, nebo vlasy; ale nemoha zachytiti nežli ruku, kterou jsem již držel, vypomohl jsem si zatím tímto způsobem, abych nemusil břímě pustit.

Avšak ani tak nebývalo by možno, udržeti dlouho ženštinu vznášející se nad vlnami.

Volal jsem tudíž poznovu o pomoc, ale nikdo se neozýval, jenom dítě za mnou vřeštělo, až uši zaléhaly...

Jen ještě několik minut a byl bych zmítající se ženštinu, která nyní již jen skučivě úpěla a křečovitě se namáhala vymknouti se mi, pustil a ponechal jejímu osudu...

Vtom slyším z podmostí drsný mužský hlas:

„Jen ji pusťte, pitomou!“

Nahnuv se poněkud přes zábradlí, neviděl jsem pod mostem ničeho. Zarudlé světlo svítlny uprostřed mostního pilíře vrhalo totiž dlouhý stín až do vody přímo na místo, nad kterým se zoufající vznášela.

Váhal jsem tudíž ještě několik okamžiků, až když z podmostí ozval se drsný hlas poznovu a nevrle:

„Ke všem všudy, pusťte ji! Vždyť stojím na lodi zrovna pod vámi.“

Poté jsem více neváhal. Pustil jsem břímě, kterého jsem již nemohl udržeti...

Následoval temný, dunivý zvuk, jako když těžké těleso narazí o dutou dřevěnou podlahu. Hned poté zaslechl jsem z podmostí již dvakrát se ozvavší drsný hlas, ale tentokrát hubovavý.

Nerozuměl jsem však ani slova.

Nahnuv se poznovu přes zábradlí, zadíval jsem se pod most; ale teprve po několika vteřinách rozeznal jsem přes panující šero cosi jako světlejší obrysy veliké lodi a na ní dvě temných postav lidských jako v náručí se držících.

Obrátiv se promluvil jsem několik konejšivých slov ke vřeštícímu dítěti, načež jsem je chopil za ruku a vlekl ke schůdkám vedoucím na Střelecký ostrov.

V dvou, třech minutách byl jsem s dítětem na břehu řeky u mostního pilíře, pod kterým se byla katastrofa udála. Teprve nyní jsem zpozoroval velikou loď uvázanou u břehu a na lodi muže stojícího nad ženštinou buď klečící, nebo sedící.

„Neublížila si?“ bylo první mé slovo.

„Ale co vás napadá!“ zní odpověď drsného hlasu mužského. „Kdyby tu náhodou nebyla loď, byla by bláznivá už na soudě božím, je tu hluboko... Ale tak spadla jen s výše asi půldruhého sáhu... „A co s ní počneme?“ optal jsem se dále.

„Nejlépe bude,“ odpovídá hlas, „když ji odvedeme na most a zavoláme policajta. Ať si s ní dělají na policii, co chtějí.“

Po těchto slovech na lodi příkrčená ženština divoce vykřikla a vzpřímivši se chtěla se vrhnouti s lodi do vody.

Mužská postava však ji zachytila.

Pustiv dítě, které se dalo poznovu do vrískotu, skočil jsem do lodi a pomohl neznámému muži vyvléci vzpírající se ženštinu na břeh.

Teprve zde, spatřivši své dítě, ženština hlasem zajímavě ustrašeným promluvila:

„Pro milosrdenství boží vás prosím, dělejte se mnou, co chcete, jenom nevolejte policistů!“ zaúpěla vztáhnuvši jednu ruku ke vrískajícímu dítěti, jako by je chtěla obejmouti.

„Pročpak tedy blázníte?“ ozval se drsně neznámý muž, jenž mi byl přispěl při její záchraně.
„Proč skáčete s mostu?“

„Pro vše, co vám milého, vás prosím, odpusťte mi!“ zaúpěla ženština. „Vše – vše vám povím upřímně... Jenom neubližujte mému dítěti!“

„Kdopak mu ubližuje, he!“ odušil neznámý muž drsněji nežli předtím. „A vy jste mu snad také nechtěla ublížit, co? Když jste je chtěla opustit, co?... Či myslíte, že nevíme, co na takové dítě čeká? Myslíte, že...“

Nedomluviv obrátil se ke mně.

„A kdopak je, nevíte?“

„Nevím,“ odpověděl jsem.

A zase se obrátil k ženštině tónem drsným, ba příkrým:

„Nu, kdopak jsme, co? Pročpak se chceme topit? Máme muže? Vyhnal nás? Je ničema, opíjí se, co?“

„Muže nemám, jsem matka nešťastná, přenešťastná,“ zaúpěla ženština. „A k zoufalství dohnala mne beznadějná bída...“

„Nu, já vám od bídy nepomohu,“ odušil neznámý, „já jí mám sám tak právě dost... Ale pročpak nepracujeme, co?“

„Nemohu, jsem churava,“ vzdychla ženština.

Prostá slova ta neminula se účinku na drsného neznámého.

„A to jste nemohla povědět hned?“ zvolal nevrle. „Člověk by aspoň věděl, na čem je. Věděl by, že nemá před sebou žádnou poběhlíci... Ale teď nám povězte, co chcete, abychom s vámi dělali.“

„Pusťte mne!“ zajíkla se ženština.

„Abyste vylezla na most a skočila zas dolů, ne?“ zvolal neznámý sarkasticky. „Tu radost vám neuděláme. Však my takové ptáčky dobře známe a víme, co a jak... Ostatně, nevezme-li si vás na starost tento pán,“ přitom ukázal na mne, „nezbývá než odvést vás na policii. Někdo vás musí hlídat, aspoň dnes v noci. Až se vyspíte, snad se vám v mozku rozbřeskne, že jste chtěla v noci vyvést přece jenom bláznovství.“

Prostá, a přece zdravá tato filipika muže z lidu, patrně plavce nebo voráře, byla mi jaksi pokynutím, co má býti učiněno.

Pravil jsem tedy, že si vezmu nešťastnou ženu na starost, a obrátiv se k ní, optal jsem se:

„Jste ochotna jít se mnou? Opatřím vám nocleh aspoň pro dnešní noc, chcete?“

„Chci a budu vám vřelým díkem zavázána,“ odpověděla šeptmo, načež vzala dítě, které již jen tiše štkalo, za ručinku, jako by se chystala k odchodu.

„Pojďme tedy! Doprovodím vás na most,“ připomenul neznámý muž.

Šli jsme.

Ženština poněkud pokulhávala; patrně si byla pádem přece jen ublížila.

Když jsme vyšli po schůdkách na most, poděkoval jsem neznámému za jeho přispění, doloživ, že jen zázrakem objevil se pod mostem...

„Aj, jakýpak zázrak!“ odušil odmítavě, „vždyť já tu na ostrově v noci hlídám, a když jsem slyšel dítě vřískat a vás volat, běžel jsem po hlase...“

Rozloučili jsme se.

Hlídač vrátil se na ostrov, já se ženštinou a dítětem zaměřil směrem k Malé Straně.

Chvíli jsme šli mlčky.

Neušlo mi, že ženština pokukuje každou chvíli k mostnímu zábradlí, jako by pátrala po vhodném místě a vyčkávala vhodný okamžik k opětování zoufalého skutku svého. Já však byl ostražit a ostražitostí svou jsem se také netajil, a tak jsem tomu patrně předešel.

Teprve když jsme most přešli, oslovil jsem neznámou, řka:

„Teď jsme jaksí v bezpečí, teď si můžeme povědět, co máme na srdci... Nebudu na vás vyzvídat, kdo jste a co vás dohání k zoufalosti, vyzpovídám se vám především sám: Jsem prostý, chudý chasník, který žije u svých rodičů a sám se ještě neuživí. Neočekávejte tedy ode mne spásy ani obzvláštní nějaké pomoci. Nemám teď nežli několik krejcarů, a chci-li vám opatřit nocleh, musím si dříve vydlužit. Vezmete-li tím za vděk, doprovodíte mne několik set kroků před Oujezdskou bránu do kavárničky, kde jsem znám, vydlužím si tam nějakou zlatku. Vy tam hodinku posedíte, a až půjde harfeník, který tam hraje, domů, poprosím jej, by vás doprovodil a opatřil vám nocleh. A aby nebylo vzbuzeno nižádné podezření, zachovám se v kavárničce, jako bych vás neznal. Souhlasíte?“

Neznámá naslouchala slovům mým s nápadnou pozorností.

Když jsem domluvil, odpověděla zajíkově:

„Souhlasím-li?... Ach, díky, tisíceré díky za vše, co mi prokazujete.“

Oddávání se ve svůj osud a vyslovování díků bylo mi přece jen podezřelé. Napadlo mi, že tím chce pozornost moji od sebe a zoufalého zámyslu odvrátiti, slovem, že se přetvařuje, aby při nejbližší příležitosti mohla úmysl svůj přece jen provést.

I počal jsem do ní v pravém slova smyslu hučeti, ba kázati jí...

Víte, že nejsem žádný povídálek, tím méně kazatel; víte, že raději mlčím, nežli hovořím nebo vypravuju; ale tentokráte jako by byl do mne žvavý rarách vjel. Ani teď už skoro nevím, co a jak jsem povídal.

Začal jsem o životě, co je asi život, to jest jak já o něm soudím: že to není ani rozkoš, ani bolest, ani žádný sen, jako tak mnozí soudí, že to není ani minulost, ani budoucnost, nýbrž pouhá přítomnost, a proto že vše, co nás hněte a rmoutí dnes, nemusí nás hnísti a trápit již zítra, neřku-li pozejtří, že to, po čem dnes toužíme a prahneme, může nás dříve nebo později přestat vábit atd.

Vykládal jsem, že jest zcela lhostejno, žil-li někdo devadesát nebo dvacet neb i méně let, poněvadž minulost, byť sebebouřlivější a sebedelší, každému zdá se býti k neuvěření krátkou, takže roky rovnají se skoro dnům; ale přesto že jest život přece jen cosi jako povinnost, zvláště když žijeme s někým, koho máme rádi, komu bychom smrtí svou způsobili hoře atd. Krátce, podobně asi snažil jsem se neznámé ženštině vyložiti bezúčelnost zoufalého počínání.

Přiznám se, že jsem mluvil skoro „páté přes deváté“, jak mi vůbec napadlo.

Dostav se jednou do proudu, nevěděl jsem, kdy přestat; neboť až dosud nenaskytla se mi v životě mém ještě nikdy příležitost, abych o takových věcech s někým vůbec jen mluvil, neřkuli aby mi šlo o to, přesvědčiti jej, že jest život, nu, řeknu vám to upřímně, že jest život cosi, co sám nechápu, ale co má pro každého člověka zdravých smyslů cenu největší.

Opakuju, že mluvil jsem, jak se říká, bez ladu skladu; ale tolik snad mohu bez uzardění připomenouti, že z té spousty slov přece občas kmitlo cosi jako myšlenka přesvědčující síly.

Neušlo mi, že neznámá pozorně, ba napjatě naslouchala, že časem jaksi souhlasně přikývla nebo vzdychla, jako by vzdechem svým litovala nepředloženého skutku, kterého se chtěla na mostě dopustiti.

Tak dospěli jsme před kavárničku. Já sám otevřel dveře a vpustil neznámou s dítětem dovnitř, a po chvíli jsem vešel sám.

Ostatní víte.

Tím skončil váš bratr vypravování o svém dobrodružství, které mne ani dost málo nepřekvapilo.

Vše zdálo se mi býti tak prosté a přirozené, jako by jinak vůbec ani býti nemohlo.

I náhoda, že objevil se bratr váš na mostě právě v rozhodném okamžiku, nikterak mne nepřekvapila; neboť podobného něco, že byl zoufající sobě člověk ze zábradlí mostního stržen a zachráněn, stalo se, jak sám víte, na pražských mostech již tak častokrát, že pozbylo skoro úplně rázu neobyčejnosti.

Ostatní bylo skoro vesměs prostým a přirozeným následkem této náhody.

Zatím, co mi byl bratr váš vypravoval, dospěli jsme k někdejší nové Oujezdské bráně, kde jsme se zastavili, abychom se rozloučili.

„Vy tedy ženštinu tu neznáte?“ optal jsem se, abych vůbec ještě něco pronesl.

„Neznám,“ odpověděl váš bratr, „a myslím, že bych ji snad již ani zítra nepoznal. Na cestě s mostu ke kavárničce jsem jí do tváře hrubě ani nepohlédl a nebývalo by mi to pro panující temno nic platno; v kavárničce pak, jak víte, měla skoro celou tvář zakrytou šátkem.“

„Patrně se styděla,“ připomenul jsem. „I já bych ji zítra asi sotva poznal, vím jen, že to žena obstarožná.“

„Ano, ano, obstarožná,“ odušil váš bratr jako v myšlenkách, načež jsme se odmlčeli.

„A co s ní zamýšlíte, co s ní počnete?“ optal jsem se po chvíli.

Bratr váš pokrčiv rameny odpověděl:

„Pravda, co? Vždyť ale, co vše platno, když je člověk sám...“

Poté pohodiv hlavou dodal:

„Eh, snad nebude tak zle, snad stačí dobrá rada...“

„Snad,“ odpověděl jsem a podal mu ruku.

Rozloučili jsme se.“

Těmi slovy ukončil starý harfeník své vypravování.

„A to jest vše?“ optal jsem se udiven.

„Skoro vše,“ odtušil.

Možná, že by byl ještě něco připomenul, vtom však jsme byli vyrušeni.

Do krčmy vrazilo s hlukem několik podnapilých mladíků.

„Odpusťte, prosím!“ pravil ke mně harfeník vstávaje. „Zapomněl jsem na svou povinnost vábiti a lákati hosty... Teď je tu mám a nezbyvá mi nežli jim zabřinkat.“

„Mohu snad přijít zítra?“ optal jsem se.

„Zítra?“ opáčil stařec, jako by se divil, že nevím, co zítra znamená. „Zítra není pátek, zítra je sobota a v sobotu zde bývá začasť pravý ‚soudný den‘.“

„Kdy tedy?“

„Libo-li vám, navštivte mne,“ odtušil jaksi nesměle. Ale hned dodal:

„Ne, ne! Nemohu, nesmím vás zvát do svého brlohu! Dovolíte-li, navštívím vás zítra nebo pozejtří po poledni sám.“

Návrh ten byl mi vítaný; přijal jsem jej s nelíčenou radostí.

Poté stařec se obrátil, a došourav se plíživým krokem do svého koutka, vzal svůj nástroj a za chvíli začal hrát starý, obehnaný kvapík.

Chvilí jsem naslouchal; ale píseň mne nezajímala. I dal jsem si nalít ještě jednu sklenku, a vypil ji na dva doušky, zaplatil jsem svůj řád a opustil krčmu.

* * *

Právě recitovaným vypravováním zažehnána na dobro původní moje domněnka, že jde o tajemství pikantní nebo milostné.

Přemítal jsem o vypravovaném po celou cestu, ba i doma; ale ani jediný moment neměl pro mne obzvláštní zajímavosti.

Toliko dva momenty byly mi pouze poněkud nápadny: předně, že zoufající sobě matka, byvši proti své vůli zachráněna, tak často a zároveň vřele děkovala za své zachránění, ačkoli, jak se zdálo, poté ještě pásala po příležitosti provést úmysl, v němž jí bylo zabráněno, a za druhé, že odpovědi její přes všechnu stručnost nasvědčovaly, že to nebyla ženština nevzdělaná.

S těmito myšlenkami jsem konečně usnul a spal, jak v době té již ani jinak býti nemohlo – neklidně.

Když pak jsem z rána procitnul a začal o vypravovaném znovu přemítati, poutaly mne především bratrovy prosté úryvkovité reflexe o životě.

Názor, neboli snad pouhý instinktivní nápad, že není živost „ani rozkoší, ani bolestí, ani snem, ani minulostí, ani budoucností nýbrž pouhou přítomností“ u porovnání s bezpříkladnou spoustou více méně nepřipadných názorů o životě, s kterými jsem se byl seznámil z knih náboženských, filosofických, básnických a jiných, prostinký tento názor skoro mi imponoval.

Podobně mi bylo, když jsem zkoumal i další důslednosti, jež byl bratr ze základní této věty vyvozoval: že lhostejno, jak dlouho kdo žije, poněvadž minulost, byť sebedelší, podobá se vždycky době úžasně krátké – a především že život cosi, čeho sami nechápeme, ale co má pro každého, kdo těší se zdravým smyslem – cenu největší.

Ovšem mi také napadlo, že recitované věty nebyly recitovány tak, jak je byl bratr původně pronesl, a že jsou nyní po letech, abych tak řekl, jaksi společným duševním majetkem bratra a vypravovavšího harfeníka; přesto mi byly nyní milý jako vzácná nějaká památka.

Nepatřím sice k lidem, kteří všeobecně za platné pokládáné sentence pokládají vždy také za svrchovaně případné a hodící se pro všechny případy, neboli jinými slovy: nepokládám tak zvané axiomy za pravdy absolutní a nezvratné; avšak základní myšlenka, že život lidský

přítomností, tj. že minulost i budoucnost mají důležitost více méně podřízenou, zdála se mi býti jedním z oněch řídkých axiomů, které mají platnost aspoň v případech četných, ba přechetných.

Přemítaje o tom dospěl jsem k důslednostem přímo překvapujícím.

Napadlo mi, jak děsné konsekvence plynou z nepřirozeného pojmání života vůbec, jak divnými, křivolakými cestami ubíralo se lidstvo od pravěku právě jen proto, že vedeno bylo falešnými hesly, jichž falešní proroci, fanatikové různých věrouk, prohnaní, ctižádostiví státníci a vůbec všickni, kdož chtěli z lidstva k jakýmkoli účelům těžiti, užívali jedině k tomu cíli, by odvrátili mysl lidskou od přítomnosti a v náhradu za život skutečný – jedině pravý – nabízeli život imaginární: buď ve vzpomínkách o minulosti, nebo docela v planých útěchách do budoucnosti, a to netoliko do budoucnosti reálné, nýbrž i do budoucnosti záhrobní, tudíž v pouhých přeludech obraznosti.

Napadlo mi, jak zcela jinak utvářil by se asi svět, kdyby byl všeobecně aspoň za poměrně platný pokládán prostinký axiom, že život pouhou přítomností.

Jaká spousta myšlenek, snah a práce stala by se úplně zbytečnou – jaký zisk měla by z toho přítomnost, vlastně život skutečný, kdyby myšlenky, snahy a veškerá práce, věnovaná minulosti a imaginární budoucnosti, obráceny byly aspoň převahou k přítomnosti a všeobecná snaha čelila k tomu, by netoliko celí národové, nýbrž i každý jednotlivec mohl vésti život rozumného tvora aspoň poměrně důstojný.

Napadlo mi, jak mnoho zármutku a hoře uspořili bychom sobě, kdyby se ujalo přesvědčení, že povinností každého a všech zároveň činiti především zadost požadavkům přítomnosti a neohlížeti se jednak přes příliš po minulosti, která má přese všechnu svou poučnost přece jen cenu podřízenou, tím méně kojiti se tak často, jako činíváme, klamnými a vratkými nadějemi do budoucnosti, která obyčejně není a nemůže býti nežli fantasmagorickým přeludem obraznosti.

Napadlo mi, jak zcela jinak musilo by se utvářiti státní a společenské zřízení, jaká řada zcela zbytečných institucí vzala by za své neb ustoupila do pozadí, a naopak jaké množství zcela nových institucí vstoupilo by do života nebo bylo regenerováno; slovem jak obrovský převrat, jak mnohostranná revoluce musila by následovati, kdyby lidstvo obrátilo zřetel svůj hlavně k prvnímu, nejpřirozenějšímu postulátu bytí: ku přítomnosti.

Nicméně podobné mudřílkování zdá se mi býti přece jen příliš idylickým, než aby zasluhovalo s praktického stanoviska vážné nějaké pozornosti.

Lidstvo neřídilo se až dosud žádnými axiomy.

Velikolepé, více nežli tisícem milionů členů obydlené mraveniště, kterému prostě „svět“ říkáme, nemělo a sotva kdy bude míti společnou nějakou myšlenku základní, která by se lišila od pouhého pudu.

Lidstvo, vlastně vždy jen nepatrné části jeho, mívají jen dočasné šibolety, kterými aspoň v zásadě zdánlivě se řídívají na tak dlouho, dokud nevyskytne se šibolet nový.

Lidstvo, ba i jednotliví národové nalézají se v tomto vzhledě doposud ještě, abych tak řekl, v prvních stadiích svého rozvoje.

Grandiosní boj, podstoupený již před věky důmyslnými jednotlivci proti nepřirozenosti a čelící ku zřízení v pravdě rozumným, velikolepý tento triumf lidského ducha nad ostatními tvory vede se sice za našich dob, ale nikoli v celých šikách, nýbrž porůznu a s bezpříkladným sebezapíráním bojovníků.

Pravda sice, že bojovníků přibývá, nicméně u přirovnání k veškerému lidstvu, ba i u přirovnání ku kterémukoli jednotlivému národu jest těchto bojovníků, kteří snaží se zásadně státi na nezvratném stanovisku nepředpojatosti přece jen počet příliš nepatrný, takže kulturní boj – zvláště proto, že ani mezi hloučkem bojovníků není doposud ještě úplného sjednocení – trvati bude zajisté ještě po celé věky, nežli budou stečeny hradby předsudků a bludů aspoň tak dalece, by rozum nemusil vždy zase ustupovati a krčiti se v brlozích zarostlých býlím oportunity.

Však dosti reflexí nemajících s tím, co právě vypravujeme, takměř žádné nebo jen pranepatrné souvislosti!

Ale že mi právě napadly, když jsem očekával starého harfeníka, jehož vypravováním byly vyvolány, stůjte zde jako úryvkovitý a zčásti snad doplňovací úvod k tomu, co bude následovati!

Muž ten slovu svému dostál a navštívil mne následujícího dne po poledni.

Všední, bezvýznamné podrobnosti opětného setkání našeho pomíjím mlčením a reprodukuju v souvislosti vypravování jeho, kterýmž včerejší rozpravu naši doplnil.

„Promiňte, prosím,“ začal klidně a jaksí apaticky, „že musím nyní vypravovati sám o sobě! Narodil jsem se v malé vsi české, v které byl také panský zámek, upravený ze starobylého hradu rytířského.

Vychování moje bylo prosté. Byl jsem v celku hoch jako tisíce jiných a není nižádné pochybnosti, že bych byl v osadě, v které jsem se narodil, také celý svůj život strávil, kdyby mne odtamtud nebyla vypudila událost, která dala životu mému zcela jiný směr.

Pamatujete se ještě na zápisky, které vám dal bratr váš čísti před svou smrtí?

Vpravte se, prosím, v duševní stav mladého člověka, který byl tak svévolně krutým způsobem oloupen o otce! Já pro to nemám nyní slov – a byť bych se sebevíce pokoušel duševní svůj stav třeba jen přibližně označiti – ani bych ho nenastínil...

Bylo mi tenkrát nejinak nežli jako člověku, který v malomocnosti své nemá jiné spásy, nežli si rozraziti lebku a učiniti tak násilně konec duševním svým mukám, a přece mne zase cosi nevyzpytatelně mocného nutkalo učiniti zadost tajemnému pudu – pomstě.

Jak smutně, skoro bych řekl dětinsky, tato moje výprava – první a zároveň také poslední skutečné dobrodružství v mém životě – skončila a co bylo nepředvídaného zakončení toho příčinou, víte zajisté z mých zápisek, ve kterých jsem to byl snad až do únavy zevrubně vylíčil.

Avšak i pro duševní můj stav, když po neprovedení odvety takřka zdrcen sklesl jsem za tiché lunojasně noci v parku na lavičku a ponechal žhavým svým myšlenkám úplně uzdu, nedostává se mi slov, tím méně mohu slovy vyjádřiti, co dělo se v mé duši, když tichou nocí zaznělo znenadání z pavlánu zámku tklivé, žalné lkání harfy...

Snažil jsem se vypsati to ve svých zápiscích a nyní jen dodávám, že chaosem citů a myšlenek šlehl tenkrát zcela určitě první, ovšem ještě jaksí zamžený zásvit úmyslu: opustiti rodnou vsku, ku které mne nyní již pranic nepoutalo, a změnití dosavadní život.

Učiniv, čeho bylo třeba k pohřbení nešťastného otce, žil jsem, vlastně živořil jsem pak ještě po několik týdnů jako bezduchý stroj, až konečně připomenutý právě úmysl můj dozrál.

Ale kam se obrátit a jakým způsobem život změnití?

Nesmím opomenout dodati, že jsem byl tehda zcela prostý vesnický hoch nemající o světě hrubě ani ponětí – zdravý, silný, neurvalý a nevzdělaný mladík, v jehož nitru neuvědomělá touha po změně života teprve klíčila...

Jaký div, že bloudival jsem nyní po okolí rodné vísky jako zpitomělý, až pak jsem se konečně přece rozhodl, a zůstaviv v rodném domku vše, jak stálo, zaměřil jsem nazdařbůh směrem ku Praze.

Co bylo vlastně pravou příčinou konečného tohoto rozhodnutí mého, nemohu udati; ale divuplná píseň, která byla v nejosudnější chvíli mého života v parku vraha mého otce tak nevýslovně konejšivě na pobouřenou mysl moji působila, rozechvívala neustále duši mou jako truchlivá, ale přece konejšivě tklivá vzpomínka, a proto mohu nyní po letech vším právem souditi, že jedinou snad příčinou, pro kterou jsem opustil rodnou vísku, byla tato píseň.

Tehdáž ovšem nebyl jsem si hrubě ani vědom, jaký dojem na mne byla píseň ta učinila a jak na mne působila později jeho pouhá vzpomínka, a slovy nebyl bych toho ani přibližně dovedl označiti; ale tolik jest jisto, že jsem byl úplně v moci její a že na mne působila rovněž tak tajemně jako vytrvale.

Podobně nemohu udati, co jsem vlastně chtěl v Praze podniknouti.

Rozhodnutí moje bylo zcela instinktivní a bez jakéhokoli plánu do budoucnosti nejbližší, neřkuli vzdálenější.

Nevyznal jsem se v ničem, čím bych si byl mohl ve velikém městě nejnutnějšího chleba vydělati, leda v pracích pouhých rukou, tudíž v prostém nádenictví. Začal jsem se sice před pěti nebo šesti roky učiti v rodné vísce krejčovně, ale po roce a několika týdnech sběhl jsem se řemesla a vypomáhal pak jen otci při polní i jiné práci domácí.

Nepatrný majeteček náš – domek s několika korci polí – stačil k výživě nejnutnější, nejnuznější; ale nyní byl jsem na cestě ‚do světa‘ a nevěděl, co ve ‚světě‘ počnu...

Napadlo mi to, když jsem se blížil ku Praze.

Zmocnil se mne pocit zvláštní truchlivosti.

Přesto jsem se nevrátil, nýbrž vešel Strahovskou branou do Prahy a začal blouditi ulicemi.

Pamatuju se na šeré, nevlídné odpoledne ono, jako by bylo teprve před několika týdny minulo.

Měl jsem již jen několik krejcarů. Velikoměstský ruch a šum působily na mne sklíčeně. Domy, lidi a vůbec vše, co jsem poprvé viděl, zdálo se mi býti jako lehkou mlhou zastřeno, slovem, bloudil jsem po Praze jako člověk napolo omráčený.

Tak nadešel večer.

Byl jsem již unaven; neboť dvoudenní cesta pěšky a bloudění po Praze nemohlo zůstat na mne bez účinku. Již jsem sotva nohy vlekl, když v pusté, úzké a pošmourné jedné uličce loudavou chůzi moji zastavily přitlumené zvuky harfy.

Chvíli jsem naslouchal, poté jsem popošel ještě několik kroků - zvuky harfy, zpočátku jemné a skoro vábivě lahodné, přecházely vždy více ve zvuky drsné, až slyšel jsem pouhé břinkání, stál jsem před nějakou krčmou.

Přiznám se, že na mne působilo břinkání odporně; přesto přece jsem vešel do krčmy, vlastně do jedné z oněch smutných pokoutních kavárniček, navštěvovaných, jak jsem se později dověděl, skoro výhradně od nejnižších vrstev lidu.

Popis místnosti a několika lidí, s kterými jsem se tam setkal, prosím, mi promiňte a dovoluji zmínit se toliko o dojmu, jaký na mne učinily.

Usednuv do koutka k osamělému stolku poručil jsem si dáti sklenici bílé kávy, a napiv se opřel jsem hlavu o obě dlaně.

Zpočátku nemyslil jsem a nevzpomínal na nic; byl jsem jaksi otupělý.

Tesknota, která mne byla již předtím opanovala, přecházela znenáhla v sklíčenost a tato v tísní úzkostlivost. Bylo mi jako člověku, jenž se byl z dusného ovzduší octl náhle v parní lázni a cítí nevylicitelnou unavenost.

Neměl jsem sice o životě pražském ani ponětí a také jsem si ho nijak nepředstavoval; ale tak smutným, tak nevýslovně útrpnost budícím nebyl bych si ho mohl představit, ani kdyby mne bývala příroda obdařila obrazností nejbujnější.

Bylo mi lidí, jež jsem právě viděl – ať hostů, ať přísluhujících –, líto a poprvé v životě mém šlehla duši mojí mlhavá představa o lidech svrchovaně nešťastných, kterým jest život pouhým břemenem, ale kteří přes všechny útrapy, přes všechnu bídu vlekou se odporným životem, jako by přes všechnu beznadějnost přece ještě očekávali alespoň na chvíli spásy nebo třeba jen pouhého zásvitu jejího.

V chvílích, kdy mi mlhavá představa ta šlehla duši, arci jsem se nenadál, že sám strávím skoro celý další svůj život v podobných, více méně pokoutních krčmách a kavárničkách, že život můj nebude aspoň v jistém vzhlédě nepodoben životu obstarožného harfeníka, jenž právě u kamen břinkal na harfu pustou nějakou píseň pijáckou, jako by chtěl všechny struny strhati.

A přece již v tu chvíli, kdy pocítil jsem soustrastnou útrpnost k nešťastnému světu kolem sebe, položen v mé duši jaksi zárodek k podobnému životu...

Obstarožný harfeník dohrav pustou píseň začal hráti jednu z nejtklivějších písní národních, která bývala druhdy zamilovanou písní mé matky.

Naslouchal jsem pozorně.

Hrál-li harfeník zručně neb aspoň prostředně, nevím, nerozuměl jsem tomu; ale hra jeho mne dojala tak hluboce, že vstoupily mi slzy do očí...

A právě v tu chvíli šlehlo duši mojí poznovu cosi, o čem jsem druhdy neměl nikdy ani zdání: napadlo mi, jak mile, jak příjemně, jak uspokojivě musí býti hrajícímu muži, dovede-li hrou svou vzbuditi v lidech dávné vzpomínky, dovede-li nešťastným lidem způsobiti třeba jen na několik okamžiků potěšení, ať milé a radostné písní veselou, ať tklivé a dojemné písní zádušnou nebo truchlivou – a myšlenka ta, ač i ona neurčitá a mlhavá, utkvěla mi v paměti a stala se mi později osudnou.

Když harfeník dohrál a nástroj svůj opřel o zeď, zpozoroval jsem, že se na mne upřeně dívá. Po chvíli vstal, popošel plíživě až k mému stolku a zastavil se.

„Vy pláčete?!“ ozval se tiše, jako napomínavě.

„Já?“ opáčil jsem zvednuv hlavu.

„Vždyť máte plné oči slzí,“ pokračoval harfeník, „a mně neušlo, že – když jsem hrál, setřel jste si slzu několikrát.“

Nevěděl jsem, co odpovědět, a díval jsem se jen harfeníkovi do tváře, vychrtlé, bolestné a soucit budící, do jedné z oněch podivných, špinavě zažloutlých tváří s vysedlými lícními kostmi, pouvadlými rty a hluboko zapadlými, ale přes všechnu umdlenost přece jen horečně planoucíma očima, slovem, do jedné z oněch zubožených, ryze velkoměstských tváří, v kterýchž dlouholeté hoře, bída a nesčetné probdění noci byly zůstavily stopy nevyhladitelné.

Možná, že pohled můj vzbudil v starém harfeníkovi zvláštní nějakou přichylnost ke mně, nahnul se níže a zašeptal:

„Nezapírejte! Vy jste plakal. Skoro se mi zdá, že jste v Praze poprvé...“

Přikývnul jsem hlavou a odpověděl taktéž šeptem:

„Ano, právě jsem přišel do Prahy a přiznám se, že je mi k smrti smutno.“

Harfeník se vztyčil.

„Ah, blázinku!“ pravil hlasitěji. „Tak jako vám, děje se rok jako rok tisícům. Každému se v prvních dnech zasteskne, každému bývá po několik těch dnů skoro do pláče, jako na příklad tamhle naší Tony,“ přitom mávnul rukou ke dveřím, kterýmiž právě vcházela rusovlasá, asi osmnáctiletá, dosti hezká dívka. „Když přišla poprvé do Prahy, plakala usedavě, jako by jí srdce z těla kleštěmi trhali, a teď se jí, prosím, zeptejte, jestliže by se chtěla zase vrátit domů do chalupy, pro kterou se tolik naplakala!...“

Člověk uvykne, musí uvyknout, byť i nechtěl, to je to!

I mně bylo, věřte, před lety, když jsem přišel poprvé do Prahy, tak smutno, že jsem za několik dní utekl z učení domů, a když mi tatík vypráskal a hned mě dovedl zase nazpátek do Prahy k mistrovi, zašla mi navždycky chuť na zastesknutí si po domově.

A když jsem asi po dvaceti letech přišel do rodné vísky na návštěvu, bylo mi zrovna tak, jako když jsem přišel poprvé do Prahy... To je to! Člověk musí všemu uvyknout, rozumíte? Všemu – všemu...“

Poslední slova pronesena byla s nevyličitelnou trpkostí.

Ještě po letech často se mi zdálo, jako bych je právě slyšel...

Vyslechl jsem toto kázáníčko starého muže s trpělivostí mladého, nezkušeného člověka, který je chápe jen povrchně a nevěnuje pozornosti nežli větám některým.

Bylo mi jaksi trpce nebo lépe řečeno, jaksi vzdorovitě povznešeně, jako by mi tajný nějaký hlas šeptal:

„Eh! Copak na tom! Však to nějak půjde a musí jít, jen když budeš chtít a postavíš si hlavu.“

Ježto však jsem na slova harfeníkova neodpověděl, ozval se po chvíli on sám:

„Kdopak jste a odkud?“

Pověděl jsem.

„A nejspíše jste přišel do Prahy hledat nějakou práci. Jste řemeslník?“

Stydě se povědětí ryzí pravdu, že jsem z řemesla zběhl, přisvědčil jsem kývnutím hlavy.

„Krejčí, švec, řezník?“ vyzvídá harfeník.

„Krejčí,“ odušil jsem nesměle.

„Ah, totě zvláštní náhoda. Já jsem také krejčí, jenže už řemeslo neprovozuju pravidelně, jen tak, když se někdy něco nahodí,“ zvolal harfeník chvatně. A po krátké pomlce pokračoval:

„A k tomu jste přišel náhodou do pravé ulice... Několik domů odtud, když vyjdete z domu napravo, je totiž krejčovský herberk^[12]... Tam můžete přespat a zítra nebo pozejtří můžete už být u některého mistra v práci... A potom, až totiž budete mezi chasou, nebude se vám už pranic stýskat po domově. Vysmáli by se vám. A to si přece nedáte líbit, co?“

„Nedám,“ zašeptal jsem nevěda co odpovědět.

Zároveň jsem cítil vždy větší nevolnost. Napadlo mi, že nezastanu práci ani jako učenník, který se jen několik týdnů krejčovinou obíral.

Ale harfeník, který se patrně jen proto o mne zajímal, že jsem při jeho písni plakal, pokračoval:

„Nejlíp uděláte, když si zajdete na herberk hned. Patrně jste cestou unaven a bude dobře, když si hned lehnete a vyspíte se. Zítra vám napadnou jiné myšlenky.“

Slova ta byla zřejmým vyzváním, abych šel.

Zaklepal jsem tedy a zaplatil svůj řád.

„Tak, tak!“ liboval si starý harfeník podávaje mi důvěrně ruku, jako bychom byli staří známí.

„Herberk je pátý nebo šestý dům odtud napravo, v přízemí... Poznáte hospůdku na první pohled.“

„A kdyby snad vám tam dělali nějaké cavyky,“ dodal ještě s důrazem, „to jest, kdyby vás tam nechtěli nechat z jakékoli příčiny přes noc jako před lety mne, protože jsem ztratil ‚vanderpuch‘ (cestovní knížku), vraťte se jen sem a povězte mi to. Já si tam na ně došlápnu, vždyť je to několik kroků, a povím jim, zač je toho loket... Tak, tak a bude dobře.“

V několika vteřinách byl jsem před domem a zaměřiv vpravo, octl jsem se zanedlouho před herberkem a vešel.

Však jaký to rozdíl mezi tichou, smutnou a truchlivou kavárničkou, určenou pro zábavu, a mezi útlukem bez práce se nalézajících chasníků řemeslnických!

Vešel jsem do neveliké, nízké místnosti hospodské.

Pro hustý dusivý dým nerozeznal jsem nežli několik skupení mužských postav kolem několika stolů...

Slabě hořící lampa olejová, uprostřed stropu visící, osvětlovala jedno z nejodpornějších divadel, jakých jsem byl v životě svém jen zřídka kdy svědkem.

Hluk a vřava byly přímo ohlušující...

V prvním okamžiku jsem nevěděl, co počít, zda popojít, anebo se vrátit.

Zůstal jsem tudíž u dveří.

Po několika vteřinách byl jsem obklopen několika mužskými pustého vzezření.

„Kamarád! Nový kamarád!“ volali někteří.

„Pojď, kamaráde, mezi nás!“ vybízeli jiní.

„Ne, ne, s těmi nechod, to jsou karbaníci!“ napomíná jeden.

„Pojď, zasedni raději k našemu stolu!“ vyzývá kdosi, tahaje mne za ruku. „My hrajeme jen o krejčary, my tě nesvlíkneme z poslední košile.“

Na ostatní výkřiky, rady a vybízení vůbec už se nepamatuju.

V několika okamžicích byl jsem obklopen asi dvaceti lidmi, tahajícími mne napravo i nalevo, a strkajícími mne kupředu a hned zase nazad.

Vřava byla přímo pekelná a vynikaly z ní jen výkřiky, jednotlivá slova nebo úryvkovité věty.

Pamatuju se již jen na slova:

„A pár grošů snad, kamaráde, přece máš, ne?...“

„Platit, platit...“

„Pár mazáků, copak na tom.“

„Eh, ke všem všudy, hni se!“

„Cožpak jsi pitomý? Či tě máma poslala do světa bez groše?“

Bylo mi, jako bych se byl octl ve smečce hladových, vlastně žíznivých vlků...

Ani nevím, jak mne zavlekli kamsi do pozadí za stůl – jak octl se na stole několikamázový džbán.

Slyšel jsem jen, že to na můj řád, a viděl, jak šel džbán z ruky do ruky...

Teprve nyní všimnul jsem si pusté, divoké chasy kolem sebe a poznal, že jsem vlastně zapadnul do doupěte zpustlých pijáků, z kterého se tak snadno nedostanu.

„Ale jaká pomoc?!“ pomyslíl jsem si a oddal se v nezbytný osud; ba když mi podali džbán, přihnul jsem si – a opřev se pak zády o zeď rozhlížel jsem se po jizbě, jako bych byl vlastně v hospodě povědomé.

„Však ty, kamaráde, nejsi tak zelený, jak se zdáš!“ zvolal náhle jeden z pustých pijáků podle mne. „To ty jen tak pitomě koukáš a zatím jsi drbaný, vid' že? Vid'?“

Bylo mi sice, jako by mne někdo studenou vodou poléval, ale přece jsem přisvědčil.

Však dosti již slov o odporném obraze!

K dolíčení jeho nestačilo by několik set tisíc slov, dopovím tedy vlastní stručně!

Zanedlouho jsem poznal, že jde „kamarádům“ především o to, by se na můj účet ještě více zpili... Ale já peněz neměl a proto... snadno se domyslíte, co následovalo.

Setrval jsem v kruhu zpustlé chasy skoro dvě hodiny, ve kteréžto době vypito na můj řád neméně nežli dvanáct nebo patnáct desetimázových džbánů piva...

A když pak byli „kamarádi“ v nejlepším, když už si mne hrubě ani nevšímalí, vytratil jsem se nepozorovaně z herberku, slovem, upláchnul jsem...

Nebylo také jiné pomoci!

A jak jsem se později – když jsem seznal poměry v těchto kruzích – přesvědčil, učinil jsem nejmoudřeji. Byli by mne, až by se byli přesvědčili, že nemám peněz, z herberku prostě a snad i se zlámanými hnáty sami vymlátili...

Vrátil jsem se tedy do sousední kavárničky ke starému harfeníkovi a pověděl mu, co se bylo stalo.

Vyslechl mne klidně a chvíli neodpověděl, jako by o něčem přemýšlel.

Poté pravil:

„Vy tedy nemáte ani peněz, abyste někde přespali?“

Přisvědčil jsem.

„Víte tedy co,“ pokračoval harfeník, „zůstaňte u nás až do dvou hodin po půlnoci. A chcete-li, můžete jít potom se mnou a přespat u mne. A zejtra ráno snad už se něco najde.“

Přijal jsem nabídnutí s nelíčenou radostí, což starého harfeníka, jak se zdálo, potěšilo.

„Zdáte se býti dobrý hoch,“ dodal ještě, „a právě jen proto, že jste nezkušený a že nemáte, jak pozoruju, o zpustlém životě ani ponětí, nechám vás u sebe přespat. O ostatním povíme si na cestě a doma.“

Po těch slovech vzal harfu a začal hrát, já pak usedl za jeho stůl a pil s ním z jeho džbánu.

A asi za hodinu opustili jsme kavárničku.

Takový byl tedy můj slavnostní vjezd do Prahy, takovým způsobem zahájil jsem nový život.“

Po těchto slovech vypravující stařec se odmlčel, jako by si chtěl odpočinouti, a přejel několikrát plochou dlaní přes čelo...

Tvář jeho měla v okamžiku tom výraz bolestný.

Zdálo se, jako by prosté a přece tak charakteristické vzpomínky budily v duši jeho ohlas nejtruchlivější. A jedině z té příčiny uznal jsem za dobré vyčkati, až ozve se zase sám.

„Odpusťte,“ počal po delší pomlčce, „že vypravoval jsem právě tak zevrubně! Ale nenapadlo vás nikdy, že život lidský, zvláště pak život lidí mého druhu jen zřídka kdy vyniká zábavnými dobrodružnostmi, o jakých tak často čítáme v románech a povídkách?

Život lidský – já snad mohu si již o něm dovoliti aspoň úsudek vlastní – zřídka kdy bývá tak zábavným, jak nám jej líčívají v knihách. Obyčejně to bývá řada nahodilostí, spojených začasť jen pouhou osobou.

A přece právě zase jen z těchto nahodilostí splétává se celistvý obraz, když dbáme aspoň nahodilostí nejhlavnějších, které měly na další směr života podstatný vliv.

A právě tak bylo u mne...

Počal jsem skutečně vésti život nový...

Přespav u hostinného harfeníka vyzpovídal jsem se mu upřímně z pohnutek, které mne přivedly do Prahy, pověděl jsem, že nevím, co počít a jak si nejnужnějšího chleba vydělati, a on, když byl chvíli přemýšlel, konečně odpověděl:

„A víte vy co? Zůstaňte u mne! Já sice už řemeslo neprovozuju; ale když se něco nahodí, což bývá dosti často, přivydlám si slušný groš. A vyznáte-li se v krejčovíně aspoň poněkud, můžete mi vypomáhat a přitom se také doučit... Chcete?“

Pamatuju se na prostou a přece pro další život můj tak závažnou odpověď, jako bych jí byl slyšel před chvílí.

S jásotem přijal jsem nabídnutí, a tak stal jsem se učícím se vypomahačem krejčovského záplatáře.

Podrobným vypravováním všedního života, jaký jsem začal vésti, nechci vás nudit; přece však musím se zmínit o některých nepatrnostech, kterých nelze pominouti mlčením, chci-li, byste zvěděl o mně aspoň to, co bylo příčinou, že stal jsem se, čím právě jsem.

Muž, který mi poskytl tak velikodušně přístřeší a zároveň mi umožnil nový život, byl již po několik roků bezdětný vdovec.

Byl to jeden z oněch ubožáků, kteří žijou, by si mozolně vydělali na skývu nejnutnějšího chleba a vyžívou se, by nezemřeli hladu...

Muž ten, jak jsem se později přesvědčil, nevyznal se ani ve hře na harfu, kterou se právě živil, aniž v řemesle a vůbec v ničem. Vyrostl, jak se říká, jako kůl v lese. Zestárnul v bezmyšlenkovitém pachtění se po nejnutnější výživě, byl a zůstal ve všem, co podnikl a čím se živil, nemotorou.

A přece to bylo „zlaté srdce“; člověk dobrý, předobry – jeden z oněch vzácných lidí, o nichž právem možno říci, že „kuřeti neublíží“.

Obýval malou nízkou podkrovní komůrku v prastarém pošmourném domě v úzké, špinavé uličce páté čtvrti.

Nábytku měl právě jen tolik, co nejnutněji potřeboval: postel, skříň, stůl, dvě židle a něco jiného starého haraburdí.

Žil jako staří mládenci; skoro vše si dělal sám a jenom někdy výmínečně poprosil některou sousedku, by mu v tom neb onom, co sám nedovedl, vypomohla.

Ostatně nepotřeboval skoro ničeho.

Přicházel domů den co den po půlnoci. Ku třetí hodině z rána obyčejně usnul a spával do poledne, někdy i přes poledne.

Procitnův uvařil si buď sám, nebo sešel si dolů do některé krčmy pro trochu polévky a nějaký příkrm, naobědval se a okolo druhé hodiny zasedl k oknu ke stolu, by hodinu nebo dvě zabýval se záplatováním nejbídnějšího, nejrozdranějšího šatstva pro nejchudší sousedy.

A před čtvrtou hodinou zase se zvedl, aby se odebral do místnosti, v které jsem se s ním seznámil, a bavil tam hosty neumělou hrou na harfu.

Tak žil již déle deseti roků.

Předtím lišil se život jeho od života právě připomenutého jen tím, že o domácnost starala se žena a on byl, možno-li tak o něm říci, o poznání šťastnější, nežli když ovdověl a bezradostně a zároveň beznadějně živořil.

Nešťastným však přece nebyl.

Snášel bezpříkladně trudný osud svůj s klidem a trpělivostí jobovskou.

Po celou dobu, co jsem s ním žil pod jednou střechou, neslyšel jsem od něho ani slůvka vážného, opravdového nebo docela trpkého požalování.

Občas, ovšem jen zřídka kdy, si postesknul; ale postesknutí to bylo vždy jen jako nesmělý vzdech.

Nuže, vmyslete se, prosím, v život, jaký jsem vedl ve společnosti tohoto svého dobrodince!

Spával jsem na zemi na slamníku.

Časně z rána, když harfeník ještě spal, vstal jsem tiše, bych ho neprobudil, a zasedl ke stolu k oknu a flikoval.

Po poledni, když se probudil a když jsme se naobědvali – o snídani nebylo nikdy ani řeči – zasedl ke stolu i on, a tak pracovali jsme společně asi po dvě hodiny. On pak odešel, já zůstal sám a pracoval, bylo-li totiž dostatek správek, až do večera, kdy jsem pojedl kus chleba a ulehl.

Tak míjel den po dni, týden po týdnu.

Starý harfeník, maje vypomáhače, staral se o správký pilněji, a tak bylo skoro ustavičně co dělat nebo aspoň něčím se piplat.

Někdy ovšem se také práce nedostávalo, a tu jsem prolelkoval mnohou hodinu, ba začasť celé dny.

Někdy jsem si vyšel také na procházku po Praze; ale vždy jsem se v brzku zase vrátil.

Doma, v tom tichém zákoutí, z jehož jediného okénka byla vyhlídka pouze na prejzové taškové střechy sousedních domů, bývalo mi nejvolněji.

Začasté strávil jsem celé hodiny dívaje se na střechy a komíny neb upíraje zrak kamsi v neurčité prázdno nebo na obláčky po obloze.

Jindy proseděl jsem celé hodiny se svěřenou hlavou, s přimhouřenýma nebo zavřenýma očima, aniž bych věděl proč, aniž bych o něčem přemítal nebo na něco vzpomínal.

Bývalo mi, jako by nebylo ve světě ničeho, po čem by mohl člověk zatoužiti, a přece zase, když jsem začal vzpomínati, když jsem si to neb ono z mládí svého připomenul, bývalo mi, jako by se vluzovala tesknost do duše.

Někdy se mi sevřelo i srdce skoro bolestně a kdysi za pošmourného nevlídného večera postihl jsem poprvé také toho příčinu...

Sevřelo se mi srdce právě v okamžiku, když – jako se bylo předtím již častokrát stalo – připomenul jsem si živě osudné okamžiky v panském parku rodné vesničky když duší mojí táhly zase jednou tklivé a dojemné tóny písně, která byla tehda na mne tak zázračně konejšivě působila.

A podivno, oči se mi zarosily – a dlouho, dlouho zůstal jsem jako u tichém vytržení...

Však pocit ten minul.

Žil jsem zase jako předtím. Ale kdykoli jsem vyšel na ulici a zaslechl odněkud nějaké tóny, ať zpěv nebo úhoz na piano anebo jakýkoli jiný nástroj hudební, třeba jen kolovrátek nebo harmoniku, vždy jsem začal naslouchati.

Někdy jsem se i zastavil a stál, když píseň nebo tóny dávno již byly dozněly.

Tak začalo znenáhla a nepozorovaně v duši mé klíčiti cosi, pro co jsem neměl tehda ještě smyslu, tím méně názvu.

Vím jen, že jsem se současně vůčihledě měnil co do povahy.

Z neurvalého vesnického hochy, který neměl druhdy smyslu nežli pro drsnost a vůbec věci nejkřiklavější, stával se pomalu člověk přístupný dojmům jemnějším a začínající toužiti po něčem neznámém, po čemsi, co zdálo se mu býti nad jiné milým, ale nedostizitelným.

Vše to ovšem bylo, abych tak řekl, zamženo...

Ale časem svým počala se mlha přece jen rozptylovati. Neuvědomělé, mimovolné klíčení čehosi neznámého měnilo se znenáhla v toužení vždy určitější.

Zanedlouho začal jsem sám vyhledávati místa, kde jsem mohl, třeba jen z povzdálí, zaslechnouti hru na nějaký nástroj.

Zahradní koncerty, zejména na ostrovech, měly ve mně v brzku nejsvědomitějšího naslouchače.

Vstupného do zahrad ovšem jsem neměl a také bych se nebyl nikdy odvážil do společností, které se tam scházely; naslouchával jsem tedy opodál, pode zdmi zahrady ohraničujícími nebo nedaleko vchodu a vůbec všude, kde jsem nebyl vyrušován.

Vojenská hudba činívala na mne dojem nejmocnější; proto zajisté se nepodivíte, když dodám, že nebylo vojenské parády nebo jakékoli příležitosti, při které se vojenská hudba produkovala, bych si nebyl vyšel poslechnout.

Nesčetněkrát provázel jsem ulicemi pražskými táhnoucí oddělení vojska, když šla s hudbou.

Obvyklé tehda ‚zavádění na vartu‘ do zámku Hradčanského, což dělo se až do úmrtí císaře Ferdinanda vždy s ‚tureckou muzikou‘, jak druhdy všeobecně nazývána hudba, při které veliký turecký buben a mosazné talíře řinkávaly, vyvádilo mne vždycky a já provázival vojáky, vlastně hudbu jejich od kasáren na Hradčany a zase nazpět.

Jaký div, že zanedlouho počal jsem toužiti po nějakém nástroji. V poměrech, ve kterých jsem se nalézal, nebylo divu, že toužil jsem po harfě; ale poněvadž můj hostitel nechával nástroj svůj v místnosti, v které hrával, a já mimo to se ostýchal zmíniti se mu o svém přání, koupil jsem si o pouti svatojanské – foukací harmoniku...

Tak zahájil jsem první svá cvičení hudební, tak nastoupil jsem dráhu uměleckou, vlastně šumařskou...

Po několika měsících, když jsem se naučil z vlastního popudu a bez jakéhokoli návodu několik nejsnazších a nejznámějších písní, začal jsem chápati, že jest nástroj ten přece jen nedostatečný k vyluzování tónů, jaké mi tanuly na mysli po vyslechnutí hudebních produkcí.

Zatoužil jsem po nástroji dokonalejším a koupil si za ustrádaných několik zlatých – harmoniku tahací...

Nový nástroj byl mi nyní jediným potěšením.

Začal jsem se na něm cvičiti taktéž bez jakéhokoli cizího návodu – svízelně a mozolně, ale s nejhouvernatější vytrvalostí člověka, který nezdá se míti pro nic jiného smyslu.

Tak míjel den po dni, týden po týdni ve zdánlivé jednotvárnosti.

Nežil jsem nežli svému cvičení.

Ostatní svět mne nevábil, a proto jsem také nepocítil nikdy dlouhé chvíle.

Občas ovšem se mi i nyní ještě zastesklo; ale jakmile jsem začal hráti, tesknota minula, obzvláště když jsem zahrál píseň veselou nebo rozmarnou.

Dobrodinec můj ovšem o tom neměl ani zdání, a byl bych to před ním zajisté i nadále utajil, kdyby mne nebyl kdysi v podvečer náhodou při hře překvapil.

Vraceje se pro klíč ke svému nástroji, jež byl doma zapomněl, zaslechl mne již na schodech hráti a dlouho prý přede dveřmi naslouchal.

Konečně otevřel dveře a první jeho slovo bylo:

„Aj, aj! Vy začínáte šumařit?!“

Zarděl jsem se po uši.

„A na harfu byste se učit nechtěl?“ pokračoval.

„Jakžpak ne! S radostí, s největší radostí,“ odpověděl jsem.

„Nu, naučím vás, naučím,“ doložil. „Mnoho sice sám neumím; ale co umím, tomu vás naučím a potom, nu, potom už si budete musit najít učitele lepšího.“

Přijal jsem nabídnutí s jásotem, a tak začal jsem se již druhým dnem počínaje vždy odpoledne hodinu neb alespoň půl hodinky učiti na harfu.

Od té doby nenechával starý harfeník nástroje svého nikdy v kavárně.

Vždy po půlnoci čekával jsem na něj před kavárnou a odnesl mu harfu domů, druhého dne odpoledne pak jsem ji zase zanesl nazpět do kavárny.

Za několik dní, když jsem se přiučil alespoň hmatům nejdůležitějším, když jsem uměl již bráti také správně jednotlivé tóny a začal hráti nejsnazší škály, zamiloval jsem si nový nástroj tak náruživě, že bych se byl cvičil takřka dnem i nocí.

Avšak od rána až do poledne, kdy harfeník spal, nemohl jsem doma hrát, abych ho neprobudil, a tak mi posléze napadlo vyhledat si vhodné místo – půdu nad naším bytem, kde jsem pak začasť i dopoledne celé hodiny probřínkal.

Tak prostě, tak všedně vyměnil jsem tedy prostý nástroj hudební za nepoměrně dokonalejší a zároveň ušlechtlejší. Tak prostě, tak všedně zahájil jsem svá cvičení na nástroji, který v hudebním světě požíval od pravěku nejchvalnější pověsti a byl v tu dobu, kdy jsem se na něm začal cvičit, i v Čechách a vůbec snad po celé Evropě oblíben.

K nemalé radosti svého učitele prospíval jsem zdárně.

Ve třech měsících byl učitel můj nucen prohlásit, že umím již ‚skoro tak hrát jako on sám‘, a proto vyhledal mi učitele nového, zručnějšího sebe.

Ale učiteli tomu, taktéž šumaři a pokoutnímu harfeníkovi, musil jsem platit, málo sice, ale přece tolik, že výdělek můj nestačil.

Teprve nyní mi napadlo, že mám v rodné vísce domek a něco polí a že to možno prodat.

Svěřil jsem se tím starému harfeníkovi, který nápad můj schválil a sám také prodej zprostředkoval.

Dostal jsem všeho všudy ovšem jen dvanáct set zlatých vídeňského čísla; ale v době, kdy se to stalo, byl to přece jen peníz velmi slušný a stačil k občasné výpomoci na několik roků.

Tím umožněno mi po delší čas cvičení takřka nepřetržitě.

Od té doby, co jsem dostal peníze, nebylo vůbec ani třeba přivydělávat si flikováním, a tak vypomáhal jsem starému soudruhu jen tenkrát, když měl práci pilnou a neodkladnou.

Také vlastní harfu jsem si koupil, novou sice, ale nikoli výbornou, jak jsem se po letech přesvědčil. Byl jsem přitom přese všechno zkoušení nástroje ze strany obou mých učitelů prostě ošizen...

Tak míjel zase den po dni, týden po týdnu, až konečně po roce a několika měsících byl jsem oběma učiteli svými uznán za tak vycvičeného, že mohl jsem se produkovat veřejně.

Starý můj soudruh vzal mne s sebou do kavárničky, v které hrával, a hráli jsme tam střídavě, jednou on, jednou já.

Pamatuju se na první svou produkci, jako by to bylo před týdnem.

Již když jsem ladil svůj nástroj, bylo mi, jako by mne někdo postříkával studenou vodou.

V místnosti nebylo nežli pět hostů, kteří nám harfeníkům nevěnovali nejmenší pozornosti, a přece mi bylo, jako bych měl poprvé hrát před celým sborem výborných znalců, od jejichž úsudku závisí můj osud.

Konečně jsem spustil a hrál – jak soudruh můj později pravil – výborně...

Ale chvěl jsem se na celém těle; studený pot mi vyvstal na čele a na skráních, horko a chlad střídaly se jako v horečném záchvatu...

Ale když jsem posléze dohrál, nikdo ani nehlesnul, nikdo nedal nijak ani najevo, že vůbec jen chvíli naslouchal...

Tak smutně, tak odstrašujíc, ba pokořujíc skončila první moje veřejná produkce.

Bylo mi skoro do pláče – ale jaká pomoc?...

Hrál jsem střídavě se starým soudruhem dlouho přes půlnoc, a za celou tu dobu nikdo z hostů, jichž se vystřídalo skoro k padesáti, ani jednou nezatleskal, ba ani jediný nedal si ni veselou, ni smutnou píseň opakovati, slovem, fiasko bylo úplné...

Vrátili jsme se domů – já byl smuten, soudruh mne těšil – a konečně mne přece potěšil ujištěním, že hraju přece jenom líp než on a že časem svým všechno se poddá...

Po nějaký čas jsem se veřejně neprodukoval a cvičil jsem se horlivě, ba směle možno říci, takřka zuřivě.

Od nejčasnějšího rána až do pozdní noci jsem hrával, až prsty brněly a pálily, ba začasťe, až jsem v nich cítil křečovitě pošukávání a nemohl jimi již ani vládnouti.

Asi po třech měsících začal mi starý soudruh můj hledati již nějakou krčmu nebo pokoutní kavárnu, v které bych mohl hrát a tak sobě vydělávati.

Avšak dříve nežli se mu to podařilo, ochuravěl takřka náhle zánětem plic. Po tři dny jsem jej zastupoval hrou v „jeho“ kavárničce, čtvrtého dne zemřel a od té doby hrál jsem místo něho trvale.

Takový byl tedy průběh mého života, nežli jsem se stal samostatným, nežli jsem si začal chléb svůj vydělávati šumařením.

Ostatně podobně a začasť skoro zrovna tak jako já začínává většina jednotlivců z velké armády šumařů – zřídka který dá se do šumaření následkem cizího nátlaku, převalná většina činí tak z vlastního popudu, jako by byla k tomu tajemnou mocí doháněna.

Po smrti starého soudruha vedl jsem život samotářský.

Zůstal jsem v bytu, jež jsme obývali, a zařídil si samostatné hospodářství jako druhdy on.

Kromě s hostmi v kavárně a několika sousedy nestýkal jsem se s nikým. Přátel nebo jen kamarádů a známých vůbec jsem neměl žádných; slovem, vedl jsem skoro v úplné odloučenosti život, abych tak řekl, velkoměstsky poustevnický.

Rozdíl mezi životem mým a životem zemřelého druha byl v první době jen ten, že jsem více pro sousedy neflikoval, poněvadž výdělek můj hrou úplně stačil k výživě, a že jsem v kavárně hrával na zděděnou harfu soudruhovu, kdežto doma cvičival jsem se na harfu vlastní.

V tu dobu bylo mně již skoro šestadvacet roků, a já neměl ještě o Praze a o životě vůbec takměř ani ponětí.

Byl jsem v případě tom pravé dítě – nevědomé, skoro tupé. Žil jsem, vlastně živořil jakoby mimo ovzduší, v němž jsem se právě pohyboval, jiného světa, jiných snah nebylo. Neznal jsem jich, a proto jsem také po žádné změně netoužil.

Zdalo se mi, jako by jinak ani býti nemohlo, ba nesmělo; slovem, živořil jsem jako nesčetná armáda tupého lidu vůbec.

Avšak nový život, vlastně každodenní styk s novými lidmi nezůstaly na mne beze vlivu.

Kdo nezná pražských pokoutních krčem, bídnych hospůdek a ještě bídnejších kavárniček v těsných, odlehlých uličkách, ani by neuvěřil, jak zvláštní život v nich panuje, jaké množství lidí nejrůznějších stavů, povah a vzdělání v nich se schází, a nikdy by neuvěřil, že to vlastně, abych tak řekl, ve světě pražském svět zvláštní, samostatný a nad míru zajímavý.

Za tu řadu let, co v místnostech takových den co den hrávám, měl jsem příležitost seznati život lidský vůbec a pražský zvláště nepoměrně důkladněji, nežli kdybych byl žil ve společnostech solidních, ba nejsolidnějších, kde pod rouškou „dobrých mravů“ hraje přetvářka a licoměrnost tak vynikající úlohu.

Ani byste nevěřil, jak zvláštní a různé lidi vám náhoda do takových pokoutních místností zavane!

Od nejprostších a nejchudších ubožáků až po nejbohatší hejsky, od nejsurovějšího tupce až po lidi nejduchaplnější, slovem, každý stav mívá zde alespoň občas svého zástupce a – což nejdůležitější – většina jich nepřichází se škraboškou licoměrnosti na tváři, nýbrž více méně přímo, skoro bych řekl upřímně, jako by vcházela do volného ovzduší, v jakém ještě nežila.

Co neosmělil se mnohý pronést začasť po celý svůj život, pronese zcela prostě a volně v takové pokoutní místnosti, když tam po půlnoci zapadne s veselými rozjařenými kumpány; čeho by se tak zvaný „spořádaný člověk“ nikdy neodvážil, odváží se v takovém ovzduší jako něčeho, co nepotřebuje jako věc zcela přirozená nižádného uvažování.

Přiznám se vám, že později, když jsem sám nabyl alespoň poměrného rozhledu do světa, slýchával jsem v zákoutí svém o nejrůznějších věcech úsudky tak bystré a zároveň bezohledné, a to od lidí na pohled nesmělých a bázlivých, že neodvážil bych se je veřejně opakovati.

Nechť soudí o pokoutních místnostech pražských kdokoli způsobem jakýmkoli, tolik jest jisto, že volnost, začasť i nevázanost mluveného slova nebývá nikde tak směla a bezohledna jako právě tam, kde jest také nejméně ostříhána.

A kdož by ji také střehl, kdož by ji mohl stříci v té spoustě nesmyslů a blábolení, kterýmiž si tam obyčejně rozjařenost a bujnost ulevuje!

Avšak kdo jako já po celou řadu let byl nucen klidně naslouchati a mlčky pozorovati, ví, jak často ze spousty nesmyslů šlehne blesk překvapující jasnosti...

Nuže, vmyslete se, prosím, v život šestadvacetiletého jehňátka, jakým jsem tehda byl, když nalézalo se den co den ve společnosti někdy nudné a bezduché, jindy však veselé, rozjařené a bujné, začasť i duchaplné, jako mlčící a pozorně naslouchající posluchač.

V první době býval jsem často zaražen a nevěděl, co o tom neb onom souditi; ale znenáhla začal jsem přece jen chápati. Život lidský vůbec a pražský zvláště počal se přede mnou rozkládati vždy jasněji.

Až dosud žil jsem jako v mlze; nyní začala se mlha pomalu rozptylovati a v pozadí objevovaly se vždy jasněji nové osoby různých povah a nejrůznějších snah a zámyslů.

Naslouchaje mnohdy nejvšednějšímu klepu, poznal jsem jindy, že týkal se osoby zaujímavější vynikající postavení.

Slyše někdy nejostřejší výtky proti člověku, kterého bych byl dle slov těch musil pokládati za padoucha, poznal jsem podruhé z řečí rozvážnějších, že to vlastně osoba neúhonná a takřka dokonalá.

Někdy rozpředen na mém blízku i hovor o politice, o umění a literatuře, o čem všem neměl jsem tehda ani zdání – krátce, v duši mé začalo se znenáhla rozbřeskovati.

Po dvou nebo třech měsících pocítil jsem zvláštní náklonnost ke čtení: brával jsem do ruky jediné noviny – ani už nevím, byla-li to *Včela* nebo *Květy* – které kavárník pro sebe odbíral a obyčejně v místnosti pohodil, a začal jsem čísti.

Zpočátku ovšem jaksi namáhavě; ale později již bez namáhání, až staly se mi potřebou.

Od novin přešel jsem, jak přirozeno, ke knihám, a abych vás výkladem svým o svém dalším duševním vývoji v tomto směru nenudil, v necelém roce byl jsem jedním z nejpilnějších čtenářů všech možných knih, jichž jsem se mohl dopídit, a po delším asi roce byl jsem s pražským a vůbec českým veřejným životem alespoň tak dalece obeznámen, že bral jsem tiché účastenství skoro na všem, co veřejnost jen poněkud zajímalo.

Tak prostým a všedním způsobem zahájil jsem tudíž sám své vzdělání se a pokračoval v něm v prázdných chvílích po všecken další život svůj.

Z toho, co jsem byl právě vypravoval, vysvítá, že život můj zevnější sice v ničem se nezměnil, že zůstal jednotvárným; ale život můj duševní že začal býti zcela jiným.

Tím si také vysvětlíte, co současně se zálibou k hudbě klíčilo v mé duši: zpočátku jen mdlý, později však neodolatelný pud ke tvoření a ještě později pud po zdokonalení se v umění.

Za tichých dnů po poledni a ještě častěji za lunojasných nocí, když vrátil jsem se z kavárničky do chudičkého bytu svého a měsíc vrhal své světlo do komůrky, cítil jsem zvláštní, sladce mučivou stísněnost, kterou bych byl rád jakýmkoli způsobem vyjádřil; ale neměl jsem slov.

A kdysi, a to když jsem si koupil vlastní harfu, začal jsem v noci mručeti cosi jako nějaký nápěv, o němž jsem nevěděl, zdali jsem jej již někdy slyšel čili nic.

Pamatuju se na milé, ba přemilé okamžiky ty, jako by to bylo před několika týdny; ale kromě mlhavého pocitu nezachoval jsem v paměti o nápěvu tom ničeho.

Zanedlouho se okamžiky toho druhu opakovaly častěji.

Vždy předcházela příjemně mučivá tíseň, načež jsem začal mručeti nějaký nápěv, a za krátko postihl jsem se i v tom, že nápěv naprosto nový provázím zároveň také nahodilými slovy, to jest, že začínám improvizovat.

V tu dobu arci mi bylo slovo ‚improvizovati‘ naprosto neznámo.

Ale k čemu bylo mi třeba názvu, když konal jsem mimoděk, co slovo to označuje?

Jaký tudíž div, že začal jsem při svých improvizacích, obzvláště když jsem se již naučil obstojně hře na harfu, bráti útočiště ke svému nástroji snaže se nápěv v duši mé klíčící vyjádřiti tóny.

Avšak necht' jsem se namáhal sebevíce, jednotlivý tón se mi sice občas podařil, ale souvislosti a splývání jednoho tónu ve druhý nebylo možno dosíci.

Mučil jsem se začasťe po celé hodiny.

Nápěv, který jsem vymyslel a zcela určitě vymručel, ba někdy i vlastními, taktěž novými slovy doprovázel, nebylo možno na harfě opakovati.

Necht' jsem shledával nebo rozváděl akordy způsobem jakýmkoli, vždy zněly nesouvisle nebo nejapně a suše jako pouhé drnkání.

Nápěvy rychlého tempa, veselé či rozpustilé, vyznívaly na harfě přes všechnu nedostatečnost přece alespoň snesitelně; ale nápěvy smutné a snivé, jichž rodila se v mé duši převaha, to jest hledání tónů trvalých, táhlých, jemných a žalobných vzdorovalo veškerým pokusům.

Zdávalo se mi, že na nástroji mém tónů takových vůbec ani vylouditi nelze, že to nástroj nedostatečný.

A tu pak není divu, že hledaje ve strunách marně tóny, které v mé duši vznikaly, stával jsem se vždy zádušnějším. Mrzut a rozhorlen odstrčil jsem začasťe nástroj a zadíval se v neurčité prázdno jako v úplné bezmyšlenkovitosti...

A podivno!

Právě v těchto okamžicích bývalo mi tak sladce bolno, že nepřál jsem si ani, aby příjemně mučivý stav můj se změnil.

Duší mojí táhly nejjemnější, nejtklivější melodie...

Zdalo se mi, jako bych jim naslouchal, jako by zaznívaly z daleka přitlumeně a přece nevýslovně vábivě, že by jim člověk naslouchal až do skonání...

Slovem, v takových okamžicích nalézal jsem se u tichém vytržení, ačkoli i toto slovo bylo mi tehda úplně neznámo.

Však nejen to, co jsem byl právě naznačil, mně zdávalo se začasťe, jako bych se nalézal ve zcela jiném světě: kdesi pod jasnou azurovou oblohou, kde není bolesti, žalu a utrpení, kde panuje věčný klid a mír, kdesi, kde vedou lidé podobný život, jako si představujeme život prvních lidí v ráji.

Současňe s přemilým pocitem tím dostavovaly se také nejkrasší, nejluznějši obrazy, o jakých jsem neměl druhdy ani ponětí.

Brzo se mi zdálo, že rozkládá se před zrakem mým čarokrásná krajina v jarním rouše, všude samá zeleň, samý květ, zevšad zaznívá zpěv ptáků a nade vším klene se jasná obloha...

Avšak hned poté viděl jsem pustou rovinu, díval jsem se v nedohlednou, k smrti smutnou dál a neviděl ani stromku, ani keřičku, ani živého tvora – vše tak pusté, že se mi až srdce úžilo nevýslovnou truchlivostí a úzkostí...

Po obloze valily se temné hrozivé mraky, z nichž šlehaly občas žhavé blesky...

Náhle mraky ty šedivějši, a po chvíli se mi zdálo, jako by se měnily v bělostné obláčky, z nichž vykukují krásné dívčí hlavinky s divuplnýma, snivě zádumčivýma očima a nejsvůdnějšim úsměvem kolem kyprých rtíků...

A všechny tyto a podobné preludy obraznosti ovívaly jemné, harmonické melodie nevystihlé lahody...

Vše to, co jsem byl právě několika slovy nastínil, opakovalo se v krátkých nebo delších přestávkách po několik let, až posléze třetí nebo čtvrtý rok po smrti starého soudruha náhodou mi napadlo, že snad jest přece možno malomocnosti mé nějak odpomoci, napadlo mi, abych se poohlédl po učiteli lepším, nežli byl učitel můj druhý...

V tu dobu, přiznám se i k tomu, nevěděl jsem o žádném a musil jsem se doptávati.

Praveno mi, že bude nejlépe, poptám-li se v konservatoři.

Učinil jsem tak, a našel skutečně učitele přímo vzorného. Honorář byl ovšem značný – neméně nežli celý zlatý stříbrné měny za hodinu; ale já měl ještě něco přes čtyři sta zlatých vídeňské měny ze svého podílu a obětoval jsem je do krejcaru na zdokonalení se ve hře na svém nástroji.

A jedině tomu děkuju, že zaujal jsem mezi harfeníky pražskými místo nejpřednější, že jsem byl hledán a placen lépe nežli jiní, ba že stal jsem se později, asi tak před dvaceti lety, učitelem na harfu v ústavě pro slepce na Hradčanech, kde jsem vyučoval až donedávna.

Takový tedy byl průběh mého života,“ končil starý harfeník své vypravování. „A přehlédnou-li jej nyní celý, musím vyznati, že základ k němu položen přece jen onoho večera, kdy po kruté ráně osudu, která mne stihla zabitím otce mého, sklesl jsem v zámeckém parku rodné vísky na lavičku a poprvé v životě svém zaslechl tklivé lkání harfy.

Píseň ta zůstala mi milou a nezapomenutelnou.

Ovšem žila v duši mé jen jako jemná ozvěna – nikdy nebyl jsem s to, abych si ji poznovu připomenul právě tak, jak byla tenkrát hrána.

Když pak jsem se později pokoušel také komponovati, snažil jsem se ji vyjádřiti notami; ale jak přirozeno, nesvedl jsem více, nežli že jsem zkomponoval pouhou její ozvěnu, jak se zachovala v mé paměti.“

Po těchto slovech starý muž umkl, aby si oddechl.

Přiznám se, že prosté, nelíčené a přece o poměrném vzdělání svědčící vypravování jeho začalo mne zvláště ke konci, kdy snažil se vylíčiti proces psychického obrození, zajímati u větší míře, nežli kdyby byl vypravoval o dobrodružných osudech člověka, kterýmž byl „osud“ jako pouhým míčem pohrával.

Není tudíž divu, že když ukončil a já po chvíli promluvil, nepronesl jsem nežli slova pouhé zvědavosti:

„A co dále?“

Starý harfeník upřel na mne kalný svůj zrak, jako by otázky moje vůbec ani nechápal.

„Co dále?“ opakoval po chvíli dutě, načež dodal:

„Vše ostatní jest prosté plahočení se po skývě chleba – jednotvárné, denně se opakující a zřídka kdy nějakou mimořádností vynikající.

Hrával jsem jednou po celý rok nebo déle v té, potom zase týden anebo měsíc nebo déle v jiné krčmě nebo kavárničce; slovem, vedl jsem život nehrubě se lišící od života, jaký vedl druhdy starý můj soudruh.

V době, když jsem život ten zahájil – a na to nesmím zapomenouti – ovšem nebyla hra na harfu tak zapomenuta, ba profanována jako již asi po dvacet a snad i třicet roků a obzvláště za našich dob, kdy pokládá se harfa za nástroj ošumělý a harfeník jaksí za nejposlednějšího mezi šumaři, jenž budí svým břinkáním jen opovržení.

Tehda harfa a dobrý harfeník nebo harfenice požívali ještě vážnosti; hra na harfu odpovídala jaksí celému duševnímu, zádumčivě trpnému stavu celého národa.

Hra na harfu nebo alespoň na kytaru, která byla podobně oblíbená, pěstována horlivě, ba vášnivě i v soukromí, a čeští harfeníci i harfenice byli po všem světě známí a hledaní.

Možná, že sám se ještě pamatujete na básně a povídky české i jiné z doby před rokem 1848, v nichž harfa a hra na ni začasté i velebena, v nichž o nástroji tom vůbec činívá se zmínka tak zhusta, že lze právem říci, že nebylo tehda snad oblíbenějšího nástroje nad harfu.

Výlet Pražanů do Šárky nebo do údolí svatoprokopského nebo kamkoli jinam byl bez kytary nemožný, a nehrál-li na místě, kde se výletníci rozhostili, harfeník nebo harfenice, nudili se účastníci výletu jako nyní bez zábavy vůbec.

Začasté také harfeníci na takové výlety byli zvláště zváni.

Na všech poutích, na všech cestách vedoucích k poutnickým místům, viděls tehda množství harfeníků, a krčmy a pokoutní kavárničky pražské – velikých kaváren jako nyní tehda v Praze skoro ještě nebylo – byly beze hry na harfu pusty.

Vším tím ovšem nechci nic jiného říci, nežli že byla tehda harfa nástrojem tak oblíbeným, že nynější pokolení nemůže si o tom učiniti více pravého pojmu.

Po roce 1848 však bylo znamenati vždy více vzrůstající se úpadek.

Možná, že klidně žalobný zvuk zádumčivého nástroje neodpídal více duševnímu stavu národa, který památným rokem oním změnil se v takové míře, že nepodobal se více ani zdaleka národu, jakým býval před rokem; možná, že zavinily to také jiné, více méně důležité příčiny, mezi kterými přílišné rozmnožení harfeníků a následkem toho také obtěžování obecnstva nebyly právě asi příčiny poslední.

Ale nenáhlý úpadek harfy byl zřejmý a vzrůstal se v té míře, až stala se harfa konečně nástrojem profanovaným a vymýtěna netoliko ze všech slušnějších místností, nýbrž i ze salónů, z domácností, z koncertních síní, ba i z novějších skladeb operních.

Pronéstí dnes v tak zvaných solidních společnostech slovo „harfa“ znamená tolik, jako chtít vylouditi skoro na všech tvářích úsměv zaslouženého opovržení.

Déle několika tisíc roků nad jiné oblíbený a při každé příležitosti velebený nástroj hudební ustoupil úplně do zhanobeného pozadí.

Za našich dnů nemá větší důležitosti nežli harmonika nebo kolovrátek; ba vedle piana vytlačil kolovrátek pod jménem ‚hrací stroj‘ harfu a kytaru i z domácnosti.

Koncert na harfu vzbudil by dnes jenom opovržlivý smích a útrpné pokrčení ramen, které by znamenalo asi tolik, že se koncertista minul rozumem... Harfa je zborcená a tón zní již jen dutě jako v umírání...“

Vypravující po těchto slovech, jež pronesl s přízvukem tklivě truchlivým, opět umlknul, ale po krátké pomlčce dodal:

„Proč však vám vše to připomínám? Nedosti na tom, že nudil jsem vás zevrubným vypravováním o životě bezvýznamného šumaře samouka, který má na svědomí spoustu více méně bezcenných písní, kvodlibet a variací, jak je byla náhoda a okamžitá nálada nebo potřeba z duše jeho vykřesala, a nyní vás nudím stesky a žalováním nad osudem nástroje, který jest zajisté i vám lhostejným.

Promiňte, prosím!

Avšak my všickni, kteří jsme uvízli v tenatech kteréhokoli umění, necht' praví umělci nebo pouzí břínkalové, nemáme obyčejně přece jen pro nic jiného tak vyvinutého smyslu jako pro své umění nebo šumařství; nic nemá pro nás takové důležitosti jako nástroj, kterýmž budíme buď obdiv znaleckého obecenstva nejvybroušenějšího vkusu, nebo kterým před obecenstvem tupým a polotupým vyděláváme nejnutnější skývu chleba...

Dopovím tedy nyní, co přál jste si zvědět: jak skončilo totiž noční dobrodružství vašeho bratra a jaké mělo následky.

Jak víte, hrál jsem v kavárničce před Oujezdskou branou, v které jsme se seznámili, po několik roků denně.

Bratr váš býval tam hostem častějším než kdokoli jiný, a proto nebylo mi nikterak nápadno, že druhého dne večer po vypravovaném již dobrodružství na řetězovém mostě zavítal do kavárničky poznovu. Byl však zamlklý a o ženštině a dítku jejím nezmínil se ani slovem.

Přišel krátce před půlnocí a setrval až do dvou hodin, kdy jsem přestal hrát a hotovil se k odchodu.

I přistoupil ke mně řka:

„Mohu vás doprovodit? Rád bych s vámi o něčem pohovořil.“

Rozumí se samo sebou, že jsem nejen ničeho nenamítal, nýbrž zcela prostě vyslovil i své podivení, jak se může jen vůbec ptát, že jest mi společnost jeho vždycky milá atd.

„Ah, to mi tak snad jen uklouzlo,“ odpověděl. „Mám plnou hlavu starostí...“

V několika minutách byli jsme na cestě k mému domovu, a bratr váš začal vypravovat o svých starostech...

Pravil, že mu noční dobrodružství minulého večera způsobilo starosti, o jakých neměl až dosud ani zdání.

Z rána prý neměl pokoje a navštívil neznámou ženštinu v dočasném útulku, jež jí byl včera opatřil.

Shledal prý, že to ženština z tak zvaného „dobrého domu“, že zdá se býti nad jiné vzdělaná a jeví se v sestarané tváři její stopy bývalé sličnosti; slovem, že to ženština přeubohá, která skutečně potřebuje a nejspíše zasluhuje pomoci vydatné.

„Ale jak jí mám pomoci já,“ končil tónem truchlivým, „kterýž nevydělám nežli na živobytí v kruhu rodinném a samostatně bych se doposud ještě neuživil?! Mluvil jsem a hučel do ní jako včera večer, aby byla trpělivá, by pamatovala na své dítě, že snad přece dříve nebo později trpký osud její aspoň poněkud se změní atd.“

Poslouchala mne klidně, a když jsem kázání své dokončil, odpověděla:

„Ah, milý pane, já již učinila vše, co bylo v mé moci. S největším sebezapřením snížila jsem se i k žebrotě; ale byvši oslyšena i tam, kde doufala jsem konečně v pomoc jistou, neočekávám od lidí již praničeho. A přece nyní, po včerejším večeru, kdy jste ke mně promluvil slova tak utěšující, chci a musím žít – pro své dítě...“

„A čím se chcete živiti?“ optal jsem se.

„Umím hrát na harfu,“ odpověděla nesměle, „a kdybych si ji mohla opatřit, na dluh, na splátky, a kdyby mi bylo dovoleno hrát v některé obci na blízko u Prahy, třeba u silnice, možná, že bych uživila sebe a dítě své přece...“

»Umíte-li hráti, proč byste si nechtěla vydělávati hrou v nějaké krčmě v Praze samé?« optal jsem se.

Po těchto slovech mých zadívala se mi do očí tak bolestně, že pohledu toho nikdy nezapomenu. Beze slova vztáhla proti mně obě ruce, jako by mi ukazovala dlaně.

Pohlédnuv na ruce, shledal jsem, že jsou všechny prsty oteklé...

»Jsem mrzák,« doložila po chvíli. »Hrávala jsem druhdy na harfu velmi dobře a po nějaký čas jsem také hrou svou netoliko sebe a svého muže živila; ale když mi před rokem omrzly prsty a muž můj zemřel, slovem, když jsem nemohla více hrou na harfu ničeho vydělati a byla nucena i nástroj prodati, začala nevylicitelná moje bída...«

„Tak mi odpověděla,“ končil váš bratr, „a já si teď nevím rady, ni pomoci. Můžete-li, prosím vás snažně, vypomozte! Budu vám za to vděčen.“ Vyslechl jsem bratra vašeho s klidem člověka, který může netoliko poraditi, nýbrž i pomoci.

„Stačí-li k odpomoci jen to, co uvádíte,“ odpověděl jsem, „mohu vypomoci sám, aniž by mi to činilo nějaké obtíže. Mám ještě jednu harfu, ovšem starou, nehrubě dokonalou, kterou jí mohu půjčiti, a chce-li hráti v některé obci na blízku Prahy, vyjednám jí to v Břevnově, kde mám známého, který druhdy se zvláštní zálibou naslouchával mé hře na harfu.“

Tím byla domněle skoro nemožná věc aspoň předběžně vyřízena.

Shodnul jsem se ještě s bratrem vašim o některých podrobnostech, a druhého dne dopoledne dostavil jsem se se starou harfou k neznámé, pověděl jí, o čem jsme se byli s bratrem vašim shodli, a doprovodil ji pak do Břevnova ku svému známému, dosti bohatému statkáři, kterému jsem v stručnosti pověděl, oč jde, a poprosil, oč bylo třeba poprositi.

Rozumí se samo sebou, že mne vyslechl s nemalým podivením.

Zpočátku bylo zřejmo, že mu prosba moje nepřichází právě vhod.

Neznali jsme se, jak už jsem byl připomenul, nežli od vidění, ale posléze, když byl i s neznámou promluvil několik slov, přislíbil, že pro ni učiní, co vůbec bude možno.

Nějaký čas nechal ji i s dítětem ve svém statku, kde jí kázal vyprázdniti malou komůrku.

Později, když si hrou na harfu na silnici před bělohorským kostelíkem vydělala něco peněz, najal jí světničku s kuchyňkou v malém domku a zaplatil čtvrtletní nájemné.

A od té doby žila s dítětem svým „na vlastní vrub“, aniž by byla koho obtěžovala.

Ode dne, kdy jsem ji doprovodil na Bílou Horu, nespátřil jsem ji po několik měsíců. Bratr váš ji navštívil dvakrát, aby se poptal, jak se jí vede, a přinesl mi po obakráte zprávu, že jest spokojena, že strádá krejcar ke krejcaru, by si mohla harfu ode mne odkoupit.

Jinak jsme o ní a osudech jejích s bratrem vašim hrubě ani nemluvili.

Znenáhla začínala nám skoro býti lhostejnou...

Po několika měsících však, a to takřka náhle, vzbudila zase zvědavost vašeho bratra i moji.

Kdysi za pozdního večera podzimního vešel bratr váš prudce do krčmy, v které jsem hrával, a usedl k mému stolku.

Hrál jsem právě nějakou polku. Vyčkal, až jsem dohrál, načež se ke mně nahnul a zašeptal:

„Nemohl byste mne některý den vpodvečer doprovodit na Bílou Horu?“

„A co tam?“ optal jsem se.

„Uvidíte, vlastně uslyšíte!“ odpověděl úsečně, načež dodal:

„Náhodou zabloudil jsem tam dnes vpodvečer a slyšel... Nu, uslyšíte, uslyšíte!“

„Snad ne, jak ona,“ slůvkem ona mínil jsem neznámou, „hraje na harfu?“ připomenul jsem.

„Uhodl jste,“ odtušil bratr. „Loudaje se právě podle domku, v kterém bydlí, zaslechl jsem z komůrky její hráti píseň, která mne tak dojala, že mně vstoupily slzy do očí... Naslouchal jsem, až dozněla... V prvním okamžiku jsem ji chtěl navštívit, ale později jsem se rozhodl, že vás dříve vyzvu, byste píseň tu vyslechl také vy. Potom bychom ji mohli navštívit společně a poptati se, jak se jí daří.“

Ze všeho, co bratr váš dále ještě vypravoval, bylo zřejmo, že jej píseň hluboce dojala.

Tím vzbuzena i moje zvědavost.

Slíbil jsem tedy, že přání jeho vyhovím příští pátek, kdy nebývá v krčmě mnoho hostů a já si budu moci snáze vymoci dovolení, bych začal hráti v krčmě později.

K večeru nejbližšího pátku vydal jsem se s bratrem vašim na cestu na Bílou Horu.

Po šesté hodině sešli jsme se před Mikulášským chrámem na Malé Straně a po sedmé hodině byli jsme na Bílé Hoře.

Byl tichý večer podzimní, jeden z oněch zádumčivých večerů, kdy bývá člověku vždy tak bolně sladko. Slunce bylo již dávno zapadlo; kolkolem vládlo již šero...

Asi čtvrt hodiny přecházeli jsme na blízku chatrče, ve které bydlila, čekající, brzo-li začne hrátí...

A podivno!

Teprve nyní nám napadla dětinská pošetilost našeho počínání...

Cožpak kdyby dnes vůbec ani nezahrála, nebo kdyby hrála píseň jinou, nežli kterou byl bratr váš slyšel?

„Nezahraje-li náhodou v průběhu další čtvrt hodiny,“ pravil váš bratr, „nezbude nám, než abychom ji přece jen navštívili dříve a vyzvali přímo.“

„Pravda, pravda,“ přikývnul jsem, načež jsme klidně a trpělivě zase přecházeli.

Asi po desíti minutách dočkali jsme se – ovšem jen šťastnou náhodou – přece.

Z chýše zazněly první akordy harfy, zpočátku jemné, sotva slyšitelné jako z dále; potom vždy zřetelněji, až zněly zcela jasně...

Za hlubokého ticha šerého večera působily tklivé tóny i na mne, kterýž jsem byl přece jen jaksi otupělý, skoro až bolestně.

Po jemném, co do techniky ovšem ne bezvadném preludiu zazněly brzo jasné, brzo temnější tetelivé tóny strun v divuplné harmonii slastného roztoužení.

Zpočátku se mi zdálo, že slyším píseň zcela novou a mně úplně neznámou...

Začala jemně a cituplně – jako když svěží vánek v listoví ševelí...

Brzo poté zazněly tóny jako výmluvný šepot lásky a hned zase jako tajuplné chvění zklamaného srdce; brzo jako přitlumený jásot radosti a hned zase jako tklivé žalování – slovem, byla to jedna z oněch divuplných, sladce zádumčivých písní, jejíž kouzlo dovede rozehřátí i srdce nejledovější.

Priznám se, že přes svou otrlost naslouchal jsem takřka se zatajeným dechem.

Po několika minutách však mi bylo, jako bych neslyšel píseň neznámou, nýbrž povědomou, píseň, o které jsem si nemohl hned připomenouti, kdy a kde jsem ji slyšel.

Náhle zazněl tón bolestný, jako když se srdce sevře smrtelnou úzkostí, poté tóny zádumčivě kvílící a hořekující, jako když slavík v dáli přitlumeně sténá – konečně refrain, zpočátku plný a jasný jako poslední napětí sil, pak vždy mdlejší, až vyzněl v táhlý usínavý tón nevýslovné trpkosti, já poznal píseň, kterou jsem byl před lety v nejosudnějších okamžicích svého života zaslechl poprvé v parku rodné vísky s pavlánu starobylého hradu, píseň, která byla vlastní příčinou, že stal jsem se, čím právě jsem...

Co vířilo v tu chvíli mou duší, zajisté se alespoň přibližně domyslíte, když si připomenete, co jsem byl o průběhu vlastního života předeslal a především, co jsem byl ve svých zápiscích, jež vám dal bratr váš před svou smrtí čísti, prostě vylíčil.

V prvním okamžiku mi napadlo, že přebohá ženština, jejíž hře na harfu jsme byli právě naslouchali, nemůže býti nikdo jiný nežli dívka, která mne před lety písni tou s pavlánu zámku přímo okouzila, dívka, která byla předtím zamezila, že nedopustil jsem se na jejím otci krvavé odvety – slovem, že to dcera vraha mého otce...

Avšak když jsem si hned poté připomenul její tvář, v které jsem byl nenalezl ani stopy nějaké podobnosti s dcerou otcova vraha, odkázal jsem myšlenku svou v říši nemožnosti.

Byla tomu sice již značná řada let, co jsem ji neviděl; ale přesto přece jsem se domýšlel, že nemohla se změnit tou měrou, abych ji, když jsem se s ní poznovu setkal, zvláště když jsem ji na Bílou horu provázel, byl nepoznal.“

„A přece,“ končil starý muž své vypravování, „bylo tomu tak – byla to ona...“

Úsečné a zároveň v nejvyšší míře překvapující toto zakončení učinilo na mne dojem tak mocný, že zůstal jsem chvíli jako v strnutí.

Bylo mi, jako by mi byl někdo vypravoval prostou příhodu, kterou jsem pokládal za pravdivou, a jako by byl ke konci prohlásil, že to přece jen pouhý výmysl.

„Není možno!“ uklouzlo mi posléze, ačkoli dle toho, co a jak mi bylo právě vypravováno, neměl jsem nižádné pohnutky o pravdivosti pochybovati.

„A přece pravda; přesvědčili jsme se o tom,“ odpověděl starý harfeník s klidem člověka, který byl právě pronesl cosi, co zdá se býti v svrchované míře pravdě nepodobné, ale o čem možno několika slovy podati nezvratný důkaz.

„Promiňte však,“ doložil po krátké pomlčce, „že vypravování své přerušuju. Jsem unaven. Dodávám jen ještě několik slov:

Bylo již pozdě večer. Shodli jsme se tedy s bratrem vaším, že ji navštívíme následujícího dne.

Když jsme tak učinili, a bratr váš ovšem co možná nejšetrněji připomenul, že domnívám se ji podle zádumčivé písně, kterou jsme den předtím pozdě večer náhodou před okny její chatrče slyšeli, poznávati, přiznala se beze všech okolků.

Pravila, že mne poznala po prvním setkání a jedinou příčinou, pro kterou se neprohlásila, že byl stud a pevný úmysl její žítí nadále v úplné odloučenosti, ba v zapomenutí.

Poté nám prostě a upřímně vypravovala o svých osudech.

A dodám-li ještě, že když jsme ji opustili a já bratru vašemu vypravoval v stručnosti příhodu, kterou jsem později k jeho vyzvání sepsal, pověděl jsem vše, co vám vůbec povědětí mohu.“

„Ale o osudech nešťastné ženy byste mi snad přece mohl alespoň něco napovědět,“ připomenul jsem.

„Ovšem,“ odpověděl, „ale tentokráte mějte mne omluvena. Jsem unaven a zároveň jest již svrchovaný čas, abych šel... Libo-li tedy, za několik dní nebo...“

Po těchto slovech se na chvíli zamyslel, načež doložil:

„Nebo, přejete-li si, nechť vám o tom vypravuje vlastní její dcera! Uvedu vás k ní, přesvědčíte se, čím byl její matce váš bratr. Přesvědčíte se, jak křivolakými cestami vleče začasť osud i člověka, který byl z mládí jedním z nejšťastnějších; přesvědčíte se...“

Nedokončil.

Přiznám se, že mi návrh ten v prvním okamžiku nebyl právě vhod; ale po chvíli jsem se přece rozhodl.

„Dobře tedy“, pravil jsem. „Navštívíme ji! Ale kdy?“

„Kdykoli vám libo, třeba zítra dopoledne,“ odpověděl starý harfeník. „Sejděme se, jako jsme se kdysi s bratrem vaším před lety sešli, o deváté hodině před Mikulášským chrámem na Malé Straně.“

„Dobře; dostavím se,“ pravil jsem.

Vzal klobouk, podal mi ruku a popošel plíživě několik kroků.

Doprovodil jsem jej až ke dveřím.

Vtom šlehla duší mojí závažná vzpomínka.

Připomenul jsem si úryvkovitý hovor o arcibiskupovi, jež jsem byl zaslechl před kavárnou, ve které jsem se se starým harfeníkem později setkal a o němž jsem se byl starci také o prvním setkání zmínil.

Chtěl jsem jej upozorniti, že se o tom ani slovem nezmínil; ale nežli jsem promluvil, překročil stařec práh, a já zůstal s neupokojenou zvědavostí o samotě...

* * *

Priznám se, že mi bylo zřídka kdy tak podivně teskno a přece jaksi volněji jako tentokráte.

Osud starého muže, jenž mne byl právě opustil, jakož i osudy přeubohé ženy, o nichž jsem měl zítra zvědět, byly přece jen nepoměrně strastnější nežli osudy kohokoliv jiného, ke komu se byl osud zachoval macešsky.

I pro sebe sama vážil jsem z vypravování toho smutnou úlevu, jakou poskytuje člověku vědomí, že netrpí sám a dlouho přemítal jsem zase jednou o životě lidském vůbec.

Napadlo mi, co napadlo zajisté již také milionům: „Jak vratkým jest štěstí lidské, jak nestálou jest lidská spokojenost!“

Napadlo mi: O jak vetché sloupy opíráme své naděje do budoucnosti, jak syrkými základy podpírávame svůj život, jak snadno, ba hravě lze nepříznivým a začasté jen nahodilým poměrům podvrátiti základy zdánlivě nevyvratitelné a svrhnouti člověka se stolce blaha a štěstí do bláta bídy a zoufalosti.

Ký div, že netoliko průběh života starého harfeníka, nýbrž v první řadě nešťastné ženy poskytly látku k reflexím neobvyklým, že počal jsem přemítati o různosti stavů lidské společnosti a především o stavu, z něhož byla nešťastná vyšla – o stavu šlechtickém.

Podnes jest sice stav ten ve státech evropských stavem dominujícím; podnes požívá výhod, ba privilejí všeho druhu, od výhod pouze mravních až po výhody a privileje stavu výlučného, ve všem všude respektovaného, všemi možnými prospěchy a úspěchy zahrnovaného.

A přece, jaký to rozdíl mezi stavem tím nyní a před čtyřiceti lety!

Druhdy takřka suverénní pán a velitel více méně rozsáhlého území, ve kterémž panovával absolutně a rozhodoval nad životem i smrtí svých poddaných, byl nátlakem ducha a kulturního boje nucen skloniti šiji pod zákon platící pro všechny a státi se, když právě ne rovným, tedy

aspoň podobným každému z těch, nad nimiž druhdy stál začasť jako satrap, mnohdy také jako bezcitný, nemilosrdný a krutý utiskovatel.

Neurvalá síla feudalismu, děsné této hydry, živící se druhdy potem a krví celých armád ubožáků, jest zlomena, a žádná světa moc ji bohďa více neoživí, nevzpruží, neomladí...

Druhdy tak pevné šiky mocných, hrdých, zpupných feudálů, kteří se nelekávali ani výbojnosti nejneoprávněnějších, před kterými se chvěli panovníci nejmocnější a sklánivali své šije i národové nejodhodlanější, nejrekovnější: skálopevné tyto šiky, které bývaly druhdy postrachem světa, jsou rozpoutány; a nikdy více se nesrazí, aby čelily jako druhdy právu a spravedlnosti, aby na útraty ponížených a uhnětených národů slavily orgie tyranů.

Pokusy jednotlivců vymknouti se ze železných spárů zákona lidskosti ovšem se opakují a budou se opakovati ještě dlouho; ale malomocné tyto experimenty nebudí již žádného postrachu, aniž bázně.

Feudalismus jest vychládající mrtvolou.

Občasné křečovitě pocukávání nasvědčuje, že rozklad sice doposud ještě nenastal, ale že nastane a nastati musí.

Šlechtic naší doby, byť i potomek sebezpupnějšího rodu feudálního, nestojí jako druhdy mimo zákon, a byť i požíval různých výhod nad jiné smrtelníky, podléhá přece jen zákonům všeobecně platným a nesmí jich porušiti beztrestně.

Nesčetné symptomy jsou nezvratným důkazem, že šlechtic, jenž byl zákonem nucen státi se podobným každému jinému občanu, znenáhla, ale vždy více sestupuje v kruhy občanské.

Jsa odkázán na dědictví po svých předcích a nemoha ho rozmnožovati způsobem, jakým to činívali praotcové, jest nucen bráti útočiště ke způsobu života občanského.

Celá panství šlechtická, druhdy nsvědomitými a nepoctivými úředníky spravovaná, mění se ve více méně vzorná hospodářství, řízená odbornými znalci, pivovary, vinopalny, cukrovary a jiné podniky průmyslové, akcie a obchod, účastenství na záležitostech obecních, okresních i zemských; slovem, nejružnější symptomy jsou svědectvím, že šlechtic vstupuje ve šlépěje prostého občana.

Bez ducha a bez vzdělání není mu více možno pomýšleti na kariéru diplomatickou, úřednickou, ba ani vojenskou.

Ve sborech zákonodárných a vůbec v působení veřejném, kde druhdy imponoval pouhým svým jménem, šlechtic bez talentu jest právě tak nulou jako kterýkoli jiný neurozenec, který byl zvolen náhodou nebo pod nátlakem agitace, a budí jen útrpnost.

Protekcce a sinekury všeho druhu ovšem jsou ještě v permanenci a jaksi náhradou za bezměrnou ztrátu někdejší moci a síly; nicméně zcela obyčejný neurozenec dovede si za našich dob získati protekci a vylouditi sinekury, a méně zručný šlechtický spolukompetent odchází s nepořízenou...

Šlechtic bez zásluhy umírá za našich dob rovněž tak neoželen a upadá v zapomenutí jako kterýkoli jiný občan, kterému bylo vlastní jeho já nejmilejší, slovem, šlechtic naší doby byl zákonem donucen sestoupiti s výše hrdých, nedobytných někdy hradů svých předků v nížiny všedního života, na kolbiště všeobecného zápasu, kde měří své síly každý, kdo vůbec jest nucen zápasiti.

On ovšem požívá doposud ještě nesčetných výhod všeho druhu.

Tradicionalní názory, svazky pokrevnosti a především zděděný majetek po předcích stavívají jej v přední řady kapitalistů; avšak bez práce a bez boje životního neobejde se za našich dnů již skoro ani jediný.

Za takových poměrů ovšem není divu, že pociťují za naší doby jednotlivci toho stavu častěji než kdykoli jindy také svízele a útrapy obyčejných smrtelníků, kteří byli nuceni prací ducha svého nebo prací svých rukou živiti sebe a své rodiny.

Ve hmotné tísně se ocitnuvší, chudnoucí, ba zchudlý šlechtic není již řídkostí; přibývá jich vůčihledě...

Mnozí z potomků někdejších feudálních polobohů žili a zahynuli již také v bídě nejtrpčí.

I takovýto chudšas arci mívá postavení nepoměrně příznivější než kdokoli jiný.

Možno-li jen vůbec, bývá podporován a podpírán se všech stran.

Příbuzní, přátelé a někdejší kolegové majíce moc i prostředky, nepřipouštějí tak snadno, by klesl docela.

Nicméně když nejsou ani vydatné podpory sto, aby ho udržely nad vodou, bývá přece jen ponechán svému osudu.

A k jednomu z těchto ubohých, přeubohých stvoření měl jsem býti následujícího dne uveden!

Co bylo příčinou hrozného úpadku, bezměrné bídy jeho?

Byla to příčina vážná, důležitá, neodvratná, příčina elementární síly, proti které není rady ni pomoci, nebo jedna z oněch přímo nevystižitelných malicherností, z které se rodí zdánlivě malicherné příčiny jiné, ale v takovém množství, že posléze člověka zavlekou v tenata, z nichž není vyvážnutí?

Nevěděl jsem o ubohém stvoření tom pranic více, nežli co jsem byl v průběhu vypravování svého již připomenul.

Věděl jsem, čím a jakým byl asi jeho děd, k jak zoufalému skutku byla před lety matka jeho dohnána a kdo jí náhodou přispěl ku pomoci; ale na základě kusých těchto fakt byla kombinace naprosto nemožna...

Zato pracovala tím horečněji obraznost, budící zároveň také zvláštní náladu citovou.

Přiznám se, že mi bylo zřídka kdy tak teskno, ba bolestno jako tentokráte, když po uvedení si na paměť všeho toho, čeho jsem se byl právě dotekl, ponechal jsem obraznosti své úplně uzdu, když před duševním zrakem mým začaly se vyhupovati nejkřiklavější kontrasty mezi věky někdejšími a věkem nynějším.

Pevné, nedobytné hrady na strmých skalách s veškerou svou středověkou romantikou, se svým volným divokým životem, krajiny plné luzných krás, rytíři, žoldnéři a všichni ti representanti feudální moci a slávy, veškerá ta nádhera o korunovacích panovníků a jiných slavnostech, velkolepé turnaje, divoké pitky a rvačky – slovem, celá řada obrazů charakterizujících dobu pěstního práva táhla před duševním zrakem mým jako v kaleidoskopu...

Náhle vyhoupnul se z chaotických obrazů obraz jediný, nad míru jasný, barvitý a plastický...

Viděl jsem středověký hrad asi v té podobě, jako jsem byl o něm četl v zápiscích starého harfeníka, ale v témže asi stavu, jako když vzdoroval zuřivému útoku několika tisíců žoldnéřů.

Hrad ten leskne se právě v plné záři vycházejícího podzimního slunce.

Okolní krajinu kryjí husté černé lesy, v podhradí viděti bídné chýše středověkého proletariátu.

Vůkol panuje hluboký klid...

Náhle zazněla z nádvoří hradního trubka, padací most vzravě klesá a z úzké branky hradní vyjíždí lovecká družina...

Pážata a žoldněři, psovodi i jiní služebníci, vše, jak nám to líčívají historikové, kteří mají k dispozici péra, schopná také plastického líčení.

A za čeledí hradní sokolníci a za těmi panstvo na koních buď v plné zbroji, nebo v šatech orientálské nádhery: rytíři i dámy, na nichž všech leskne se zlato, stříbro a drahokamy v záři vyšedšího slunce.

A uprostřed po boku statného pána hradu, jenž jede na bujném vraníku, čarokrásná mladá paní na sněhobílém mimochodníku – plavovlasá, modrooká to madona smyslnosti, a přece tak něhyplná, tak přežádoucí, tak oslňující svou krásou, že zdá se, jako by nebylo anděla jí podobného...

V témž okamžiku, kdy obraz ten se vyhoupl před duševním zrakem mým, šlehla však duší mojí vzpomínka na bídný domek na Bílé Hoře, kde spatřil jsem ve společnosti vrány a bílé kočky ubohé, cikánce podobné stvoření.

Mimoděk mi napadlo, že pramáti ubohé harfenistky byla snad podobná krasavice, jak mi ji byla právě obraznost má předvedla, a srdce mé křečovitě se sevřelo...

Bylo mi, jako by mi byl náhle někdo zahoukl do ucha osudné: „Memento!“, a zřídka kdy byla mi nicota zbytečného lesku, nádhery a všech těch titěrných treteků, kterýmiž si lidská malichernost domnívá nahraditi duševní rovnováhu, tak protivná jako tentokráte.

Ale dosti o přeludech obraznosti!

Vraťme se ke skutečnosti!

Jak jsme se byli se starým harfeníkem umluvili, stalo se.

Sešli jsme se v ustanovenou dobu a vydali se na cestu na Bílou Horu.

Když jsme se blížili již cíli, začalo poprchávat.

Zrychlili jsme tudíž krok a octnuvše se konečně před chýší, které platila naše návštěva, vešli jsme beze všech okolků úzkými dveřmi do zahrádky a po několika jen krocích zastavili jsme se před nízkými dveřmi vedoucími přímo do světničky.

Starý harfeník zaklepal.

Zevnitř ozval se ženský hlas.

Několik vteřin poté stál jsem v nízké, podlouhlé, čistě vybielené jizbě o jediném jen okénku, jak jsem ji byl již jednou v stručnosti popsal.

I nyní nemohu k popisu více dodat, nežli že stál jsem tentokrát přímo proti oknu, takže ženština, kterou jsme navštívili, sedíc právě, když jsme vstoupili, za stolem uprostřed jizby tváří proti dveřím, nalézala se ve stínu.

V prvním okamžiku jsem nerozeznal nežli temných obrysů postavy; rysy tváře byly úplně nerozeznatelné.

Starý harfeník, postoupiv několik kroků kupředu, pozdravil.

Poznala jej po hlase a s nelíčenou radostí opětovala pozdrav s připomenutím, že ji návštěva jeho těší.

Mezi řečí byla vstala a opatrně, jako činivá člověk v přítmí, šourala se podle stolu směrem ke dveřím.

„Nepřicházím však tentokrát sám,“ ozval se můj soudruh; „přivádím ještě někoho.“

Ženština zvedla k prsoum nakloněnou hlavu, jako by se chtěla bystřeji podívat ke dveřím, kde jsem stál.

Neušlo mi, že zamrkala prudce očima, bělmo očí alespoň několikrátě nápadně se zalesklo, načež přitlumeným, nesmělým hlasem pravila:

„Ano, ano, pozoruji, že někdo stojí u dveří... Ale vidím jen mlhavé obrysy; nic více...“

„Jest to někdo, jehož návštěva vás překvapí, ba potěší,“ ozval se starý harfeník.

Poté se na chvíli odmlčel a vyslovil rodné moje jméno.

Z prsou ženštiny, stojící právě jen asi pět kroků přede mnou, vydral se výkřik, na který nikdy nezapomenu.

Byl to výkřik jásavého překvapení vydravší se z prsou mimoděk a přece s tlumenou rezervou, jako by nemohlo býti ani pravdou, co výkřik vyvolalo.

Chvíli zůstala jako v strnutí; poté roztáhla ruce a s opětným výkřikem nedůvěry a přece jásavého překvapení klesla na kolena a došouravší se po kolenou až ke mně snažila se obejmouti moje nohy.

Přiznám se, že mi byl osud připravil již různá, příjemná i bolestná překvapení; ale podobného jako tentokráte mi nikdy více nepřipraví.

Zůstal jsem jako přimražen.

Teprve když jsem cítil, jak ovíjí ruce své kolem mých nohou, chtěl jsem couvnouti; ale stoje těsně u zavřených dveří, nemohl jsem.

„Probůh, co počínáte?“ uklouzlo mi.

„Ach, bože, bože!“ zvolala povýšeným hlasem. „Poznávám vás – po hlase... Teď není pro mne více žádné pochybnosti... Dovolte, bych nohy vaše zulíbala!“

Poslední slova pronesena s tak tklivě bolestnou prosbou, že projela mi duší jako nejtrpčí výčitka.

V hlubinách duše se zastyděl, napjal jsem veškeré své síly a zvedl ženštinu se země násilně.

Teprve nyní zadíval jsem se jí bedlivě do tváře.

Byla to snědá, vlastně sluncem jen ožehnutá tvář s nápadně bělostným čelem; ale rysů nad míru pravidelných a jemných, ačkoli hoře a zármutek byly v nich zůstavily nevyhladitelné stopy trpkosti.

Líce byly právě zbrunátnělé jako granátová jablka, rty rozžhaveny.

Oči – druhdy patrně veliké a hluboké – měly výraz příšerné vytřeštěnosti: zdály se býti pouhým bělmem beze zřítelnic.

Chvíli jsem ji držel v náručí a cítil, že chvěje se na celém těle.

Po několika minutách podařilo se mi vzpamatovati se alespoň tak dalece, že jsem promluvil.

„Dovolte,“ pravil jsem; „zdá se, že tu nějaké nedorozumění...“

„Pravda, pravda,“ doložil starý harfeník.

„Ne, ne!“ zvolala stísněným hlasem.

Poté vyvinula se mi z náručí, couvla o dva kroky a dodala:

„Žádné nedorozumění, žádné. Víím, že stojím před bratrem největšího dobrodince mé matky a tím i svým vlastním. A proto...“

A poznovu chtěla se vrhnouti na zemi, aby opakovala trapnou pro mne scénu.

Na štěstí jí v tom zabránil starý harfeník, který ji jednou rukou zachytil a odvedl k židli u stolu, kde konečně po krátkém zdráhání usedla.

Bylo zřejmo, že jest v nejvyšší míře rozčilena.

Po několik minut trvalo trapné ticho, jež posléze sama přerušila:

„Promiňte, prosím snažně,“ pravila tónem dojemně prosebným, „že dala jsem se unésti citem a chovala se způsobem ve společenských poměrech nezvyklým. Samota, ve které trávím život, budiž mi omluvou. Samotář žije vždy více minulosti než přítomnosti. Pro mne alespoň nemá přítomnost, ba ani budoucnost žádné vnady, mně jest minulost vším.“

Prostých a přece tak obsažných těchto několik slov bylo zřejmým důkazem, že neocitl jsem se ve společnosti ženštiny nevzdělané.

Odpověděl jsem tudíž, jak toho tak zvaný dobrý mrav vyžaduje, omluvnou frází, čímž přesunul hovor v koleje nejvšednější.

Vybídla nás, bychom usedli.

Uposlechli jsme.

Starý harfeník usedl za stůl, těsně vedle ní, já pak opodál tím způsobem, že viděl jsem jí ze vzdálenosti asi čtyř kroků do tváře.

Když jsme usedli, optala se starého harfeníka na to a ono, připomenula nějakou bezvýznamnost a konečně optala se i mne na některé všední věci, jako bývá v obyčeji mezi lidmi teprve se seznamujícími.

Asi po čtvrt hodině ujal se slova starý harfeník, aby naznačil pravý účel naší návštěvy.

Připomenuv především, jak jsme se byli po letech znovu setkali a co jsem mu vypravoval o nahodilém dobrodružství před chýší, vyložil, proč mi navzájem vypravoval, co po přání mého bratra mělo zůstatí tajemstvím, a dokončil, že přivádí mne jen za tou příčinou, bych z vlastních jejích úst vyslechl vypravovati o osudech její matky.

Vyslechla jej klidně, jako by to pokládala za věc zcela přirozenou.

„Vyhovím vašemu přání,“ pravila, když skončil. „Ale neočekávejte, prosím, žádných zvláštních dobrodružství, žádných neobyčejností, nýbrž prosté vypravování o životě zpočátku v svrchované míře nadějném, jež neblahé okolnosti znenáhla zatlačily na písčinu všednosti, kde konečně bez žele a trpkosti zanikl...“

„Průběhem svým nevymyká se tudíž nikterak z rámce životů nejobyčejnějších.

A vás může snad zajímati jen tím, že v nejkritičtějším, nejzoufalejším okamžiku zasáhl v život ten náhodou váš bratr a dal mu jiný, ovšem taktéž jen všední, ale přec alespoň poměrně snesitelný směr.

Ale právě proto, že to život tak prostinký, jest úkol můj – vypravovati o něm – nad míru znesnadněn.

Nevím skoro ani, jak začít, neřku-li jak vylíčiti nesčetnou řadu nejvšednějších výjevů a příčin, které jej sice charakterizují, ale nikterak nečiní zajímavějším statisíce jiných životů, které právě tím, že zanikají bez památky v písku všednosti, nebudívají začasť ani soucitu nejplanějšího a intereseu nejpovrchnějšího.

Počnu tudíž vlastní vzpomínkou z nejtělejšího mládí, jak mi tane na mysli:

Vidím v duchu nízkou podlouhlou jizbičku s malým okénkem vedoucím na zelenou stráň, jizbičku, o které mi matka moje vypravovala, že jsem se v ní narodila...

Stará kachlová kamna, jednokřídlé dveře se železnou klikou podoby vodorovně ležícího latinského S, vyrudlými a vyšlapanými dlaždicemi dlážděná, ale starým, tu a tam již roztřepeným kobercem pokrytá podlaha, čistě vybělené stěny a na nich tré okras: stará ocelorytina představující útěk sv. Josefa a matky boží s jezulátkem do Egypta, pak miniaturní olejová podobizna švarného kyrysnického důstojníka a konečně v černém rámečku zasklený věneček z mateřídoušky a uprostřed něho frakturou psaná slova: Na památku.

I na nábytek doposud se ještě živě pamatuji. Byl nečetný, otřený, ale přece dosti vkusný: Podle jedné stěny stála vysoko vystlaná dubová postel s vyřezávanými arabeskami v průčelí; u protější stěny skříň se třemi šuplaty; po jedné straně její dubová almara, po druhé pak přihrádka na knihy a pod přihrádkou – harfa...

A dodám-li, že pamatuji se i na stůl uprostřed jizby, na tři židle a staré křeslo, ba i na svou kolébku, pověděla jsem vše, co utkvělo mi v paměti.

Promiňte však, že líčila jsem právě tuto prostou, leč útulnou jizbu tak podrobně.

Prožítat' jsem v ní nejsladší dobu života.

U přirovnání k nádherným komnatám, ve kterých – jak mi později matičkou často líčíváno – prožila matka má všechna léta od nejtělejšího mládí až do věku, kdy jako dospívající panna

počínala cítiti první záchvěvy čehosi tak tajemně a přece sladce tísnícího, že užil se jí dech a srdce prudčeji bilo u přirovnání.

Promiňte však, že nelze mi ani prostinké toto přirovnání provést!

Schází mi slov.

Dodávám jen, že kromě světničky, ve které právě se nalézáme, není v širém světě místa, na něž bych mileji vzpomínala nežli na jizbu, kterou jsem byla právě popsala.

Když jsem v ní žila, ovšem jsem neměla ani ponětí o tom, že žila matka moje druhdy jinde a jinak, že želíc již ztráty nejbolestnější byla jednou z nejnešťastnějších žen a přece vždy laskavá, usměvavá – trpící anděl...

O minulosti matky své nezvěděla jsem, až teprve několik týdnů před její smrtí, když se mi upřímně vyzpovídala.

Na otce svého vůbec se nepamatuji.

Ze zápisů jeho, jež mi matka před svou smrtí odevzdala, dověděla jsem se, jakou bývala matka moje z mládí. Líčí ji otec můj jako ženštinu přímo vzornou.

Všechny vlastnosti, jež může člověk šíleně milované bytosti přibásniti, slučovaly prý se u mé matky skutečně v harmonický celek.

Bývala prý sličná, ba čarokrásná, tichá, dobrá, skromná, přítulná a vřelá; byla vzdělaná a duchaplná; dovedla býti rovněž tak mile smavou jako snivě zádumčivou, dovedla snášeti beze stesku a bez reptání muka nejtrapnější.

A mne, své jediné dítě, prý od nejútlejšího mládí milovala tak horoucně, div přede mnou neklekala k modlitbě...

Bývala prý to modrooká madona s výrazem nevyličitelné lahody a lásky v bled'oučké tváři.

Štíhlá jako libela; živá a čilá jako včelka, když mluvila nebo pracovala; ale snivě zádumčivá, když přemítala – slovem, skoro étherická bytost nevýslovné něhy...

Byla prý to ženština, která druhdy v nejduchaplnější společnosti budívala obdiv právě tak, jako byla později milou a příjemnou v prosté útulné své světničce a v obcování s lidmi nejobmezenějších názorů, s kterými se pak denně stýkala.

Na matčino slastné a nadějně jaro života ovšem se nepamatuji.

Ale z toho, co jsem byla o ní právě napověděla, zbylo jí mnohé, co činilo mi ji později milejší všeho jiného.

I nyní po letech začasť marně se namáhám připomenouti sobě z pozdějšího života jejího jen jediný moment, ba jediné slůvko nebo jen záchvěv myšlenky, jež by neobstály před soudem nejpřísnějším.

A já byla světici té vším; pracovala, strádala a trpěla pro mne.

Nyní, prosím, vmyslete se v děsný okamžik, když stanula jsem u její rakve!

Věděla jsem, že to ztráta bezměrná.

Tušila jsem, že od okamžiku, kdy matka má zavřela navždy těžká již víčka zemdlených a kalných očí, otvírá se přede mnou truchlivá vyhlídka na život nový, ale nevýslovně trudný a beznadějný, a přece jsem tehda stála u rakve její v strnutí, skoro tupě.

Bolest, která prý cituplného člověka v takových případech zachvacuje elementární silou, bezměrná, šílená bolest zoufalosti, kdy člověk lká, úpí, štká a usedavě pláče, kdy se mu srdce křečovitě svírá, kdy lomí rukama a vlasy si rve z hlavy – takovou bolestí byla jsem v prvním okamžiku ušetřena.

Zdálo se mi, jako by vůbec ani nebylo možno, aby byla matka mrtva, nebo správněji řečeno, jako by v rakvi ležela mrtvola osoby zcela cizí, mně lhostejné, nebo ještě případněji pověděno, jako by byla rakev prázdná, ba více – jako by to vůbec ani rakev nebyla...

A přece jsem dobrou, tichou, vzornou trpitelku milovala jako nikoho jiného.

Jako já jí, byla i ona mně vším, celým světem... A s tímto vším, s celým světem svým právě jsem se loučila.“

Vypravující umlkla, svěsila hlavu a zakryla oběma rukama tvář...

Přiznám se, že zřídka kdy učinilo na mne vypravování tragické nějaké události dojem tak hluboký, jako rhapsodistický, skoro bych řekl chaotický tento pokus vylíčiti reálné některé momenty, právě když mocně vzrušený cit tlačí se násilně do popředí.

Bylo mi, jako bych byl začal naslouchati vypravování epického, jež vypravující proti své vůli proplítá lyrickými výstřelky, až posléze uvízne v tenatech citu úplně.

Zároveň bylo mi zcela zřejmo, že nalézám se tváří v tvář jedné z oněch nešťastných bytostí, které by v poměrech jen poměrně příznivějších začasť budily i obdiv, kdežto v prachu

všednosti a ponížení svém zůstávají nepovšimnuty, budí snad občas jen soucit a ještě častěji pouhé pohrdání.

Vím, že plouží se životem podobných existencí nepozorovaně více, nežli se vůbec domníváme.

Ve všech kruzích, od kruhů nejinteligentnějších až po kruhy nejobmezenější, setkal jsem se již s podobnými bytostmi, které nemajíce pro své okolí nejmenší zajímavosti, zdánlivě jen vegetují, kdežto duševně vedou život přímo záviděníhodný, avšak tak nápadný kontrast jako tentokráte nenaskytl se mi doposud ještě nikdy.

Není tudíž divu, že setrval jsem v mlčení.

V duši mé začaly se křížovati myšlenky, o nichž jsem neměl druhdy ani tušení; nalézal jsem se zase před čímsi, co nazýváme obyčejně problémem života, ovšem života nejvšednějšího, ale přece jen problémem zasluhujícím pozornosti.

Po několika minutách spustila ubohá ruce a ujala se znovu slova.

„Promiňte, prosím,“ pravila měkce a prosebně, „že dala jsem se unésti citem. Nežiji nežli vzpomínkám.

I nyní po letech, když připomenula jsem si svou matku, poslední její okamžiky a smrt její, jest mi nepoměrně bolestnější, nežli když jsem stála u její rakve.

Cítím, jak se mi varem žene krev od srdce k mozku a nazpět, jak mi puls buší, srdce křečovitě se svírá a dech tají.

A přece nevidím už pranic jasně...

Všechny obrazy, vyjímaje prostou rodnou jizbu, míhají se před duševním zrakem mým jen jako v mlze.

Jsem nešťastna; jsem mrzák – skoro úplně zraku zbavený.

Občas se mi zdává, že neduh můj přece jen znenáhla se lepší, žeť přece zase naděje, že opět nabudu zraku úplně; nicméně zanedlouho vždy zase nabývám přesvědčení, že není žádné pomoci více.

Nedomnívejte se však, že příčinou strašného neštěstí mého jest snad vzrušující nějaká událost, bezměrné hoře a zármutek nebo podobného něco.

Nikoliv!

Příčina jest – jako tak často v životě se děje – prostinká.

Pamatuji se na průběh choroby své, jako by se to bylo sběhlo před několika dny.

Bylo to několik měsíců po smrti matčině.

Byl pošmourný den dušičkový.

Připomenula jsem si matku a odebrala se ke hrobu jejímu na hřbitov břevnovský. Postála jsem mlčky v tichém zármutku u jejího hrobu asi čtvrt hodiny, aniž bych byla pocítila zvláštní nějaké bolesti.

Znenáhla začaly před duševním zrakem mým oživovati různé obrazy.

Viděla jsem matku na smrtelném loži, domnívala jsem se slyšeti její hlas a poslední její slova...

Srdce se mi sevřelo křečovitou bolestí a proud slzí vyhrkl mi z očí...

Marně jsem se snažila dáti myšlenkám a vzpomínkám svým jiný směr. Odvrátila jsem se od hrobu, poodstoupila několik kroků; ale oči mé byly plny slzí...

Opustila jsem hřbitov a matným krokem ubírala se k domovu. Na cestu hrubě jsem ani neviděla; oči byly plny slzí, vše přede mnou jako v mlze...

Náhle zavanul proti mně ostrý, ledový vítr...

Cítila jsem, jak mi ovanul oči, jako by byl přes ně někdo kopřivou přejel...

Nic více než chladivě bolestný pocit, což opakovalo se jen ještě asi třikrát...

Octnuvši se doma usedla jsem v koutku, bych se vyplakala; leč slzí proud jako by byl vyschl, jen křečovité svírání srdce ještě po nějaký čas připomínalo, jak jsem byla vzrušena.

Následujícího dne časně z rána, když jsem procitla, pocítila jsem palčivý tlak v obou očích.

Přešlo to však.

Den poté byl z rána tlak ten palčivější. Pohlédla jsem do zrcadla – oči byly zaníceny...

Nedbala jsem toho.

Třetího dne nebylo mi již možno oči otevřítí...

Dala jsem se dovésti do Prahy do nemocnice, zůstala tam přes půl roku a posléze byla jsem propuštěna; strašné bolesti v hlavě sice valně ochably, ale zrakové nervy byly tak porušeny, že zůstala jsem mrzákem.

A příčinou toho byla návštěva u hrobu matčina – nejpřirozenější, nejoprávněnější hoře, které může člověk pocítiti – nebo jinými slovy: neštěstí mého příčinou byla vlastní moje matka, která mne druhdy tak vášnivě milovala...“

Opět umlkla a zastřela si oběma rukama tvář.

Příkrá a přece co do podstaty věci tak případná a přirozená závěrka z prostinkého případu působila jako náhlé ovanutí mrazivého vichru.

Chtěl jsem něco připomenouti; ale dříve nežli jsem pronesl první slovo, spustila opět ruce a ujala se slova poznovu.

„Promiňte, prosím,“ pravila jako již dříve tónem prosebným, „že místo o osudech matčiných, jak jste si přál, vypravovala jsem o vlastním neštěstí.

Neznám osudů matčiných z vlastního názoru; nevím o nich, nežli co mi byla krátce před svou smrtí vypravovala.

Pamatuji se jen na to, že z rodné jizby mé mizel jeden kus nábytku po druhém.

Kam a proč, ovšem jsem netušila. Matka totiž z nouze prodávala, co vůbec ještě mělo nějakou cenu, až prodala i peřiny a postel, a my spávaly na pouhém slamníku na podlaze.

Jak dlouho, také již nevím; ale pamatuji se, že mne kdysi z rána matka vybídla, bych šla s ní.

Uposlechla jsem.

Vyšly jsme z domu, prošly několik ulic a opustily město.

Poté jsme putovaly po silnici.

Několikrát jsme přespaly na slámě v hospodách a konečně přišly jsme zase do nějakého města – jak jsem se později dověděla, do Prahy.

I zde mne vodila matka nějaký čas z ulice do ulice, až pak se zastavila před vysokým nějakým domem a po chvíli vešla se mnou do průjezdu, kde se kohosi na něco ptala.

Co jí odpověděl, nevím.

Matka vyšla se mnou z průjezdu a zase jsme bloudily z ulice do ulice, až mne zavedla do nějaké malé hospůdky, kde jsme zase přespaly na slámě. Ráno mne matka opět vodila z ulice do ulice.

Pamatuji se, že jsme šly po nějakých schodech do nějakého vrchu, že jsme přišly na prostranství, odkud bylo vidět na domy, kostely a jiné, a že matka řekla:

„Víš, co, počkej tu a dívej se, až se vrátím!“

Zůstala jsem a dívala se na domy a vše jiné, na čem oči mé utkvěly.

Matka popošla jen asi deset kroků a vešla do nějakého velikého domu...

Asi za čtvrt hodiny se vrátila.

Měla plné oči slzí. Vzala mne beze slova za ruku, svedla mne po těchže schodech, po kterých jsme byly přišly, dolů a zase mne vodila z ulice do ulice po celé odpoledne, ba pozdě do večera, až octly jsme se na mostě, kde sběhlo se, co vám bylo již vypravováno.

Podobně víte, co bezprostředně následovalo...

Všeho toho byla jsem očitou svědkyní jako osmileté děvčátko, a není tudíž divu, že vytratilo se mi skoro vše z paměti.

Od té doby, co octly jsme se s matkou zde na Bílé Hoře, vedla jsem život klidný jako kterékoli jiné prachudičké dítě.

Čím matka má sebe a mne živila, víte.

Neměly jsme sice nadbytku; ale trpkého nedostatku jsme více nepocítily, hlad alespoň, jako po nějaký čas před naším příchodem do Prahy a v Praze, nikdy více jsem neměla.

Začala jsem chodit do školy, hrávala si s dětmi a podobně a nikdy mi nenapadlo ptát se, proč a odkud jsme sem byly s matkou přišly, proč nemám tatínka jako jiné děti, slovem, pokládala jsem vše za zcela přirozené.

Za pozdních večerů, zvláště zimních, matka mnoho mi povídávala o světě a životě, nejinak než jako nějaké pohádky.

Nejčastěji vypravovala o starém zámku, jež líčila tak názorně, že domnívala jsem se vidět jej před sebou, o starém hradním pánu a jeho dceři, o životě klidném a spokojeném.

Já arci vše to nechápala; ale vždy jsem ráda naslouchala, nemajíc ovšem ani nejmenšího tušení, že vypravuje matka různé epizody z vlastního života.

Později začala mne také učit hře na harfu, abych prý sobě později, jak říkávala, až snad umře a bude-li toho potřebí, mohla také alespoň skývu nejnnutnějšího chleba vydělati.

Tak míjel rok po roce, až jsem přestala choditi do školy, ba minulo i několik ještě roků po tom, aniž bych byla o minulosti matčině zvěděla více, nežli že otec můj krátce poté, když jsem se narodila, zemřel v cizině, v Německu, že zůstala matka má bez podpory a živila se hrou na harfu a že kdysi, když hrála kdesi v nějaké vísce o nějaké svatbě a na cestě k domovu za krutého mrazu zbloudila, ozáblly jí prsty, takže nemohla si více vydělati ani chleba nejnnutnějšího a byla nucena prožebrati se do vlasti – do Prahy.

Teprve když matka ochuravěla a cítila, že konec života se blíží, svěřila mi v stručnosti vše.

Pamatuji se na to, jako by se to bylo stalo před několika dny.

Myslete si, prosím, že jest temná, skoro bouřlivá noc. Vítr venku skučí a úpí a zaléhá začasťe do okénka, až řinčí.

Prší... Dešťové kapky bubnují na okénko.

Sedím u matčina lože sklíčena po několik hodin, aniž by se byla matka jen pohnula nebo promluvila.

Jen těžký namáhavý dech její jest důkazem, že posud ještě žije.

Půlnoc jest nedaleka...

Vítr venku vždy kvílivěji úpí a mrská dešťové kapky přímo do okna. Lampička na stole hoří kmitavě a stíny, jež vrhají některé předměty, chvějí; protahují se a zase scvrkávají.

Několikrát mne zamrazilo...

V prosté, ale přece vždy tak útulné jizbičce, ve které se právě nalézáte, bylo v tu dobu přímo příšerno.

Na co jsem myslila nebo vzpomínala, nemohu udati.

Bylo mi, jako by duši moji obestírala mráкотná otupělost.

Někdy se mi zdálo, že újí se mi srdce křečovitou bolestí, a slza, nevýslovně palčivá slza, že se mi tlačí do oka. Leč po několika jen okamžicích dostavil se opět onen druh stísněné otupělosti, která čeká jen na první pohnutku, by vypukla v křečovitý pláč bezměrné bolesti.

Náhle se matka na loži pohnula, a nadzvednuvši pravou ruku, makala jí nemotorně kolem, jako by něco hledala.

„Přeješ si něco, matinko?“ zašeptala jsem vztyčivši se.

„Nic, nic, duše drahá,“ zaúpěla matka bolestně stísněným hlasem, a chvějící se ruka její zase makala kolem.

Nahnula jsem se k matce a zadívala se jí do tváře a do očí horečně se lesknoucích.

Dívala se ke stropu, vlastně do prázdna; po chvíli otočila oči a zadívala se na mne.

A opět makala pravá ruka její nemotorně kolem, až se dotkla ruky mé.

Chopila ji, stiskla a dlouho nepustila...

„Vím, vím,“ počala po chvíli matka slabým hlasem, „že zanedlouho rozloučíme se navždy. A proto jen ještě několik slov, milá, přemilá duše...“

Pozorujíc, že hovor matku namáhá, prosila jsem ji, by nemluvila.

„Ne, ne, tentokráte musím,“ odpověděla tónem nápadně rozhodným. „Za několik minut bylo by snad již pozdě...“

Poté mne vybídla, bych usedla.

Když jsem tak učinila, pravila:

„Především otázku: Co bys milá duše, činila, kdyby ti někdo náhle zvěstoval, že jsi zdělila veliké bohatství?“

Otázka ta mne v nejvyšší míře překvapila.

„Proč se ptáš, matinko?“ uklouzlo mi.

„Hned se dovíš, jenom odpověz!“

Pokrčivši ramenama odpověděla jsem, že bych byla potěšena, ale že jsem byla i bez bohatství spokojena a že bych jí byla i nadále, jen kdyby se matka pozdravila.

Odpověď ta matku moji, jak se zdálo, uspokojila.

Po chvíli ujala se opět slova.

„Ale pověz nyní, co bys činila, kdybys – jak již jsem pravila – zdělila veliké bohatství a po několika dnech ho zase pozbyla?“

Otázka ta mne překvapila ještě více nežli předcházející.

Odpověď však byla snadnější.

„Bylo by mi toho líto,“ pravila jsem, „a možná, že bych snad i zaplakala... Leč což vše platno; ztraceno jest ztraceno. Oddala bych se bez reptání ve svůj osud...“

Po těchto mých slovech matka má chvíli mlčela, jako by přemítala, co a jak mi má dále říci.

„Nuže, věziž tedy,“ pravila posléze trpkým tónem, „tebe takový osud již stihnul... Tys byla bohata a bylas o své bohatství oloupena...“

„Nechápu, nerozumím!“ uklouzlo mi.

Matka i nyní ještě chvíli váhala, načež pravila:

„Promiň, prosím, že uznala jsem za dobré, připravit tě dříve na to, co chci zvěstovati. Tys sice žádného bohatství v pravém toho slova smyslu neměla, a proto jsi o ně také nemohla býti oloupena. Ale po svém dědovi, po mém otci totiž, bylas a posud jsi, k čemu se nikdy více nemůžeš a nesmíš hlásiti – baronesou.“

Přes to vše, že mne byla matka tak opatrně připravila, učinilo na mne poslední slovo hluboký dojem – nejinak, než jako by mi byl někdo zvěstoval, že stihla mne krutá rána osudu.

Dosah závěrečných slov matčiných ovšem jsem nechápala plně; neboť matka nebyla mi dala po celý můj život ničím najevo, že cení si podobných rozdílů stavu; nicméně přece se mi zdálo, že pozbyla jsem něčeho, co stojí za žel neb alespoň za politování.

K vyslovení myšlenek nedostávalo se mi však slov.

„Ty mlčíš?“ ozvala se po chvíli matka jaksi úzkostlivě.

Snažila jsem se tedy pověděti, jaký dojem na mne poslední slova matčina učinila.

Jak se zdálo, byla matka má výkladem mým uspokojena a po chvíli začala mi trhaně a v celku dosti nesouvisle vypravovati, co byla přede mnou až dosud úzkostlivě tajila.

Vypravovala v tento smysl:

„Život můj byl až do osmnáctého roku věku mého přímo závidění hoděn.“

Matky své jsem neznala; zemřela, když mi bylo několik měsíců.

Byla jsem tudíž vychována cizími lidmi pod dozorem otcovým.

Ale otec měl zcela jiné starosti nežli péči o výchování jediné své dcery. Dozor jeho obmezoval se v prvních letech výhradně jen na občasné poptání, jak se mi daří, jsem-li zdráva, učím-li se atd.

Někdy mne také předpustil, jak se v hantýrce šlechtického služebnictva říkává, promluvil se mnou několik slov, pohladil mne po tváři a někdy i napomenul nebo mi pohrozil, a já se otce svého spíše bála, nežli bych jej milovala, ačkoli mi, pokud se pamatuji, nikdy neublížil.

Byla jsem tudíž vychována jako valná většina dětí šlechtických vůbec, a jsem jista, že by se bylo ve výchování mém pramálo nebo pranic nezměnilo, kdybych bývala vychována pod dozorem matčíným.

Otci mému byla jsem jaksi odcizena.

Nepoznala jsem ho v prvních letech nežli jako pána, před kterýmž se vychovatelé moji hluboce ukláněli, kterého se báli a zároveň jej všemožným způsobem klamali a podváděli, aby si stůj co stůj zachovali jeho přízeň.

S trpkostí připomínám si ony doby, kdy jsem to začala chápat a nevěděla si rady ni pomoci.

Svěřiti se otci ostýchala jsem se, a jiného, důvěryhodného člověka v celém svém okolí jsem neznala.

Není tudíž divu, že jako dospívající panna měla jsem již také svá tajemství, že vyhýbala jsem se lidem, vlastně nesvěřovala jsem se jim, nýbrž skoro o všem, co jsem kolem sebe pozorovala, sama jsem přemítala a ještě častěji dumala.

Tak stala se ze mne dívka samotářka – uzavřená, málomluvná, společnosti a hlučných radovánek nevyhledávající, ba ani po nich nebažící.

Život v našem zámku nebyl ostatně nepodoben životu klášternímu.

Jen zřídka kdy zavítal k nám někdo ze vzdáleného příbuzenstva a pobyv u nás dva, tři dny, zase odejel, vlastně byl jednotvárností a mnohdy i podivínstvím otcovým vypuzen.

Otec můj byl jedním z oněch zvláštních lidí, pro které není v přihrádkách charakterních žádného místa.

Každý jej posuzoval jinak.

Kdežto jedni tvrdili, že to muž přísný, příkrý a nepřístupný, nemohli jiní dost vynachváliti jeho sdílnost, laskavost a dobrotu.

Někteří o něm pravili, že to muž vzdělaný a rozumný, jiní, že drsný a prehlivý, a ještě jiní o jeho dobrých vlastnostech vůbec, ba o zdravých smyslech jeho pochybovali.

Mezi lidem v podzámčí a v celém okolí kolovaly o něm nejpodivnější pověsti, ku kterýmž zčásti zaval podnět on sám různým svým podivinstvím, jež prýštilo sice ze zdroje nejpřirozenějšího, ale přece bylo nejpodivněji vykládáno.

Pokud já vím a posouditi mohu, byl otec můj prostě řečeno člověk nešťastný.

Byl, jak se říká, „každý coul aristokrat“ – vlastně feudál v nejvlastnějším a zároveň nejodpornějším slova toho smyslu.

Stal se jím přirozeně, poněvadž jím byl otec, děd ba i praděd, ba všichni předkové, z nichž ani jediný ve směru tom nebyl výminkou.

Stal se feudálem, jak předpisovala rodinná tradice – vychováním a zůstal jím ze zvyku až do posledního dechu.

Lid nebyl mu ničím jiným, nežli čím býval druhdy všem feudálům – podnožím, prostředkem, zbožím určeným k upříjemnění života panského.

Proto nechoval se k němu nikdy jinak nežli kterýkoli jiný předek, a neodvyknul tomu ani později, když ujaly se o lidu zcela jiné názory, ba ani tenkrát, když byly změněné názory ty zákonně uznány.

Od svých předků lišil se jen tím, čím lišivá se od lidí šťastných člověk nešťastný, který bývá vždycky přístupnější lidskému neštěstí a bezpráví svá, jakmile jich pozná, snaží se ochotněji odčinit, neb aspoň zmírniti.

Vše, čím otec kdykoli komukoli ze svých někdejších poddaných ublížil, prýštilo z povahy jeho feudální.

Ale kdežto z předků otcových ani jediný křivd a bezpráví na lidu spáchaných nikdy nenapravoval, ba ani nelitoval, otec můj, pokud vím, ani jedině poznané křivdy, ani jediného bezpráví nenechal aspoň bez zmírnění.

Nešťastným stal se otec můj jako tisíce jiných aristokratů – jednak obvyklým v kruzích těch spojením s bytostí, které nemiloval, ba které si ani nevážil, jednak tím, že jsa posledním potomkem svého rodu neušel nejrafinovanějším nástrahám četných vzdálených příbuzných, kteří předstírajíce různá práva na jeho majetek, všemožným způsobem usilovali o zkrácení jeho, což se jim také v různých dobách již za živobytí otcova podařilo.

S matkou mojí žil prý otec můj před mým narozením takměř po deset roků v nejtrapnějším napětí.

Žili pod jednou střechou, ale jako lidé zcela cizí, ba jako lidé vzájemně se nenávidějící.

Jen ve veřejnosti a tenkrát, když přijel někdo na návštěvu, chovali prý se k sobě aspoň na oko vlídněji.

Jinak vedl každý život po svém způsobě: matka v největší odloučenosti od světa a v rozjímání o věcech církevních, otec pak – aspoň v první době po svém sňatku – výstředně, snaže se ve víru života zapomenouti na vše, co jej hnětlo a trápilo.

Teprve později, zvláště po náhlé smrti matčině, která byla raněna mrtvicí, změnil způsob svého života a žil podobně jako matka v odloučenosti od světa.

Byltě životem přesycen.

Intriky vzdáleného příbuzenstva zahájeny touže dobou s obnovenou vytrvalostí.

Otec snažil se sice hájiti svá práva.

Vedl nekonečné procesy s celou řadou lidí, o kterých tvrdil, že je sotva podle jména zná a – buď že měl nemotorného právního zástupce nebo že skutečně práva oněch lidí prokázána – jeden proces po druhém prohráván a majetek otcův vůčihledě se tenčil, až pak posléze, když jsem dospěla v pannu, nezbylo otcí z dosti značného jmění předků nežli jediné, a to nehrubě výnosné panství.

Za takových poměrů není divu, že duševní stav otcův stal se začasťe povážlivým.

Po mnoho let trvající neustálé rozechvění, a vůbec vše, co měly bezpříkladné a zároveň s úspěchem korunované intriky vzdáleného příbuzenstva vzápětí, učinilo z otce mého člověka tak dráždivého, že stačila mnohdy nejnepatrnější záminka, by hněv jeho vzplanul v nejvyšší míře.

Přes to vše byl život můj, jak jsem již zpočátku připomenula, až do mého osmnáctého roku přece jen záviděníhodným.

Byla jsem sice vychována cizími lidmi a takřka bez dozoru otce – a právě tomuto poslednímu děkuji, že byla jsem vychována samostatněji, nežli kterékoli jiné dítě šlechtické.

Rodinnými tradicemi, prodchnutými duchem feudálním, kterýmž byl otec můj, abych tak řekla, podlehl, byla jsem ušetřena.

Vychování moje nebylo nepodobno vychování dítěte z kruhů mohovitých a zároveň vzdělaných.

Měla jsem všeho hojnost, stýkala jsem se i s lidem i s dětmi vesnickými, naslouchala jejich přáním i steskům, slovem, žila jsem v ovzduší skoro výhradně občanském.

Také o moje vzdělání pečováno, když právě ne vzorně, tedy alespoň přiměřeně.

Do školy veské ovšem jsem k lítosti své nechodila; ale měla jsem dobré učitelky domácí, které neopomenuly ničeho, co zdálo se jim býti pro mne prospěšným.

Vůči otci ovšem zachována jistá tradicionelní šablona; v pravdě však jsem měla poměrnou volnost a naučila se mysliti a cítiti dosti nepředpojatě.

Zábav jsem nemilovala; neměla jsem k nim také skoro žádné příležitosti.

Když jsem dospěla v pannu, bylo nejmilejší mojí zábavou, mohla-li jsem toulati se vpozdvečer parkem nebo někde v ústraní dumati a sníti.

Jinou zábavu skýtala mi hra na harfu.

Začala jsem se na harfu učiti již jako dítě a zamilovala si později nástroj ten skoro vášnivě.

Dovednost moje ve hře na harfu překvapila začasť i znalce nejvybroušenějšího vkusu.

Pochvala, jakou jsem bývala zasypávána, kdykoli k nám náhodou nějaký znalec zavítal a hráti mne slyšel, byla mi popudem k dalšímu vytrvalému cvičení, takže jsem prodlením několika roků dosáhla v jistém směru i jakési dokonalosti.

V prvních letech mého života, kdy jsem byla otci takměř úplně odcizena, ovšem nemohlo býti o nějaké lásce nebo jen přichylnosti k němu žádné řeči.

Býval mi jako kterýkoli jiný člověk více méně lhostejný.

Osudy jeho neměly pro mne žádné zajímavosti, a přiznám se, že kdyby byl v době té zemřel, nebyla bych pocítila žádného zármutku, tím méně bych byla jen jedinou slzu uronila.

Mám-li dnes zvláštní poměr ten označiti, nemohu jinak nežli říci, že panoval mezi námi poměr jako mezi dvěma dobrými, ale chladnými známými.

Teprve později, když dospívajíc, začala jsem chápati, co slůvko otec znamená, když přes otcovu nepřístupnost a přes všechny jeho podivné vlastnosti poznávala jsem v něm muže dobrého srdce, začala v srdci mém vlastním znenáhla klíčiti přichylnost k němu, která časem svým změnila se v něžnou lásku.

Zdávalo se mi, že otcové vůbec ani jiní nejsou a býti nemohou, nežli jakým jest otec můj vlastní.

Aniž bych věděla, kdy a jak se stalo, já chovala se k němu vždy přítulněji, až posléze začala vlnouti i chladná kůra jeho srdce a vzájemný poměr náš stal se důvěrným a přátelským.

Zanedlouho začala jsem tušiti, že i já nejsem otcí tak lhostejnou, jak se mi druhdy zdálo, ba více, že mne miluje, ovšem jen způsobem, jak připouštěly tradicionelní názory rodinné, v kterýchž byl vychován.

Z doby té nepamatuji se ani na jediný případ, ze kterého by se dalo souditi, že nepřál si otec svrchovaného mého štěstí.

Snažival se vyhověti každému mému přání, což ovšem nebylo právě nesnadno, poněvadž jsem přání nějakých mívala jen zřídka kdy a žádné z nich nebylo nesplnitelno.

Obzvláště něžně ovšem se ke mně nechoval nikdy.

Náklonnost jeho jevila se vždy v mezích jisté škrobené etikety; ale mně, kteráž jsem jiné náklonnosti neznala, neboť mezi obyvatelstvem vesnickým také nebylo něžnosti právě nazbyt, úplně stačila...

Vedla jsem tudíž život zcela bezstarostný a spokojený, slovem záviděníhodný.

Znenadání však spokojenost moje zkalena.

Otec – buď z vlastního popudu, nebo z návodu některého ze svých, ovšem nečetných přátel šlechtických – rozhodl se provdati mne.

Ovšem způsobem ve kruzích těch obvyklým – bez lásky a bez náklonnosti ke člověku, s nímž jsem měla sdíleti celý svůj další život.

Pamatuji se na osudný onen den, kdy mi to zvěstoval, jako by to bylo před několika dny.

Byl krásný letní večer.

Slunce bylo již zapadlo, obloha plála v nejžhavějších růžích, já seděla s otcem na pavlánu.

Park a vůbec celá krajina byly v růžovém přísvitu večerním přímo čarokrásny.

Bylo mi nevýslovně sladko...

Dlouho seděla jsem po boku otcově, kterýž mlčel, v myšlenky pohřížena...

Náhle se otec ozval.

„Není pomoci,“ pravil suše.

„Jaké pomoci?“ optala jsem se.

„Musíš se provdati,“ odpověděl rozkazovacím tónem.

„Já?“ zvolala jsem udiveně.

„Ano ty!“ odtušil otec přísně. „Vyhlédl jsem ti ženicha. Vyjednávání jest ukončeno. V několika dnech bude smlouva podepsána.“

Zůstala jsem jako omráčena.

Sladký pocit spokojenosti, jenž byl před chvílí naplňoval moji duši, změnil se náhle v nevýslovnou trpkost.

Bylo mi, jako by mi byl někdo zvěstoval, že v několika vteřinách zahynu. Srdce se mi zúžilo křečovitou bolestí, chtěla jsem vzkřiknouti, ale hlas mi vypověděl službu.

Otec mne chvíli pozoroval.

Dojem, jaký na mne učinila jeho slova, v nejvyšší míře jej překvapil.

Tvář jeho, až dosud klidná, zakabonila se, z očí šlehlo cosi jako dva blesky hněvu.

Přesto promluvil posléze přece s jakýmsi klidem, řka:

„Není pomoci. Musíš!“

Rozhodnost, s jakou byla slova ta pronesena, byla důkazem, že každý odpor marný, každá omluva zbytečná.

Neodpověděla jsem.

Otec chvíli vyčkal, načež přísně, ba drsně pronesl jen jediné slůvko:

„Nuže?“

Ale slůvko to projelo mi duší jako dýka.

„Není-li pomoci,“ zablábolila jsem, „potom ovšem se podrobím.“

Otec prudce vstal, a nepromluviv již ani slova, zůstavil mne na pavlánu o samotě.

Co dělo se v mé duši, není možno ani přibližně nastíniti.

Byla to první, ale zároveň přímo děsná duševní bouře.

Zpočátku mi bylo k zalknutí dusno a úzko, jako by mi neviditelná ruka hrdlo stáhla.

Před očima se mi dělaly mžitky; chvílemi se mi zdálo, že jsem se ocitla v husté mlze. Krev hnala se prudce od srdce ke hlavě a zase nazpět.

Cítila jsem, jak se mi prsa dmou, a posléze vypukla jsem v přitlumený, křečovitý pláč.

Úleva, jakou mi poskytl pláč, nebyla sice značná, ale byla přece jen úlevou.

Asi po hodině počala jsem o stavu věcí přemítati, ale nedospěla jsem k žádnému rozhodnutí.

Probděla jsem celou noc, střídavě plačíc a v dumné nebo křečovité bolesti štkajíc.

Teprve k ránu snesl se na má víčka nepokojný spánek.

Po několika hodinách jsem procitla a cítila se poněkud osvěženou.

Teprve nyní, když jsem začala o osudných slovech otcových poznovu přemítati, poznala jsem, že mi nezbyvá nežli oddati se bez reptání svému osudu.

Minulo několik trapných dnů, ve kterých jsem se s otcem ani jednou nesetkala.

Byl uzavřen ve svých komnatách a nedal mi ničím najevo, že přeje si se mnou mluvíti, tím méně, aby byl jakýmkoli způsobem trapné nejistotě mé konec učinil.

V zámku bylo jako po pohřbu.

Služebníci, pozorující, že jest pán mrzut, ploužili se chodbami a parkem jako stínové. Já pak – leč o tom, co jsem trpěla, nelze slovy učiniti nikomu pojem ani přibližně správný.

Byla jsem sice pevně odhodlána, že učiním otci po vůli, že ni slovem, ba nejnepatrnějším posuňkem nedám najevo, že jest mi vůle jeho rozkazem; nicméně což vše naplat, když se srdce každou chvíli úží lítostí a oko mimoděk vlhne...

Obraznost moje předváděla mi nejrůznější obrazy: brzo že mi přivedou za ženicha starého, vyžilého zhýralce, brzo že ulízané nějaké paňátko s výrazem přiblíženosti v hladké, na smrt bledé tváři.

Brzo se mi zdálo, že stojím nebo klečím již u oltáře a chvěji se úzkostí, brzo že plačíc vstupuji do ložnice a při pohledu na odporného ženicha marně tlumím výkřik zoufalosti.

A přece jsem již byla pevně odhodlána, že budu osud svůj snášeti se vzornou trpělivostí a sebezapřením...

Konečně, asi po desíti dnech přijely dva kočáry.

V zámku nastal mírný ruch, zdálo se, že jsou to hosté vzácní a vítání...

Zůstala jsem ve své komnatě hraničící se starobyrou hodovní síní, do které byli hosté uvedeni.

Asi po čtvrt hodiny slyšela jsem přitlumený hovor; ale nerozuměla jsem ani slovu.

Konečně vešel sluha a zvěstoval, že si otec přeje, bych přišla do hodovní síně.

Tušila jsem, co mne očekává, ba byla jsem přesvědčena, že mi bude představen můj ženich.

A kupodivu! já byla klidnější, nežli jsem se nadála...

Upravivši rychle svou toalettu, otevřela jsem dveře a pevným krokem vstoupila.

Na nejzazším konci prostranné hodovní síně spatřila jsem skupení osob: otce, pak dva obstarožné pány a malou vychrtlou postavičku nějakou v černém fraku.

Všichni čtyři popošli mi v ústrety, já pak se sklopeným zrakem učinila asi deset kroků kupředu.

Vprostřed síně jsme se setkali a zastavili.

Otec beze všech okolků ujal se slova, řka chladně:

„Milá dcero! Vše jest v pořádku. Svatební smlouva byla právě podepsána – zde ti představuji tvého ženicha.“

Zvedla jsem oči a pohlédla na mužíka, na kterého byl otec pravou rukou ukázal.

Avšak jediný pohled zvrátil mé přesvědčení. Spatřila jsem nejohybnější obludičku, jakou jsem si vůbec jen představiti dovedla: přihrbatělého mrzáčka s odporným výrazem v sinalé tváři.

Z hrdla vydral se mi zoufalý výkřik.

Zavravorala jsem a byla bych klesla, kdyby mne nebyl jeden z obstarožných dvou pánů zachytil.

Co se kolem mne dále dělo, nevím.

Vím jen, že otec něco mluvil, přísně, ba drsně; vím též, že jsem několikrát po sobě vypravila ze sebe namáhavě slůvko ‚ne!‘ a že mne po několika vteřinách zavlkl kdosi do mé komnaty.

Co dále se dělo, jest přirozené.

Asi po hodině vzpamatovala jsem se a upřímně pověděno, litovala toho, co jsem byla mimoděk spáchala.

V největší úzkosti očekávala jsem otce, jsouc pevně přesvědčena, že přijde, aby mi činil výčitky.

Ale otec nepřicházel.

A necht' jsem se optala ze služebnictva na otce kohokoli, žádný mi buď nemohl, nebo nechtěl dáti zprávu.

Rozplakala jsem se hořce, usedavě a plakala až do večera.

Konečně vešel sluha a zvěstoval, že otec ochuravěl a přeje si se mnou promluvití.

Uposlechla jsem bez odkladu.

Vešedši do otcovy ložnice spatřila jsem otce bez vlády na loži a zvěděla, že jej ranila mrtvice.

Nemluvil již, pouze blábolil, namáhavě, nesouvisle a skoro nesrozumitelně.

Výčitek, které jsem očekávala a zasloužila, mne ušetřil.

O tom, co se bylo bezprostředně stalo a co bylo příčinou smrtelné jeho choroby, nezmínil se ani slovem.

Snažil se, pokud mu vůbec ještě bylo možno, zasvětití mne do rodinných tajností, zejména snažil se dáti mi ponaučení, jak se mám v případě, kdyby zemřel, chovati, na koho obrátiti atd.

Avšak já slyšela pouze slova, smyslu jejich jsem úplně nechápala, leda se ho tu a tam domyslila.

Přes hodinu snažil se mi povědět vše, co měl ještě na srdci a co pokládal za nevyhnutelné, bych zvěděla.

Nicméně poslední zpověď jeho byla přece jen skoro úplně bezúčelna.

Vyrozuměla jsem jen, že v případě, kdybych po jeho smrti měla něčeho potřebí, mám se obrátit na jednoho, vlastně již skoro jediného ze starých přátel jeho v Praze, že to muž, na kterého se mohu jedinečně spolehnouti a o němž jest přesvědčen, že mne neopustí...

Avšak kterého z přátel svých otec mínil, určitě jsem přece jen nevyrozuměla, ačkoli otec všemožně se namáhal povědět vše, i jméno, stav a různé jiné známky.

Opustila jsem otce se srdcem zdrceným.

Vrátivši se do své komnaty, prodlela jsem tam v dumném hoři až do rána, kdy mi zvěstováno, že jest otec mrtev.

Co následovalo, netřeba mi vypravovati.

Moje lítost a žalost – neboť vědomí, že já jsem vinna smrtí otcovou, tížilo mé svědomí – byly bezměrné.

O přípravách k pohřbu a o pohřbu samém nevím skoro pranic.

Bylo mi po ty tři dny, jako bych žila kdesi v zamžené poušti, kde člověk neslyší nežli temný chaotický šumot a ševel a nevidí nežli neurčité obrysy čehosi měnivého, pro co nemá vůbec ani smyslu.

Vše opatřily a obstaraly osoby cizí, aniž by se mne byl někdo na něco zeptal.

Byla jsem úplně zůstavena svému hoři.

A po pohřbu!... Hrozno na to pomyslití...

Pamatuji se, že se mi zpočátku zdálo, jako by mi byl s prsou spadl nějaký balvan; ale zanedlouho přihlásila se bolest ku svému právu a zatínala své spáry do mého srdce s takovou brutálností, jako by mi chtěla srdce z prsou vyrvat.

Po několika dnech palčivá, přímo nesnesitelná bolest přece ulevila, duši mou naplnila nevýslovná tesknost a úzkost.

Otec můj nebyl mi sice nikdy tím, čím bývají otcové svým dětem; ale přece jsem cítila svou opuštěnost a neměla ani ponětí o tom, jak se asi další můj život utváří.

Spousta šablonovitých kondolenčních přípisů, které mne ze všech končin světa došly, neobsahovaly ani kapky útěchy – vše tak chladné, odměřené – jako jsem byla předtím již častěji četla...

V žádném ani slůvka upřímnosti, ve všech samá hluchá fráze – cosi, co místo úlevy budí jen odpor a opovržení.

Nemajíc nikoho, na jehož prsou bych se byla mohla vyplakati, komu bych si byla mohla postesknouti, žila jsem po několik týdnů jako živá mrtvola.

Konečně jsem byla přece vzrušena.

Do zámku dostavily se úřední osoby a projednána tu pozůstalost.

Byla jsem v pravém toho slova smyslu mučena nekonečnými výslechy a vyptávána na vše možné, o čem jsem neměla ani ponětí...

A po několika dnech byla jsem poznovu ponechána dumnému svému hoři; opět jsem žila jako předtím, nemajíc pro nic, co se kolem mne dělo, takměř ani smyslu.

Co dělo se zatím mimo zámek, v kruzích vzdáleného příbuzenstva, z kteréhož byli mnozí již za živobytí otcova činili nároky na otcovo jmění, co dělo se na úřadech a jinde, kde pozůstalost projednávána, o tom všem nezvěděla jsem praničeho, až asi po čtvrt roce bylo mi někdejším právním zástupcem otcovým, způsobem co možná nejšetnějším, zvěstováno, že z dědictví otcova nepřipadá na mne praničeho.

Bylo mi o tom referováno obšírně, byly mi předloženy i nesčetné úřední listiny a zároveň mi dáno na srozuměnou, že dalo se vše po právu a spravedlnosti, takže není žádných námitek, tím méně aby bylo možno procesováním dosíci nějaké změny.

Ze všeho pochopila jsem jen tolik, že jsem nyní vydána na milost a nemilost těch, kdož po právu uváží se v držení rodného zámku.

Nicméně v prvních dvou, třech měsících v životě mém pranic se nezměnilo.

Zámek zůstal osiřelý a já žila jen svým vzpomínkám.

Kdysi k večeru zavítala však do zámku jedna z oněch dam šlechtických, které jsem, aniž bych věděla vlastně proč, říkávala – kdykoli jsme ji druhdy s otcem navštívili – tetinko.

Přijela s četným služebnictvem a bez odkladu pospíšila ke mně, začala mne líbati a se slzami v očích mne ujišťovala, že mi bude nyní ona matkou i otcem zároveň.

Byla to dáma již obstarožná, skoro padesátnice; ale imposantní, plná života.

Prošedivělý černý vlas, černé jiskrné oko, pouvadlá plet', ale kypré doposud rty – slovem, celá fyziognomie spíše rázovitá nežli sličná, nebo jen sympatická.

Po příchodu tetinčině zavládl v zámku zcela nový život.

Poetický klid ustoupil šumnému ruchu.

Tetinky byl, jak se říká, plný zámek.

Četné, šukavé služebnictvo pobíhající s místa na místo hlučilo a smálo se – až mi bývalo úzko...

Ke mně chovala se tetinka nad míru laskavě.

Kdykoli mne zhlédla, vždy mne políbila, politovala a vůbec nějakým slůvkem hleděla potěšiti, skoro se mi zdálo, že mi bude skutečně tím, čím mi býti slibovala...

Začala jsem jí býti upřímně nakloněnou...

Po týdni změnil se život v zámku ještě více.

V krátké době té bylo v zámku skoro všechno přeměněno, znovu upraveno.

Kdejaká starobylost, zvetšlost, vše ustoupilo modernosti. Přivezen i nový nábytek atd.; slovem, z venkovského šlechtického ústraní učiněn moderní palác určený k radovánkám a rozkoším.

Zanedlouho počaly se dostavovati, vlastně sjížděti návštěvy z blízka i z dále.

Každý druhý, třetí den přijel někdo. Někdy dvě, tři, i více osob.

Některé zdržely se den, jiné několik dnů.

Hostina stíhala hostinu, zábava zábavu.

Tetinka byla ve směru tom pravou virtuoskou. Tvrdili o ní, že ji v tomto případě žádná šlechtična nepřekoná. Vyznala se v tom skutečně.

V první době působil na mne nový život v zámku jaksí tísnivě, skoro nepříjemně.

Nemohlať jsem mu uvyknouti.

Jsouc neustále ze svých smutných vzpomínek vyrušována, nemohla jsem se ubrániti mírné rozčilenosti, která přešla zanedlouho v jakousi podrážděnost.

Přes to vše snažila jsem se vpravit v nový tento život, abych tetinku nezarmoutila.

Zábavy stávaly se však od týdne k týdni veselejší, bujnější.

Takměř každých deset dní pořádán nějaký ples neb alespoň koncert nebo jiná nějaká zábava.

A všeho musila jsem se účastniti, při všem byla jsem nucena tvářiti se, jako bych byla nejšťastnější bytostí pod sluncem...

Jaký div, že mne to posléze přece omrzelo a že jsem o té neb oné zábavě byla zamlklá, ba začasté smutná.

Tetinka jala se mi mírně a laskavě domlouvati; ale slova její neměla na mne žádného účinku.

Nemohlať jsem si vůbec pomoci.

Jsouc uvyklá životu jednotvárně klidnému, nemohla jsem přese všechnu snahu vpravit se v život veselý, nalézti v něm zálibu tou měrou jako jiní a především tetinka, které byl život takový potřebou.

Ale i nyní ještě snažila jsem se tetince vyhověti.

Nicméně což vše naplat, když vzmáhá se v duši odpor vždy větší – krátce, nový život v zámku zanedlouho se mi zhnusil.

Zpočátku začala jsem se zábavám pod různými záminkami vyhýbati a vyhledávati samotu.

Tetinčiny domluvy stávaly se naléhavějšími, později přísnějšími a posléze jí uklouzlo začasté i slovo příkré.

Začala si naříkati, že hosty odpudím, že zámek zase osiří, že bude opět podoben klášteru, jako za živobyetí mého otce atd. a já sama že stanu se v kruzích šlechtických „naprosto nemožnou“.

Přiznám se, že jsem jistou oprávněnost těchto výtek uznávala; leč tetinka a já byly jsme co do povahy a cílů životních dvě protivy.

Proto byla všechna moje snaha tetince vyhověti naprosto marna.

K dovršení všeho stala se i jinak se mnou, vlastně s mým srdcem podstatná změna.

Pocítilať jsem ono sladce tajemné rozechvívání, jež zovou první láskou, což mne veselému, bujnému životu, jenž mne obklopoval, ještě více odcizilo.

Zmíním se o tom co nejstručněji.

O zábavách tetinčiných koncertoval totiž několikrát mladý, v celku dosti sličný černovlasý a černooký houslista s nevýslovně zádumčivým výrazem v tváři, který mne hned poprvé svou hrou přímo okouzлил.

Zpočátku arci mi nebyl více nežli kterýkoli jiný virtuos, jenž se v salonech tetinčiných produkoval; ale zajímal mne přece svým ušlechtilým chováním a především jakousi snivou ostýchavostí, která mi byla v rozmarných kruzích mého okolí tím nápadnější.

Byl mi také představen.

Rozhovořila jsem se s ním o věcech všedních, ale poznala jsem v něm přece člověka vzdělaného, zábavného, ba i světa znalého.

Není tudíž divu, že později společnost jeho sama jsem vyhledávala, že jsem v jeho nepřítomnosti na něj vzpomínala častěji než na kohokoli jiného a že posléze nemohla jsem se ubrániti myšlence, že jej návidím, ba miluji...

Následek tiché této lásky byl přirozený.

Stala jsem se snivější, zamlklejší, zádumčivější nežli kdy jindy.

Nic mne netěšilo kromě samoty, ve které jsem mohla na miláčka svého vzpomínati.

Neušlo mi, že i on jeví ke mně sympatii, ovšem sotva pozorovatelnou, ale pro zamilované oko přece jen příliš zřejmou, a kdysi, když procházeli jsme se vpozdvečer sami parkem, pronesl několik jemných slov, já na ně odpověděla – a několik okamžiků poté zpečetilo první políbení naši lásku.

Vše bylo tak prosté, neromantické a zcela přirozené.

A jedině tím, zdá se mi, lze vysvětliti, že z okolí našeho nikdo, ba ani ostrovidové oko tetinčino, kterému pranic neušlo, vzájemnou náklonnost naši nezpozorovalo.

Změna v mém chování ovšem byla tetince nápadna, ale zdá se, že ji připisovala něčemu jinému.

Ve výčitkách, kterými mne nyní častěji a mnohdy velmi přísně, ba příkře zasypávala, nezmínila se o tom nikdy ani slovem.

Kdysi však, když mi byla zas moje ‚negalantní‘ prý chování a ‚klášterní‘ zamračenost příkře vyčetla, dala jsem se do pláče.

„Ovšem, ovšem, plač jen!“ pravila tetinka tónem úsměšně jízlivým. „Máš také proč! Neboť býti vychovánu jako ty, nepřála bych ani největší své odpůrkyni. A věř mi na slovo – nezměníš-li svého chování, chceš-li zůstat navždy jeptiškou s mračným výrazem, nebude konečně možno, abychom žily pod jednou střechou.“

Tak příkrých slov ke mně tetinka až dosud ještě nikdy nepronesla.

Cítila jsem osten jejich příliš palčivě, než aby se nebyla vzepřela moje pýcha.

A čeho bych se nebyla do sebe druhdy ani ve snu nadála, stalo se tentokráte.

Odpověděla jsem štkajíc, ale přece sebevědomě:

„Budiž tedy! Staniž se po vašem přání! Já jinou býti nemohu, a proto...“

„A proto si přeješ, abych opustila zámek já, není-liž pravda?“ vpadla jízlivě tetinka.

„Nikoliv,“ odušila jsem napjavši veškeré své síly, bych nevypukla poznovu v pláč. „Opustím zámek sama.“

Rozhodnost moje tetinku zarazila a zároveň pomátla.

„Jakže?! Ty že bys měla v úmyslu...?“ zvolala v udivení. „Ne, ne! K tomu nemohu svoliti. Raději vzdám se svého práva býti tobě matkou a opustím zámek sama.“

U přirovnání k příkrým výčitkám poslední doby zdála se mi býti slova tato licoměrností.

Neodpověděla jsem tudíž.

Tetinka chvíli mlčela, načež se tónem co nejlaskavějším optala:

„A co bys, prosím tě, milá duše, chtěla počítí? Kam se obrátiti?“

„Provdám se!“ vyhrklo mi mimoděk z úst.

„Ah, toť něco jiného!“ zvolala tetinka nemohouc potlačiti radostné překvapení. „V tom ti, milá duše, brániti nebudu... Tys neobmezenou paní svého osudu a já bych si pokládala za nepromíjitelný hřích, kdybych ti v rozhodnutí tvém jakýmkoli způsobem bránila.“

Byla jsem připravena na odpor; ale slova tetinčina byla zřejmým důkazem, že mi nebude nikdo brániti.

Naopak, vbrzku jsem se přesvědčila, že si tetinka ničeho tak vřele nepřaje, než aby se mne způsobem co možná nejslušnějším zbavila.

„Milé dítě!“ počala po krátké pomlčce tónem slavnostně laskavým. „Nechť zvolilo si srdce tvé ženicha jakéhokoli, proti volbě tvé nemám práva ničeho namítati. Provedej se za toho, koho pokládáš za hodna své lásky, s kým chceš sdílet osud až do posledního vzdechu... Nicméně na jedno tě přece jen musím upozorniti. Chtěla jsem ti býti, jak víš, matkou. Chtěla jsem ti z vlastního ustrádati slušné nějaké věno; ale nynější poměry mé nedovolují než poskytnouti tobě výbavu prostinkou jako kterékoli dceři občanské; neboť po otci nezbylo ti, jak víš, ničeho.“

Co mi tetinka poslední větou zvěstovala, bylo mi ovšem již dávno známo.

A s věnem, které mi dávala dobrovolně, byť i bylo sebenepatrnější, musila jsem vzít za vděk.

Poděkovala jsem tudíž za její laskavost, načež – jak přirozeno – vyptávala se tetinka na všechny podrobnosti.

Pověděla jsem vše upřímně.

Tetinka mne vyslechla a se vším souhlasila.

Tím byla záležitost ta prozatím předběžně vyřízena.

Vše další převzala tetinka a provedla s úžasnou rychlostí.

Dala zavolati mého miláčka, vyptala se jej na jeho poměry, a dohodnuvši se s ním, provedla všechny přípravy k našemu sňatku v několika týdnech.

Svatební smlouva podepsána, ba i věno tetinkou mi slíbené přesně stanoveno a mně předložen k podpisu revers, že nemám nižádných práv na více nežli na toto věno.

Podepsala jsem beze všech rozpaků a třicátého dne po svěření se tetince uzavřen sňatek můj ve vší tichosti ve farním chrámě v podzámčí.

Téhož dne odjela jsem se svým manželem do nejbližšího města, bych se nikdy více do rodného zámku nevrátila...

Byla jsem šťastna, ba svrchovaně šťastna.

Milovala jsem a byla milována vroucně, ba horoucně.

A po několik roků nezkalil ani nejneopatrnější mráček jasnou oblohu našeho štěstí.

Manžel můj byl dovedný, ba výborný virtuos.

Sám jsa ze zámožné rodiny zdědil po otci asi osm tisíc zlatých, kdežto věno mé mohlo býti taktéž tak páčeno.

Po několikátýdenních líbáncích, jež jsme strávili ve městě, do něhož jsme se byli z mého rodiště uchýlili, vydali jsme se na bludnou uměleckou cestu světem.

Především po Německu.

Manžel můj koncertoval ve všech čelnějších městech Německa s větším nebo menším úspěchem a není nižádné pochybnosti, že by byl – náležel totiž netoliko mezi nejnadanější, nýbrž i mezi nejpilnější virtuosy – dosáhl, po čem prahnul – pověsti evropské...

Ale v desátém roce po našem sňatku stihla jej krutá pohroma.

Začal si stýskati na občasnou křeč v prstech levé ruky. Raděno mu lékaři, by ve hře na housle, zvláště v soukromém cvičení, ustal.

Uposlechl.

Leč který vášnivý houslista dovedl by toho na dlouho?

Po krátkém čase, když se domníval, že choroba minula, chopil se houslí poznovu; nicméně byl nucen zase je poodložiti a nehráti po dva roky...

Co to znamená, možno se snadno domysliiti.

Meškali jsme právě v Belgii a trávili z úspor, které se ve dvou letech valně ztenčily, takže bylo třeba uskrovniti se.

Z Belgie zajeli jsme k radě některých lékařů do Paříže k nejvyhlášenějším lékařským kapacitám; ale choť můj choroby své nezbaven...

Křeč obyčejně na krátko pominula; leč jakmile vzal housle do ruky a hrál dvě, tři hodiny, nezbylo mu, nežli bolestí housle prostě odložiti.

Přesto snažil se po delším odpočinku uspořádati v Paříži koncert.

Uprostřed hry však byl postižen křečí, musil ustát hráti a byl skoro vysyčen...

Pobyli jsme v Paříži téměř tři roky, načež jsme se navrátili zase do Německa, kde choť můj v menších městech, kde bylo obecnstvo shovívavější, opět koncertoval, vybíraje si ke hře plesy snazší a krátké.

Ale výtěžek z koncertů těch, jež arci nebyly ani četny, byl tak nepatrný, že žili jsme i nyní skoro výhradně ze svých úspor, které se byly valně již scvrkly.

Jaký život to byl, snadno lze si domyslet!

Můj muž vida po léta děsné strašidlo temné a beznadějně budoucnosti před sebou, počal malomyslněti.

Byl zádumčivý a nevrlý; stýskával si, ba začasť i hořce zaplakal.

Těšila jsem jej, jak vůbec bylo možno.

Ale čím může býti sebestřetnější útěcha člověku, který jest přesvědčen, že není více žádné pomoci?

Tak minuly opět dva roky.

Zavítali jsme do Würzburku.

Až do té doby bylo naše manželství bezdětné – ve Würzburku konečně, kde jsme již byli nuceni uskrovnovati se jako rodina malého řemeslníka, narodila se nám dceruška.

Tím zádumčivost chotě mého na čas poněkud zaplašena.

Mysl jeho na krátko se vyjasnila; začal se opět těšiti nadějí, že choroba jeho posléze snad přece pomine alespoň tak dalece, by mohl rodinu svou slušně uživiti...

Ale po několika měsících přidružila se k chorobě prvotní choroba nová – rheumatismus v kloubech rukou i nohou.

Nesměl, vlastně nemohl opustiti lože a strávil na něm déle celého roku...

Zanedlouho byly úspory naše úplně vyčerpány, nedostatek začal se nám dívati oknem do prosté jizby...

V úzkosti své obrátila jsem se listem do Čech ku své tetince, vylíčila jí trudný a beznadějný náš stav a prosila o výpomoc.

Odpověď došla obratem pošty – stručná, chladná a zdrcující:

„Nemohu, nemám, a vás neznám,“ bylo vše, co vyčetla jsem mezi bezcitnými řádky.

Nezbylo mi nežli pokusiti se o uhájení života sama.

Vzala jsem útočiště k nástroji, jenž mi skýtal až dosud pouhou zábavu – k harfě.

Vyznala jsem se na harfě velmi dobře a přes všechno zrazování mužovo uspořádala jsem koncert.

Síň byla takřka prázdná, a sotva jsem začala hráti, zazněl sykot... V několika minutách byl sykot všeobecný; musila jsem ustati...

Vrátila jsem se domů se zdrceným srdcem...

Několik dní strávila jsem v děsném stavu duševním... Posléze jsem se odhodlala ke skutku takřka zoufalému – vzala jsem harfu a začala hráti po hospodách...

Vyzískala jsem tím alespoň tolik, že nezemřeli jsme hladu.

Vše ostatní jest nepřehledná řada pokoření a útrap, bolestí a muk.

K chorobám manželovým přidružila se konečně choroba ještě jedna: zánět plic – a po čtyřech dnech byla jsem vdovou.

Stav můj byl zoufalý.

A nebýti dítěta, jež mi zbylo a jež jsem vášnivě milovala, nebyla bych muže svého přežila ani o hodinu.

Leč vše hojící čas osvědčil zázračnou sílu svou i na mne. Žila jsem jen svému dítěti, vydělávajíc nejnutnějšího chleba hrou po hospodách...

Často, přechasto myslívala jsem na návrat do Čech; ale vše, co jsem vydělala, nestačilo ani na potřeby nejnutnější, neřku-li abych byla mohla z toho uspořít na dalekou cestu.

Zůstala jsem tudíž ve Würzburku, až konečně asi šest roků po smrti manželově byla jsem nucena město opustiti. Stihl mne podobný osud jako mého muže.

Ozábnuvši na prsty nebyla jsem v stavu hráti na harfu a byla tak zbavena výživy.

Po nějaký čas, doufajíc, že choroba moje mine, žila jsem ještě s dítětem svým v nouzi prodávajíc cennější věci, až vyprodala jsem vše – i harfu...

A teprve nyní odhodlala jsem se k cestě přímo zoufalé...

Prožebrała jsem se s dítětem svým do Čech a konečně i do Prahy...

Ale co v Praze?

Kam, na koho se obrátiti?

Stud, lítost a bolest střídaly se v mé duši, zdálo se mi, že není vůbec již ani možno nežli zahynouti sebevraždou.

Konečně, když jsem byla bezúčelným loudáním se z ulice do ulice takřka k smrti unavena, napadlo mi – zajisté jen zázrakem, neboť déle dvaceti roků nebyla jsem si toho ani jednou připomenula – že mi otec můj na smrtelném loži radil, abych v případě, kdybych někdy něco potřebovala, obrátila se na jednoho z jeho dávných přátel, o němž byl přesvědčen, že mne neopustí.

Kdo to byl, zůstaniž navždy tajemstvím!

Vyptala jsem se na jeho palác, vešla do průjezdu a optala se portýra, pán-li doma.

Odpověděno mi, že přijede zítra...

Přenocovala jsem s dítětem v bídne hospůdce a druhého dne vydala jsem se na cestu k poslednímu útočišti...

Byla jsem již tak zbídačelá, že jsem skoro již ani nedoufala býti předpuštěna.

Zůstavivši dítě opodál paláce, vešla jsem do průjezdu a k nemalému podivení svému, jméno své byla jsem totiž udala portýrovi již den předtím, byla jsem předpuštěna bez odkladu.

Avšak na přivítání, jakého se mi dostalo, nikdy jsem nezapomněla.

Jediný otcův přítel, o němž byl otec přesvědčen, že mne neopustí, spatřiv mne takřka v hadrech, zakabonil čelo a přísně mne oslovil:

»Vy, vy že jste ta, která mi byla ohlášena?«

Prisvědčila jsem nesměle, ale přece rozhodně.

Změřil mne od hlavy k patě, načež beze slova prudce zazvonil.

V několika vteřinách objevil se mezi dveřmi, kterými jsem byla vpuštěna, lokaj.

»Kdo předpustil tuto ženu?« optal se drsně muž, ku kterému mne byl otec můj na smrtelné posteli odkázal v pevné naději, že mne neopustí.

Lokaj něco nesrozumitelného zamumlal.

Pán jeho svrástil čelo a mávnul odmítavě pravou rukou, řka velitelsky:

»Dejte jí obvyklou almužnu a doprovodte ji před vrata!«

Slzy vyhrkly mi z očí; ale on jich nezahlédl. Byltě se mrzutě odvrátil a v následujícím okamžiku zmizel ve protějších dveřích.

Lokaj se ke mně přiblížil.

»Pojďte, matičko,« pravil suše. »Dole v kanceláři vám dají almužnu.«

Uposlechla jsem; šla jsem...

Sešedši se schodů, zaměřila jsem ke vratům...

Lokaj se zastavil, a nepromluviv ani slova, nechal mne odejít.

„Co dále se dělo,“ končila matka, „jest ti, milá duše, známo...“

Po těchto slovech vypravující se odmlčela, načež po kratinké pomlčce dodala:

„V tento smysl vypravovala mi matka na smrtelném loži.

Co dále se sběhlo, bylo mi známo a zajisté jest známo i vám.

Dodávám tudíž jen ještě tolik, že matka po této své zpovědi ještě jednou na krátký čas se zotavila; leč po několika týdnech, v kteréžto době mi ještě různé podrobnosti vypravovala, chorobě své podlehla.

Hodinu před svou smrtí připomenula si ještě jednou pokořující okamžiky před mužem, o němž byl otec její přesvědčen, že to poslední její útočiště, a promluvila ke mně naposledy ještě několik slov, na která se pamatuji, jako bych je byla slyšela před chvílí.

„Nevěř, milé dítě,“ pravila, „že jest život kruhů, ku kterým jsem z mládí náležela, tak výminečný, jak o něm čítáváme v románech.

V kruzích těch jsou tytéž ctnosti i nectnosti, tytéž vášně a náruživosti, tytéž neb aspoň podobné snahy domovem, jako v jiných kruzích.

Rozdíl jest jen v pojímání, a chceš-li, v těch cárech, kterými se odívají, ve zvycích a napapouškovaných mravech i nemravech, slovem, v pouhopouhém zevnějšku.

Jádro, srdce a duch, v podstatě se neliší...

A právě tak, jako nalezněš v jiných kruzích pravou lidskost jen zřídka kdy, nenalezněš ji ve kruzích výlučných také častěji, byť se zjevně sebevíce tlačila do popředí a byla pochlebníky vychvalována!

Jest a zůstane lidskostí licoměrnou, lidskostí sobeckou, která nemá za účel prospěti tomu, kdo se k ní uchyluje o pomoc, nýbrž výhradně jen tomu, kdo se jí chce veřejně nebo poloveřejně blýskati.

Nyní víš, jakého jsi původu; víš, kdo byl tvým dědem a kdo jsou tvoji, ovšem již vzdálení příbuzní...

Nuže, chceš-li, můžeš se přihlásiti, můžeš se ponížiti, můžeš se dát i velikomyslně odkopnouti!

„Nikdy!“ bylo vše, co jsem na tato poslední slova matčina mohla odpověděti.

Matka, která se byla předtím v loži poněkud vztyčila, sklesla do podušek a více nepromluvila.

Namáhavý dech její vždy více slábnul, vždy častěji dostavovaly se přestávky, až pak posléze přestala dýchatí.“

Vypravující umkla, sklonila hlavu, a v jizbě zavládlo ticho skoro hrobové.

Nebyl jsem sice vypravováním překvapen; ale elementární síla prostých, ba všedních fakt působila jako dusné ovzduší skličující.

Bylo mi jako člověku, který vznášeje se na éterických vlnách obraznosti v říši ideálů, byl znenáhle stažen v prach všednosti...

Zdalo se mi, že musím optati se na celou řadu podrobností, že musím o tom i onom, co jsem byl právě slyšel, pronéstí svůj úsudek, a přece jsem setrval v mlčení...

Teprve po několika minutách ozval se starý harfeník, kterýž byl podobně jako já vypravování pozorně naslouchal.

„Co následovalo po příchodu vaší matky do Prahy,“ pravil, „vypravoval jsem sám. Prosím vás tudíž jen ještě za jedno: Můžete-li, povězte nebo alespoň jakýmkoli způsobem naznačte ještě, čím byl matce vaší mladý muž, kterýž v nejosudnějším okamžiku jejího života přispěl jí ku pomoci?“

Oslovená vztyčila poněkud hlavu a tvář její jevila výraz překvapení.

V prvním okamžiku se zdálo, jako by nevěděla, co odpověděti.

„Promiňte, prosím,“ pravila po chvíli měkce, „že nedostává se mi slov. Vše, co bych mohla pověděti, byla by hluchá fráze...“

Po těchto slovech vstala, učinila šouravě několik kroků ke skříni, otevřela jedno šuple a vyňavši z něho malou daguerrotypii přiblížila se ke mně a podala mi ji.

Vzav daguerrotypii zadíval jsem se na ni a na první pohled poznal jsem svého bratra.

„Můj bratr, není-liž pravda?“ připomenul jsem lakonicky, upřev zrak svůj na tvář těsně přede mnou stojící ženštiny.

Zavrtěla hlavou a tvář její přelétl jemný nádech trpkého úsměvu.

„Nikoli,“ pravila po krátké pomlčce, „toť podobizna mého otce z doby, kdy poprvé spatřil moji matku.“

„Není možno!“ zvolal jsem překvapen a pohlédnuv poznovu na obraz pozorněji než poprvé, shledal jsem přece jen nepatrné odchytky.

„Ano, ano,“ připomenul jsem kvapně. „Nabývám přesvědčení, že to podobizna bratrova není.“

„A ujistím-li vás, že to podobizna mého otce,“ ujala se slova ženština doposud ještě přede mnou stojící, „pochopíte, čím asi byl bratr váš netoliko mé matce, nýbrž i mně od okamžiku, když mi matka pravila: ‚Právě tak vypadal tvůj otec, když jsem jej poprvé spatřila...‘

Ačkoli tehda ještě dítě, ctíla jsem ve vašem bratrovi stín svého otce, matka má pak bratra vašeho – promiňte, prosím, že užiji jen slova jediného! – matka má jej zbožňovala.“

Na slova ta nebyla odpověď vůbec ani možná.

Teprve nyní pochopil jsem vše, co zdálo se mi býti původně jaksi temným; teprve nyní vysvětlil jsem si také podivné uvítání, jakého se mi bylo v chýši dostalo; slovem, teprve nyní vnikl jsem v labyrint různě se protínajících příčin a následků v životě osob, o kterých jsem byl vypravoval.

Co následovalo, možno shrnouti v několik vět.

Harfenice, přijavši ode mne podobiznu svého otce, zase usedla, načež rozpředen onen přelétavý hovor, jež není naprosto možno reprodukovati.

Dotazy a odpovědi střídaly se zcela nahodile a beze vší souvislosti.

Dověděl jsem se ještě mnohou podrobnost.

Dověděl jsem se také, že papír, kterýmž byla jedna okenice okénka zalepena a na němž, nahlížeje před nedávnem do chýše, rozluštil jsem obrácený hieroglyf bratrova jména, byl vlastně list, ježž byl přítomný harfeník před lety odkudsi z venkova zaslal; dověděl jsem se, že bílá kočka a ochočená vrána jsou nyní jedinými společníky harfenice, že život její...

Však dosti!

Z toho, co bylo právě napověděno, možno si učiniti alespoň přibližně pravý obraz života přebohé ženštiny, která neměla pranic nežli své vzpomínky...

Asi po hodině opustil jsem se starým harfeníkem chýši.

Přiznám se, že mi zřídka kdy bylo tak podivně jako tentokráte.

Šel jsem mlčky a zamyšlen podle starého harfeníka, jenž mi připravil překvapení, jakého bych se byl ani ve snu nenadál.

Různé, více méně smělé definice o životě lidském, jak nám jej líčívají básníci a jiní spisovatelé, vířily mou duší, a přece nemohla mi býti nicota života lidského nikdy tak jasnou, tak nápadnou jako tentokráte.

Starý, zevšednělý již obraz, kterak lidé, kteří byli z mládí hrdi a plni nadějí vepluli do života, obyčejně zanedlouho na troskách svých nadějí se vracívají – od pravěku ve všech možných variacích do omrzení opakovaný tento obraz, který mi druhy nikdy ani dosti málo neimponoval, objevil se mi nyní jako jedna z oněch prostých sice, ale hlubokých, nezvratných základních pravd, podle kterýchž bezmyšlenkovitě po léta chodíváme, aniž bychom jim věnovali pozornosti, leda až když již bývá pozdě...

A připomenuv si život svůj vlastní, nemohl jsem se ubrániti zamrazení.

I já chodil po léta bezmyšlenkovitě podle hluboké pravdy životní, i já jí nevěnoval po léta pozornosti, ba více, odbýval ji pohrdlivým úsměvem a nyní vyhupuje se pravda ta přede mnou v děsné své neúprosnosti, aby mi zahoukla do duše osudná slova:

„I ty, i ty, kterýž jsi byl veplul do života s nadějemi přímo žebráckými, vracíš se již na troskách jejich zpět.“

Srdce se mi sevřelo nevýslovnou bolestí, oko mimoděk vlhlo.

Ale přece jsem se dovedl ještě alespoň tak dalece opanovati, že ubíral jsem se mlčky podle starého harfeníka, který mne z trudných myšlenek mých nevyrušoval.

Na nejbližší křižovatce, kde odděluje se silnice ku Praze vedoucí jednak směrem ke Hvězdě, jednak jako vozová cesta na kamenné lomy, nemohl jsem se více zdržeti.

Podav beze slova s obličejem zpola odvráceným ruku starému harfeníkovi rozloučil jsem se s ním.

On ubíral se dále po silnici ke Strahovské bráně, já zaměřil k domovu po hrbolaté vozové cestě a neschůdných klikatých stezkách po pustých, nevýslovně pustých kamenných lomech...

Co vířilo mou duší, není mi možno slovy ani přibližně nastíniti.

Byla to nejtrpčí duševní bouře, jaká může lidské nitro rozvltniti, a jedinou bludičkou, která v bouři té občas v dáli přede mnou kmitala, byla beznadějnost...

* * *

Zdá se mi, že vypravuje o lidech prostých a beze všech tak zvaných „světoborných“ snah, nečiním přece jen dobře, když vypravuji prostě, beze všech rafinovaných zápletek, právě jen tak, jak se bylo sběhlo. Ve spoustě „vybraného“, více méně duchaplného, ba geniálního cizokrajného zboží, kterýmž nás v poslední době zimničně pilní naši překladatelé takřka ze všech literatur světa zásobují, vyjímá se takovýto pokus prostinkého vypravování jako útrpnost budící žebráček v něžné kytlici vedle bohatě vyšperkované nevěsty-milionářky, oslňující netoliko přirozenou svou krásou, nýbrž i nádherou své toalety a divuplným leskem svých démantů a drahokamů...

Přiznám se, že bych po příkladu cizích kolegů milerád pro zábavu svých krajanů lítal třeba ve sférách nadvzdušných, že bych ochotně probíhal salony velmožů a líčil prudká hnutí duševních obrů apod., ba že bych se nikterak neostýchal popsati třeba neviděné posud nějaké saltomortale kteréhokoli z nejpřednějších akrobatů světové arény, kdyby to českému literátu mého rázu vůbec jen bylo možno.

A proto, co chce vlastně takový ubohý literární nádeníček český bez prostředků, bez klidu a vůbec takměř beze všeho, čeho jest na světovém literárním jarmarku nevyhnutelně potřebí k obstojné jen konkurenci s cizokrajnými velkotovárníky, kteří výrobky svými zásobují celý vzdělaný svět a tudíž i náš národ?

Není-liž veškeré jeho malomocné pachtění se bezúčelno?

Bláhovec!

Všechny symptomy nasvědčují, že původní produkce literární pozbývá v Čechách svého kulturního významu – že stává se vůči záplavě z cizozemsko znenáhla skoro až zbytečnou.

Moderní mecenáš literární – obecnstvo – jest svrchovaně spokojeno se zbožím cizokrajným, nechť dobrým, prostředním nebo špatným, literárnímu kramářství pak jest zcela lhostejno, těžili z práce cizí neb domácí, jen když těží.

A tak nezbyvá mi nežli vzítí útočiště k citu milosrdenství a poprositi co nejsnažněji za útrpné shovnění, že nemoha následovati příkladů cizokrajných továrníků odvažují se dokončiti, jak jsem byl začal: prostě, ba všedně.

Minulo několik dní...

V životě mém pranic se nezměnilo.

Snažil jsem se sice zapřísti se do nějaké snadnější práce; ale veškeré úsilí mé bylo marno.

Chorobné rozrušení nervů zůstalo v permanenci.

Pracoval jsem, možno-li totiž duševní práci nazvati úmornou torturu malomocného, bezvýsledného pachtění se, den co den; ale výsledek „práce“ mé byl tak nepatrný, že děsil jsem se nejbližší budoucnosti jako příšery.

V úzkosti své, která mne zimničně rozchvívala, vzal jsem poznovu útočiště k lékařům, přátelům i kapacitám, s kterými jsem nebyl v nižádných stycích přátelských; ale odpověď zněla stereotypně:

„Klid, klid! Nepracovat!“

Ale nepracuj, milý český literární nádeničku! Nepracuj!

Pohlédni se kolem, kdo ti to umožní třeba jen na měsíc, neřku-li na dva, na tři měsíce, jak neúprosná věda předpisuje!

Těch několik dobrých kamarádů, kteří tě vždycky ochotně založí na několik dní neb i na týden, jest už dávno „absolvováno“, i „Svatobor“ a spolek českých žurnalistů vykonaly na tobě stanovami svými vytknuté akty milosrdenství, a tys posud ještě tam, kdes byl předtím...

K smíchu! Věru k smíchu!

Sta jiných koná svou práci poctivě přes všechny migrény a podobné neduhy čivů; a ty jediný chtěl bys na čtvrt nebo docela snad na půl roku úlevy, klidu, bezstarostnosti?

Po jakém právu?

Kdo ti jich má poskytnouti – kdo?

Či není to vina tvá vlastní?

Snad jsi se „přepřacoval“, snad... eh! Kdožpak za to může nežli ty sám? Proč jsi byl neopatrný, proč jsi...?

A na sta důvodů uváděl jsem sám proti sobě, žaluje na sebe jako na připitomělého žáčka spáchavšího v nerozumu svém cosi, co má pro něj nepředvídané a zároveň bolestné následky.

Za takových poměrů není divu, že pozapomněl jsem i na osoby, o nichž jsem byl vypravoval – jenom občas kmitla duší mojí na krátko vzpomínka na ten neb onen moment, jenž byl jimi vypravován.

V takových okamžicích se mi zdálo, že vím vlastně o nich vše, co bylo vůbec jen poněkud zajímavo, průběh životů jejich zdál se mi býti úplně jasným.

A přece, když kdysi v podvečer přecházel jsem v trapném zadumání ve své pracovně, připomenul jsem si zase jednou okamžiky, kdy zastavil jsem se poprvé před malostranskou hospůdkou a zaslechl úryvkovitý hovor o arcibiskupovi, o němž jsem se byl starému harfeníkovi již o prvním setkání zmínil a na který jsem si vzpomenu, právě když mě byl po vypravování svých osudů opustil.

Chvíli jsem o tom přemítal, ale neshledal s ničím, co mi bylo vypravováno, nejmenší souvislosti.

A přece dráždilo několik těch slov, jež jsem si byl zapamatoval, moji zvědavost.

Vtom mi napadlo, že právě pátek, kdy bývá malostranská hospůdka skoro prázdná, a několik minut poté nalézal jsem se již na cestě, bych ukojil pouhopouhou zvědavost.

Octnuv se v hospůdce, shledal jsem ji skutečně prázdnou.

Bylo asi deset hodin večer.

Starý harfeník seděl ve svém koutku opřen zády o stěnu a podřimoval.

Jediný rozsvícený plamen plynový plápolavým světlem osvěcoval místnost, šeré stíny kmitaly po podlaze, nevylicitelná pustota zela ze všech koutů...

Dojem, jaký na mne pustá místnost učinila, byl tak mocný a zároveň odporný, že překročiv práh, chtěl jsem se hned zase vrátiti, když harfeník šramotem z dřímoty probuzen zvedl k prsoum nakloněnou hlavu a poznal mne.

Vstav přivítal mne vlídně, a za několik okamžiků seděli jsme za jeho stolkem proti sobě v důvěrném hovoru.

Chvilí jsme mluvili o věcech všedních, bezvýznamných; později jsem upřímně pověděl, proč přicházím.

Usmál se jaksi sebevědomě a pravil:

„Tušil jsem, že vám to nedá pokoje. Věřte však, že bych vás byl zanedlouho navštívil sám, abych vám dopověděl, co podráždilo vaši zvědavost tou měrou, že dopídlil jste se všeho, co po přání vašeho bratra mělo zůstatí navždy tajemstvím... Nuže, dnes, kdy zůstaneme zajisté asi hodinu nevyrušeni, mohu vám to dopověděti...“

Po výměně několika frází začal starý harfeník vypravovati:

„Nedivím se, že jest vám podivno, kterak prostý harfeník přišel ve styk s Jeho Eminencí arcibiskupem...“

Něco podobného neděje se často a přiznám se, že nevím ani o jediném případě, kdy stalo se tak za jiných okolností, nežli když prostý, ubohý člověk doprošoval se u Jeho Eminence podpory neb almužny.

A tak a nejinak stalo se i u mne, tudíž způsobem zcela prostým a obyčejným.

Trvám, že zmínil jsem se již ondy, že dlouholetým pilným a svědomitým cvikem nabytá zručnost ve hře na harfu a jiné příbuzné nástroje jako na kytaru a citeru dopomohla mi před více nežli čtvrt stoletím k místu učitele v soukromém ústavu pro chudé slepce na Hradčanech.

V květnu roku 1856 nastoupil jsem úřad ten a setrval v něm až do konce července 1880, tudíž skoro po čtyřadvacet roků k úplné spokojenosti představenstva.

Vyučoval jsem slepé ubožáky ve stáří sedmi až osmi roků, kteří bývají do ústavu přijímáni na dobu šesti let, načež ústav opustí, a tím, čemu se byli v ústavě naučili, opatřují si další svou výživu.

Míval jsem ovšem žáků a žaček nemnoho, osm až deset; ale kdožkoli z ubohých mrzáků rozhodl se pro harfu, kytaru nebo citeru, zamiloval si zanedlouho nástroje ty tou měrou, že by je nebyl za nic ve světě vyměnil za nástroj jiný.

Míval jsem tudíž z větší části žáky a žačky učenlivé, příčinlivé a nástroj svůj skoro vášnivě milující, takže skoro vesměs činivali také rychlé a uspokojivé pokroky.

Přiznám se vám, že mi vyučování to působilo vždycky nemalé potěšení; že přičiňoval jsem se ze všech sil, abych ubohým mrzákům učení netoliko usnadnil, nýbrž abych je vycvičil co možná nejdokonaleji, neboť nástroj, na který se učili, měl jim poskytnouti později výživy, a na mně bylo vyučiti je, aby výkony jejich vyhovovaly i přísnějším požadavkům kritickým.

Dívky volívaly sobě obyčejně kytaru, citeru nebo zpěv, hoši pak harfu.

V první době vyučoval jsem toliko třikrát týdně, později každodenně po dvě hodiny.

Honorář ovšem nebyl skvělý; dvacet čtyři zlaté měsíčně.

Nicméně v době, kdy harfa, skýtající mně výživu, vůčihledě ve veřejnosti klesala, stávajíc se den ode dne nástrojem opovrhovanějším, v době přímo děsného úpadku nástroje, který byl sice slavně přežil tisíce let, ale konečně přece jen nemohl odolati nátlakům nástrojů komediantských, byl honorář ten jaksi almužnou za úbytek výživy, jakou mi poskytovala hra na profanovaný nástroj ve veřejnosti.

Za takových poměrů zajisté se ani dost málo nepodivíte, dodám-li, že jsem byl spokojen, ba svrchovaně spokojen.

V celé Praze a snad i v celých Čechách nebylo učitele na harfu, který by měl tolik žáků a žákyň jako já, a vědomí, že konám vlastně pro jeden z nejkraších nástrojů, jenž byl z nepostižitelných téměř příčin upadl v opovržení, služby proselytské, že snažím se novými, dovednými uční přivésti nástroj ten alespoň k poměrné cti, sílilo mne tou měrou, že napínal jsem při vyučování veškeré své síly, slovem, že vynasnažil jsem se, seč jsem vůbec byl.

Ale což platno úsilí slabého jednotlivce proti mohutnému proudu celého národa.

Harfa upadala vždy hlouběji.

Vymizevši z rodin, zmizela znenáhla z koncertních síní, ba i z orchestrů, kde podržána ovšem jen při skladbách starších, ve kterýchž arci nehrála více úkol jako druhdy, nýbrž úkol zcela podřízený, nezasluhující takměř ani povšimnutí.

Připomeňte sobě, prosím, jen operní kritiky české v právě minulých třiceti letech, a neshledáte-li v nich nejpádňější důkaz toho, co jsem byl právě naznačil, pojmenujte mne drzým lhářem.

Harfa, necht' budívala druhdy v orchestru při starých skladbách sebevětší sensaci, odbývána v kritikách jako pastorkyně a jenom zřídka kdy věnoval jí některý kritik pozornost.

Jaký div, že klesajíc před obecenstvem a kritikou, nedocházela také uznání u moderních skladatelů.

Divuplné tóny její, které po tisíce roků miliardy duší rozechvívaly, jako by pro novověké komponisty neexistovaly, tajemně zádučivé chvění strun skoro vesměs vymýtěno z harmonie a místo jejich zaujaly cimbál, zvonky a jiné kovové vřiskavice.

Ani vám nemohu vypověděti, jak smutno, jak teskno mi bývalo, kdykoli mi bylo popřáno naslouchati nové nějaké zpěvohře.

Dychtivě, začasté se zatajeným dechem jsem čekával, brzo-li se ozvou z orchestru jemně šviřivé, dojemně zádučivé tóny harfy, a skoro vždy čekal jsem marně...

Harfa byla vyloučena, zakleta a prokleta...

Dělo se tak po léta, po dlouhá léta, a již již jsem byl toho domnění, že jsem a zůstanu posledním harfeníkem, že se mnou vymře v Čechách nástroj ten úplně...

A nyní, vmyslete se, prosím, v duševní můj stav, když kdysi, jsa právě přítomen prvnímu provedení jedné opery nepřekonatelného mistra Smetany, zpozoroval jsem, že zazněla z orchestru harfa v neporušené své svěžesti s veškerým nevystižitelným kouzlem svých divuplných tónů jakožto nástroj v harmonii doprovázejících zvuků samostatný a vynikající.

Pamatuji se i na dojem, jaký první tento pokus mistrův učinil na posluchačstvo – nejinak než jako by se byl z chaosu známých zvuků ozval náhle nástroj zcela nový, posud neznámý...

Bouřlivá, dlouho trvající pochvala byla první odměnou – opovržená, profanovaná harfa slavila triumf svého obrození.

Div jsem hlasitě nezajásal...

Cítil jsem, jak se mi hrne krev od srdce ke hlavě, jak se radostí chvěji, jak mi vlhnou oči...

A od té doby byl jsem osvěžen a zdvojnásobil, ba ztrojnásobil svou pílí u vyučování harfě.

Byltě jsem přesvědčen, že snaha moje není více marna.

Doufal jsem, že opovržený nástroj, když obrací k němu zřetel svůj i komponisté jako mistr Smetana, nemůže klesnouti hlouběji, nežli byl klesl, naopak že musí se domoci staré své slávy, že musí se časem svým státi opět tak všeobecně oblíbeným jako býval.

Ale po několika jen měsících bylo po radosti a po naději.

Povím příčinu prostě několika slovy.

V polovici měsíce července roku 1880 byl jsem předvolán k řiditeli ústavu Ottovi z Ottenkronu, který mi několika jen slovy chladně a suše dal čtrnáctidenní výpověď.

Zůstal jsem jako bleskem omráčen.

Po chvíli jsem se vzpamatoval alespoň tak dalece, že odvážil jsem se skromně a zdvořile k otázce: zdali snad jsem se něčím provinil.

„Nikoliv, ničím jste se neprovinil,“ zněla chladná odpověď. „Bude vám dáno i vysvědčení, v kterém se připomene, že jste byl vzorným učitelem a výpověď že vám byla dána pouze proto, poněvadž nástroje, na které jste vyučoval, nebudou více v ústavě pěstovány...“

„Ani hra na harfu nebude více pěstována, pane řiditeli?“ optal jsem se stísněným hlasem.

„Ani hra na harfu!“ opáčil řiditel ledově.

Tón hlasu jeho projel mi srdcem jako dýka.

„Ale proč, proč, pane řiditeli?“ zvolal jsem skoro úpěnlivě.

„Řiditelstvo tomu prostě chce,“ zněla chladná odpověď a zároveň mi pokynem ruky naznačeno, že mohu jíti...

Šel jsem – vrávoravým krokem jako opilý...

Ani nevím, jak jsem opustil komnatu, jak jsem se dostal na ulici a domů.

Byl jsem zdrcen.

Výpověď byla ranou přímo smrtelnou.

Bylat' jí zničena i moje existence; neboť těch deset až patnáct zlatých, jež jsem si měsíčně přivydělal hrou na harfu v hospůdce, k životu nestačilo, a řemeslem nebo jiným způsobem nedovedl jsem již ničeho přivydělati.

Opakuji tudíž, a vy mi zajisté uvěříte, že jsem byl zdrcen v pravém toho slova smyslu.

Několik dní prožil jsem v nejtrapnějším rozčilení.

Lítost, úzkost a stud vířily střídavě mojí duší ,chodil jsem jako zmámený, spánek prchal s mých víček, div jsem si nezoufal...

Minulo čtrnáct dnů.

Dne 31. července vyučoval jsem naposledy.

Když jsem se s chovanci loučil, když jsem jim pověděl, že více nepřijdu, že jsem dostal výpověď, vykřikl jeden, až se mi srdce zachvělo, jiný mi padl kolem krku, slovem, rozloučil jsem se jako otec se svými dětmi.

Odebral jsem se k pokladníkovi, který mi vyplatil dvacet zlatých jako odbytné jednou pro vždy a doručil vysvědčení, o němž se byl ředitel zmínil, načež jsem opustil ústav, ve kterémž jsem byl od 20. května 1856 působil.

Sklíčen vracel jsem se ničeho si nevšímaje po zámeckých schodech k domovu.

Asi uprostřed schodů mne kdosi zastavil; poznal jsem starého sluha z ředitelstva.

„Dnes tedy jste u nás učil naposled,“ začal...

„Ano, naposled,“ odpověděl jsem.

„Nu, ovšem, ovšem, nebylo a není pomoci,“ připomenul sluha.

„Jak to míníte?“ optal jsem se, aniž bych byl otázku svou uvážil.

„Zcela prostě,“ zní odpověď. „Když prý tomu chce Jeho Eminence pan kardinál jakožto protektor ústavu.“

V duši mé se rozbřeslo.

„Jakže, pan kardinál-arcibiskup že by byl příčinou mé výpovědi?“ zvolal jsem přitlumeně.

„Jakž jinak,“ sluha poté. „Povídá se, že prý Jeho Eminence těžce nese, že chovanci ústavu, kteří se učí harfě a podobným nástrojům, vydělávají si pak chléb svůj po bídnych krčmách a ještě bídnejších kavárnách a tak se znemravňují. Aby se tomu předešlo...“

Starý poctivý muž nedokončil, nýbrž pohodiv hlavou dal mi radu v takových okolnostech jediné možnou.

„Ostatně,“ pravil, „není snad přece ještě všechno ztraceno. Víte co, vyžádejte si audienci u Jeho Eminence, povězte, co a jak se bylo stalo, že jste starý muž atd., a poproste, aby ráčil. Vždyť není z kamene. Laskavost i dobročinnost jeho jest známa.“

Poděkoval jsem za upřímně míněnou radu a rozloučil se se starým poctivcem, který mi jediný udal pravou příčinu mého propuštění.

Rada jeho byla jediným ještě prostředkem záchranným, a proto jsem si předsevzal, uposlechnouti ji.

Ještě téhož dne jsem se poptal, čeho jest třeba učiniti, aby si člověk vyprosil u arcibiskupa slyšení.

Praveno mi, že stačí odevzdati portýrovi v arcibiskupském paláci stručnou písemnou žádost toho smyslu, načež prý portýr poví, kdy se má žadatel dostaviti.

Učinil jsem tak ještě téhož dne odpoledne.

Portýr přijav moji žádost odpověděl, abych se dostavil za tři dny před devátou hodinou dopoledne, že budu beze všech okolků před Jeho Eminenci předpuštěn.

Nyní, když o tom vypravuji, ovšem zdám se býti klidným, jako bych vypravoval příhodu nejvšednější; leč tenkrát byl jsem v nejvyšší míře rozčilen, ba skoro až podrážděn.

Šlo o moji existenci; výpověď pokládal jsem za černý nevděk těch, kterýmž jsem byl skoro po čtvrt století věrně a poctivě sloužil.

Styděl jsem se před lidmi i před sebou, že jsem byl beze všech okolků a po mém mínění také beze vší podstatné příčiny propuštěn z úřadu, jenž byl mi jediným ještě potěšením, poněvadž mi umožňoval alespoň poměrně přispěti k tomu, by profanovaná harfa domohla se zase alespoň poměrné úcty, jaká jí právem náleží.

Není tudíž divu, že ony tři dny, jež jsem byl nucen čekati na konečné vyřízení své záležitosti, byly pro mne pravým duševním mučením.

Nebyl jsem sice úplně bez naděje; doufal jsem v nesčetněkrát osvědčenou lidumilnost církevního hodnostáře; leč pochybnosti nejružnějšího druhu ztrpčovaly mi i okamžiky, kdy oddával jsem se naději.

Nesčetněkrát mi napadlo, že vše, co se bylo stalo, není výsledkem okamžitého nápadu, jež bude možno nahradit nápadem jiným; že stalo se po zralém uvážení a nebude možno více změnit.

Napadlo mi také, že příčina, která mi byla starým sluhou udána, má se stanoviska arcibiskupova jakési oprávnění, a byla-li mi dána výpověď buď po přání, nebo jen za souhlasu kardinála-arcibiskupa jakožto protektora ústavu, že jest naprosto nemožno, by kardinál na pouhou ústní moji prosbu ihned zase couvl a přičinil se, aby byla odpověď odvolána.

Těmito a podobnými pochybnostmi mučen, žil jsem jako náměsíčník.

Doma v tupém dumání, v hospůdce, ve které jsem v podvečer hrál, jako pitomý.

Ani nevím, které písně a jak jsem je hrál, mnoho-li jsem vydělal, jací hosté se dostavili – vše mi bylo lhostejno.

Nemyslil jsem na nic nežli na poslední své útočiště, na arcibiskupa, jak asi budu přijat a co mi bude odpověděno.

Prchal-li spánek od mých víček v právě minulých čtrnácti dnech, jako by se jich štítil, v posledních dvou dnech vůbec o ně nezavadil – nespal jsem ani okamžiku.

Není tudíž divu, že jsem byl poslední večer před audiencí k smrti unaven.

Sotva jsem se do hospůdky dovlékl.

Vzezření i chování mé bylo i hostinskému nápadno. Domníval se, že churavím, a poslal mne před půlnocí domů.

Šel jsem, vysílen a krokem vrávoravým.

Byla temná bouřlivá noc.

Vítr hučel a skučel, obloha byla černá jako uhel a jenom občas šlehl v dáli rudý blesk.

Kmitavé stíny svítilen po mokré dlažbě a bělavých stěnách domů příšerně se příkrčovaly a zase protahovaly, řinčení skla, okapů a jiných předmětů, do kterých vichr zběsile pral, vše budilo ve stísněné a rozlítostněné duši mé úzkost takřka smrtelnou.

Konečně dostal jsem se domů a vrhl sebou na starý divan, abych si poodpočinul.

Byl jsem tak zmalátnělý, že jsem se nemohl ani vysvléknouti.

Polosedě a pololeže setrval jsem ve mráкотném zadumání.

Bylo mi jako člověku těžkou akutní chorobou stíženému, vše mi bylo lhostejno...

Jenom klid, jen spánek, na hodinu, na chvíli jsem si přál...

Nic jiného...

A přece jsem nemohl usnouti.

Temný, brzo mručivý, brzo drkotavý a hned zase táhlý hukot vichru, občasné zablesknutí a později řinčivé bubnování kapek prudkého lijáku, jenž se byl spustil, plašilo spánek od mých víček, která zemdlením sotva již občas se pootvírala.

Znenáhla se mi zdálo, že temný hukot větrů ochabuje a já že přece usínám.

Oči zůstaly zamhouřeny, usnul jsem.

Jak dlouho jsem spal, nemohu udati.

Náhle mne probudil podivný jakýsi šramot.

Otevřev oči naslouchám.

Kolkolem panuje hluboké ticho a neproniknutelné temno.

Vtom se mi zdá, jako bych slyšel přede dveřmi na chodbě lidské kroky, ba jako by se byl někdo přede dveřmi zastavil a sáhl rukou na kliku.

„Kdo to?“ zvolal jsem přitlumeně.

Žádná odpověď; jen vítr venku zalehl úpěnlivě do okna a lehýnce jím zařinčel.

„Je někdo přede dveřmi?“ volám po chvíli.

Zase žádná odpověď; tentokráte neslyšel jsem nejmenšího šelestu, kolkolem panovalo ticho skoro hrobové.

Mimoděk zavírám oči a myslím si:

„Přelud, pouhý přelud.“

Po chvíli byl jsem znovu vyrušen.

Domníval jsem se slyšeti, jako by byl někdo stiskl kliku a dveře pootevřel.

Tentokráte jsem se na divaně vztyčil a naslouchal pozorněji nežli předtím.

Opět jsem ničeho neviděl a po několik vteřin také ničeho neslyšel.

Náhle se mi zdá, jako by se někdo tiše a opatrně plížil po špičkách ode dveří ke mně.

„Kdo zde?“ vzkřikl jsem mocným hlasem.

Žádná odpověď; lehké plíživé kroky se zastavily.

„Ptám se ještě jednou, kdo zde?“ houknul jsem poznovu a vyskočiv z divanu učinil jsem v úplné tmě krok kupředu.

Opět žádná odpověď, však zdálo se mi, jako by se plíživé lehké kroky vracely ze středu jizby směrem ku dveřím, odkud posléze zazněl zcela zřetelně hluboký vzdech.

Až dosud byl jsem úplně klidný; ani mi nenapadlo, že by mi mohlo hrozit nějaké nebezpečí nebo podobného něco; leč tentokrát mne zamrazilo.

V následujícím okamžiku však jsem se vzpamatoval alespoň tak dalece, že sáhl jsem rychle do kapsy, vytáhl škatulku sirek a jednu rozžehl.

Osvítla jizbu dosti jasně a hořela několik vteřin.

Rozhlédl jsem se kolem sebe a shledal, že jizba jest prázdná; toliko dveře byly pootevřeny.

Napadlo mi tudíž, že snad vítr dveřmi několikrát lehce zalomcoval.

Na stole před divanem stála malá lampa, které jsem byl vůbec ani nerozsvítil.

Rychle rozžehl jsem ještě jednu sirku a lampu rozsvítil.

Vzav pak lampu do levé ruky, popošel jsem k pootevřeným dveřím, otevřel je a posvítil na dlouhou úzkou chodbu.

Byla úplně prázdná.

„Tedy přece jen pouhý přelud,“ pomyslíl jsem si.

Couvnuv nazpět do jizby, zavřel jsem dveře na klíč, a přesvědčiv se prudcím zalomcováním, že jsou skutečně zavřeny, vrátil jsem se k divanu.

Postaviv hořící lampu na stůl, ulehl jsem zase na divan a zadumal se.

Bylo mi nemilo, že jsem byl vyrušen ze spaní, leč co naplat!

Snažil jsem se usnouti a usnul konečně, patrně jen přílišným unavením, poznovu.

Zanedlouho byl jsem však opět ze spaní vyrušen.

Tentokráte se mi zdálo, jako bych byl zcela zřetelně slyšel na dveře zaťukati.

Otevřev oči vztyčil jsem se na divaně a naslouchal.

Jizba byla dosti jasně osvětlena; kolkolem vládlo hluboké ticho.

Náhle se mi zdá, jako bych slyšel zaklepati na dveře poznovu; zároveň ozval se přede dveřmi šeplavý hlas mužský.

Vstav popošel jsem až ku dveřím a zvolal:

„Je tu někdo?“

„Ovšem,“ odpověděl kdosi přede dveřmi.

„Co chcete?“ ptám se dále.

„Prosím, otevřete!“ zní odpověď.

„Kdo jste, co chcete?“

„Promiňte, prosím, že vyrušuju,“ zní odpověď... „Přicházím s důležitým poselstvím od Jeho Eminence pana kardinála-arcibiskupa.“

Zůstal jsem jako omráčen.

„Jakž! V tak pozdní době? Vždyť už bude brzo ráno,“ pomyslíl jsem si. „Ne, ne! To není možno. Toť jen pouhá záminka, pod kterou by se rád ke mně dostal někdo nezvaný a nevolaný.“

Uznal jsem za dobré, neotevřítí a neodpovědětí.

Zároveň rozhlédl jsem se kolem po nějaké zbrani a spatřiv v koutě u dveří silný obušek, který jsem brával v zimě do hospůdky, sáhl jsem po něm a takto ozbrojen čekal jsem.

Po chvíli ozvalo se zvenčí klepání poznovu a zároveň slyšel jsem slova:

„Prosím, otevřete přec! Nebojte se! Jsem lokaj Jeho Eminence a přináším vám zvláštní poselství.“

„Neotevru!“ zvolal jsem rozhodně.

„Prosím snažně,“ žebronil hlas přede dveřmi.

„A čím se vykážete, že jste tím, za kterého se vydáváte?“ pravil jsem.

„Vlastní vaší peticí, kterou jste žádal za audienci,“ zní odpověď.

Slova ta mne překvapila a zároveň vzbudila důvěru v člověka přede dveřmi.

„Pootevřete, prosím, dveře!“ zazněl po chvíli hlas přede dveřmi.

Bezděky sáhl jsem po klíči, otočil jím a pootevřel poněkud dveře.

Hned poté spatřil jsem mezi dveřmi lidskou ruku podávající nějakou listinu.

Vzav listinu, poznal jsem na první pohled, že to moje petice, a otevřel dveře do kořán.

Na prahu stál skutečně lokaj v livreji – malý, útlý človíček s výrazem trpkosti v oholené, jinak však ničím nápadné tváři.

„Prosím, vstupte!“ pravil jsem.

Vstoupil plíživě, skoro nesměle.

„Čeho si přejete?“ pokračuju drže petici svou v jedné a obušek ve druhé ruce.

„Přicházím z rozkazu Jeho Eminence,“ odpověděl, „abyste se bez odkladu se mnou odebral k vyžádané audienci.“

„Ale dovolte,“ zakoktal jsem; „vždyť je noc. Nechápu...“

„Nic nevadí,“ odušil lokaj. „Cožpak vám není známo, že všichni, kdož podají žádost za audienci v památný výroční den, kdy se Jeho Eminence rozhodla pro stav duchovní, bývají pozváni ke společné hostině...“

„Nevím, nevím o tom ničeho,“ vpadl jsem udiven lokajovi do řeči.

„... která začíná vždy druhého dne o deváté hodině večer po památném dni?“ dokončil lokaj tónem nepřipouštějícím žádné pochybnosti.

„Ale já byl přece vyzván dostaviti se teprve třetího dne, a to před devátou hodinou dopolední,“ namítl jsem s důrazem na poslední slovo.

„Dle toho jste se patrně prostě přeslechl,“ odušil klidně lokaj, „a poněvadž jste byl pohřešen, byl jsem vyzván, abych vás bez odkladu přivedl.“

Udivení moje rostlo.

Vše zdálo se mi býti přímo k neuvěření podivno a přece zase skoro až přirozeno.

„Ale vždyť jest již skoro ráno,“ namítl jsem; „a hostina, byla-li jaká, chýlí se patrně již ke konci.“

„Nikoliv,“ odpověděl lokaj. „Nejsou ještě ani dvě hodiny s půlnoci. Podívejte se!“

Přitom ukázal na stěnu na hodiny, na kterých ukazovaly rafije několik minut přes půl druhou.

„Přejete-li si tedy, aby byla vaše záležitost vyřízena příznivě,“ pokračoval s ledovým klidem, „pojďte bez odkladu se mnou. Kočár čeká před domem. V půl hodině jsme v arcibiskupském paláci.“

Teprve nyní se mi zdálo, že přes všechnu podivnost, ba pravdě nepodobnost přece nejde o žádnou šalbu.

„Budiž tedy!“ pravil jsem rozhodně, „půjdu s vámi!“

Vtom jsem si připomenul, že mám na sobě všední šaty.

„Musím se však ještě převléknouti,“ doložil jsem.

„Prevlékněte se,“ odušil lokaj. „Počkám na chodbě.“

Po těchto slovech opustil jizbu.

Já se rychle převlékl do svátečních šatů, přezul se a vyšel na chodbu zavřev jizbu na klíč.

Opatrně sešli jsme po rupavých schodech na dvorek.

Domovník čekal u vrátek.

Otevřel nám, a my vyšli na ulici, kde skutečně čekal kočár.

Vstoupil jsem do kočáru, lokaj vyskočil na kozlík ke kočímu, kočár se hnul.

V několika vteřinách ujížděli koně jako s vichrem o závod.

Byla doposud čirá tma, ačkoliv byla bouře již minula.

Oddal jsem se svým myšlenkám.

Nedůvěra domáhala se opět svého práva; ale jaká již pomoc!

„Staň se, co staň!“ pomyslíl jsem si konečně a popustil myšlenkám svým úplně uzdu.

Rejem, jaký prováděly, vás ušetřím. Nebyl zvláštní, aniž příjemný nebo logický; byltě to přímo nepostižitelný vír.

Asi v půl hodině kočár zastavil.

Vyraziv dvířka spatřil jsem, že nalézám se ve dvoře nějakého paláce.

Vyskočil jsem s kočáru; současně seskočil lokaj s kozlíku a pravil:

„Prosím, račte!“

Přitom mávnul rukou směrem k osvětlenému schodišti, před kterým byl kočár zastavil.

Nebylo mi právě příliš volno, ba přiznám se, že se mne zmocňovala mírná úzkostlivost; přesto jsem pevně vykročil a stoupal po schodech pokrytých dlouhým kobercem vzhůru.

Lokaj šel podle mne.

Zanedlouho octli jsme se na široké a dlouhé chodbě a zastavili se před vysokými, uměle vyřezávanými dveřmi.

Lokaj beze všech okolků dveře otevřel, a já vstoupil.

Nalézal jsem se v nádherně vyzdobené, prostranné a jasně osvětlené jídelně.

V prvním okamžiku byl jsem takřka oslněn a nevšiml si skoro ničeho kromě dlouhého stolu, za kterým sedělo po obou stranách asi po sedmi neb osmi osobách – v čele pak sám arcibiskup v kardinálském taláru.

Livrejovaní lokajové přisluhovali při stole, přinášeli jídla a odnášeli zbytky, vše bylo tak prosté a přece překvapující.

Nejnápadnější mi však bylo, že panovalo v jídelně ticho rušené jen lomozem, jež působí několik pojídajících, ale mlčících lidí.

Nikdo totiž nehlesl, aniž zašeptl, ba nikdo si mne ani nevšimnul.

Toliko lokaj, jenž mne provázel, ukázal na prázdné sametové křeslo na opačném konci tabule přímo proti arcibiskupovi, a já bez okolků usedl.

Přede mnou na stole ležel příbor a dva talíře.

Sotva jsem usedl, přinesl mi jeden lokaj koflík polévky a vylil ji do svrchního talíře.

Chvíli jsem otálel; ale pozoruje, že všichni mlčky jedí, aniž by mi věnovali nějakou pozornost, sáhl jsem po stříbrné lžici, ležící po pravé straně talířů, a začal jíst.

Zachutnalo mi; jedl jsem skoro hltavě.

Po polévce předložena mi jiná krmě, a já jedl, ničeho si nevšímaje, jako bych si chtěl vynahraditi, co jsem v poslední době zanedbal.

Ale asi po půl hodině bylo mi přece jen nápadno, že z přítomných až dosud nikdo ani nehlesl, ba ani žádným pokynem a posuňkem nedal ničeho najevo.

Všichni, ani arcibiskupa nevyjímaje, seděli takřka beze hnutí; jen hlavy a vůbec vrchní těla se skláněly a zase vzpřimovaly, jen ruce a dásně pracovaly, což vše působilo trapně, jako bych seděl mezi marionetami.

Opakuju, že mi to bylo nápadno a že nemohl jsem se zbaviti zvláštní úzkosti, která se mne vůčihledě zmocňovala.

A přece se mi zase zdálo, že vůbec ani jinak býti nemůže, že to snad mnoholetý zvyk a mrav při neobvyklých těchto každoročních nočních hostinách, nebo že všechno, co bylo třeba vyřídit, vyřízeno bylo již před mým příchodem.

I čekal jsem trpělivě, co se bude dále dít.

Nasytiv se čtyřmi nebo pěti krměmi, nepojídal jsem od ostatních, které mi předkládány, nežli pouhé skývičky.

Občas sáhl jsem také po sklence s vínem, která stála přede mnou, a svlažil si malým douškem rty.

Měl jsem tudíž vhodnou příležitost všimnouti si společnosti, která se zde byla sešla.

Byli to muži a ženy, mladíci i dívky nejrůznějšího věku a dle všeho nejrůznějších stavů.

Od stříbrovlasého, snad více než osmdesátiletého starce až po mladistvou, dětským střevíčkům sotva odrostlou dívku, jeden zdál se býti úředníkem, jiný řemeslníkem a ještě jiný sluhou nebo nádeníkem – krátce, byla to společnost, jak se s ní setkáváme na veřejné ulici, když kolem místa, kde stala se nějaká nehoda, shlukne se náhodou dav lidu.

Neušlo mi také, že byli všichni oblečeni dosti slušně, jako by měli na sobě jako já šat sváteční; ale tváře jejich...

Ach, ano, ano! tváře!...

Přiznám se, že jsem podobných jaktěživ neviděl.

Nelišily se sice v podstatě ničím ode tváří v tak zvaných středních a nejnižších třídách nejčastěji se vyskytujících, nebyly také v celku ničím, ani ohyzdností, tím méně krásou nebo čímkoliv jiným, co činí na pozorovatele trvalý dojem, nápadny, ale výraz všech byl přece jen nevyličitelný.

Zdalo se mi, že spočívá ve tvářích těch nevýslovná trpkost – cosi tak hořkého, jako když se srdce svírá křečovitou bolestí a člověk s napětím veškerých sil bolest svou tají, aby jí nikdo nezpozoroval.

Viděl jsem sice mnoho, přemnoho tváří lítostí, žalem a bolestí navždy znamenanych; ale tváří tak zvláštních jako tentokráte nebyl jsem ještě nikdy spatřil.

Zdalo se mi, jako by byl v každé vepsán nesmazatelným písmem osud každého jednotlivce: nepřehledná a zároveň nepřetržitá řada svízelnů, útrap a neštěstí nejrůznějšího druhu.

Bylo mi, jako bych všem těm spoluhodovatelům viděl do duší, jako bych znal osud každého z nich – a jako bych s trpkým osudem každého cítil soucit a útrpnost.

Jak malou, jak pranepatrnou zdála se mi býti v okamžicích těch vlastní moje nehoda!

Jak malicherným zdál jsem se býti sám sobě u přirovnání s ubohými, přeubohými těmito tvory, kteří, jak se zdálo, neměli již ani naděje nejnepatrnější, že mohou býti někdy třeba jen na okamžik šťastni a spokojeni.

Účty životů všech zdály se býti navždy uzavřeny a výsledek účtů zdrcující, přímo k zoufalosti dohánějící.

A teprve nyní zdálo se mi, že počínám chápati drsnost, příkrost a krutou neúprosnost životních poměrů, které činí z lidí začasné nejbídnější a přece nejtrpělivější tvory pod sluncem, tvory, do kterých by se každý nadál, že musejí vyskočiti jako dravé šelmy a rozsápati vše, co se jim v cestu namane, a kteří přes to vše přece jen jako obětí beránkové trpělivě, se skloněnými hlavami a zdrcenými srdci plíživě světem se plouží, až doplouží se konce, a zaniknou v zapomenutí...

Teprve nyní zdálo se mi, že počínám chápati, proč nejvyšší církevní hodnostář zemský alespoň jednou do roka v neobvyklou hodinu noční obklopuje se nahodilou společností ubožáků, která mu připomíná svět v celé jeho nahotě a zuboženosti následkem bezcitnosti kruhů šťastnějších a rozhodujících, zdálo se mi, jako by chtěl v nitru svém obnoviti pocit pravé lidskosti, pocit i

za našich dob doposud ještě tak vzácný, a bylo mi, jako bych byl omládl a poznovu mohl začít žít s osvěženou nadějí v život alespoň poměrně šťastný.

A vše, co zdálo se mi býti až dosud podivným, ba přímo nevysvětlitelným, bylo mi nyní přirozenějším nežli věc nejvšednější.

Náhle však jsem byl ze svého tichého pozorování vyrušen.

Jako na povel totiž v hodovní síni ruch a šum utichl, všichni přestali jísti, arcibiskup pomalu se zvedl a vztyčen stanul.

Byla to postava v pravdě majestátní, v tváři klid otcovské laskavosti...

Po chvíli zvedl pravou ruku a mávnul jí, jako by nám dával požehnání, načež za hrobového ticha jal se mluvit:

„Přátelé v Kristu! Bratří a sestry!

Vyzval jsem vás, abyste se sešli v neobvyklou dobu v místě, kde scházejí se občas jen šťastní a přešťastní, kteří ničeho si nepřejí, co přejete si vy, kteří po ničem netouží a neprahnou, po čem touží a prahne mnohý z vás, krátce, kteří zde dlívají ze zcela jiných příčin nežli vy.

Nepozval jsem vás tudíž jako pozvám ony; nýbrž prostě proto, abyste vyslechli slovo útěchy.

Vím, že kruté rány, jež vám byl osud zasadil, není možno zacelit úplně.

Nesrovnalostmi světa, neúprosností přírody a mnohým jiným trpíme všichni, avšak utrpení lidské, nechť sebevětší, snáší se přece jen trpělivěji, víme-li, že cítí s námi aspoň někdo soustrast.

Odčiniti hoře a zármutek lidský není v lidské moci. Každý z nás trpí sám, každý z nás musí se podrobiti bolesti, která vznikla v jeho duši, nebo má zřídlo v jeho těle.

Avšak svízele a útrapy plynoucí z nedostatku a bídy možno léčiti a po případě vyléčiti – bídu možno zažehnati.

Žel, tisícerý žel však, že léčitelů a zažehnačů bídy lidské jest doposud ve světě počet nečetný.

Skoro se zdá, jako by ti, kdož mohou vstoupiti v řady jejich, vzpouzeli a bránili se tomu ze všech sil.

Nicméně pokusů léčiti bídu přece jen přibývá a bohdá, že nadejde doba, kdy bída lidská pozbude alespoň někdejší své příkrosti a trpkosti a stane se alespoň snesitelnou.

Zažehnati bídu navždy není v moci jednotlivce.

Veškerá dobročinnost jednotlivců, byť i prostředky oplývali, jest jako několik kapek skanulých do moře, jehož hladina se tím takměř ani nezvlní.

Úkol ten připadl všem, kdož činí nároky na název inteligence, a dokud veškerá, nebo skoro veškerá inteligence národa nepovstane z vlastního popudu jako jeden muž, by přiložila ruku k práci – dotud zůstane bída nevyhladitelnou.

Co na mně jest, učiním k úlevě bídy vše, seč jsem a pokud mi prostředky dovolují.

Nečiním rozdílů v žadatelích; měřítkem jest mi žádost a její odůvodnění.

Nuže, přednesiž každý své přání a budiž ubezpečen, že vyplnitelného přání neoslyším.‘

Kardinál-arcibiskup, jenž byl mluvil tónem laskavě kazatelským, umlknul.

V hodovní síni panující ticho však nevzrušeno nejmenším šelestem; skoro se zdálo, jako by každý dech svůj tajil.

„Vyvolám tedy,“ ozval se po chvíli arcibiskup, „jednoho po druhém, a to v témž pořadí, jak byly zadány žádosti za slyšení. A každý necht’ přednese svou prosbu.“

Poté pronesl jméno, které jsem přeslechl.

Ze středu hodovníků povstal lysohlavý stařec s vráskovitou tváří přiblblého výrazu.

Vyhaslé oko jeho zakroužilo po síni, až utkvělo na arcibiskupovi, načež skuhravým hlasem, jako když péro po papíře skřípe, jal se mluvit:

„Jsem ubohý kmet, Eminence! Osmdesát roků vleku břímě života. Byl jsem... ach, bože, bože! vždyť ani nevím, co a jak se stalo... Byl jsem šťasten po mnoho, mnoho roků... Vychoval jsem osm dětí, každému jsem zabezpečil budoucnost a nyní mne každé odpuzuje, vyhání – nyní jsem žebrák... a neprosím nežli o nepatrnou, pranepatrnou almužnu.“

Prostých a přece tak závažných těchto několik slov, kterýmiž byl vypověděn bez odporu osud nejtrpčí a nejkrutější, učinilo na mne dojem tak hluboký, že nemohl jsem se slzám ubrániti.

„Žádosti vaší bude vyhověno, ubohý starče!“ ozval se arcibiskup a vyvolal ihned jméno jiné.

Nedaleko mne povstal zdánlivě ještě statný muž s výrazem vytřeštěnosti v mračné, hustým prošedivělým plnovousem zarostlé tváři a jal se mluvit: „Vaše Eminence! Po čtyřicet roků jsem nádeničil, jsem posud zdrav, ale nohy mi neslouží... Jiné práce nežli namáhavé a

nejnamáhavější nejsem schopen – žebrám tudíž... Kamkoli jsem se obrátil, všude jsem byl odmítnut... I já nežádám nežli za almužnu.‘

„Vyhověno!“ ozval se arcibiskup tónem laskavým.

Chvíli zůstalo v síni ticho.

Byl jsem dychtiv, koho vyvolá arcibiskup nyní a co si bude vyvolaný přátí, když zaznělo z úst kardinálových nepředvídaně jméno mé vlastní.

Byl jsem tak překvapen, že zůstal jsem seděti; arcibiskup vyvolal jméno mé ještě jednou s důrazem.

Vstal jsem tudíž, pomalu, namáhavě, jako bych zvedal centovou tíži, a chtěl jsem promluvit.

Ale jazyk můj byl jako zdřevěnělý.

Pronesl jsem několik nesouvislých slov, něco jsem zakoktal a nemohl dále.

Cítil jsem, jak mi srdce prudce bije, jak mi pot vyvstává na čele a skráních, chvěl jsem se na celém těle...

„Nuže?“ ozval se po chvíli arcibiskup vlídně a laskavě. „Čeho si přejete vy?“

„Ničeho!“ vyhrklo mi z úst.

Sotva však jsem slovo to pronesl, zvedla se opodál u stolu jakási ženština a obrátila se ke mně.

Domníval jsem se poznávati v ní harfenici z Bílé Hory...

Mimoděk vydral se mi z prsou nevyhlášený výkřik překvapení a v témže okamžiku pozoruji, že se probouzím.

Ležím na divaně, na kterém jsem byl původně, když jsem se vrátil po půlnoci domů, pololeže a polosedě odpočíval, a bílý, jasný den dívá se mi do jizby...

Střelhbitě jsem vyskočil a rozhlédl se kolem, ale oko mé na ničem neutkvělo.

Bezprostředně předcházející sen byl tak živý, že bylo třeba několik minut, nežli jsem se vzpamatoval úplně a sám sobě mohl vyznati, že vše, co jsem právě vypravoval jako skutečnost, byl pouhý sen.

V prvních okamžicích bylo mi nápadně volně, skoro až svěže – tak mocně působil na mne v podstatě příjemný sen.

Ale zanedlouho, když jsem si připamatoval pravý, přímo beznadějný svůj stav, zúžilo se mi srdce bolestí.

Vtom mi také napadlo, kam a z jaké příčiny mám se dostavití.

Pohlédnuv na hodiny vidím, že ukazují rafije osm hodin, a před devátou měl jsem býti v arcibiskupském paláci!

Nezbylo mi tudíž času ku přemítání o snu.

Přímo neuvěřitelně rychle jsem se umyl, převlékl do svátečních šatů a pospíšil na Hradčany.

Na věži svatovítské bila právě devátá, když jsem vstoupil do průjezdu arcibiskupského paláce a přihlásil se u vrátného.

Pravil, abych šel po schodech do prvního patra, tam že mi lokaj ukáže.

Uposlechl jsem.

Na chodbě skutečně stál lokaj, a když jsem pověděl, proč přicházím, odpověděl, že jest právě někdo u Jeho Eminence u audience, že musím chvíli posečkati, a vpustil mne do předsíně.

V předsíni byl lokaj jiný, obstarožný to muž bodrého vzezření.

Optal se mne, co žádám, a když jsem pověděl, že přeji si býti předpuštěn, pravil vlídně:

„Tak, tak! A začpak, prosím vás, chcete Jeho Eminenci pana kardinála žádati?“

Zvědavost ta mne nepřekvapila, a poněvadž jsem neměl příčiny tajiti něčeho, pověděl jsem v krátkosti vše upřímně.

Pověděl jsem, že jsem byl skoro čtvrt století učitelem zpěvu, hry na harfu, citeru a kytaru v ústavě slepců, jehož protektorem jest Jeho Eminence, že jsem dostal výpověď, a proto že přicházím.

V bodré tváři lokajově při této mé zpovědi ani sval se nepohnul.

„A čeho si vlastně od Jeho Eminence přejete?“ optal se, když jsem skončil.

„Aby byla – možno-li – výpověď odvolána. Jsem ubohý, starý muž, odkázaný na výdělek nestačící ani k zachránění před smrtí hladu, krátce, jsem na mizině.“

Lokaj se zamyslíl.

„Měl jste nějaký dekret?“ optal se po chvíli s důrazem.

„Neměl; byl jsem placen za hodiny.“

„A byla vám umluvená mzda z pokladny ústavu řádně a správně vyplácena?“ examinoval mne lokaj dále.

„Ano, řádně a správně,“ přisvědčil jsem.

„Ústav vám tedy nezůstal ničeho dlužen?!“

„Ničeho, praničeho!“ vyklouzlo mi po pravdě z úst.

„Ah, toť něco jiného!“ zvolal lokaj přitlumeným hlasem, načež dodal:

„Jakýchpak nároků můžete tedy činiti?“

„Žádných!“ vyhrklo mi mimoděk z úst; neboť proti přesvědčivosti slov lokajových nedalo se ničeho namítati.

„Nu, tak vidíte,“ počal lokaj tónem důvěrným. „Je-li tomu tak, jak pravíte, nepořídíte ničeho a zbytečně Jeho Eminenci obtěžujete.“

Po těchto slovech se ode mne odvrátil a začal volně po předsíni přecházeti.

Bylo mi, jako by mne byl někdo vařící vodou polil.

Zůstal jsem nerozhodně státi, krev se mi hnala varem od srdce ke hlavě a zase nazpět.

Zastyděl jsem se sám před sebou.

Co počítí?

Mimovolně učinil jsem po chvíli krok nazpět ke dveřím, poté ještě jeden, a když se posléze lokaj odvrátil, vklouzl jsem pootevřenými dveřmi na chodbu, a co možná nejrychleji spěchal jsem po schodech dolů.

V několika vteřinách byl jsem před palácem.

Ohlédl jsem se nazpět.

V okamžiku tom šlehla duší mojí jedna z nejtrpčích vzpomínek.

Napadlo mi totiž, kterak ubohá, přeubohá žena, jejíž dceru jste byl před nedávnem seznal na Bílé Hoře, před lety v podobném paláci doprošovala se pomoci u kohosi, o němž byl umírající otec její přesvědčen, že jí nemůže opustiti, a srdce se mi sevřelo nevýslovnou bolestí.

Opouštěl jsem podobný palác za okolností a z příčin zcela jiných; ale přece jen podobně jako ona...

Byl jsem v hlubinách duše rozlítostněn...

Co dělo se v mé duši, nemohu vypovědět.

Bloudil jsem bez cíle z ulice do ulice a posléze pokusil jsem se ještě jednou u říditelstva odvrátit od sebe pohromu, která mi hrozila.

Vykládal jsem, vysvětloval, žádal, prosil, nic naplat!...

Pontius mne posílal k Pilátovi, Pilát k Pontiovi.

Každý si umyl ruce a konečně jsem vyrozuměl, co mi byl již starý sluha z říditelstva zvěstoval, že tomu Jeho Eminence pan arcibiskup chce.

V úzkosti své chtěl jsem poznovu k audienci k arcibiskupovi, o němž bylo známo, že přijímal přívětivě každého, kdo ho za něco žádal.

Ale když jsem si připomenul, že veškeré mé úsilí, všechny moje prosby mohly by býti marny, když jsem si připomenul, jakým způsobem byl jsem již jednou opustil arcibiskupský palác, pojala mne závrať, div jsem nesklsl.

A přece i v tomto přímo děsném stavu šlehla posléze duši mojí nadějná, vlastně jen konejšivá myšlenka...

Dopovím o tom co možná nejstručněji...

Chýlilo se již k večeru, když v úplné beznadějnosti, nevěda již ani, co počínám, opustil jsem Bruskou branou Prahu a ubíral se bezúčelně směrem k Podbabě, kde jsem zabočil do Šáreckého údolí.

Nač jsem na cestě myslil nebo vzpomínal, nemohu povědět, nevím.

Byl jsem ve stavu takměř nepřičetném.

Brzo rychleji a hned zase loudavě ubíral jsem se údolím, až pak posléze k smrti unaven usedl jsem kdesi pod nějakým stromem a opřev se zády o jeho kmen zadumal jsem se.

Jak dlouho jsem seděl a vůbec, co se kolem mne dělo, nevím...

Možná, že nedělo se pranic nápadného; možná také, že jsem si ničeho nevšiml, nebo že jsem dokonce unavením i zdřímnul...

Když jsem se konečně probral z mráкотného snění, byl již lunojasný večer...

Zarudlý měsíc stál nad jihovýchodním úbočím údolí a vrhal dlouhé stíny...

Kolem mne panovalo hluboké ticho, rušené jen crkavým bubláním potoka.

Vstav chtěl jsem nastoupiti cestu k domovu. Leč na místě, abych šel cestou, kterou jsem byl přišel, ubíral jsem se bezděky dále údolím, až asi po hodině octl jsem se u Liboce a zanedlouho u Hvězdy, kterou jsem obešel, až octl jsem se u bělohorského kostelíčka a po několika jen minutách před domkem, v němž bydlila mladá harfenice.

Opakuju, že vykonal jsem cestu tu mimoděk, skoro bych řekl, proti vlastní své vůli a zcela bezúčelně.

Před domkem jsem se zastavil.

Napadlo mi sice, abych zaklepal a stísněnému srdci důvěrnou zповědí ulevil; ale neučinil jsem tak, aniž mohu udati toho příčinu...

Náhle zazněla z domku hra na harfu...

Naslouchám minutu, dvě, tři, aniž bych věděl, jakou píseň vlastně slyším; konečně poznávám zamilovanou píseň vašeho bratra.

Zpočátku naslouchal jsem jaksi tupě; ale přes všechnu svou otrlost nemohl jsem se ubrániti dojmu písně. Srdce se mi zúžilo nevýslovnou lítostí.

A v okamžiku, když píseň vyzněla v táhlý, chvějivě usínavý tón trpkosti, šlehla duší mojí zvláštní myšlenka.

„Ano, ano, harfa dokonává,“ napadlo mi. „Harfa je profanována, znenáhla v necti a opovržení odumírá... A přece – ano, ano! – snad jest ji možno nahraditi nástrojem jiným, podobným a přece novým, který by nebyl nenáviděn...“

Mimoděk jsem se obrátil a zaměřil ku Praze.

A od té chvíle neměl jsem pokoje.

Myšlenka, kterou jsem byl právě naznačil, vtírala se mi s bezpříkladnou houževnatostí zaplašujíc trpké pocity beznadějnosti, až pak posléze podařilo se mi nový takový nástroj sestrojiti.“

Starý harfeník ukončil své prosté a přece zajímavé vypravování, jehož zakončení působilo na mne jako proniknutí jasné hvězdy z temného mraku nočního.

Chtěl jsem něco pronést; ale harfeník sáhl do náprsní kapsy, vyňal z ní na čtvero složený nějaký časopis a beze slova mi jej podal.

Rozbaliv jej, poznal jsem hudební časopis *Dalibor*.

„Přečtěte si, prosím, místo červenou tužkou zaškrtnuté!“ připomenul harfeník právě v okamžiku, když oko mé na onom místě utkvělo.

Vyhověl jsem jeho přání a četl následující noticku:

„Bývalý učitel hudby v ústavě slepců a člen jednoty harfeníků *David* předložil v místnosti spolkové svůj nově vynalezený hudební nástroj, zvaný ozvěna harfy.

Nástroj ten jest vkusně sestaven a snazší ku přednášení než posavadní hákové harfy čili davidovky.

Několik hudebních čísel, které vynálezce na svou novou harfu provedl, bylo pochvalně přijato.

Hra na nástroji tom – ačkoliv jest soustava od harfy velmi rozdílná – jest přece snadná pro každého harfeníka.

Hlas tohoto nástroje podobá se úplně hlasu obyčejné harfy.

Vynálezce chce vynálezu svému vymoci patent.“

Prostinká tato notice objevila mi vetchého stařečka ve světle zcela novém a nad míru zajímavém.

Teprve nyní jsem pochopil vše – celou stupnici duševního martyria prostého, a přece duševně nad jiné vynikajícího muže, kterýž takřka nikým nepovšimnut životem se ploužil, až doploužil se na pokraj hrobu, teprve nyní jsem pochopil, že vše, co mi bylo vypravováno, bylo vlastně jen jaksi přirozenou průpravou k tomu, co mi bylo právě zvěstováno nevyhnutelnou průpravou ku přímo záviděníhodnému vyšlehnutí tvůrčího ducha...

Není tudíž divu, že jal jsem se vyptávat na ráz a způsob sestrojení nového nástroje a že jsem vyslovil i přání, viděti jej a slyšeti na něm zahrátí.

Stařeček prvnímu přání mému ochotně vyhověl. Začal mi vynález svůj popisovati.

Pověděl, že nástroj tvoří pravoúhelný trojhran, na němž jsou vedeny struny jako na harfě; ale že jest bez resonance, že má jen pět oktáv, kdežto harfa jich má šest, dále že klade se nástroj při hraní na plochu na stůl jako citera a že jsou tóny harfové atd.

Učinil jsem si tedy o nástroji pojem alespoň přibližně správný.

Leč druhému přání mému stařec pro okamžik vyhověti nemohl. Neměť nástroje toho v hospůdce, ale slíbil, že jej přinese, a až se někdy zase v hospůdce zastavím, že mi jej ukáže a také naň zahraje.

Vše další, tj. o čem jsme ještě mluvili a co se dělo v hospůdce později, když přišlo několik hostů, nemá nejmenší povšechné zajímavosti, a proto je pomíjím úplně mlčením.

Krátce po půlnoci opustil jsem místnost a vrátil se domů s pocitem zvláštního uspokojení.

Bylo mi jako člověku, kterýž byl po delší čas zkoumal vnitřní mechanismus neznámého nějakého stroje a konečně mimo nadání a přece zcela přirozeně našel hlavní pružinu, kterouž uváděn stroj do pohybu.

A jedině tomu připisuju, že ulehl jsem a spal tvrdě, jako zřídka kdy v právě minulých několika měsících, ba že jsem i následující dny na starého harfeníka a vůbec na osoby, o nichž jsem byl právě vypravoval, hrubě ani nevzpomenul...

* * *

Minulo asi čtrnáct dní.

V životě mém v podstatě pranic se nezměnilo.

Vlekl jsem břemeno nejnezbytnější práce každodenně od rána až do večera s nechutí a odporem, aniž bych je byl začasťe dále dovlekl nežli o několik pídí.

Jednotvárnost duševního stavu mého vyznívala jen občas ve více méně trpkých vzpomínkách a ještě trpčí beznadějnosti do budoucnosti.

Kdybych chtěl naznačiti, jak se mi vedlo, musil bych jen opakovati unavující reflexe, kterýmiž jsem se již několikrát snažil nastíniti duševní malomocnost a marný boj vůle vzpružiti nervy ku přirozené činnosti normální.

A jako předtím bloudival jsem i nyní často bezúčelně po okolí pražském a vracíval se pozdě večer neb i v noci domů.

Kdysi vpozdvečer ubíral jsem se opět podle malostranské hospůdky, právě když z ní zaznívala hra na harfu.

Opět jsem se zastavil a po chvíli jsem vešel do hospůdky...

Ale místo staříčkého harfeníka, kterého jsem tam doufal nalézt, spatřil jsem v koutě, v kterém sedával, starou ženu drnkající na harfu.

Prostinký a přece neočekávaný výjev ten vehnal mi všechnu krev do hlavy.

„Co se stalo se starým harfeníkem, který tu hrával?“ optal jsem se hrající ženy.

Ustala na okamžik hráti a zcela chladně odpověděla:

„Včera měl pohřeb.“

„Není možno,“ uklouzlo mi mimoděk.

„Umřel v nemocnici,“ doložila žena. „Před týdnem ho tam dovezli a povídají, že prý umřel hlady.“

„Není možno,“ opakoval jsem temně.

Stará harfenice patrně slov mých přeslechla; začala hráti poznovu.

Stál jsem chvíli bez pohnutí.

Co vířilo mou duší, nelze mi ani přibližně nastíniti. Nejprostší, nejvšednější případ působil na mne neodolatelnou silou omračující tragiky...

Hrající harfenici dojem ten patrně neušel.

Ustalať hráti a pravila suše, jako by se zmiňovala o čemsi, co nezasluhuje nežli zmínky nejpopvrchnější:

„A také o něm povídají, že prý si uhnal nějakou jinou nemoc. Několikrát prý běžel na Bílou Horu k nějaké známé nebo příbuzné, která je nemocná, a tak prý...“

Více jsem neslyšel.

Připomenutí Bílé Hory vzbudilo v duši mé předtuchu nejbolestnější.

Bez rozpaků opustil jsem hospůdku a zaměřil směrem ke Strahovské bráně.

Byl tichý a temný večer. Obloha byla zatažena mraky, ale nepršelo.

Asi v půl druhé hodině octl jsem se na Bílé Hoře a zanedlouho rozeznal jsem před sebou obrysy domku, z jehož jediného okénka kmitalo slabé světlo.

Zrychliv krok popošel jsem blíže a zpozoroval, že jest okénko do kořán. Rychle přistoupil jsem skoro až k oknu a nahlédl dovnitř.

V prvním okamžiku nemohl jsem skoro ničeho rozeznati. Uprostřed jizby, kde stával druhdy stůl, hořela, jak se zdálo, na stoličce olejová lampička; ale tak mdle, že teprve po několika vteřinách rozeznal jsem předmět nejbližší: rakev na dvou stolicích a v rakvi v příšerném pološeru mrtvolu.

Srdce se mi zúžilo nevýslovnou bolestí...

Dojem děsné a přece tak přirozené katastrofy byl tak mocný, že jsem dlouho zůstal jako v strnutí.

Pochopil jsem vše, a přece se mi zdálo, jako bych stál před nerozřešitelným problémem života.

Po několika okamžicích jsem se obrátil a ubíral se touže cestou, kterou jsem byl přišel, k domovu.

* * *

Budiž mi prominuto, že končím vypravování své právě jen tak, jak se byla příhoda udála, že nenamáhám se, abych ku pravdivému vylíčení prostých příběhů z všedního života přimyslil po příkladu obratných kolegů-novelistů tak zvané „odůvodnění“, to jest z podstaty povah a jejich skutků resultující neb alespoň efektní nějaké zakončení.

Líče po pravdě co možná nejvěrněji epizody z kulturně sociálního života moderního, nepokládám se za oprávněna vyvozovati z vylíčených fakt resultátu, jenž by snad odpovídal

umělé koncepci, ale nesrovnával se s pravdou životní, která tak zřídka kdy dbá estetických předpisů.

Život lidí toho druhu, o jakých jsem byl vypravoval, obyčejně jinak nekončívá.

Lidé, kteří byli všem možným útrapám života vítězně vzdorovali a v okamžicích nejtrpčích chytají se nejneopatrnějšího stébla naděje, lidé, kteří i v čiré beznadějnosti nezoufají, zřídka kdy hynou „oblíbeným“ nějakým způsobem románových reků.

A tak stalo se i tentokráte.

Co bylo vlastně příčinou jejich smrti, jest vzhledem k tomu, co bylo o nich vypravováno, zcela lhostejno, a já se také po tom nepídil.

Nápadnou jest toliko prostá nahodilost, že zemřeli oba takřka současně.

A z toho, co o tom vím, možno právem se domnívati, že starý harfeník, dovědév se o churavosti bělohorské harfenice, pospíšil na Bílou Horu krokem snad rychlejším, nežli bylo v pokročilém stáří jeho radno, nastudil se a akutní chorobě plicní, která jej zachvátila, pro vysílenost neodolal.

Na mne však učinilo zakončení života těchto dvou osob přes všechnu svou přirozenost dojem přímo nevyhladitelný.

Nemám proň skoro ani slov. Každý výraz, jehož bych snad mohl k označení dojmu toho užití, zdá se mi býti mdlý a nepřipadný.

Byl jsem v pravém toho slova smyslu zdrcen.

Vše mi bylo lhostejno...

A kupodivu i bázeň před nejistou, temnou budoucností, která mne byla po dlouhý čas mučila, ustoupila do pozadí, postoupivši místa takřka úplné otupělosti.

Neméně nežli čtvrt roku jsem pouze živořil; duch byl jako v mrákotách.

Nepracoval jsem – nemohl pracovati – ba ani mi nenapadlo, že pracovati musím stůj co stůj.

Jak jsem žil, vlastně, jak jsem vůbec jen živořit! mohl, naprosto nechápu.

Kde a jakým způsobem nabyl jsem nejnevyhnutelnějších prostředků k pouhopouhé existenci, jest mi skoro hádankou.

A jedině tomu, že zdrcen děsnou katastrofou životní byl jsem proti své vůli donucen ustati v práci a po několik měsíců pouze vegetovati, děkuju snad, že poskytnuto tím přepracovaným a schváceným nervům mým nevyhnutelného času k opětnému, ovšem snad jen dočasnému zotavení.

Nyní, po roce a několika měsících, zdá se mi, jako bych byl zase týmž člověkem, jakým jsem býval druhdý; ale není pro mne nižádné pochybnosti, že hojivého léku poskytl mi mimoděk a proti mé vůli vlastně příšera nejděsnější – smrt...

Ovšem byla to smrt lidí ubohých, přeubohých, po kterých zanedlouho nezbude nejmenší památka.

Život jejich vyzněl tónem zborcené harfy...

Dutý, disharmonický tón závěrečný, chvíli trvající rozvlnění vzduchu, potom nenáhlé usínání, až jest kolem hrobové ticho...

Že život osob, o nichž jsem byl vypravoval, vyzněl právě jen tónem zborcené harfy, zdá se mi býti za panujících poměrů společenských skoro přirozeno.

Domnívaly se míti patrně práva na tak mnohé, čím jiní oplývají a marnotratně plýtvají; ale přes všechno úsilí nepřivedly práva svého k platnosti.

Mimoděk rozhlížím se však při vzpomínce té v duchu po pospolitém životě v Čechách a srdce mé svírá se nevýslovnou bolestí...

Před duševním zrakem mým vyhupují se význačné, ba mohutné postavy vzácných a převzácných darů ducha, které byly celý život svůj věnovaly národu, a přece i jejich život vyzněl truchlivým, bolestným a začasť srdceryvným tónem zborcené harfy.

Osudný, k smrti smutný tón ten vyznívá doposud ze života téměř každého talentu českého.

Kultura česká zůstává na svém nenáhlém, ale přece jen vítězném postupu nevyhladitelné stopy po bezpříkladných bojích a útrapách, jež bylo a jest gladiátorům jejím podnikati.

Neúprosný duch času vůči hledě udupává aristokracii rodu, která druhdý národ utiskovala, ale umění štědře podporovala. Mecenášem umění stává se znenáhla sám národ...

Avšak kdyby tento národ znal pravdivé kulturně sociální dějiny svých talentů, kdyby národ ten věděl nebo jen tušil, kolik a jakých talentů jeho zakrnělo a beze stopy zmizelo netoliko v zárodku, nýbrž i v plném rozkvětu a mužné síle tvůrčí právě jen proto, že řízení osvěty české

nalézalo se a namnoze doposud nalézá v rukou osob buď národu českému nepřejících, nebo kulturní úkol jeho zneuznávajících, nestrpěl by ani okamžik ve svém středu chvalořečníky, kteří mu ve všech tóninách lichotí a nemají proň ani slova poctivé, byť sebetrpčí pravdy...

Kdyby národ ten věděl, kterak tak mnohý chytrák vykořisťující pod škraboškou různých vlasteneckých cností vše, co mu pod ruku přijde, bývá v pospolitém životě českém namnoze důležitějším faktorem nežli talent, který jen jednou existuje a přináší národu duševní i hmotný užitek na celá decenia, ba na celé věky, vzepřel by se zajisté jako jeden muž děsné korupci, která se v jeho středu zahnízdila a skoro každý samorostlý, nepoddajný talent vyhladoví nebo udupá...

Kdo tím vinen, nevím, a bojím se zkoumat. Konstatuju jen výsledek vlastního pozorování, vlastních zkušeností.

Sám jsa sláb a malomocen, stojím před děsnou neviditelnou příšerou s úzkostí a bází politováníhodného člověka, který může býti každým okamžikem sražen k zemi...

Budiž!

Jsem připraven i na to, že jako život ubohých osob, o nichž jsem byl vypravoval, vyzní i život můj vlastní dutým tónem zborcené harfy...